

सूत्रांजी
म्युप्येजी
अभिधर्तार्थ संग्रह अभिप्राय निर्दिश

लेखक
आयुष्मान् चन्द्रवंसालङ्कार (म्युप्येजी सयादो)

नेपाल भाषानुवादक
प्रज्ञानन्द महास्थविर 'अगमहापण्डित'

सम्पादक
अनागारिका अगगजाणी 'धम्माचरिय'

प्रकाशक
अनागारिका जाणशीला
श्री शाक्यसिंह विहार
थैना, यल
फोन नं ५५२४७६०

श्रीशाक्यसिंह विहारपाखें पिवंगु सफुत

१. सम्बुल जातक
२. सहासमय सूत्र
३. सङ्खारभाजनी
४. संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरया जीवनी (प्रथम संस्करण)
५. संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरया जीवनी (द्वितीय संस्करण)
६. संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरयात अभिनन्दन पत्र
७. प्रज्ञानन्द स्मृति ग्रन्थ
८. श्री शाक्यसिंह विहारया परिचय
९. भिन्हु बोधिसत्त्व

म्युप्येजी

अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश

सर्वाधिकार © प्रकाशकयाके सुरक्षित

प्रथम संस्करण : १,००० प्रति (२०६२ बैशाख २८ गते, अक्षय तृतीया)

प्रकाशन मिति : बु.सं. २५४८, ने.सं. ११२५, वि.सं. २०६२, ई.सं. २००५

लेखक : आयुष्मान् चन्दवंसालङ्कार (म्युप्येजी सयादो)

नेपाल भाषानुवादक : प्रज्ञानन्द महास्थविर 'अग्गमहापण्डित'

सम्पादक : अनागारिका अग्गजाणी 'धम्माचरिय'

प्रकाशक : अनागारिका ज्ञाणशीला

श्रीशाक्यसिंह विहार, धैना, यल

फोन नं. ५५२४७६०

मूल्य : १२५/-

मुद्रक : स्पेक्ट्रम अफसेट प्रेस, गणबहाल, फोन नं. ४२६६८९२, ४२६७१५६

ई मेल : spectrum_press@yahoo.com

संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविर

जन्म : वि.सं. १९५७ वैशाख शुक्ल अक्षय तृतीया (ई.सं. १९०० अप्रिल)

दिवंगत : वि.सं. २०४९ फागुन २८, चिलागा तृतीया (ई.सं. १९९३ मार्च ११)

निदान

केनट्ठेन अभिधम्मो ? धम्मातिरेक धम्मविसेसट्ठेन धयागु अट्टसालिनी अर्थकथा अनुसार धर्मातिरेक धर्मविशिष्ट जुयाच्चंगु अभिधर्म ७-गू ग्रन्थय् विस्तृतरूपं भगवान् बुद्धं कना बिज्याःगु अभिधर्म खः । थुगु अभिधर्म ग्रन्थया अभिप्राय आयुष्मान् अनुरुद्ध महास्थविरं आपालं परिश्रम याना संक्षिप्तरूपं अपुक सिइके थुइके बिइगु उद्देश्यं “अभिधर्मार्थ संग्रह” धयागु अर्थकथा ग्रन्थ रचना याना बिज्याःगु जुल ।

थुगु अभिधर्मार्थ संग्रह अर्थकथा ग्रन्थया टीका उपटीका ग्रन्थत पालि बर्मीभाषां तःधंगु चीधंगु तःगुमच्छि हे ग्रन्थत प्रकाशित जूगु दु । थुगु अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश धयागु म्युप्येजी ग्रन्थ धाःसा थुपिं आपालं आपाः प्रकाशित ग्रन्थतमध्ये मुख्यगु अभिप्राययात जक स्पष्टरूपं प्रकट जुइके क्यनेत मुक्कं बर्मीज भाषां च्वयातःगु छगू ग्रन्थ खः ।

उकिं अभिधर्मया विद्यार्थीपिसं अभिधर्मार्थ संग्रह ग्रन्थया अर्थ अभिप्राययात अपुक थुइकेया नितिं थुगु ग्रन्थयात अध्ययन यायेमाः धका पूज्यवर गुरुआचार्यपिसं आज्ञा दयेका तःगु दु । उलि जक मखु, अभिधर्म सम्बन्धी सरकारी स्तरया परीक्षा बिइपित नं थुगु ग्रन्थ यक्व उपयोगी जूगु खँ विशेषरूपं च्वया उल्लेख याना च्वने माःगु मदुथें च्वं ।

थुकथं जूगुलिं अभिधर्मार्थ संग्रह अर्थकथा अध्ययन याइपिं विद्यार्थीपित तःसकं महत्वपूर्ण व स्यःलाक्क उपयोगी जुइगु थुगु म्युप्येजी अभिप्राय निर्देश ग्रन्थ खः । थुगु ग्रन्थ विद्यार्थीपिनिगु नितिं अक्क अप्वः उपयोगी जुइकेत बांलाक संशोधन व परिमार्जन यायेधुंका जक प्रकाशन याःगु जुल ।

— पालि आचार्य
सया त्राण्

मंगल कामना

थुगु बर्मीज भाषाया प्रसिद्धगु अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश “म्युप्येजी” अभिधर्म ग्रन्थ बर्मा देशया म्युप्येजी धयागु नगरया नां दंम्ह ऊ चन्द्रवंसालंकारं महास्थविरं च्वया बिज्याःगु खः । उकिं ग्रन्थया नां नगरया हे नामं व्वकया तःगु जुल । दक्षिण भारतया अभिधर्मार्थ संग्रह ग्रन्थया प्रसिद्धम्ह ग्रन्थकार अनुरुद्धाचार्यया मूल ग्रन्थया आधार कया व्याख्या याना टीकाया रूपय् थुगु ग्रन्थ रचना याना बिज्याःगु खने दु ।

भाग्यवस पूज्य गुरु संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविर बर्माय् बिज्याःबले वसपोलयात थुगु बर्मीज भाषाया ग्रन्थ व्वनेगु मौका प्राप्त जुल । थुगु ग्रन्थ व्वनेधुंका वसपोल अतिकं प्रभावित जुया बिज्यात । अले वसपोलं नेपाल भाषां अनुवाद नं याना बिज्यात । थुगु ग्रन्थ वसपोलं अनुवाद याना बिज्यागु न्यय्दं मयात जुइमाः धयागु अनुमान दु । अथे नं संशोधन व सम्पादन याइम्ह चूमलाना च्वंगुलिं उगु ग्रन्थ अथे अप्रकाशित जुया च्वन ।

लयताया खँ खः अनागारिका अग्गजाणी “धम्मचरिय” पाखें थ्व ज्या सफलतापूर्वक पूवन । “महासद्धम्म जोतिकधज” अनागारिका जाणशीलां जिम्मा व्यूगुकथं बर्मीज भाषाया मूल ग्रन्थ हानं छको व्वना पूर्वक संशोधन यायेगुयालिसें सम्पादन याःगुलिं अनागारिका अग्गजाणीयात मंगल कामना याना च्वना ।

थुगु ग्रन्थ वसपोल गुरु संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरया जीवनकालय् प्रकाशित याये मफुसां थौं ताः ई लिपा थुगु ग्रन्थ प्रकाशन जुयाच्वन । थ्व हर्षया खँ खः । अभिधर्म गहनरूपं अध्ययन याइपिनि नितिं थ्व ग्रन्थ अतिकं उपयोगी जुइ । थुगु ग्रन्थ प्रकाशनय् हयेत विशेष कुतः याःम्ह अनागारिका जाणशीलायात नं मंगल कामना याना च्वना ।

- भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर

उपसंघनायक

अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ

शिक्षाध्यक्ष

नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षा

श्री सुमंगल विहार

लुँखुसी, यल ।

१ बैशाख २०६२

छत्वाःचा मन्तुना

दिवंगत अग्गमहापण्डित परम आदरणीय पूज्यपाद अखिल नेपाल भिक्षु महासंघया आजीवन धर्मानुशासक अरियधम्मरत्नित नेपाल बुद्धसासन श्री वंसालंकार संघमहानायक भदन्त प्रज्ञानन्द महास्थविरं दैनंदं न्त्यवःनिसैं अथक परिश्रम याना बर्माया सुप्रसिद्ध आभिधर्मिक म्युप्येंजी सयादोपाखें च्वयाबिज्यानातःगु अभिधर्मार्थ संग्रहया स्वरूप, अर्थ, अभिप्राय सहितगु संग्रह ग्रन्थ वसपोलं भायहिला तयाबिज्याःगु जुयाच्चन । खःतु थुगु ग्रन्थ वसपोल जीवमान जुयाबिज्यानाच्चंगु अवस्थाय् हे वसपोलं पिधनेगु आकाक्षां तयाबिज्यागु खः, तर वसपोलया व आकाक्षां पूवने मफुत । वसपोलं ध्व संसार त्वःता बिज्याये धुंका वसपोलयागु उगु आकांक्षायात साकार रूप बीया नितिं वसपोलया शिष्या अनागारिका जाणसीला अय्यां ध्व सफू याकनं संशोधन व परिमार्जनयाना पिकया बीमाल धका जिगु ल्हाती लःल्हाना बियाबिज्याःगु जुल । जिं नं फक्व कोशिस याये धका स्वीकारयाना कया । छुं कथं संशोधन यायेगु नं याना । तर विभिन्न कारणवश समय जकं फुनावन, उगु ज्या पूवका बीगु क्षमता जिं पिकाये मफुत । उगु पाण्डुलिपि अर्थे हे धातिं तयातये माल । मछ्छलापुसे नं च्वनावल । अनं लिपा सुयात भाला ब्युसा जी धका मनंतुना च्वच्चं जाणशीला अय्यां अनागारिका अग्गजाणी धम्माचरिययात खंका बिज्यात । जिं नं उकियात हे उचित तायेका आखिरय् शिक्षाशीला अग्गजाणीयात हे पाण्डुलिपि लःल्हाना बिया । न्त्यागु ज्या नं याये धाल धायेवं क्वातुकक हे यायेगु, पूवक हे यायेगु स्वभाव दुम्ह वसपोलं थःगु अति हे व्यस्तताया बाबजूद नं अधिष्ठानर्थे हे याना संशोधन व परिमार्जन याये धुंका हानं छको परिष्कृत यायेकथं जिथाय् वया बर्मेली सफू लिसे ल्वाकाः ल्वाकाः त्वःति फ्युगु थःमदयेमा, गनं छुं कथं द्रुंगु थःमदयेमा धका आवृत्ति यायेगु ज्या जुल । तुरुन्त हे प्रेसय् नं थ्यंकाबिल । गुकिया फलस्वरूप थुगु सफू थौं ब्वमि अध्ययनर्थीपिनिगु ल्हाती थ्यंक वय् फत ।

भीसं स्यू, वसपोल तथागतं थःगु बुद्धत्वं लिपा ४५-दं तक दिपाः हे मदयेक निरन्तर रूपं बहुजन हित, सुख व अर्थया नितिं थाय्थासय् थःगु अमृतोपदेश इनेगु ज्या यानाबिज्यात । त्रिविध शिक्षा, नवांग बुद्ध-शासन, चयप्युद्धः धर्मस्कन्ध देशना वसपोलं यानाबिज्यात । उकीयात हे सूत्र, विनय व अभिधर्म-पिटककथं त्रिपिटकया रूपय् थौं विश्वं बुद्धोपदेश बुद्धवचनकथं थःनाला वयाच्चन । मेकथं धाल धाःसा - निकाय कथं - दीर्घ, मध्यम,

संयुक्त अंगुत्तर व क्षुद्रक-निकाय धका न्यागू निकायकथं म्हसीका वयाच्वन । उपिं मध्यय् क्षुद्रक-निकाय अन्तर्गत अभिधर्म-पिटक न्हेगू प्रकरणय् विभक्त जुयाच्वंगु दु । गथे कि - धर्मसंगणी, विभङ्ग, धातुकथा, पुद्गलप्रज्ञप्ति, कथावस्तु, यमक व प्रस्थान धका । धर्मस्कन्धकथं विभाजन यात धाःसा सूत्रपिटकय् २१००० धर्मस्कन्ध, विनयपिटकय् २१००० अले मुक्कं अभिधर्मय् जक ४२,००० धर्मस्कन्ध दुथ्याना च्वंगुजुल । बुद्धोपदेशय् दकसिबे गम्भीरगु देशना हे अभिधर्म खः । अभिधर्मयात छखे तया बुद्धोपदेशयात यथार्थरूपं सीके थुइकेगु सम्भावना मदु ।

सत्य निगू दु - संवृत्ति अथवा प्रज्ञप्ति वा व्यावहारिकसत्य व परमार्थसत्य धका । इपिं निगू सत्यमध्यय् धात्यें महत्वपूर्णगु सत्य परमार्थसत्य अथवा आध्यात्मिकसत्य खः । परमार्थसत्यया वास्तविक ज्ञानयागु अभावय् दुःखं मुक्ति सम्भव मदु । निर्वाण साक्षात्कार कदापि जुइफइमखु । चतुरार्य सत्ययात खंकेगु सीकेगु थुइकेगु प्रत्यक्षीकरण यायेगु सम्भावना मदु । उकिं आज्ञा देशना, व्यवहार देशना व परमार्थ देशना धका स्वंगू देशना दुगुली परमार्थ देशना हे बुद्ध उपदेशया सार देशना खः । दुदंगु, सारपूर्णगु, अर्थयुक्तगु देशना खः । ध्व हे अभिधर्म खः ।

अभिधर्म न्हेगू प्रकरणरूपी महान गर्भय् दुहाँवना अन दुनेच्वंगु रत्न खंकेत, अनयागु रत्न प्रयोगय् हया जीवन सार्थक यायेत, तिनातःगु रत्नागार चायेकेत ताःचायागु आवश्यक जू । ७-८-गू शताब्दी न्हापायाम्ह आचार्य अनुरुद्ध महास्थविरद्वारा रचित गुंगू खण्डय् विभाजित अभिधर्मार्थ-संग्रहरूपी सिकापतिं अर्थकथा धयागु नां दुगु विश्व विख्यात अभिधर्मार्थ-संग्रह नांगु आकारय् चिकिचाधंगु जुया नं अतिकं हे मूवंगु, ग्यसुलागु, धिसिधाःगु, क्वात्तुसेच्वंगु विभिन्न व्याख्याकार, टीकाकार, अनुटीकाकार, भाष्यकार आदिपिनिगु मिखाया नानीचा जुयाच्वंगु सफू बुद्ध-शासनय् खने दयेक वःगु जुल । अभिधर्म अध्ययनार्थी सुनां नं हे थुकियात तिरस्कृत याये मफुगु जुल । दकसिबे न्हापां हे थुकियागु दर्शन निं थुइके माःगु जुल । अले तिनि न्हेगू प्रकरण ढुकुटी चायेके फइगु जुल । धर्मया भण्डागारय् दुहाँवने खनिगु जुल । उकिं ध्व थुगु अभिधर्मार्थ-संग्रह, गुकियात सकल विद्वानजनपिसं मिखा व्वया थुकियात जितिं जिक्व स्पष्ट जुइकथं व्याख्या यायेगु, टीका टिप्पणी यायेगु, संश्लेषण विश्लेषण निरीक्षण परीक्षण यायेगु अनमार्जित परिमार्जित यायेगु याना वयाच्वंगु जुल । उकी दुने ध्व थुगु सफूया च्वमि सुप्रसिद्ध आभिधर्मिक म्युप्येंजी सयादो नं छम्ह जुयाबिज्याःगु जुल । ध्व थुगु सफू अभिधर्मार्थ संग्रहया नाति संक्षिप्त नाति विस्तृत कथंयागु व्याख्यात्मक सफू खः । उकिं अध्ययनार्थीपिन्त थुकिं अप्वः भ्यातु पहःया अनुभव जुइका वीमखु । बरु सरलताया अवबोध जुइका बी । अथे

जुया ध्व अभिघर्म सम्बन्धी व्याख्या सफू दिवंगत संघमहानायक भन्तेया तःसकं यःगु जुयाच्चन । वसपोलं थुकियात मेहनत याना थःगु भाषं हिला बिज्याःगु नं जुयाच्चन । वसपोलयागु मनोकांक्षा पूर्वका वीगुकथं उकिं ध्व सफू वसपोल पूज्यपाद भन्तेया जन्मदिं अक्षय-तृतीया खुन्हु हे पिकायेगु अथक प्रयास जूथें थौं ध्व सफू पिहाँवया नं च्वंगुजुल ।

थुकियात भाय्हिला सहयोगी अनागारिका शिक्षाशीला अगगजाणी धम्माचरिय धात्थें साधुवादया पात्र जुयाच्चंगु दु । वसपोलं दृढता क्यना ग्वाहालि मयाःगु जूसा ध्व सफू थौं नं ब्वमीपिनि ल्हाती ध्यने मफयेफु । उकिं वसपोलयात आपालं आपालं कृतज्ञता सहित साधुवाद देछनाच्चना । जिगु ब्वहःयागु भारीयात थःम्हं कुबिया वसपोलया अथक प्रयासं जाःगु ग्वाहालिं पिज्वःगु थुगु सफू अध्ययनयाना भगवान् बुद्धयागु मुक्तिमार्ग उपदेशयात थुइका थुकी दुनेच्चंगु सारपूर्ण अमृत उपदेश रसपानयाना ब्वमिपिं धन्य धायेके फुपिं नं जुइमाः धका भित्तुना देछसे थःगु छुं छत्वाः मन्तुना क्वचायेका च्वना ।

सब्बे सत्ता दुक्खा मुच्चन्तु !

सकल सत्त्वप्राणीपिं दुःखं मुक्त जुइमाल !!!

विश्व शान्ति विहार
मीन भवन, न्हू बानेश्वर
कान्तिपुर ।

मिति : २०६२/१/११

- भिक्षु ज्ञानपूर्णिंक 'धम्माचरिय'

Dhamma.Digital

विनम्र निवेदन

धर्म प्रारम्भया इतिहास

मन्त्रे जातियागु जीवन व सभ्यता, संस्कृति व तजिलजियागु विकासया इतिहासय् छको विहंगम दृष्टिं थयेक मिखा ब्वय्वं भीसं मनूतयगु मनय्, न्ह्यपुई व जीवन पद्धतिस इलय् ब्यलय्, समय समयलय् प्रकृति वा आध्यात्मिक दृष्टि - धर्म व दर्शन वा विज्ञान व प्रविधिमध्ये छुं न छुं छगू बस्तुलिं आपा: प्रभावित यायेगु याना वयाच्चंगु खने दई । मानव सभ्यतायागु विकास जूगु प्रारम्भिक कालय् उबलेया मनूतयगु सामान्य सोच, समझ व शक्तिं बाँलाक म्हसिकेमफूगु सूर्य, चन्द्र, वायु, अग्नि, वर्षा व जलथै जा:गु प्रकृतिं मानव जीवनया विकासया निम्तिं या:गु उपकार खना: श्रद्धा वना: व वहे ल:, मि, फय्या प्रकोपं मानव जीवनय् बेला बेलाय् हया बीगु ग्यानापुगु विनाशया लिला खना: ग्याना: महान् शक्तियागु आधार जुयाच्चंगु ध्व प्रकृतियात हे लय् तायकेगु व चित्त बुझे यायेगु तात्तुना: न्हापां प्राचीन् युगया मनूतसैं सूर्य, चन्द्र, नक्षत्र, नगू, वायु, अग्नि, इन्द्र, नागराजा आदिपिन्त हे छ: भा:पिया: शरण वना: प्रकृति व प्राकृतिक शक्तियात हे पूजा अर्चना व आराधना यायेगु संस्कृतिया विकास यानाव:गु खने दु । धात्थै धायेमाल धा:सा मानव सभ्यताया इतिहासय् धर्मयागु विकास हे ध्व संस्कृतिपाखें चुलि जानाव:गु सीदु । प्रकृतियात हे छ: भापा: पूजा यायेगु धर्म ज्वनाच्चंविं मनूत आ:तक नं ध्व हलिमय् गाककँ ल्यना हे च्वंगु दनि । लिपा कथहं नं मनूतसैं अनेक विद्या, बुद्धि, शिक्षा, दीक्षा, ज्ञान, गुण:, शीप, कला, समाधि व भावना सयेका: सीका: प्राणी, प्रकृति व अन्तरीक्ष सहितया संसारयागु रहस्ययात दुने पिनें, आन्तरिक व वाह्य रूपं आपा: सीके ध्वीके फयक थ:पिनिगु बुद्धि, विवेक व क्षमतायात विकास याना हयेवं अनेक प्रकारया ईश्वरवादी, आत्मावादी सिद्धान्तनिसें कया: त्रिलक्षण धर्मया पक्षपाती बुद्ध धर्म व दर्शनतकयागु गहन आध्यात्मिक चिन्तन, धर्म व दर्शनं मानव जीवनय् महत्वपूर्ण भूमिका म्हेतेगु शुरू जुया: मनूतयेगु सभ्यता व संस्कृतियात ताकालनिसें धर्म व दर्शनं क्वातुक चिना: धर्मया हे नामं न्ह्याकेगु, ध्वायेगु व ध्वाकेगु परम्परा व प्रचलन न्ह्याना वयाच्चंगु ध्वदुई । वंगु छुं शताब्दीनिसें व अझ धात्थै हे धायेमाल धा:सा वंगु छुं दशकनिसें धाइ, आधुनिक शिक्षित मनूतयगु सोच, बिचार, समझ, चिन्तन, मनन, व्यवहार, प्रकृति व सम्पूर्ण जीवनयात हे छसीकथं आधुनिक विज्ञान व प्रविधिं आपालं आपा: प्रभावित याना हयाच्चंगु खने दु ।

आधुनिक विज्ञान व प्रविधिया द्रुततर विकासया थ्व युगं ई, ब्यः, थाय् वाय्, प्रकृति व अन्तरीक्षयात नापं धमाधमं त्याक् कु त्याक् कृत्रिम रूपं वा वयेकेगु, दन्के जुयाः च्यानाच्चंगु भियात स्यायेगु, नक्षत्रया स्वामी चन्द्रमाय् हे मनु छ्वयाः भीगु सौर्यमण्डलया अनेक ग्रहतपाखे नं मानव निर्मित रकेट यान छ्वयाः अध्ययन अनुसन्धान यायेगु व अन्तरीक्षय् आकाशे हे स्याटेलाइट स्टेशन दयेकाः मनुतयगु सामान्य मिखाया न्त्यःनेसच्चंगु भीगु सूर्य व सौर्यमण्डलयात नाघे यानाः हलिमय् कुं कुलामय् च्वंगु लाखौ लाख, करौडौ करोड, अफ ला अरबौ अरब प्रकाश दै तापाकच्चंगु असंख्य ज्योतिर्मण्डलतयगु किपाः नापं कयाः अनन्त ससारया रहस्योद्घाटन याना हयेगु थालेयासेलि आः प्रकृतियात हे पूजा यानाः प्रकृतियागु हे शरण वनेगु धर्म व प्रवृत्ति व थ्व सूर्ययात हे श्रृष्टिकर्ता, परमपिता, प्रभु, परमेश्वर मानय् यायगु गुलिखे परम्परागत धर्म व दर्शनयागु महत्व व मान्यता नं आः छसीकथं छ्वासुना वयाच्चंगु खँ गुलिखे मनुतयसं वाःचाय्का हयाच्चंगु दु ।

अथे हे प्रकृति, प्राणी, मानव जीवन व थ्व सम्पूर्ण विशाल संसार व विश्व ब्रम्हाण्डयागु सिर्जना, स्थिति व विनाशयागु अद्भूत, जटील, सूक्ष्म व अपरम्पार संजाल, संरचना, खेल व प्रवृत्तियात सहज मानव बुद्धि, विवेक, ज्ञान व शक्ति आरपार यानाः बाँलाक सीके, ध्वीके व चाय्के थाकुगुलिं थःपिनिगु मन व बुद्धि हे अलमले लाःगु व लाइगु खनाः मिखा तिसिनाः थ्व सम्पूर्ण संसारयागु रचना, विकाश व विनाशयात छम्ह आदिशक्ति, श्रृष्टिकर्ता, परमब्रम्ह, परमेश्वर, परमात्मा, अजरामर प्रभुयागु लिला माने यायगु अत्तवादी वाद, मत, धारणा व विश्वासयात याउँक न्त्यब्बयाः व हे अजरामर अक्षयी अव्ययी परमशक्ति परमात्मा परमेश्वरयागु आराधना, अर्चना व अनुशरण यानाः थःगु आत्मा व परमात्मायागु मिलन व सम्मिलनयात हे मोक्ष माने यायेगुयात हे तःधंगु धर्म व दर्शन खः धकाः धुक्क जुयाः माने याना वयाच्चौपिं मनुतयत् नं आः वयाः आधुनिक विज्ञान संसारया यावत् स्थूल पदार्थ जड व जीव रूप धातुयागु आधार जुयाच्चंगु अणु व परमाणु रूप धातुयात तकं इलेक्ट्रोन, प्रोटन, न्युट्रन, फोटन, पोजिट्रन, एण्टी प्रोटन, एण्टी न्युट्रन, एण्टी इलेक्ट्रोन थें जाःगु सूक्ष्मातिसूक्ष्म उपपरमाणु रज धातुतक हे थ्यंक अनन्त विभाजन, वर्गीकरण, विश्लेषण व विवेचना यानाः जड बस्तु रूप धातुयागु अन्तिम विश्लेषणय् रूप धातुस जक छुं नित्य, शास्वत, स्थीर, अपरिवर्तनशील तत्व धयागु छुं मद्दु धयागु तथ्ययात वैज्ञानिक रूपं प्रमाणित याःगु मखु कि जीव, प्राणी व मनुतयगु जीवनया आधार जुयाच्चंगु छगू कोष दुपिं जीवाणु, विषाणुपिनिगु जीवाणु कोष (सेल) या नापं मनुया शरीरे ६० खरबं मल्याक दइगु सूक्ष्मतर जीवाणु कोष (सेल) यात नं केन्द्रिका, केन्द्रिकारेशा, जैविक अणु डि.एन.ए., वंशाणु व वंशाणुं ज्या याकीगु प्रोटिनतक थ्यंक सूक्ष्मातिसूक्ष्म रूपं

अनन्त विभाजन याना: वर्गीकरण याना: विश्लेशण यासे जीव मात्रया आधार जुयाच्वंगु केन्द्रिकारेशा, जैविक अणु डि.एन.ए. व वंशाणुत नं वास्तवे न्याथी प्रकारयागु रसायनं निर्मित जुयाच्वंगु छगू प्रकारयागु योग (कम्पाउण्ड) मात्र हे ख:, मेता मखु, अले अन नं स्थीर, अजरामर, अक्षयी, अव्ययी, अपरिवर्तनीय, नित्य, ठोसभूत, सारभूत, शास्वत तत्व आत्मा धयागु छुं खने मदु धका पत्ता लगे याना: ईश्वरवादी आत्मावादीपिनिगु विश्वास, मत, वाद व धारणायात नं तच्चतं हल्ले यानाह:गु खने दु । सन् १९९६ सेप्टेम्बरनिसें थ:गु न्हूगु वैज्ञानिक खोज व विश्वासायात इन्टरनेटे न्त्यव्वया: विश्वया हे वैज्ञानिकतयूत छगू कथंया हांक (च्यालेन्ज) बिया वयाच्वंम्ह डा. नोर्मन एफ. हलर्थे जा:म्ह नाँदंम्ह आधुनिक वैज्ञानिकया सुविचारित मत कथं ला आधुनिक विज्ञानं सर्वज्ञानी बुद्धिमानी श्रृष्टिकर्ता परमेश्वरयागु अवधारणायात जक अनुमोदन मयाइगु मखु कि आधुनिक विज्ञानं थुजागु किसिमयागु ईश्वरीय रूपयागु अस्तित्व तक नं असम्भव प्राय: हे ज्वी धयागु स्यल्लागु दसु प्रमाण नं न्त्यव्वया च्वंगु खंयात घोषणा यानाच्वंगु दु । न्हूगु विज्ञान व प्रविधियागु आविष्कार, चिन्तन, मनन व धारणायात हे जीवन व संसारया तथ्य व सत्य धका क्वातुक विश्वास याना वयाच्वंपिं थौंया पश्चिमी शिक्षां प्रभावित न्हू बुद्धिजीवीपिनिगु मिखाय् विज्ञानया सहमति व समर्थन मदुगु व विज्ञानया विपरीतगु परम्परागत धार्मिक व दार्शनिक मूल्य, मत, मान्यता व परम्परायागु छुं महत्व मदया व:गु जुया: अत्तवादी धर्म व दर्शनयागु प्रभाव नं गुलिखे मनूतय् जीवनय् कथहं नं छ्वासुया वयाच्वंगु खने दु ।

तथागतोपदेशित धर्मया विशेषता

परन्तु शाक्यमुनि तथागतं आदिबुद्ध दीपङ्कर तथागतयागु पादमूल्य् सम्यक् सम्बुद्धत्वया निमित्तं पवित्र अधिष्ठान यासानिसें तदनन्तर सम्यक् सम्बुद्ध ज्वीत मदय्क मगा:गु प्रज्ञा, ज्ञान, पुण्य, पारमिता, शक्ति, विद्या, आलोक, अभिज्ञा, चक्षु व धर्म लाभ यायेगु निमित्तं प्यंगु असंख्येय्य व छगू लाख कल्पतक अनेकौं जुनी जन्म ग्रहण यासे माक्को दश पारमिता, दश उपपरमिता व दश परमार्थ पारमितादि धर्म पुण्य संस्कार पूर्ण यासे लोकार्थ चर्या, ज्ञात्यार्थ चर्या व बुद्धार्थ चर्या पूरा याना बिज्यासे आ:यागु वैज्ञानिक भाषां धायगु ख:सा प्यंगु असंख्येय व छगू लाख कल्पतक भव संसार जीवन प्राणीपिनिगु स्वभाव धर्मयागु दिपा हे मदेक अध्ययन, अनुसन्धान व अनुभव याना: आदि अन्त्य मदुगु भव संसारयागु धात्थेंगु यथार्थ परमार्थ धर्म व धातुयागु ज्ञान, अभिज्ञा व विद्या लाभ याना बिज्यासे हेतुवादी, कर्मवादी, विभज्जवादी, पुनर्जन्मवादी व यथार्थवादी धर्म व ज्ञानयागु प्रतिपादन याना बिज्यात । थौंयागु आग्रह, दुराग्रह व पूर्वाग्रह रहितगु विज्ञान व प्रविधियागु अनवरत विकासं आ:तक ल्वीका हयाच्वंगु अत्याधुनिक ज्ञान, साधन व

अध्ययनं नं शाक्यमुनि तथागतयागु अनित्य, दुःख व अनात्मावादी त्रिलक्षण धर्म स्वभाववादी धर्म, दर्शन व शिक्षायात हे जक न्हियान्हिथं भं भं हे उपो उलाः, प्वलाः व प्रमाणित याना हःगुलिं बुद्धयागु धर्म हे जक आधुनिक विज्ञान सम्मत, आधुनिक विज्ञान समर्थित व आधुनिक शिक्षित बुद्धिजीवीपिन्त स्वीकारयोग्य ज्वीगु व मान्य ज्वीगु धर्म व दर्शन खः धयागु तथ्य न्हियान्हिथं प्रमाणित जुया वयाच्चंगु दु । बुद्धधर्मानुसारं सम्पूर्ण रूप धातुयागु आधार जुयाच्चंगु पृथ्वी, आप, तेज व वायु नामक चतुर्महाभूत रूपय् पृथ्वी आदि छगू छगू गुणयागु प्राधान्यता दुगु कारणं पृथ्वी, आप, तेज व वायु धका थी थी नामकरण जुयाच्चंगु खःसां कर्म, चित्त, ऋतु व आहारया कारणं उत्पत्ति ज्वीगु चतुर्महाभूत धातुया अलग अलग पिण्ड वा कलापया रूपय् उत्पन्न ज्वीगु प्यथी हे भूत रूप नं परस्परय् अन्योन्याश्रित व अपृथक्करणीय जुयाः अविभाज्य जुया च्वंगुलिं पृथ्वी धातुई नं आप, तेज व वायु धातु प्रशस्तं दयाच्चनी सा आप, तेज वा वायु धातुई नं पृथ्वी, तेज, वायु वा पृथ्वी, आप, वायु वा पृथ्वी आप व तेज धातु प्यतां हे विद्यमान जुया च्वनीगु खः । थुपिं अलग जनक श्रोतं उत्पत्ति जूगु कलापयात आकाशधातुं परिच्छेद याना तइगु खः । थ्व हे तथ्ययात प्रकाश यासे थुगु अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देशया रूप काण्डस रूप समुद्देश नामक प्रकरणय् म्युप्येजी सयादो नं धया च्वन कि प्यंगु महाभूत धयागु छगुलिं स्वंगूयात, स्वंगुलिं छगूयात, निगुलिं निगूयात बः कयाः उत्पन्न ज्वी । थ्व प्यंगु धातु गुगु नं बस्तु नं अलग मजू । आधुनिक विज्ञानं परमाणुयात इलेक्ट्रोन, प्रोटन, न्यूट्रन आदि सूक्ष्मातिसूक्ष्म उपपरमाणु रज धातुया स्तरतक यंकाः विभाजन यायेत सफल जूसां बुद्ध धर्मानुसार इलेक्ट्रोन उपपरमाणुस नं पृथ्वी, आप व वायु धातु विद्यमान ज्वीमाःगु व प्रोटन उपपरमाणुस नं आप, तेज व वायु धातु नं विद्यमान ज्वीमाःगु तथ्ययात अभं नं प्रमाणित यानाः क्यने मफुनि । अथे हे आधुनिक विज्ञानं जीवयात जैविक अणु डि.एन.ए., वंशाणु व प्रोटिनतक सूक्ष्म रूपं विभाजन याना क्योसां मनोविज्ञान शास्त्रया क्षेत्रय् आधुनिक विज्ञानं जीवित रूपया जीवनया आधार जुयाच्चंगु मानसिक तत्व मनयात सचेतन मन, अर्धचेतन मन व अचेतन मनया रूपय् तक विभाजन यानाः पहिचान याये फुःसां अभिधर्मय् वइगु नाम धातु तत्वयागु विभाजनर्थे अदृष्य अस्पृष्य नाम धातुयात १२१ प्रकारया चित्त व ५२ प्रकारया चैतसिकया रूपय् विभाजन, वर्गीकरण व विश्लेषण यानाः थी थी प्रकारया चित्त व चैतसिकयागु थी थी उत्पत्ति, स्थिति व भङ्ग विधि, थी थी कृत्य, लक्षण व स्वभावर्थे जाःगु सूक्ष्मातिसूक्ष्म विस्तृत विवरणया तह तक वनाः पहिचान याये फैगु पूर्व लक्षणतक नं आधुनिक विज्ञानं आः तक नं क्यने फयाच्चंगु मदुनि, न त निकट भविष्ये थथे क्यने फैर्थे ख्वाः वय्क छुं लक्षण हे क्यने फयाच्चंगु दु । उकिं नागसेन भन्ते नं भण्डै निगू सहश्राब्दी न्ह्यः मिलिन्द जुजुयात भगवान् बुद्धयागु शिक्षायागु महत्वयात प्रकाश यायेत धया

बिज्याथें न्हूगु विज्ञानया निमित्तं नामधातुया थ्व अनन्त विभाजन व विश्लेषण अत्यन्त दुष्कर हे तिति । “दुक्करं महाराज भगवता कतन्ति” हे खः नि । आधुनिक विज्ञानया ज्ञान व बुद्ध धर्मयात तुलना याना स्वयेव सी दई कि बुद्ध धर्म आधुनिक विज्ञान स्वयाः गुलिखे गुलिखे वैज्ञानिक तिति, गुलिखे गुलिखे सूक्ष्म जुयाः च्वन्त्याःनि, गुलिखे गुलिखे च्वय् तिति, गुलिखे गुलिखे न्ह्यःने लाः नि । उकिं बुद्धयागु धर्म, खास यानाः अभिधर्मया ज्ञान विज्ञान स्वयाः आपालं आपाः सूक्ष्मातिसूक्ष्म तिति, आपालं आपाः गम्भीरातिगम्भीर तिति, अले लौकिक ज्ञान क्षेत्रं अफ्क नं आपालं तापाःनिगु लोकोत्तर ज्ञान व दर्शन तिति । थ्व विषये सविस्तार सीके मंदुपिं ब्वमिपिसं थ्व च्वमियागु हे “आधुनिक विज्ञानको दृष्टिमा बुद्ध धर्म” नाँ यागु सफू स्वयगु भिं ज्वी ।

सामान्य लोकजनं खनीगु धर्म

अत्याधुनिक, अति विकसित, अति सूक्ष्म व अत्यन्त शक्तिशाली प्रभावशाली वैज्ञानिक ज्ञान, साधन, श्रोत, उपाय व प्रविधिं नं आःतक फ्वः चायके मफयाच्वंगु, आःतक बाँलाक सीके थ्वीके व अनुभव याये मफयाच्वंगु थ्व सूक्ष्मातिसूक्ष्म, गम्भीरातिगम्भीर, जटीलातिजटील अभिधर्मया ज्ञानबारे मेगु तच्चतं आकर्षक, हर्षित, प्रफुल्लित व प्रमुदित ज्वीक सन्तुष्ट ज्वी दुगु व्यवहारिक उत्साहवर्द्धक पक्ष छु नं दु धाःसा तःतःधीपिं महान् महान्पिं विशिष्ट विद्वान्पिं, लौकिक बुद्धिजीवीपिं व वैज्ञानिकतयसं भेद काय्मफुनिगु थ्व गम्भीर अभिधर्मयात पुण्य संस्कार दुम्ह, इच्छाशक्ति बल्लाम्ह, अधिष्ठान शक्ति क्वात्तुम्ह, ज्ञान प्राप्त यायेत निरन्तर निरालसी जुयाः कुतः यायेत दृढ चित्तम्ह सामान्य से सामान्य साधक साधिका, योगी योगीनी, उपासक उपासिकां नं बुद्धोपदेशानुसारं आर्य अष्टाङ्गिक मार्गयागु अप्रमादीपूर्वक निरन्तर सही अभ्यास व आचरण यानाः अविचलित जुयाः स्मृतियात उच्चस्तरतक विकास यानाः कुतः याना वन धाःसा थःम्हं, थःगु हे कुतलं, थःगु हे ध्यान ज्ञान प्रज्ञा व विपश्यना ज्ञानं थ्व हे जुनी आश्रवादि सम्पूर्ण क्लेश धर्मतयत समूल नष्ट यानाः लोकोत्तर मार्ग व फलयात प्रत्यक्ष थःम्हं हे साक्षात्कारयासे अनुभव यानाः निर्वाण धर्मयात तक नं साक्षात्कार याना काये फुगु, अनिगिन्ति मनूतयसं थये साक्षात्कार याना काये धुंकूगु इतिहास दुगु धर्म व दर्शन नं थ्व बुद्ध धर्म खः । महाकारुणिक तथागत लोकजनया उपरे अत्यन्त करुणा व अनुकम्पा तयाः थ्व हे जुनी ई मबिवं थःम्हं हे खंकाः नं, कर्पिन्त नं थन वयाः स्वः वा धका सताः क्यने फ़ैगु कथं व निश्चित रूपं निर्वाण थ्यंके हे थ्यंका बी फय्क अनेकौ उपमा, उदाहरण व दृष्टान्त बियाः बाँलाक, ध्वाथ्वीक, नुगलय् थीइक व न्ह्यपुई थीइक विस्तारपूर्वक व्याख्यान, विश्लेषण व विभाजन यानाः कना तया बिज्याःगु धर्म जुयाः बुद्ध धर्मयात सुआख्यात धाःगु खः, सुप्रशंसित व सुवर्णित धर्म धाये बहःगु खः । त्रिपिटक स्वथीमध्ये अभिधर्म पिटकयागु

ल्याः, सूक्ष्मता, गम्भीरता, महत्त्व, उपादेयता व उत्कृष्टताया कारणं अभिधर्मयात हे बुद्ध धर्मयागु सुआख्यात धर्म धाःगु खः धयां उपो खँ ल्हाःगु ज्जी मखु थें जितः ताः । महान् आचार्य बुद्धघोषं धम्मसंझीणीयागु अर्थकथास उल्लेख याना बिज्यात कि सम्पूर्ण बुद्ध वचनयागु संग्रहस पिटकया ल्याखं सूत्र पिटक, विनय पिटक व अभिधर्म पिटक धका स्वंगू पिटक दु, निकायया ल्याखं संयुक्त निकाय, दीघ निकाय, मज्झिम निकाय, अंगुत्तर निकाय व खुड्डक निकाय धका न्यागू निकाय दु, अले अङ्गया ल्याखं सूत्र, गेय्य, वेय्याकरण, गाथा, उदान, इतिवृत्तक, जातक, अब्भुत धम्म व वेदल्ल धका गुंगू निकाय दु । धर्मस्कन्धया ल्याखं ८४,००० धर्मस्कन्ध दु । थुपिं ८४,००० बुद्ध भाषित, जिन कथित व तथागत अनुमोदित धर्म स्कन्ध दुगु बुद्ध वचन पालिमध्ये सूत्र पिटकय् २१,००० धर्म स्कन्ध त दुध्यानाच्चंगु दुसा विनय पिटकय् २१,००० धर्म स्कन्ध त दुतिना तःगु दु । ल्यों दुगु ४२,००० धर्म स्कन्ध त सकतां अभिधर्म पिटकय् दुध्यानाच्चंगु दु । निर्वाण मार्ग व फलयात बाँलाक ध्वाथ्वीकेगु कथं अभिधर्म पिटकय् गम्भीरातिगम्भीर, सूक्ष्मातिसूक्ष्म धर्मया व्याख्यान, विश्लेषण व विवेचना याना तःगु जुयाः हे अभिधर्मयागु कारणं हे बुद्धधर्म निर्वाणगामिनी ओपनयियक धर्म धाये उपो ल्वःगु खः धयां नं फुस्लु खँ ल्हाःगु धाये छिनि मखुथें जितः ताः ।

अभिधर्मया संक्षिप्त परिचय

बुद्ध धर्मानुसारं भीगु थ्व संसारे निथी सत्य दु । छगू खः - प्रज्ञप्ति अर्थात् सम्वृत्ति सत्य । मेगु खः - परमार्थ । भीसं न्हिथंया व्यवहार चले यायेत खँल्हाबल्हायागु भासय् प्रयोग याना वया च्वनागु छ, जि, छंगु जिगु, दः, ब्रम्हा, मनु, छथें, विहार, मन्दिर, टेबुल, मेच, रथ, मोटर, साइकल, कोट, लँ सुरुवा, भोटो, तपुलि, मिसा, मिजं, ल्याय्म्ह, ल्यासे, बूढा, मचा, धों, खिचा, फैं, बखुं, चखुं, हिरा ज्वहारात, लुं वह, सम्पत्ति, इत्यादि थी थी गुगु खँ, खँग्वः, भाय् खः, अले थी थी मनुतय्त म्हसीकेत सम्बोधन याना वया च्वनागु गुगु नाँ आदि संज्ञा गुगु खः व सकतां प्रज्ञप्ति खः । प्रज्ञप्ति मदय्कं, सम्वृत्ति सत्यया प्रयोग मयायेकं भीगु न्हिथंया व्यवहारे, बोलाचालाया भासय् व्यवहार तकं चले ज्जी मखुगु सत्य जुयाच्वन । उकिं थ्व खँ ल्हानां, खँग्वः व भाषायागु प्रयोग यानाः न्हिथंया जीवनया व्यवहार चले यानां मखुगु खँ ल्हाःगु, असत्य वचन ल्हाःगु व पाप लाइगु नं मखुगु जुयाः उकियात सम्वृत्ति सत्य, प्रज्ञप्ति धर्म धाइगु खः । किन्तु थुपिं बस्तु, चीज व मनुतय्गु नाँ नं थाय् हिलेवं, प्रयोग हिलेवं, समय हिलेवं थी थी कथं हिला वनिगु जुयाः सारगु, नित्यगु, धात्थेंगु सत्य मखुगुलिं थुमित परमार्थ सत्य, परमार्थ धर्म धाइ मखु । अभिधर्मया कथं केवल नाम रूप धर्म निता हे जक धात्थेंगु परमार्थ सत्य, परमार्थ धर्म खः । थ्व संसारे वास्तवे गुलि नं धर्म स्वभावत दु इपिं सकतां हे उत्पत्ति जुजुं विनाश जुया

वनाच्चनीगु धुपिं हे नाम रूप धातु स्वभावसम्म खः । परमार्थ धर्म धयागु प्यथी दु - चित्त, चैतसिक, रूप व निर्वाण । प्रज्ञप्तिया भासय् अनेक थी थी नामं सम्बोधन याना तइगु सकतां बस्तु, रूप व प्राणीपित परमार्थया दृष्टिं विचारयात कि केवल नाम रूपया रूपय् मात्र ल्यना च्वनी । परमार्थ धर्म धयागु नं निधी दु - १) ससंस्कृत व २) असंस्कृत । चित्त, चैतसिक व रूप धर्मत सकतां ससंस्कृत धर्म खःसा निर्वाण धातु छगू जक असंस्कृत धर्म खः । थ्व हे ससंस्कृत धर्मयात स्कन्धया रूपय् विभाजन यायेव रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार व विज्ञानया रूपं पंचस्कन्धया रूपय् विभाजित ज्वी । थुकीमध्ये छगू स्कन्ध रूप - रूप स्कन्ध खःसा वेदना, संज्ञा, संस्कार व विज्ञान नाम स्कन्ध खः । पञ्चस्कन्धयात प्यथी प्रकारया परमार्थ धर्मय् विभाजन यायेगु खःसा रूप स्कन्ध रूप धातु खःसा विज्ञान स्कन्ध चित्त खः । बांकी स्वथी नाम स्कन्ध - वेदना, संज्ञा व संस्कार चैतसिक खः । निर्वाण धयागु छुं स्कन्ध मखु । थ्व स्कन्धविहीन खः । उकिं निर्वाणयात पालि भासं खन्ध विमुत्ति नं धाई । परमार्थ धर्म धयागुलिं गन नं गुगु इलय् नं, न्थ्यागु कथंया प्रयोगे नं थःगु स्वभाव मत्वत्तुसे च्वनीगु, अपरिवर्तनीय जुया च्वनीगु जुयाः उत्तम जूगुलिं परमार्थ धाःगु खः । नाम रूपयागु अखण्ड संयोग व प्रवाह हे जीवन खः, संसार खः, भवचक्र खः । ससंस्कृत धर्म नाम रूपयागु निशेष रूपं निरोध ज्वीगु हे निर्वाण खः । बुद्ध धर्मयागु अन्तिम लक्ष धयागु थ्व हे निर्वाणया लाभ खः । निर्वाण धातु बाहेक रूप, चित्त व चैतसिक परमार्थ धर्मत निरन्तर क्षय व्यय जुयाः हिलाः फुना वनीगु, छगू घडी, छुं घौ पलख नं स्थीर जुयाः मच्चनीगु जुयाः अनित्य खः, अनित्य जूगुया हे कारणं सकतां ससंस्कृत परमार्थ धातु स्वभाव त दुःख खः, दुःखया हे कारण खः, दुःखया हे खानी खः, अले नित्य, स्थीर ठोसभूत, सारभूत शास्वत तत्व धयागु छुं हे मदुगुलिं व थःमं धयाथें थःगु वश व अधिनय् नं मदुगु धर्म जुयाः अनात्मा धर्म खः । थ्व हे जड वा जीवित रूपय्, भौतिक सम्पदा व सांसारिक सम्पत्ती जि जिगु, धकाः आसक्त जुया प्यप्पुना च्वनेवं, व चित्त व चैतसिक धर्मय् जि, जिगु, जिगु आत्मा धका आसक्त जुयाः प्यप्पुना च्वंतले हे अत्त दिट्ठि, सत्काय दिट्ठि व मिथ्या दृष्टि उत्पत्ति जुयाः अविद्या व तृष्णाया धारय् प्रवाहित जुयाः दुःखमय संसारे इपाधिपां मदय्क आदि अन्त मदयेकः प्राणीपिं चाचाहिलाः दुःख सियाच्चने मालीगु खः । गथे बस्तु, सेवा व अन्य क्रय विक्रय याये ज्यूगु वस्तुतयगु विनिमय व संचय यायेत अःपुकेत प्रयोगे हःगु लुं, वह, दाँ आदि धन सम्पत्तियागु व्यवहारे आपालं महत्व दुगु खःसां रोग ज्वी बले वा नय् पित्याइबले व लुं वह वा दाँ नयां रोग व्याधि व पित्याः मलंसे अखतं शरीरे हानी नोक्सानी जक हे ज्वीगु खः, अथे हे न्हिथंया व्यवहारे प्रज्ञप्तियागु महत्व आपालं दुगु खःसां रूप, मन, चित्त, चैतसिक वा नाँ, सम्पत्तियात जि, जिगु, जिगु आत्मा धकाः ग्रहण यानाः आसक्त जुयाः प्यप्पुना च्वनेवं सम्यक् दृष्टिं

च्युत जुयाः निर्वाण धर्मं विमुक्ख जुयाः धार्मिकं दृष्टिं केवल हानी हे जक ज्वीगु खः । अभिधर्मयागु ज्ञानं तिनि मनुखं अःपुक सीके फइ कि थ्व अनित्य, दुःख व अनात्मा स्वभावं जायाच्चंगु नाम रूप धर्म त न जि खः, न जिगु खः, न छ खः नं छंगु खः, न न्यायाबलें उत्थें हे भोग याये दइगु नित्य धर्म, आत्मा धर्म त खः । उकिं ससांस्कारिक नामरूप धर्मप्रति आसक्त जुयाः जि, जिगु धकाः हालाः सनाज्वीगु व्यर्थ खः, अनर्थकारी खः, असार खँ खः । सम्पूर्ण आश्रवादि अकुशल धर्मं सकतांयात हाँ नापं ल्यँथनाः हाकुंतिनाः जाति जरा व्याधि व मरण भयं मुक्त जुयाच्चंगु शान्ति, परम शान्तिदायक निर्वाण प्राप्त यायेगु हे दुःखया अन्त्य यायेगु खः, धात्थेंगु सत्यगु, नित्यगु, परमार्थगु कल्याणया मार्ग खः, सद्वर्माया पथ खः, लक्ष खः । अभिधर्मया ज्ञानं जक सम्पूर्ण ससंस्कृत नाम रूप धर्मयागु त्रिलक्षण धर्म स्वभावयात याउँक, अःपुक, मदोक यथार्थतः खंकाः, सीकाः, ध्वीकाः, चायेकाः अनुभव याये फँगु जुयाः अभिधर्मया ज्ञान हे धात्थेंगु सत्तीगु कल्याण पथ खः । विशुद्धि मार्ग, अर्थ कथा, दृष्टि विशुद्धि काण्डस धयातःगु नं दु – “परमत्थतो एकेकस्मिं धम्मो उपपरिक्खिय माने, अस्मिंति वा अहन्ति’वाति गाहस्स वत्थु भूतो सत्तोनाम नत्थि । परमत्थतो पन नाम रूप मत्तमेव अत्थि” । अभिधर्मया विषय कठीन ज्वीफु । किन्तु थ्व हे धर्म बेगर निर्वाण सुसाध्य मज्जीगु जुयाः दुःखं मुक्तिया इच्छा याइपिं सम्पूर्ण सत्व प्राणी पुद्गलपिसं फयां फत्तले याकनं सय्के सिके, ध्वीके व अभ्यास, आचरण व साधना यायेमाःगु बुद्धया धर्म खः ।

अभिधर्मया देशना देवलोक्य

भगवान् बुद्धं त्रिपिटक ग्रन्थमध्ये सूत्र पिटक व विनय पिटक पालियात मनुष्य लोक्य च्वनाः उपदेश याना विज्याःगु खः । किन्तु सूक्ष्मातिसूक्ष्म, गम्भीरातिगम्भीर धर्म, मर्म व सारं जायाच्चंगु दकले तःहाकःगु पालि जुयाः मनुष्यपिनिगु ईया ल्याखं वर्षावासया स्वला स्वलातक चान्हिं छुं मघासे दिपा हे मदयक निरन्तर रूपं कनाः फू चाय्केमाःगु थुगु कठीन धर्म उपदेशयात उगु हे प्रकारं अविचलित श्रद्धा, वीर्य व उत्साह तयाः धर्म श्रवण यायेगु सामर्थ्य जाःगु इर्यापथ मनुष्यपिंके मर्त्यलोक्य मदुगु जुयाः हे शाक्यमुनि तथागतं न्हयरागु वर्षावासया समयलय् त्रयस्त्रिंश देवलोक्य विज्यानाः सन्तुषित देवपुत्रया रूप्य त्रयस्त्रिंश देवलोक्य उत्पत्ति जुया विज्यामह थः माँ मायादेवीयात प्रमुख यानाः फिद्धःगु चक्रवालं जम्मा जू विज्यापिं देवब्रह्मापरिषदपिन्त मनुष्य सम्पदा, दिव्य सम्पदा व निर्वाण सम्पदातक यातं प्राप्त याका बीगु अनया देवतापिनिगु समयया ल्याखं नं करीव १ घण्टाति ई बीगु थुगु अभिधर्मयागु विशिष्ट धर्मयात दिपा हे मदयक निरन्तर अटूट रूपं देशना याना विज्यागु खः । थुकिं नं अभिधर्म धयागु अतिकं महत्वपूर्ण ग्रन्थ खः धयागु सीदु । अभिधर्म पिटकस धम्मसङ्गणी, विभङ्ग, धातुकथा, पुग्गलपञ्जति, कथावस्तु, यमक व पट्टान समेतं जम्मा न्हयगु

प्रकरण त दुध्याः । भगवान् शाक्यमुनिं बोधिज्ञान प्राप्त याना विज्याये धुंकाः प्यंगूगु सप्ताहस न्हयन्हू न्हय्चा रत्ताघर चैत्यस च्वनाः निरन्तर रूपं ध्व न्हय्गू प्रकरणयुक्त अभिधर्मयागु चिन्तन, मनन व अनुस्मरण याना विज्यासे न्हय्गूगू प्रकरण जुयाच्चंगु पट्टानया सूक्ष्म धर्मबारे चिन्तन, मनन व अनुस्मरण याना विज्यासेलि वसपोलया शरीरं वाउंगु, म्हासुगु, ह्याउंगु, तुयूगु, कलेजी व जाज्वल्यमानं धीगु ६ वण्ण अर्थात् खूगु वर्णं दुगु रश्मि त पिदनाः बुद्धया छ्चाखेरं ८० चयेकू घेरातक फैले जुयावंगु जुल । उकिं नं सीकेत, ध्वीकेत, चायेकेत व अनुभूतिया स्तर तक हे यंकाः स्वानुभव यायेत अत्यन्त कठीन मेहनत यायेमाःगु आवश्यक जुयाच्चंगु अभिधर्म पालि वास्तवय् धात्थे हे विशिष्टगु, गम्भीरगु व सूक्ष्मगु परमोत्तम धर्मोपदेश खः धकाः धाये फु । भगवान् बुद्धं हे न्हयन्हू न्हय्चा वीक चिन्तन, मनन व परामर्श याना विज्यागु अभिधर्मया संख्या गुलि दु ज्वी धाये फइ मखु । निश्चय नं व धर्म अनन्त अपरिमाण दु ज्वी धकाः अनुमानसम्म याये फइगु खः ।

त्रयस्त्रिंश भूवनय् शाक्यमुनि तथागतं वर्षावास स्वला तक निरन्तर देशना याना विज्यागु अभिधर्म देशनायात वित्थारनय, सङ्केपनय व नाति वित्थार, नाति सङ्केपनय धकाः स्वंगू भागय् विभाजित यानातःगु दु । उगु स्वंगू भागमध्ये त्रयस्त्रिंश देवलोकय् देवब्रम्हापिन्त उपदेश याना विज्याःगु अभिधर्म अत्यन्त विस्तारपूर्वक देशना याना विज्याःगु जुयाः उगु धर्मोपदेशयात वित्थारनय धाइगु खः । उगु वर्षावास कालय् भगवानं न्हिथं मनुष्यलोकय् उत्तर कुरु द्वीपय् भिक्षाटन विज्यानाः हिमालयया लिक्क लाःगु चन्दन वनय् भोजन भपियाः विश्राम याना विज्याइबले भगवान् बुद्धयागु सेवा उपस्थान यायेत न्हिथं उगु श्रीखण्ड वन थ्यंकः विज्याईम्ह प्रज्ञास एतदग्ग प्राप्त अग्रश्रावक सारिपुत्र भन्तेयात त्रयस्त्रिंश भूवने थःम्हं उखुन्हूया दिनय् कना विज्यानागु उपदेशयात अत्यन्त संक्षिप्त रूपं कना विज्याइगु खः । उकिं उगु अभिधर्मोपदेशयात सङ्केपनय धाई । सारिपुत्र महास्थविरं थःम्हं न्हापां उगु अभिधर्म देशनायात चिन्तन, मनन व भाविता याये धुंकाः थःम्ह ५०० म्ह शिष्यपिन्त अति संक्षेप नं मखु, अति विस्तृत नं मखुगु रूपं मध्यस्थ कथं उपदेश वियाः अभिधर्मयागु शिक्षा विया विज्याइगु जुयाः उगु सारिपुत्र देशित अभिधर्मयात नाति वित्थार, नाति सङ्केपनय धाइगु खः । अग्रश्रावक सारिपुत्र महास्थविरं थःम्ह ५०० शिष्यपिन्त उपदेश याना विज्यागु अभिधर्म देशना हे गुरु शिष्य परम्परां अविच्छिन्न रूपं न्ह्याना वयाः तृतीय संगायानाया कालय् उगु अभिधर्मयात हे धम्मसङ्गणी, विभङ्ग, धातुकथा, पुग्गलपञ्जति, कथावत्थु, यमक व पट्टान प्रकरणया नामं अभिधर्म पिटकय् न्हय्गू ग्रन्थरत्नया रूपं संग्रहित जुयाच्चंगु खः । अभिधर्म पिटकया प्यंगूगु ग्रन्थरत्न कथावत्थुयागु देशनायात तृतीय संगायाना अवस्थाय् मोग्गलिपुत्त स्थविरं उपदेश याना

बिज्यासे अभिधर्म पिटकस दुध्याका बिज्याःगु जूसां उगु देशना वास्तवे बुद्ध अनुमोदित व बुद्धया भविष्यवाणी अनुकूल, बुद्धभाषित मातिका अनुसारं स्थविरं देशना याना बिज्यागु जुयाः बुद्ध भाषित हे धाःवंगु खः ।

अभिधर्मार्थ संग्रहया उपयोगिता

सूक्ष्मातिसूक्ष्म गम्भीरातिगम्भीर धर्म देशनां जायाच्चंगु ससंस्कृत धातु चित्त, चैतसिक व रूपं निसें असंस्कृत धातु निर्वाण तक यागु परमार्थ सत्य धर्मया ज्ञानयागु उपदेश जुया च्वंगु अभिधर्मया अर्थ सीकेत ध्वीकेत अःपु मज्जुगुलिं लोकया उपरे अत्यन्त करुणा व अनुकम्पातसे दक्षिण भारतया भदन्त अनुरुद्ध महास्थविरं लिपा अभिधर्मया उगु न्हयगु प्रकरणयागु अर्थयात अःपुक सीकेत, ध्वीकेत व भाविता यानाः निर्वाण पथयागु बाँलाक अनुशरण व अनुगमन यायेत अःपुकेत (फर्मूला) सूत्रया रूपं अभिधर्मार्थ संग्रह नामक ग्रन्थरत्नयागु रचना यासे चित्तकाण्ड, चैतसिक काण्ड, प्रकीर्णक काण्ड, वीथि काण्ड, वीथिमुक्त काण्ड, समुच्चय काण्ड, प्रत्यय काण्ड व कर्मस्थान काण्डया नामं गूंगु प्रकरणय् धर्मया अर्थयात वर्गीकरण, विभाजन व विश्लेषण यासे अभिधर्मयागु गम्भीरगु अर्थया संग्रह याना अभिधर्मार्थ संग्रह ग्रन्थयागु रचना याना बिज्यागु खः । अभिधर्म पिटकयागु न्हयगु ग्रन्थयागु अर्थ सीकेत सूत्र (फर्मूला) कथं अनिरुद्ध आचार्यं चित्त, चैतसिक, रूप व निर्वाणया परमार्थ धर्मयागु गम्भीर सूक्ष्म विषययात अःपुक ध्वीकेत चित्त, चैतसिक, रूप, कर्म व विपाक, प्रतिसन्धि व च्युति चित्तयात विभिन्न शीर्षक या रूपय् थी थी भूमी, वर्ग, जाति, स्वरूप, लक्षण, कृत्य, द्वार, आरम्भण, बस्तु, वीथि, प्रत्यय, कर्मस्थान इत्यादिया भेदं गूंगु थी थी काण्डय् वर्गीकरण, विभाजन, विश्लेषण व विवेचना याना बिज्यासे धर्मया अर्थयात सविस्तार व्याख्यान याना बिज्यागु जूसां उगु ग्रन्थय् नं ८९ वा १२१ प्रकारयागु चित्तत, ५२ प्रकारयागु चैतसिकत व २८ प्रकारयागु स्थूल व सूक्ष्म रूप त गन गथे गुगु स्वरूपं छु कारणं उत्पत्ति जुयाः गन गथे गुगु रूपं गुलि क्षण अणुक्षण स्थित जुयाः गथे गुगु स्वरूपं गुगु कारणं छु गुगु निमित्त वा संकेत क्यनाः विनाश ज्वीगु खः, अले विभिन्न ध्यानं व लोकोत्तर चित्तं थी थी आर्यमार्ग व फलयात प्राप्त यानाः साक्षात्कार याइबले सुनां गथे गुगु प्रकारं गुलि क्षण उगु मार्ग व फलयात अनुभव याइगु खः धयागु गम्भीर खें बाँलाक सीकेत, खंकेत, ध्वीकेत व थःम्हं हे चाय्के फय्केत माःगु सरल, सहज व सरस उपमा व उदाहरण त माक्को मदुगुलिं अभिधर्मया ज्ञाता विशेषज्ञ गुरु उपदेशकपिनिगु व्याख्यानया सहयोग मदय्कं अभिधर्मच्छुक सामान्य ब्वमिपिं, प्रारम्भिक साधक साधिका, योगी व योगीनीपिं व जिज्ञाशु उपासकोपासिकापिन्त अभिधर्मार्थ संग्रह ग्रन्थयागु अध्ययन, मनन, चिन्तन व भाविता यायेगु ज्या अभ् नं नयागु खय् न्हयय्थें हे थाकुगु ताइगु आपालं मनूतसें अनुभव याइगु जुयाच्चंगु खः । उकिं

अभिधर्म पिटकया न्हयूगु ग्रन्थया सूत्रकथं च्वयातःगु अभिधर्मार्थ संग्रह ग्रन्थ
 ब्वनाः ८९ वा १२१ प्रकारया चित्त, ५२ प्रकारया चैतसिक व २८ प्रकारयात
 रूपया भेद व विभाजनया नाँ सम्पूर्ण कण्ठ न्वय् वय्काः नं चित्त, चैतसिक,
 रूप, कर्म व विपाक, मार्ग व फल प्राप्तिया विधि विधानयात यथार्थ रूपं
 अनुभवया स्तरेतक यंकाः अनुभूति यानाः सम्पूर्ण आश्रवादि अकुशल क्लेश
 दकोयात मूल सहित प्रहाण यानाः आर्य मार्ग व फल प्राप्त यानाः निर्वाणयात
 साक्षात्कारया लय् व्यवहारिक रूपं धिसिलाक्क न्हयज्याये थाकुगु अनुभव
 याइपिं लोकजनपिं म्ह मजूगु जुया च्वन ।

म्युप्येजी संग्रहया विवरण

उकिं अभिधर्म ज्ञानया भण्डार हे जुयाच्चंगु म्यानमार देशया म्युप्येजी
 च्वना बिज्याम्ह भदन्त उः चन्दवंसालंकार म्युप्येजी सयादोजुं अभिधर्मार्थ संग्रह
 ग्रन्थया अर्थ व अभिप्राययात बाँलाक याउंसे व अःपुसे च्वंक ध्वीका वीगु
 तात्तुनाः थुगु म्युप्येजी अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश नाँयागु म्युप्येजी
 संग्रहया रचना याना बिज्यागु खः । अभिधर्मार्थ संग्रहस दुध्याःगु परमार्थ
 धर्मयागु ज्ञान व उपदेशयात आपालं आपाः श्रद्धालुजनपिसं अफ् उपो सरल,
 सहज व सरस रूपं सीकाः, ध्वीकाः, चायेकाः, भाविता याये फय्क अभिधर्मया
 अर्थ व अभिप्राययात व्याख्यान याना कनेगु मन तयाः हे वसपोल म्युप्येजी
 सयादो भन्ते नं थुगु ग्रन्थया प्रारम्भे हे भगवान् बुद्धं हीन तिक धर्मया देशना
 याना बिज्यासे हीन धम्मा, मज्झिमा धम्मा, पणीता धम्मा धका धर्मोपदेश
 याना बिज्यागु व हीन धर्म धयागु देशनाया स्वरूपया उदाहरण कायेबले
 अकुशल चित्त १२ गू व उकी सम्प्रयुक्त चैतसिक २७ गू नापं जम्मा ३९ गू
 चित्त व चैतसिक धर्मत हीन धर्म खने दः वःगुलिं स्वयं बुद्धं हे सम्पूर्ण चित्त,
 चैतसिक, रूप व निर्वाणादि प्यंगूलिं धर्मया स्वभावयात उत्तमगु परमार्थ धर्म
 धका छय् धया बिज्यागु खःले धकाः सर्वसाधारण लोकजनया मन मस्तिके
 सन्देह उत्पन्न ज्वीफूगु वाः चायेकाः उगु सन्देह व आशंकायात म्हुया छ्वयेत
 “परमो अविपरीतो अत्योति परमत्थो” धयागु विग्रहयागु अभिप्राय व अर्थ
 ध्वाध्वीका बीत बाँलाक उपमा समेतं बियाः व्याख्यान याना बिज्यासे चित्त,
 चैतसिक, रूप व निर्वाणयागु थःगु स्वभाव नाँ कथं नं गुबले हे परिवर्तन
 मज्जीगु व स्वभाव कथं नं गुबले परिवर्तन मज्जीगु जुयाः अटूट रूपं उगु
 अपरिवर्तनीय स्वभावयात धारण यानाच्चंगु परमार्थ धातुयात हे उत्तम धयागु
 संज्ञा बिया बिज्यासे चित्त, चैतसिक, रूप व निर्वाण धर्मयात परमार्थ धर्म धया
 बिज्यागु खः धका परमार्थ शब्दयागु हे न्हापां अर्थ व अभिप्राययात प्रष्ट
 व्याख्यान यानाः अभिधर्मार्थ संग्रहयागु गुंगू काण्डस वर्णित धातु स्वभावयागु
 सहज, सरल व सरस उपमा तपं तयाः न्हूगु थुगु ग्रन्थरत्नया रचनायागु
 प्रारम्भ याना बिज्याःगु खः । अनिरुद्ध आचार्य रचना याना बिज्याःगु अभिधर्मार्थ

संग्रहया ज्ञान उपदेशाबाबारे गन गुथाय् छु छु बारे छु छु प्रश्न उत्पत्ति ज्वी फु धयागु खँयात बिचार याना: म्युप्येजी सयादो नं आचार्य भन्ते नं गुगु क्रमानुसार चित्त, चैतसिक, रूपादि परमार्थ धर्मयागु व्याख्यान याना बिज्यात व क्रम छाय् अथे कने मा:गु ख., उकिया अभिप्राय छु ख: धयागु र्थे जा:गु चिचिधंगु खने दइगु विषयवस्तुनिसें कया: गुगु चित्त, चैतसिक व रूपादि परमार्थ धर्म गुबले गथे याना: छुकिया कारणे उत्पत्ति जुया: गुगु प्रकारं गथे गुबले निरुद्ध ज्वीगु ख: धयागु खँ तकयात व्याख्यान यायेत अनेकन सहज, सरल व उपयुक्त उपमा, उदाहरण व दसि ब्वया: थुगु सफुती अभिधर्मया अर्थया अभिप्राययात ध्वाथ्वीकेगु कुत: याना बिज्या:गु दु । उदाहरणार्थ थुगु सफूयागु चित्त काण्डया लोभमूल चित्त शीर्षकया प्रकरणय् अभिधर्मार्थ संग्रहस आचार्य भन्ते नं सौमनस्य सहगत दृष्टिगत सम्प्रयुक्त असंस्कारिक लोभमूल चित्त १ व ससांस्कारिक लोभमूल चित्त १, सौमनस्य सहगत दृष्टिगत विप्रयुक्त असंस्कारिक लोभमूल चित्त १ व ससांस्कारिक १, उपेक्षा सहगत दृष्टिगत सम्प्रयुक्त असंस्कारिक १ व ससांस्कारिक १, उपेक्षा सहगत दृष्टिगत विप्रयुक्त असंस्कारिक १ व ससांस्कारिक लोभमूल चित्त १ याना: जम्मा लोभमूल चित्त ८ थी प्रकारयागु दु धका क्यनात:सां उगु अभिधर्मार्थ संग्रहस “इमानि अट्ठपि लोभ सहगत चित्तानि नाम” धका “अट्ठपि” धयागु शब्द प्रयोग यासे “च्यागू प्रकारया नं” धका “पि” अर्थात् “नं” आख: ख १ थप तया: कना बिज्यागुया खास अभिप्राय छु ख: धका प्रष्टयासे म्युप्येजी सयादो नं च्वया बिज्यात कि लोभमूल चित्तयागु प्रकार च्यागू जक ख:सां धात्थेंगु लोभमूल चित्तया संख्या ला अनगिन्ति ज्वीगुलिं “अट्ठपि” अर्थात् “च्यागू प्रकार नं” धका धया बिज्या:गु ख: धका: ध्वाथ्वीका बिज्यात । थुगु खँयात प्रष्ट यायेत लोभमूल चित्तयागु संख्या पिकायेगु विधिया उदाहरण ब्यूसे ८गू लोभमूल चित्त × अकुशल कर्म पथ ८× भूत वर्तमान व भविष्य काल ३× सन्तान २× आरम्मण ६× नगर जनपद संख्या २ नं गुणन याना: लोभमूल चित्तया संख्या पिकायबले लोभमूल चित्तया संख्या अनगिन्ति रूपं आपालं दइगु खँ न्त्यथना बिज्यात । अर्थात् लोभमूल चित्त ८ यात अकुशल कर्मपथ धर्म च्यागुलिं गुणन यायेगु । उकियात भूत, वर्तमान व भविष्यकाल स्वंगुलिं गुणन यायेगु । उकियात सन्तान निगुलिं गुणन यायेगु । उकियात आरम्मण खूगुलिं गुणन यायेगु व उकियात हाकनं नगर जनपद संख्या निगुलिं गुणन यायेबले लोभ चित्तयागु संख्या अनगिन्ति रूपं आपा: दइगु ख: । थुगु सफुती सौमनस्य सहगत लोभमूल चित्त उत्पत्ति ज्वीगु कारण स्वंगू दुगु व उपेक्षा सहगत लोभमूल चित्त उत्पत्ति ज्वीगु कारण नं स्वंगू हे दुगु खँ उलात:गु दुसा गुगु निगू कारणं लोभमूल चित्त दृष्टिगत सम्प्रयुक्त ज्वी, गुगु न्यागू कारणं लोभमूल असंस्कारिक चित्त उत्पत्ति ज्वी धका उदाहरण सहित व्याख्यान नं याना त:गु दु । नापं लोभमूल चित्त उत्पत्ति ज्वीगू पह:यात नं थन उदाहरण बिया: प्रष्ट

यानातःगु दु थें द्वेषमूल चित्त व मोहमूल चित्तयागु उदाहरण नापं तयाः वर्णन यानातःगु दु । अथे हे अहेतुक चित्त १८ यागु प्रकरणे नं अभिधर्मार्थ संग्रहस वयाच्चंगु शब्दया विशेषतायात उला क्योसे अकुशल विपाक ७ अकुशलया फल जूगु व कुशल विपाक च्यागू कुशलया फल जूगु खँ जक प्रष्ट याना तःगु मखु कि अकुशल वा कुशल विपाकं यानाः उत्पत्ति याना बीगु अनिष्ट वा इष्ट आरम्मणमध्ये नं सुयातं व हे आरम्मण इष्ट जुइसा मेम्हेसित व हे आरम्मण अनिष्टारम्मण ज्वीफुगु उदाहरण व छम्ह हे पुद्गलयात नं छगू द्वारे इष्ट आरम्मण जूसा मेगु द्वारे अनिष्ट ज्वीफुगु उदाहरण बियाः स्वयं भगवान् बुद्धं हे अनिष्टारम्मणयात खंगु जूसां व आरम्मण अकुशल विपाक चक्षु विज्ञान हे ज्वीगु तथ्ययात प्रष्ट यानाः नं अनिष्टारम्मण खनाः नं छय् अकुशल द्वेष जवन वा लोभमूल जवन वा महाकुशल जवन उत्पत्ति मजूसें महाकृया जवन उत्पन्न ज्वीगु खः धयागु तथ्ययात तक नं उपमा बियाः प्रष्ट उला क्यनातःगु दु । थ्व सफू ब्वनाः ब्वमिपिसं सीकी पृथग्जनपिं लोभमूल सौमनस्य प्यंगू व महाकुशल सौमनस्य प्यंगू चित्तं न्हिलीगु खःसा श्रोतापन्न, सकृदागामी व अनागामी पुद्गलपिं लोभमूल सौमनस्य दृष्टिगत विप्रयुक्त चित्त निगू व महाकुशल सौमनस्य प्यंगू याना जम्मा खुगू चित्तं जक न्हिलीगु खः । अरहन्तपिं महाक्रिया सौमनस्य प्यंगू व हसितुत्पादक चित्तं न्हिलीगु खःसा भगवान् बुद्ध महाक्रिया द्वे चित्तं जक न्हिला बिज्याइगु खः । न्हिलीगु धयागु सित, हसित, विहसित, उपहसित, अपहसित व अतिहसित धकाः खुगू प्रकारं दुगु जुयाः उकियागु उदाहरण तक नं बियातःगु दुगुलिं ब्वमिपिसं छको ब्वनेवं लुमंके फइगु खने दु । थुगु सफूती कामावचर शोभन चित्तय् संक्षिप्तं लुमंके माःगु विषय त नापं रूपावचर चित्तय् रूपावचर ध्यान ज्वीगु तरीका व अभिज्ञा प्राप्त ज्वीगु तरीकाया लिसें अरूपावचर चित्तया प्रकरणय् थी थी तं नं तँ च्वय्यागु अरूप ध्यान प्राप्त यायेगु विधियात नं उपमा सहित बियाः उलाः क्यनातःगु दु । अथे हे लोकोत्तर चित्तं उत्पत्ति ज्वीगु क्रमयात प्रष्ट यायेत न्ह्याइपुसे च्वंगु कथावस्तु नापं न्ह्यथना तःगु दु । अथे हे चित्तयागु गणनायात उदाहरण सहित प्रष्ट यासे जाति भेद व भूमि भेद कथं चित्तया संख्या ८९ दुसां थी थी लोकोत्तर चित्तया मार्गय् थी थी ध्यान विकसित ज्वीगु कारणं ध्यानया संख्या कारणं मार्ग चित्त २० व लोकोत्तर फल चित्त २० थप दुगुलिं जम्मा ४० लोकोत्तर चित्त दुगु ल्याखं चित्तयागु संख्या १२१ थ्यनिगु खँ प्रष्ट यानातःगु दु । आपालं आपाः उपमा व उदाहरण बियाः अभिधर्मार्थ संग्रहयागु अर्थ व अभिप्राययात थुगु सफूतिं चित्त काण्डयात प्रष्ट याना तःगु जुयाः थ्व सफू ब्वनेवं अदृष्ट नाम धातु स्वभाव चित्तया बारे बाँलाक याउंसे च्वंक अःपुक ज्ञान प्राप्त काये फइगु खने दु ।

अथे हे चैतसिक काण्डे नं प्रत्येक चैतसिकयागु लक्षणया व्यवहारिक उपमा नापं बियाः स्पर्श, वेदना वा संज्ञा चैतसिकं आरम्भणयागु रस अनुभव याःसां गुकथं छगू चैतसिक मेगू चैतसिक नाप पाःगु खः, श्रद्धा व चेतना चैतसिकया विशेषताय् छु फरक दु, छन्द व लोभया लक्षणय् छु फरक दु धकाः उलाः क्योसे सर्वचित्त साधारण चैतसिक ७गू व प्रकीर्णक चैतसिक ६गू यानाः अन्य समान चैतसिक १३ दुगु, सर्वाकुशल चैतसिक ४गू व मेगु अकुशल चैतसिक १०गू यात छुटे छुटे यानाः अकुशल चैतसिक १४गू दुगु, अले ईर्ष्या व मात्सर्य चैतसिकया दध्वी छु छु लक्षण भेद दु, औधृत्य व कौकृत्यया नं उपमा बिसे मान चैतसिक धयागु जाति मान, पुण्यमान व गुणमान धका स्वथी दुगु अथवा हीनमान, सदिसमान व प्रणीतमान कथं स्वथी भेद दुगु खँयात नं ध्व सफूती उलाः तःगु खने दु । अथे हे शोभन चैतसिक २५गू यागु प्रकरणे हिरी व ओतप्पया लक्षण भेद, हिरी उत्पन्न ज्वीगु प्यंगू कारण यथा — गोत्र, वैश, शूर व बहुश्रुतयात छुटे यानाः क्यनाः ओतप्प उत्पन्न ज्वीगु कारण नं शील, देश, प्रज्ञा व भिक्षु धका प्यथी हे दुगु खँ न्त्यब्बया तःगु दु । चैतसिकयागु सम्प्रयोगनयस छु छु चित्त लिसे छु गुलि प्रकारया चैतसिक गुकथं मिले जू वा मजूगु खः धयागु उपमा सहित वर्णन दुगुलिं ध्वीकेत सरल जूसा संग्रहनयया प्रकरणे लोकोत्तर चित्तय् करुणा व मुदितायें जाःगु अप्रमाण्य चैतसिक छय् मिले मजू धयागु खँ प्रष्ट यानातःगुलिं लुमंके त अपु ज्वीगु खने दु ।

ध्व सफूयागु प्रकीर्णक काण्ड स्वयाः ब्वमिपिसं चक्षु विज्ञानादि पंच विज्ञानया आधार जुयाच्चंगु चक्षु वस्तु रूप धयागु चक्षुप्रसादादि प्रसाद रूप न्यागू चक्षु आदि पंच द्वारे गथे च्वनाच्चंगु दईगु खः धयागु खँयात बाँलाक ध्वीकीसा छ्रातिया दध्वी हृदयया दुने च्याम्पति पाय्खःगु गाचाय् च्वंगु हि न्यंकभनं फिजे जुयाच्चंगु थासय् दुगु हृदय वस्तु रूपया रंग मनूयागु भाव ह्यूलिसे गुकथं हिलावनी धयागु खँ नापं अपुक ध्वीके फइगु खने दु । अभिधर्मार्थ संग्रह ग्रन्थय् वर्णन यानातःगु चित्तयागु उत्पाद, स्थिति व भङ्ग हिसाबं चिचिधंगु अणुक्षण स्वंगूया समूहयात छगू चित्त क्षण धाइगु कथं १७ चित्तया क्षण बराबर रूपया आयु दई धयातःगु खँयात प्रष्ट यासे ध्व म्युप्येंजी संग्रहलय् प्रष्ट यानातःगु दु कि रूपयागु आयु १७गू चित्त क्षण बराबर अर्थात् चित्तयागु उत्पाद, स्थिति व भङ्ग अणुक्षणया हिसाबं ५१ अणुक्षण बराबर दु धाःसां रूपयागु उत्पाद व स्थिति अणुक्षण नं चित्तयागु उत्पाद व भङ्ग अणुक्षण सरह समान जूगुलिं रूपया स्थितियागु आयुजक चित्तयागु चिचिधंगु अणुक्षणया हिसाबं ४९गू अणुक्षण बराबर दई धका कनातःगु दु । अथे हे चित्तया स्थितिया आयु प्रमाण चिचिधंगु अणुक्षण छगू बराबर जक दुथें रूपया उत्पत्ति अर्थात् जाति अर्थात् उपचयया आयु, रूपया उत्पत्ति क्रम अर्थात् सन्ततियागु आयु व

रूपयागु भङ्ग अथवा मरण अथवा अनित्यतायागु आयु नं समान रूपं चित्तयागु चिधंगु अणुक्षण छगू बराबर जक दइगु खःसा रूपयागु स्थिति अर्थात् जरतायागु आयुजक चित्तयागु ४९गू चिचिधंगु अणुक्षण बराबर दइगु खँ यात प्रष्ट यानातःगु दु । अथे हे काय विज्ञप्ति व वचि विज्ञप्ति – निगू विज्ञप्ति रूप नं चित्त उत्पत्ति जुल कि उत्पत्ति जुयाः चित्त निरोध जुल कि निरोध ज्वीगु जुयाः ध्व विज्ञप्ति रूप निगूया आयु १७ चित्त क्षण बराबर मदइगु व लक्षण रूप प्यंगूयागु आयु नं समान रूपं १७ चित्त क्षण अर्थात् ५१ अणुक्षण बराबर मदइगु जुयाः रूप २८ मध्ये विज्ञप्ति रूप निगू व लक्षण रूप प्यंगू समेत ६गू रूप त्वताः ल्यों दुगु २२गू रूपयागु आयुजक चित्तयागु १७ क्षण बराबर ज्वी धयागु तथ्ययात ध्वाध्वीकेत ध्व संग्रहयागु वीथिकाण्ड हे स्वये माःगु जुया च्वन । जवन नियमयात नं धुगु सफूती बाँलाक वर्णन यासे मरणासन्न कालय् गुगु जवन गथे उत्पत्ति जुयाः मरणं लिपा सत्त्वया उत्पत्ति गन जूवनीगु खः धयागु खँ यात नं प्रष्ट यानाः ध्वीकातःगु खने दु । ध्व सफूयागु अध्ययनं जिज्ञासुपिसं दुर्गति अहेतुक पुद्गल, सुगति अहेतुक पुद्गल व द्विहेतुक पुद्गलपिं स्वधी पुद्गलपिसं न्ह्याको हे कुतः याःसां धुगु जन्मय् ध्यान, मार्ग फल प्राप्त याना काये फइ मखुगु खँ प्रष्ट सीके फइगु खः । धुगु सफूयागु वीथिमुक्त काण्ड अर्थात् भूमि काण्डय् अभिधर्मार्थ संग्रहयागु वीथिमुक्त काण्डयागु विस्तृत अभिप्राय व अर्थया चर्चा यासे विभिन्न भूमिया सत्त्वपिनिगु आयु प्रमाणया व्याख्या नापं आयुकल्प, अन्तरकल्प व असंख्येय्य कल्पयागु व्याख्यान नापं तयाः मिं ७को, लखं छको, हाकनं मिं ७को, लखं छको यानाः मिं ८को, लखं ७को विश्व विनाश धुंकाः फसं छको यानाः गथे ग्वकः विनाश ज्वीगु खः व उगु विनाश कालय् छु छु भूमि तक विनाश ज्वीगु खः धयागु खँयात नापं वर्णन याना तःगु खने दु । कर्म चतुष्कया प्रकरणे च्युति प्रतिसन्धी क्रमया वर्णनय् गुगु कर्म छु गुगु गथे यानाः गुबले छु गुगु फल बियाः गन गुगु भूमि वा लोकय् उत्पत्ति याकीगु खः धयागु खँया उदाहरण बियाः व्याख्यान याना तःगुलिं लुमंकेत अःपु ज्वी । रूप समुद्देश प्रकरणे २८गू रूपयागु स्वभावयागु विस्तृत वर्गीकरण यानाः स्वभाव रूप, निष्पन्न रूप, सलक्षण रूप, रूप रूप व समर्शन रूप आदि भिन्च्यागू रूप व बांकी स्वभाव मदुगु १०गू रूपयात नं बाँलाक अःपुगु उपमा बियाः ध्व सफूती ध्वीकेगु कुतः याना तःगु दुसा अलग अलग छुटे यायेज्यूगु २०गू विनिर्भोग रूप व वर्ण गन्ध, रस, ओज व पृथ्वी, आप, तेज, वायु आदि प्यंगू भूत रूप यानाः च्यागू (८) अविनिर्भोग रूप अष्टकलापयागु नं विस्तृत विवरण दु । निर्वाणया अर्थ नं संक्षिप्तं जूसां विभिन्न प्रकारं धन क्यनातःगु दु । अथे हे ध्व सफूती समुच्चय काण्ड, प्रत्यय काण्ड व कर्मस्थान काण्डया प्रकरणे नं थासं थासय् उपमा बियाः बियाः अभिधर्मार्थ संग्रहयागु गूढ अर्थ व अभिप्राययात याउँसे अःपुक ध्वीके फय्क प्रष्ट यानातःगु खने दु । उकिं धुगु म्युप्येजी अभिधर्मार्थ संग्रह

अभिप्राय निर्देश सफू धात्थें धायेमाल धा:सा अभिधर्म ज्ञानया हे त्येला:गु मिखा ख: धा:सां पाइमखु ।

समयाभाव

भदन्त अनुरूढ आचार्य च्वया बिज्या:गु अभिधर्मार्थ संग्रह व थुगु म्युप्येंजी सयादो नं रचना याना बिज्या:गु म्युप्येंजी संग्रहस गन गन छु छु खर्यं गुलि अर्थ व अभिप्राययात गथे याना: प्रष्ट याना त:गु ख: धयागु खंयात कया: विस्तारपूर्वक समीक्षात्मक चर्चा यायेबले छगूला भूमिकां हे सफूयागु आकार ग्रहण या: वनीगु सम्भावना दुथें आ: वइगु अक्षय तृतीया दिनय् संघमहानायक भदन्त प्रज्ञानन्द भन्तेयागु १०५ दै या बुदिं जुयाच्चंगु पुण्यतिथि जुगुलिं अक्षय तृतीयाया दिनय् हे पूजनीय त:धीम्ह भन्ते नं अनुवाद याना तया बिज्या:गु थुगु सफूयागु विमोचन याना: उले ज्या हे ज्वीगु दिं व ज्याभ्क्व: नापं न्हापा हे निर्धारित जुयाच्चने धुंकूगु अवस्थाय् अभिधर्मार्थ संग्रहयागु नेपाल भाषाया अनुवाद ग्रन्थयागु ५४१ पृष्ठ व थुगु ग्रन्थयागु २५६ पृष्ठयागु सविस्तार तुलनात्मक अध्ययन याना: समीक्षा याना च्वनेगु इलं नं मबी धुंकूगु व हथासं समीक्षा यानां त:धीम्ह भन्तेयागु अत्यन्त त:धंगु मिहेनत दुगु सफूयात समुचित न्याय नं मज्वीगु जुया: सद्धर्मप्रेमी श्रद्धालु अभिधर्मया जिज्ञाशु ब्वमिपिन्त थुगु सफू हे स्वयेत जिं दुनुगलनिसें विनम्र इनाप याना च्वना । अमूल्यगु मणिरत्नयागु बयान न्ह्याको हे न्योसां स्वयं मणियात ल्हातय् तया: स्वयेगु थें जा:गु अपूर्व आनन्द ब्वमिपिन्त चूमलाइगु जुया: नं ब्वमिपिन्त थ:म्हं हे थ्व अमूल्यगु ग्रन्थ रत्नयात स्वया: रसास्वादन यायेत इनाप यानागु ख: । अभिधर्मया न्हू ब्वमिपिं जूसा थुगु सफूयागु सविस्तार अध्ययन याये न्हयव: थ्व हे पत्तिकारयागु अनुवाद सफू “जीवनको प्रत्येक घडीमा अभिधर्मको उपयोग” सफू छको न्हापां ब्वन धा:सा थुगु सफूस रसतायेकेत तिब: ज्वीगु इनाप नं याना च्वना । अभिधर्मया उपयोगितायात संक्षिप्तं सीकेगु ख:सा थ्व पत्तिकारयागु हे सफू “सुगतिको सुनिश्चितताको लागि अभिधर्म” सफू छकोनिं न्हापां स्वयेगु नं बेश हे ज्वी फु ।

नेपालभाषाम् दिबंगत संघमहानायक भन्तेयागु अभिधर्म ज्ञान प्रकाश

दिबंगत अरिय धम्मरत्नित नेपाल बुद्धशासन वंसालंकार सिरि पवर संघमहानायक अगमहापण्डित भदन्त प्रज्ञानन्द महास्थविरया सिद्धार्थ गौतम बुद्धया जन्मभूमि नेपालया सद्धर्मप्रेमी लोकजनपिन्त याकनं याकनं हे दु:खं मुक्तगु निर्वाण धर्मयागु सारगु लंपु कनेगु, क्यनेगु व स्यनेगु अतिकं हे तिव्र इच्छा याना बिज्याइगु जुया: वसपोलं थ:गु जीवनकालय् न्ह्याबले हे उपयुक्त अवसर दुथें च्वनेवं हे अनित्य, दु:ख व अनात्मायागु गम्भीर धर्मोपदेशय् श्रद्धालु उपासकोपासिकापिन्त सालेगु इच्छा याना बिज्याइगु ख: । उकिं हे वसपोल

पूज्यपाद भन्ते नं थःगु भिक्षु जीवनया न्हापांगु दशकय् हे न्हापां सामान्य धर्मभिरू उपासकोपासिकापिन्त न्हिर्यया जीवनय् छ्चाखेरं वये फुगु रोग, दुःख, व्याधि, चिन्ता, कष्ट, भय, बिघ्न, बाधा, अन्तरायादिं उपचार व रक्षा यायेत गृहस्थजनपिन्त मदय्क मगाःगु परिन्त सुत्त व परित्राणया सफू थःगु मातृभाषा नेपालभाषां पिकाय् धुनेवं हे वि. सं. १९९७ सालं हे धातुभेदानुपस्सनार्थे जाःगु गम्भीरगु अभिधर्मया ग्रन्थयात निं नेपालभाषां अनुवाद यानाः बौद्धजगत्या न्ह्यःने पिब्बया बिज्यात । वयां दच्छि लिपा हे च्वया बिज्याःगु विशुद्धि ज्ञान दर्शन सफूती नं वसपोलं धर्म संगायनाया इतिहास नापं तयाः अभिधर्मया विषययात नं छुं भतिचा दुध्याका बिज्यात । वि. सं. २००३ सालय् पिदंमु महाजयमङ्गल पाठया सफूती नापं वसपोल थ्व गम्भीर धर्मोपदेशया छुं छुं अंशयात दुध्याकेगु तोफिका बिमज्याःसा वि. सं. २००८ सालय् पिथना बिज्याःगु त्रिलक्षण दीपनी सफूती नं वसपोलं पञ्चस्कन्ध - नाम रूप धातुयागु त्रिलक्षण धर्म स्वभावया विषये नेपामिपिन्त ध्वाध्वीकेगु कुतः याना बिज्यात । बुद्धधर्मयागु गम्भीर धर्मया शिक्षायात फयां फक्को याकनं, फयां फक्को यक्को नेपामिपिन्त ध्वीका बीत वसपोलं नेपालभाषां च्वया बिज्याःगु विशुद्धि प्रज्ञा दर्पण, स्वंगः मिखां स्वयेगु व सङ्गर भाजनी सफूती नं अभिधर्मयागु गम्भीर धर्मोपदेशया विभिन्न पक्षयात प्रकाशित याना बिज्यात । वसपोल थः स्वयं नं न्ह्याबलें हे ई व अवकाश चूलाय्वं अभिधर्मयागु गम्भीर धर्मयागु निरन्तर चिन्तन, मनन व अभ्यास, आचरणे तल्लीन जुया बिज्याइगु खः । उकिं हे वसपोल भन्ते नं अभिधर्म पिटकया न्हयगु ग्रन्थ रत्नयात ध्वीकेत अःपुगु सूत्र (फर्मुला) या रूपं भदन्त अनिरुद्ध आचार्य च्वया बिज्याःगु अभिधर्मार्थ संग्रहयात नं सक्षम व कुशलपिं धर्मोपदेशक गुरुपिनिगु सहयोग व व्याख्यान मदयेकं अभिधर्म ज्ञानया इच्छुक सामान्य श्रद्धालु उपासकोपासिकापिसं याउँक, अःपुक सय्ःकाः सीकाः, ध्वीकाः, अभ्यास व आचरणे छ्चले थाक्याच्चंगु गम्भीर वास्तविक तथ्य सत्ययात वाः चायेकाः बर्मा (म्यानमार) या म्युप्येजी सयादो भदन्त उः चन्द्रवंसालंकार महास्थविरं थीथीगु ल्वःल्वःगु आपालं अःपुगु उपमा, उदाहरण व दृष्टान्त बियाः अभिधर्मार्थ संग्रहयागु नं टिकाया रूपं अभिधर्मार्थ संग्रहयागु अर्थ व अभिप्राययात चश्मा तयाः त्येलाक्क मिखा कंकेथें ज्वीक प्रष्ट ज्वीक क्यनेत बर्मी भाषां च्वया बिज्याःगु म्युप्येजी संग्रहलं सद्धर्मप्रेमी गम्भीर नेपामि सज्जनवर्गपिन्त आपालं उद्धार व उपकार ज्वीगु तात्तुनाः हे छुं मखुसां न्येदैं (५० वर्ष) न्ह्यःनिसें हे म्युप्येजी सयादो नं पुलांगु कठीनगु बर्मी भाषां च्वयातःगु म्युप्येजी अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश सफूयात थःम्हें बारम्बार अध्ययन, चिन्तन व मनन यासे नेपामिपिंनगु निमित्तं मातृभाषा नेपालभाषां अनुवाद यायेगु नं प्रयास आरम्भ याना बिज्यात । पुलांगु बर्मी भाषाय् थःके उलि पूर्ण दक्षता मद्गु कारणं वसपोलं थ्व अनुवादायात बाँलाक परिमार्जन व परिशुद्ध यानाः अःपुक

नेपाभिपिसं ध्वीक न्त्यब्बय् फय्केत थःम्हं शुरुई च्वयागु अनुवादयात थ्वकः वःक धयां हे साध्य मज्जीक, छुं छफुति, भ्या भतिचा हे अल्लि, धयागु मचासे ई दयवं, समय ल्वीवं, अवकाश चूलायवं च्वैनिसें को थ्यंक आद्योपान्त व हे मसौदा अनुवादयात स्वयाः हाकनं हाकनं सारे यानाः अनुवादया भाषायात शुद्ध यानाः परिमार्जन यायेगु प्रयास यानावं च्वना बिज्यात । अले नेपालय् चूलाक्को नापलाक्को बर्मी भाय्या विशेषज्ञ भन्तेपिं व अय्यापिं नाप नं बराबर सल्लाह साहुति परामर्श यानाः नं बर्मी भाषां नेपालभाषायागु अनुवादे अर्थ शुद्ध यायेगु व त्वफिनाच्चंगु छगू निगू शब्दया अर्थ प्रष्ट यायेगु कुतः नं यानावं च्वना बिज्यात । अथे नं बर्मी भाषाय् नं बाँलाक अधिकार व दक्षता दुपिं, नेपालभाषाय् नं च्वबः न्त्याके फुपिं, बुद्धधर्मया अभिधर्मयागु शिक्षाय् नं गाक्क अध्ययन व दक्षता दुपिं व अले गम्भीर धर्म प्रकाशयागु कठीन पुनित ज्याय् माक्को तःहाःगु समय नं बियाः पुलांगु कठीनगु बर्मी भाषां थःम्हं नेपालभाषाय् अनुवाद यानातयागु पाण्डुलिपि अल्लि, मचासे च्वैनिसें कोथ्यंक आद्योपान्त फूचाय्क दोहोरे यानाः भाषा संशोधन व परिमार्जन यानाः हस्तलिखित पाण्डुलिपीयात हाकनं छको प्रेसय् बीजीक सारे नं याना बीगु धैर्यपूर्ण इच्छ, उत्साह, वीर्य, मन, श्रद्धा, समय व क्षमता नं दुपिं श्रावक श्राविका शिष्य शिष्यापिं थःगु जीवनकालय् वसपोलं ध्वद्वीके मफयाः उगु अनुवाद ग्रन्थयात याकनं छपे यायेत थःगु मन न्त्याको हे हथाय् मथाय् चाःसां करीव २०/२५ दँ न्त्यः हे थःम्हं पूर्णरूपं तयार याना तये धुंगु थुगु अनुवाद ग्रन्थयागु पाण्डुलिपियात छपे यायेगु छगू तधंगु इच्छ ल्यना हे च्वन तिनि धयागु मार्मिक सन्देश थः शिष्य सुदर्शन भन्ते नं कया बिज्याःगु अन्तर्वाताया क्रमय् आज्ञा जुसे वसपोल संघमहानायक भन्ते नं थ्व संसारं बिदा कया बिज्याना वने माल ।

Dhamma.Digital

साधुवाद देख

दिवंगत श्रद्धेय भदन्त सुदर्शन महास्थविरं नं थः गुरयागु थ्व सफू छगू याकनं छपे याये दःसा ज्यू धका म्हो कुतः याना बिज्याःगु मखु । किन्तु वसपोलयाके थःके नं बर्मी भाषायागु ज्ञान माक्को मद्गुलिं इच्छ दयाः नं उपयुक्त मनु चूमलानाः हे वसपोलं थुगु सफूयागु भाषा संशोधन व परिमार्जन यानाः सम्पादन यायेगु ज्या याना वना बिज्याये मफुत । थौं वयाः दिवंगत संघमहानायक भदन्त प्रज्ञानन्द महास्थविरया हे योग्यम्ह शिष्य शासनधज धम्माचरिय अगमहासद्धम्मजोतिमधज श्रद्धेय भदन्त ज्ञानपूर्णक महास्थविरजुयागु नं माःगु सहयोग, सल्लाह, परामर्श व मार्गदर्शन कयाः दिवंगत संघमहानायक भन्तेया हे मेम्ह तरूण श्राविका शिष्या शासनधज धम्माचरिय अनागारिका अगगजाणी गुरूमाँ नं तःधीम्ह भन्तेयागु पाण्डुलिपियात च्वैनिसें कोथ्यंक पुवंक दोहरे यानाः स्वयाः मौलिक बर्मी भाषायागु सफूनापं

हाकनं छको तःधीम्ह भन्तेयागु नेपालभाषायागु अनुवाद मस्यौदायात भिडे यानाः माःथाय् माक्को भाषा संशोधन व परिमार्जन यानाः सम्पादन याना बिज्यायेगु धैर्यपूर्वक श्रद्धा क्यना बिज्याःगु कारणं बुद्धभूमि नेपालया न्हापांम्ह व दकले अग्रम्ह धर्मदूत जुया बिज्याःम्ह नेपाः देया हे न्हापांम्ह संघमहानायक अग्रमहापण्डित तःधीम्ह भन्तेयागु थुगु नेपालभाषां अनुदित अमूल्य ग्रन्थरत्न थौं पिदना च्वन । सद्धर्मप्रेमी सकल नेपामिपिनिगु निम्ति थ्व छता तच्चवंतं हर्ष, सन्तोष व धर्मप्रीतिया खँ खः । अले सकल अभिधर्मप्रेमी नेपामिपिनिगु निम्ति तधंगु हे थ्व लाभया विषय खँ खः, सुलाभया खँ खः, भाग्य व सुभाग्यया लय्तायेगु विषय खः ।

थःम्ह गुरु भन्तेयात जीवनकालय् अनन्त सेवा, उपस्थान व मैत्री आजीवन प्रत्युपस्थान यानाः दिवंगत ज्वीधुंकाः नं थः गुरुयागु अन्तिम इच्छयात परिपूर्ति यायेत अथक परिश्रम याना बिज्यानाच्चंम्ह वसपोल पूज्य संघमहानायक भन्तेया हे योग्यम्ह श्राविका शिष्या महासद्धम्मजोतिकधज अनागारिका जाणशीला गुरुमाँ नं थ्व सफू पिकायेत अथक परिश्रम याना बिज्यासे सफूया भाषा संशोधन, परिमार्जन व सम्पादन यायेत सहोदरा श्राविका अनागारिका अग्रजाणी गुरुमाँयात अभिप्रेरित यानाः सफू तयार याकाः पिथंसे थः गुरुयागु इच्छा पूर्ति यायेत सफल जुया बिज्यागुलिं श्रद्धेय जाणशीला गुरुमाँयात दुनुगलनिसें बधाइ व धन्यवाद नापं साधुवाद देछना च्वना । सद्धर्मप्रति अत्यन्त तःधंगु श्रद्धा पिब्वसे थुगु कठीन धर्म कार्ययात पूर्ण यायेत तन मनं अथक परिश्रम याना बिज्याःम्ह श्रद्धेय शासनधज धम्माचरिय श्राविका अनागारिका अग्रजाणी गुरुमाँयात नं जिं दुनुगलनिसें सहर्ष धन्यवाद सह साधुवाद देछना ।

जि स्वयं थः नं बर्मी भाषा छुं मस्यूम्ह व मथूम्ह जुयाः म्युप्येंजी सयादोयागु मूल बर्मी ग्रन्थनापं दिवंगत संघमहानायक भन्तेयागु नेपालभाषां अनुदित ग्रन्थयात दाँजे यानाः संशोधित व सम्पादित थुगु सफूयागु भाषा स्तरबारे छुं राय व्यक्त यायेगु सामर्थ्य जिके मदुगु खः । अथे नं नेपालभाषां अनुदित थुगु सफूयात आद्योपान्त स्वयागु बलं जिं थुलि ला अवश्य धाये फु कि थुगु भाषा अप्रत्याशित रूपं हे सरल जू, सरस जू, याउँक, अपुक थ्वीकेत आकर्षक जू । उकिं बाँलाः जू, साब हे बाँलाः जू । उकिं हाकनं छको सम्पादिका अग्रजाणी गुरुमाँयात हार्दिक साधुवाद दु ।

अभ्यास व आचरणया निम्ति इनाप

चित्त, चैतसिक व रूपयागु नाँ व संख्यायागु गणना व वर्गीकरण, कर्म व विपाक व उकियागु भूमियागु वर्गीकरण व विभाजन, विभिन्न रूप ध्यान व अरूप ध्यानया विकासया विवरण, थी थी लोकोत्तर मार्ग व फल

ज्ञानया जानकारी, प्रतिसन्धी व च्युति चित्त, मरणासन्न जवनं आरम्भण याइगु कर्म, कर्म निमित्त व गति निमित्तयागु परिचय आदि ब्वनेवं, ब्वने सयेवं, सीवं, कने फयवं हे अभिधर्मयागु सूक्ष्मातिसूक्ष्म, गम्भीरातिगम्भीर धर्म ज्ञानयात थःथम्हं हे न्हिथंया थःगु जीवने प्रत्यक्ष आचरण, अभ्यास, साधना व अनुभूति याये फयेक विपश्यना ध्यान ज्ञानयागु सफल साधनां आर्यमार्ग व फलयत साक्षात्कार यानाः थःम्हं निर्वाणयात ध्वदुकाः लाभ याये मफयेकं जिं अभिधर्मयागु ज्ञान सिल, थुल, दक्षता दत व गात धका भाःपिगुला धात्थें धायेगु सा आयुर्वेदया थीथी वासः काष्ठादि, आश्रवादि व रसादिमध्ये बाँलाक रोग लंकेत रसादि तच्चतं उत्तम व उपयोगी धका सियेवं प्राणान्त रोग लाय्के धकाः भ्वाका भ्वाकां स्वकं रसादि वासःयात भ्वात्तीगु थें जक ज्वीगु ताया । उकिं अभिधर्मया ताःचा, अभिधर्मया मिखा सरह जुयाच्चंगु थुगु गम्भीर ग्रन्थरत्नयात ब्वजकं ब्वनां मगाः । थुकियात धात्थें हे सार्थक रूपं ध्वीकेत थःथःगु जीवनय् अभ्यास व साधना हे याये माली धयागु जिगु विनम्र निवेदन नं खः ।

उपसंहारया छुं शब्दत

गुरुवर दिवंगत संघमहानायक प्रज्ञानन्द भन्ते नं भ्रण्डै भ्रण्डै थःगु भिक्षु जीवनया स्वब्बय् छब्ब अंश समय लगे यानाः थुगु सफूयागु निरन्तर अध्ययन, चिन्तन व मननयासें नेपालभाषां भाषानुवाद तयार याना थका बिज्याःगु थुगु अनमोल ग्रन्थरत्नयागु भूमिका च्वयेत जिं थःत हे ल्वःथें मताः । उकिं प्रकाश व ज्योतिया मुहान हे जुयाच्चंम्हं सूर्धःयात न्हिथं भ्रीसं मत बिया वया च्वनागु भ्नी नेपालमिपिनिगु परम्परथें थुगु जिगु बिचाः नं केवल परम्परा निर्वाहसम्म हे खः धयां अतिशयोक्ति ज्वीथें मताया । अथे नं श्रद्धेय शासनधज धम्माचरिय, अगममहासद्धम्मजोतिकधज भदन्त ज्ञानपूर्णिक महास्थविरज्यूयागु परामर्श व प्रेरणाय् गुरुवर तःधीम्हं भन्तेया आजीवन सेविका जुयाः वसपोलया श्राविका योग्य शिष्या जुया बिज्याम्हं श्रद्धेय महासद्धम्मजोतिकधज अनागारिका जाणशीला गुरुमां नं ध्व सफूया भूमिका च्वयेत याना बिज्याःगु धर्माग्रहयात म्हाः, मफू धाये मच्छालाः जक विनम्र निवेदनया रूपं छुं थःगु विचार व्यक्त यायेगु थुगु ज्या जिं शिरोधार्य यानागु खः । उकिसनं न्हियान्हिंथं सत्तिना वयाच्चंगु अक्षय तृतियायागु पुण्यतिथी हे थुगु सफू विमोचन ज्वीगु जुयाः प्रेसयात नं याकनं सामग्री हथाय् ज्वी धुंकूगु कारणं थुजागु गम्भीरगु अभिधर्म ग्रन्थरत्नयागु भूमिका च्वयेतः सामान्यतः माःगु आवश्यक समय नं जितः अभाव जूगुलिं हथासं जिं तयार यानागु थुगु विनम्र निवेदनया धापूस जिगु थःगु अनभिज्ञता वा प्रमादवश छुं गनं मचाः मगाः दौं बिदाँ दुथ्याःगु दुसा वा मुद्रा राक्षसयागु भूलचूक त्रुटीनापं छुं स्वच्चावंगु दुसा सद्धर्मप्रेमी विज्ञ

बुद्धमिपिसं उगु ऋटीपाखे ध्यान मबिसे अमूल्य ग्रन्थरत्नयागु रसास्वादनपाखे हे जक मन कोसायेकी धयागु आशा व भलःसा कया ।

थुगु अनमोल धर्मग्रन्थरत्नयागु प्रकाशनय् गुहालि व तिबः बीत थुगु विनम्र निवेदन तयार यानाः छुं भति प्रयास यानागु कारणं जितः छुं पुण्यांश प्राप्त जूगु दुसा व पुण्य दकों हिंसा, अशान्ति व आतङ्ग पीडित जुयाच्चरिपिं सकल शान्तिकामी नेपामिपिन्त इना वनाः सकल नेपामिपिन्त सुख शान्ति व धर्म ज्ञान लाभ ज्वीगु हेतु ज्वीमा धका त्रिरत्नयाके कामना यासे थुगु सफूया नेपालभाषा अनुवादक दिवंगत संघमहानायक भन्तेयात नं ननानं परम सुख शान्तियुक्त निर्वाण सम्पत्ति सुलभ ज्वीमा धका दुनुगलनिसें आशिका याना ।

सब्बे सत्ता भवन्तु सुखितत्ता ।

“वन्द्य निवास”

का.म.पा., वडा नं. २४

प्यूखा टोल, येँ ।

दि : चौलाथ्व ल्हुतिपुन्ही, ११२५ ने.सं.

२०६२/१/११/१

विनीत

आर. बि. वन्द्य

Dhamma.Digital

जिगु छुमा

त्रिपिटकय् दुने सुत्त, विनय व अभिधम्म स्वंगू विषयवस्तुया ग्रन्थत दु । अभिधम्म धयागु विशेषकथं परमार्थ धम्मया व्याख्या यानातःगु जुया अति गम्भीर जू । विद्वान्पिनिगु धापूकथं अभि अतिरेको धम्मो अभिधम्मो व अभि विसेसो धम्मो अभिधम्मो धयागु विग्रह अनुसार अभिधम्म जूगु खः । भगवान् बुद्धं अभिधम्मया देशना सर्वप्रथम सन्तुषित देवपुत्र प्रमुख अन्य देवतापित त्रयस्त्रिंश देवलोकय् याना बिज्याःगु खः । अले हानं थ्व हे उपदेश संक्षिप्त रूपं अग्रश्रावक धर्मसेनापति सारिपुत्रयात आज्ञा जुया बिज्यात । सारिपुत्र महास्थविरं थः ५०० म्ह शिष्य भिक्षुपित कना बिज्यात । थ्व हे परम्परा भीगु न्ह्योने थौतक अविच्छिन्नरूपं न्ह्यांवया च्वन ।

अभिधम्मपिटकय् जम्मा न्हेथी प्रकारया ग्रन्थत दु । अभिधम्मपिटकय् दुगु न्हेगू प्रकारया ग्रन्थतय्गु संक्षिप्तं परिचय बिया तःकथं (१) कुशल, अकुशल व अव्याकृत धर्मयात विग्रह याना स्वथी व निथी याना क्यनातःगु अभिधर्मयात धम्मसङ्गणि, (२) स्कन्ध-विभङ्ग आदि भिंच्यागू विभङ्ग दुगुयात विभङ्गाप्यकरण, (३) संग्रह असंग्रह इत्यादि भिप्यंगू प्रकारं विभक्त याना तःगुयात धातुकथाप्यकरण, (४) स्कन्ध-प्रज्ञप्ति आयतन-प्रज्ञप्ति इत्यादि खुगू प्रकारं ब्वति थला तःगु प्यंगूगु ग्रन्थयात पुगलपञ्जति, (५) थःगु पक्षया न्यासः सूत्र, विपक्षया न्यासः सूत्र याना दोलछि सूत्रयात व्याख्या याना तःगुयात कत्यावत्युप्यकरण, (६) मूलयमक, स्कन्धयमक इत्यादि भिता प्रकारं विभक्त याना तःगुयात यमकप्यकरण, (७) हेतु-प्रत्यय, आरम्भण प्रत्यय इत्यादि नीप्यंगू प्रकारं विभक्त याना तःगुयात पट्ठानप्यकरण धाइ । थुकथं अभिधम्म पिटकय् न्हेथी प्रकारया ग्रन्थ दु ।

प्रस्तुत अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश नांयागु म्युप्येजी ग्रन्थस दुहाँ वने न्ह्यो थुगु ग्रन्थया मूल आधार ग्रन्थ जुयाच्वंगु अभिधम्मत्थसङ्गहो (अभिधर्मार्थ संग्रह) ग्रन्थया छत्वाःचा म्हसीका पाठकपित बिइमाःगु आवश्यक खना । अभिधम्मपिटकया मूल विषयवस्तु धयागु परमार्थकथं चित्त, चैतसिक, रूप व निर्वाण खः । थुपि प्यंगू परमार्थ विषयवस्तुयात याउँक, अपुक थुइके बिइया नितिं भिँछगूगु अथवा भिनिगूगु शताब्दीयाम्ह दक्षिण भारतयाम्ह प्रसिद्धमह आचार्य अनुरुद्ध महास्थविरं अभिधम्मपिटकया सम्पूर्ण सार दुथ्याका अभिधम्मत्थ संग्रह ग्रन्थया रचना याना बिज्यात । थ्व छगू ग्रन्थय् (१) चित्त, (२) चैतसिक, (३) पकिण्णक, (४) वीथि, (५) वीथिमुत्त, (६) रूप,

(७) सम्मुच्चय, (८) पच्चय व (९) कम्मद्वान याना गुंगू परिच्छेद याना सम्पूर्ण विषयवस्तु दुध्याका तःगु दु । अथे जुया ध्व ग्रन्थयात अभिधम्मपिटकया अर्थकथाकथं आचार्यपिसं वसपोलया ध्व छगू ग्रन्थं अभिधम्मया सम्पूर्ण विषयवस्तुयात लुमंका तये अपुक सूत्र (फर्मुला) या ज्या बिइकातःगु दु । थौं ध्व हे ग्रन्थया आधारय् आचार्य अनुरुद्ध महास्थविर अभिधम्मया छःयानितिं सदां लुमंके बहःम्ह व्यक्ति जूगु दु । अभिधम्मपिटकया सम्पूर्ण विषयवस्तुया रूपरेखा अनुगमन यानातःगु दुगुलिं हे थुगु ग्रन्थ छगूलिं सम्पूर्ण अभिधम्मपिटक ग्रन्थत अध्ययन यायेत मार्गदर्शनया ज्या ब्यूगु जुल । अभिधम्मया विद्यार्थीपिसं थुगु ग्रन्थद्वारा हे अभिधम्मया अध्ययनया नितिं मूल साधनाया रूपय् छ्चलाच्चंगु जुल । १५ गूगु शताब्दीनिसें म्यानमार देशय् ध्व छगू ग्रन्थयात अति हे सम्मान तया अध्ययन पठन याना वयाच्चंगु दु । थुगु ग्रन्थयात नं अध्ययन यायेत अपुकेत सलंसः अन्य अर्थकथा, टीका, उपटीका, सहायक ग्रन्थत पालि व वर्मी भाषां आचार्यपिसं रचना यानातःगु खने दु । वर्मी भाषाय् थज्यागु ग्रन्थया प्रकार भेद तःगुमच्छि हे दुगु खने दु गुकिया संख्या यक्व दुगु जुल । उकीमध्ये प्रथम संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविर बर्माय् बिज्याना बुद्धधर्मया अध्ययन याना बिज्यायेगु भूवलय् वसपोलया ल्हातय् लाःगु ग्रन्थ खः “म्युप्येजी” । ध्व हे ग्रन्थयात वसपोलं थौंस्वया न्येदैं ख्खीदैं न्हापा गहन अध्ययन जक याना बिज्याःगु मखु, स्वयं थःम्हं अनुवाद नं याना बिज्यात । परन्तु वसपोलं अनुवाद याना बिज्याना तःगु गुरुकापी सिसाकलमं च्वया तःगुलिं गनं गनं आखः स्पष्ट मज्जूगुया लिसें वसपोलया जीवनकालय् हे थुकियात प्रकाशन यायेत कुतः जुल नं पिकाये मफयाच्चंगु खः । वर्माय् धर्माचार्य पास याना वःम्ह अनगारिका अगज्जाणीं मूल वर्मी भाषाया ग्रन्थ स्वया हानं छको अनुवाद व सम्पादन याना बिज्यागुलिं पाठकपिनि न्त्योने थुगु ग्रन्थ पिहाँ वया च्वन ।

गथे च्वय् न्त्यथनागु अभिधम्मत्थ संग्रह ग्रन्थया गुगु विषयवस्तु खः वहे प्रस्तुत ग्रन्थय् नं अनुसरण याना दुध्यानाच्चंगु दु । थुगु ग्रन्थया रचनाकार म्यानमार (वर्मा) या म्युप्येजी धयागु थासय् च्वंम्ह भदन्त ऊ चन्दवंसालंकार खः । वसपोलया पाखें अभिधम्मसंग्रह ग्रन्थ ब्वनेबले पाठकीपित सूत्रं सूत्रय् ब्वंका दुने ब्वना यंकीबले गुगु निरस वये फुगु खः अथवा मथुया अकमके जुइ फइगु संभावना दुगु खः उकियात ध्यानय् तया थौंथी ल्वल्वःगु उपमा उपमेय्य बिया सरल ढंगं थुइकेत स्वया तःगु दु । अभिधम्मत्थ संग्रह ग्रन्थया मूलम्ह रचनाकार अनुरुद्ध महास्थविरयाके थासं थासय् “भो अनुरुद्ध आचार्य ! ध्व गथे खः, ध्व गथे खः धका छम्ह शिष्य मचां थःम्ह गुरुया न्त्योने थःम्हं मथूगु न्त्यसःत न्त्यब्वयेथें याना थाय् तासय् न्त्यसःत तया तःगु दु । अले ग्रन्थ रचनाकार भन्तेनं थःम्हं स्वयं हे अति दक्षतापूर्वक प्रत्येक न्त्यसःया लिसः

धीधी ल्वल्वःगु उपमा उपमेय्य बिया स्पष्ट याना तःगु भीसं खना च्वनागु दु ।
ध्व हे प्रस्तुत ग्रन्थया विशेषता खः ।

अभिधम्मया धीधी कठिन शब्दया व्याख्या पाय्छि पाय्छिगु उपमा
उपमेय्य बिया थुइकेत प्रशस्त मात्राय् कुतः जुयाच्चंगु दु । अथे हे चित्त,
चैतसिक, रूप व निर्वाण – थुपिं प्यधी परमार्थ धर्मया विश्लेषण, संश्लेषण
याना पाठकपिनि कठिनाइयात समाधान याना रूचीपूर्वक सूक्ष्मढंगं उच्च एवं
गहन विषयवस्तुयात प्रस्तुत यानातःगु दु । अभिधम्मत्थसंग्रह ग्रन्थ ब्वने धुंकूपिं
पाठकपिसं साधारणतया परम्परागतकथं उल्लेख दयेमाःगु प्रणामित गाथाय्
प्रमाण व प्रतिज्ञाया खँ धाःसा थुगु ग्रन्थया आरम्भय् मखनिगु छुं अस्वभाविक
मखु । धाय्धाःसा ध्व प्रस्तुत ग्रन्थ स्वयं अभिधम्मत्थ संग्रह ग्रन्थया छगू
सहायक ग्रन्थ खः । अथे जुया हे थुगु ग्रन्थया आरम्भ विषयसूचीं जुयाच्चंगु
दुसा दकले न्हापांगु न्यथनाकथं प्रारम्भय् चित्त काण्ड प्रस्तुत जुयाच्चंगु दु ।
प्रत्येक विषयवस्तुया आरम्भपतिकं सम्यक्सम्बुद्धयात प्रणाम गाथाद्वारा लुमंका
तःगु ग्रन्थया मेगु छगू विशेषता खः ।

बुद्ध जन्मभूमि नेपालय् बुद्धशिक्षा प्रचार प्रसारया नितिं
अभिधम्मपिटकया शिक्षाया ज्ञान विना सम्भव मदु । थज्यागु इलय्
अभिधम्मपिटकया लौकिक व लोकोत्तर शिक्षाया क्षेत्रय् प्रवेश जुइत माःगु ग्रन्थ
नेपालभाषां पिहाँ वया च्वन । ध्व भी सकसिया नितिं लय्ताया खँ जुल ।

अभिधम्मपिटकया छुं नं मूल ग्रन्थ नेपालय् अनुवाद जूगु मदुनि ।
थःपितं मामाःगु छकू निकू अंश अनुवाद यायेगु ज्या वाहेक पूर्वक अनुवाद
यायेगु प्रयास आःतक मजूनि । अनुरुद्ध आचार्यया अभिधम्मत्थसंग्रह ग्रन्थ थौं
स्वया स्वीप्यदँ न्हापा अर्थात् वि.सं. २०२८ सालं धम्माचार्य अगमहासधम्म
धज, भदन्त ज्ञानपूर्णिक महास्थविरद्वारा नेपालभाषाय् प्रथम खण्डतक पिदंगु
अले सम्पूर्ण खण्ड २०४८ सालय् पिदने धुंकूगु जुल । नेपालभाषाया क्षेत्रय्
मेगु छगू अभिधम्मार्थ संग्रह नांगु टीका, उपटीकार्थे जाःगु निद्याया रूपय् निगू
ग्रन्थ पिदने धुंकुगु दु । नेपालभाषा वांगमय ढुकुटी प्रस्तुत अभिधम्मया
ग्रन्थनापं थुपिं ग्रन्थ अमूल्य सम्पत्ति खः । अभिधम्मपिटकय् दुने प्रवेश जुइत
अतिकं उपयोगी ग्रन्थत खः । म्युप्येजी ग्रन्थ पिदसेली अभिधम्मया विद्यार्थीपिनि
नितिं तःदैनिसें अभाव जुयाच्चंगु छगू तःधंगु अभाव पूर्ति जुइगु खने दु ।

नेपाल भाषा बौद्ध वांगमय ढुकुटी गम्भीरातिगम्भीर अर्थयुक्त थधिं
जाःगु ग्रन्थत धमाधम दुतिसैलि कन्हे भीगु शब्दकोश भण्डार तक नं
तःचकला व तफाः जुइत बल्लागु आधार दइगु जुल । भाषा सेवा यायेमाः
धका कतपितं उपदेश बिया थथःगु छेय् कतभाय् ल्हाकाच्चपिं भाषा सेवीपिसं

थजाःगु ग्रन्थ नेपालभाषाय् दुहाँ वःगुया महत्व खंकेगु ई न्त्योने वःगु दु । पालि ग्रन्थत धमाधम नेपालभाषाय् दुहाँ वया नेपालभाषा समृद्धगु भाय् जूगु वाचाय्केगु ई वःगु दु । भी कवि चित्तधर हृदयजुं धाःथें छुं जुया नेवा भाय् ल्हाइपिं नेवातय्गु अस्तित्व लोप जुया वंसा त्रिपिटक ग्रन्थत भीगु भाषाय् दुगु कारणं गुबलें नेपालभाषा सिना मवनिगु भाषा जूगु दु ।

प्रत्येक बौद्धपिसं बुद्धधर्मया मूल ग्रन्थत थःपिनिगु छेंय् छेंय् संग्रह याना सम्मान याये सय्के माःगु दु । धर्मया नामय् प्रत्येक बौद्धपिसं थःपिंके दुगु साधनयात उपयोग याये फय्के माःगु दु । थथे यात धाःसा धर्म व भाषा निगू क्षेत्रयात थःपिनिगु दुग्यःगु योगदान जूवनी ।

बुद्धधर्मया खं गथे याना नेवातय् दथुइ प्रचार प्रसार यायेगु धयागु खंय् अतिकं चिन्तित जुया अनुवाद याना बिज्याम्ह दिवंगत संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरया पूमवंगु ज्यायात अत्यन्त श्रम तुका पूवका बिज्याम्ह अनागारिका अग्गजाणी धर्माचार्य साधुवादया पात्र जूगु दु । अले थजाःगु ग्रन्थयात प्रकाशय् हयेगुली अनागारिका जाणशीला गुरुमांयागु त्याग तपस्या अतिकं स्तुत्य जू । धर्म व भाषा ख्यलं थजाःगु ज्याया नितिं वसपोलपित कृतज्ञता व्यक्त यायेगु पाठ सय्केमाःगु दु धयागु जिगु धापू दु । अस्तु

बीरपूर्ण पुस्तक संग्रहालय
रत्नाकर महाविहार
गाबहाल, यल ।
१ बैशाख २०६२

- दुण्डबहादुर वज्राचार्य

Dhamma.Digital

जिगु धापू

अभिधर्मपिटक ब्वनिपिं पाठकपिंत आचार्य अनुरुद्ध महास्थविरं च्वया बिज्याना तःगु अभिधर्मार्थ संग्रह ग्रन्थं बेजोडकथं ग्वाहालि याः । अभिधर्मार्थ संग्रह ब्वना वनेबले पाठकपिंत गुबलें गुबलें थाकूगु अनुभव जुइ फु । सूत्र (फर्मूला) वयेकेत उपयोग जूगु उगु ग्रन्थयात याउँके अपुक थुइके बिइया नितिं थी थी उपाय कुशल अपने याना ऊ चन्दवंसालझार महास्थविरं प्रस्तुत म्युप्येजी अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश ग्रन्थया रचना याना बिज्यागु खः । अभिधर्मार्थ संग्रहलय् च्वंगु परमार्थ धर्मया छगू छगू शब्दयात व्याख्या याना दुरयेक वाला पाठकपिनि मनय् दुने थ्यंक स्वचाकेत न्ह्यसः लिसः, उपमा उपमेय्य, संख्याया संख्येय, कथावस्तु आदि न्ह्यचिका प्रस्तुत याना तःगु हृदयस्पर्शी जू । दसुया नितिं आरम्मणया रसयात अनुभव यायेगु वेदनाया लक्षण खः धयागु विषयय् भो आचार्य ! वेदनां जक आरम्मणया रसयात अनुभव याइगुला ? संज्ञा इत्यादिं अनुभव याइ मखुला ? धयागु न्ह्यसःया लिसलय् स्पर्श इत्यादिं नं अनुभव याइ । मेगु न्ह्यसः अनुभव याइगु जूसा स्पर्श इत्यादि चैतसिकतय्त नं वेदना हे मधाइला धयागु न्ह्यसःया लिसलय् स्पर्श इत्यादि चैतसिकतय्सं अनुभव याःसा नं भतिचा जक अनुभव याइ । वेदनां जक सम्पूर्णरूपं अनुभव याइ । उपमा गयेधाःसा - जुजुया भूतू सुवालं थी थी तरकारी दयेका जुजुयात राजभोजन बिइयंकी । उकी वीष तयाहःगु दुला धयागु शंका मदयेकेत जुजुया न्ह्योने च्वना वं फुक्क प्रकारया तरकारी भतिचा भतिचा नयाक्यनी । अनिलिं छुं शंका मन्तिकि जुजुं भोजन याइ । थुगु उपमाय् स्पर्श इत्यादि चैतसिकत भतिचा भतिचा कया नःम्ह भूतू सुवाः समान खः । वेदना चैतसिक फुक्कं स्वाद दयेक भोजन याइम्ह जुजु समान खः । थुकथं न्हघसः लिस, उपमा उपमेय्य न्ह्यचिका प्रस्तुत याना तःगु दु । आसन्नकर्म आचिण्णकर्म स्वयां न्हघवः फल बिइ धयागु विषयय् वृद्धम्ह द्वहें व बलापिं द्वहेंत गोठय् दुहाँ वनिबले वृद्धम्ह द्वहें लिपा लागुलिं गोठया लुखायाथाय् घनी । ख्यलय् वनिबले लुखायाथाय् च्वंम्ह द्वहें याकनं पिहाँ वइथें आसन्नकर्म न्ह्यवः प्रतिफल बिइ । वृद्धम्ह द्वहें आसन्नकर्म समान खः । वलवान् द्वहेंत आचिण्णकर्म समान खः धका उपमा उपमेय्य समन्वय याना क्यनातःगु हृदयग्राही जू ।

द्वितिसं सुखपुञ्जम्हा धयागु संग्रह पाली द्वितिसं संख्याया संख्येय्यायात महर्गत कुशल सौमनस्य ४-गू, मार्ग सौमनस्य जवन १६-गू, हेडिमफल ३-गूया सौमनस्य १२-गू जम्मा ३२-गू अर्पणा जवन उत्पन्न जुइ धका अध्ययनार्थीपित न्हायकं स्वयेथें छल्लङ्ग जुइक स्पष्ट रूप उल्लेख यानातःगु दु ।

विरतिया विषयय् श्रीलंकाय् जूगु घटना कथात्मक अभिव्यक्ति बांलासे च्वंक सलललं हँक उल्लेख याना तःगु दु । गम्भीरातिगम्भीरगु, सूक्ष्मातिसूक्ष्मगु अभिधर्मयात थुइकेत थुगु ग्रन्थं यक्व हे ग्वाहालि बिइ । थुगु ग्रन्थं ब्वल्लिसे सवा वइ ।

श्रद्धेय गुरुवर प्रथम संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविर वर्माय् बिज्याना बुद्धधर्म अध्ययन याना च्वंगु इलय् वसपोलया ल्हाती थुगु ग्रन्थ लाःगु खः । वसपोलयात थुगु ग्रन्थं अतिकं प्रभावित याःगु खने दु । वसपोलं थुगु ग्रन्थ अनुवाद याना नेपामिपित धर्मया रसपान याके माःगु आवश्यक खंका बिज्यागु जुया च्वन । वसपोलं तर्दमच्छि बिका भाषा हिला बिज्यात । परन्तु वसपोलया जीवितमान इलय् थुगु ग्रन्थ पिकायेत कुतः जूसां पिकाये मफया च्वंगु जुया च्वन । भन्तेया जीवनकालय् वसपोलया अन्तिम इच्छा पूर्वके धका दिवंगत श्रद्धेय सुदर्शन महास्थविर आपालं कुतः याना बिज्यागु नं खः । वसपोलं अनुवाद याना तया विज्यागु पाण्डुलिपियात हानं छको मूल ग्रन्थनापं स्वापू तया परिमार्जन याना संशोधन याइपिं सुं चूमलागुलिं तःदँ मच्छितक ग्रन्थ प्रकाशनया ज्या अथें लिक्नुना च्वन । वर्मा धर्माचार्य पास याना लिहाँ वयाबले त्रिपिटक ग्रन्थत नेपाल भाषा अनुवाद यायेगु ज्या न्ह्याना च्वंबले दिवंगत सुदर्शन भन्तेनं चूल निर्देश ग्रन्थ नेपालभाषा अनुवाद यायेगु ज्या जिम्मा बिया बिज्यात । व हे इलय् श्रद्धेय आणशीला गुरूमानं संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविर भन्तेनं तःदँ न्ह्यो अनुवाद याना बिज्याना तःगु म्युप्येजी अभिधर्मार्थ अभिप्राय निर्देश ग्रन्थयात प्रकाशनय् हयेत पाण्डुलिपि ब्वना संशोधन परिमार्जन यायेया नितिं जित जिम्मा बिया बिज्यात । चूलनिर्देश ग्रन्थ अनुवाद याना प्रकाशित जूगु प्यदँलिपा थौं थुगु ग्रन्थ पाठकपिनि न्ह्योने तये दया जित धर्मप्रीति उत्पन्न जुल ।

संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविर याना बिज्याना तःगु गुणयात प्रत्युपकार यायेगुकथं थुगु ग्रन्थय् थःम्हं स्यूगु फुगु, चागुकथं छुं छुं ज्या याना पूर्वकेगु मौका दया जित लय्ता । थुजागु गहन कार्यभार बिया बिज्याम्ह श्रद्धेय आणशीला गुरूमांप्रति कृतज्ञता प्रकट यानाच्चना । वसपोलया हे प्रेरणां थुगु ग्रन्थ पाठकपिनि ल्हाती थ्यंके फुगु जुल । थुकिया नितिं नं वसपोलप्रति आभारी जुयाच्चना ।

धुगु ग्रन्थ प्रकाशनया लागि मंगल कामना व्यक्त याना बिज्याम्ह अगममहासद्धम्म जोतिक धज, उपसंघनायक श्रद्धेय बुद्धघोष महास्थविरप्रति कृतज्ञता देछ्या च्वना । अथे हे अगममहासद्धम्म जोतिक धज, धर्माचार्य श्रद्धेय ज्ञानपूर्णिक महास्थविरं अति व्यस्तताया बावजूद आपालं अमूल्य ई बिया आद्योपान्त ब्वना हानं छको आवृत्ति याना द्रुंगु मदयका परिष्कृत याना बिज्यागुलिसें छत्वा मन्तुना च्वया बिज्यागुलिं वसपोलप्रति दुनुगलंनिसें ऋणी जुयाच्वना ।

धुगु ग्रन्थया शोभा वृद्धिया नितिं समीक्षात्मककथं विस्तृत भूमिका च्वया बिज्याम्ह अभिधार्मिक ख्यलय् नां जाम्ह उपासक आर. बी. वन्चजु साधुवादया पात्र खः । अथे हे पाजु दुण्डबहादुर वज्राचार्य ग्रन्थ ब्वनेत पाठकपिंत छुं नं अलमल मजुइमा धका मनं तुना थःगु अभिधर्मसम्बन्धी मन्तुना जक च्वया बिज्यागु मखुसे थःम्हं नं छको आद्योपान्त ब्वना मामाःगु सल्लाह, सुभाउ बिया बिज्यागु दु, उकिं वसपोलयात साधुवाद दु । प्रूफ स्वयेगु ज्या याना ग्वाहालि याःगुलिं तता संगीता धाखा व ब्येहे मयजु ललिता धाखायात धन्यवाद दु । थाकुमचासे प्रेस सम्बन्धी ज्या याकनं सिधयका ग्रन्थ इलय् पिकया ब्यूगुलिं अमृतमान शाक्य व प्रेस परिवारयात धन्यवाद बिया च्वना ।

जिगु धुगु श्रम प्रातः स्मरणीय गुरुवर पूज्यपाद संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविर प्रमुख बुद्धशासनय् योगदान बिया दिवंगत जुया बिज्यापिं भन्तेपिं, गुरुमापिं, उपासकउपासिकापिं सकसितं निर्वाणया नितिं हेतु जुइमा धका आशिका याना च्वना ।

अन्तय् विशेष याना परमार्थ धर्म सम्बन्धी जिज्ञासु अध्ययनार्थीपिंत व सर्वसाधारण पाठकपिंत धुगु ग्रन्थं मार्गनिर्देशया लिसे आचरण याना मार्गफल तक प्राप्त याना वनेत हेतु चूलाका बिइ धयागु आशा याना ।

“चिरं तिद्धतु सद्धम्मो”

अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र
बुद्धनगर, येँ ।

मिति : २०६२/११/८

- अ. अगगाणी

पिकाःपाखें

अरिय धम्मरक्खित नेपाल बुद्धशासन वंसालंकार सिरि संघमहानायक श्रद्धेय प्रज्ञानन्द महास्थविरं नेपालय् थेरवाद बुद्धसासन पुनर्स्थापना याना पुनर्जागरण हयेगु ज्याय् अग्रज जुया तःधंगु योगदान बिया थःगु जीवनया अन्तिम घडीतक नं धर्मोपदेश बिया धर्मप्रचार याना बिज्यागु गुण नेपाःया बौद्ध इतिहासय् अविस्मरणीय जू ।

वसपोलं बुद्धधर्मया आपालं सफूत च्वया धर्मया रसपान याका बिज्यात । वसपोलं धर्मोपदेश याना बिज्याइबले अभिधर्मया खँत ध्वाथ्वीक कना बिज्याःगु जक मखु वसपोलया आपालं सफूस अभिधर्मया च्वसुत दुध्याना च्वंगु दु । प्रस्तुत “म्युप्येजी” अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश ग्रन्थ वसपोलं तःदै न्ह्यवः हे अनुवाद याना थका बिज्याःगु खः ।

वसपोल गुरुवर भन्तेया दिवंगतं लिपा प्रज्ञानन्द स्मृति ग्रन्थ पिहाँ वयेसाथं वसपोलया अप्रकाशित ग्रन्थमध्ये थ्व छगू नं पिकायेगु मनं तुनागु खः । खःजा वसपोलया जीवनकालय् थुगु ग्रन्थ पिकाया वसपोलया न्ह्योने क्यने दुगु खःसा वसपोलयात अतिकं धर्मप्रीति उत्पन्न जुइगु जुइ । छक्कः दिवंगत श्रद्धेय सुदर्शन भन्तेनं संघमहानायक भन्तेयाके “छपिनिगु अन्तिम इच्छा छु दु” धका न्यना बिज्यात । वसपोलं उबले थःके मेगु छुं इच्छा मद्दु मात्र थुगु ‘म्युप्येजी’ ग्रन्थ छगू पिकाये दःसा ज्यू धका आज्ञा जुया बिज्यात । सुदर्शन भन्तेनं सफू तुरुन्त पिकायेगु ग्वसा ग्वया बिज्यात परन्तु उबले संशोधन व सम्पादन याइपिं सुं चूमलागु कारणं ग्रन्थ पिथनेगु ज्या अथें लिक्नुन । लिपा बर्माय् वना धर्माचरिय पास याना वःम्ह अनागारिका अगगजाणीयात सफू संशोधन व सम्पादन यायेगु जिम्मा बिया । अनागारिका अगगजाणीं नं गथे थःम्हं जिम्मा काल अथे हे हानं छको बर्मी

सफूनाप भिडेयाना अनुवाद मिले याना भाषा संशोधननिसें कया सम्पादन समेतया ज्या तत्परतासाथ योग्यतापूर्वक याना ब्यूगुया फलस्वरूप थौं पाठकपिनि न्ह्योने थुगु ग्रन्थ तये दत । थुकिं श्रद्धेय भन्तेया इच्छा पूर्वकागु ला जू हे जुल नाप नापं जिं थुगु ज्या सम्पन्न याये धका अधिष्ठान यानागु नं पूर्वंगु जुल ।

थुकथं अति परिश्रम याना ग्रन्थ तयार याना ब्यूम्ह अनागारिका अग्गजाणी “धम्मचरिय” यात यक्व साधुवाद दु । ग्रन्थ प्रकाशन यायेत आर्थिक ग्वाहाली याना बिज्यापिं/दीपिं दातापिन्त नं धन्यवाद दु ।

अथे हे अत्यन्त ब्यस्तताया बावजूद नं थुगु ग्रन्थ आद्योपान्त अध्ययन याना कम समयलय् मेहनतपूर्वक थुगु ग्रन्थया सार संक्षेप कथं भूमिका च्वया बिज्याम्ह बौद्धविद्वान् श्री आर. बी. वन्धजुयात नं यक्व यक्व धन्यवाद दु ।

अनंलि थुगु सफूया पाण्डुलिपि पुलाँ जुया किलं नया प्वाः प्वाः गना ह्वगना च्वंगुयात बाँलाक मिलेयाना कम्प्युटरय् सेटयाना भिंका बिज्याम्ह चन्द्रगुप्त भन्तेयात नं यक्को यक्को धन्यवाद बिसे वसपोलप्रति कृतज्ञ जुया च्वना ।

नेपाःया बुद्धधर्मया इतिहासय् थेरवाद बुद्धशासनया पुनर्स्थापक एवं पुनःउद्धारक प्रथम संघमहानायक दिवंगत श्रद्धेय प्रज्ञानन्द महास्थविरया पूण्य स्मृतिस प्रकाशित वसपोलद्वारा अनूदित थुगु “म्युप्येजी अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश” ग्रन्थ अध्ययन याना परमार्थ सत्ययात पाठकवर्गपिसं ध्वीका काये फयेमा धका आशिका याना च्वना ।

“चिरं तिष्ठतु सद्धम्मो”

श्रीशाक्यसिंह विहार
थैना, यल
अक्षय तृतीया, ११२५

- अनागारिका आणशीला
महासद्धम्मजोतिकधज

धलः

ल्याः	विषय	पौ ल्याः
क.	निदान	[१]
ख.	मंगलकामना	[२]
ग.	छत्वाःचा मन्तुना	[३]
घ.	विनम्र निवेदन	[६]
ङ.	जिगु छुमां	[२७]
च.	जिगु धापू	[३१]
छ.	पिकाःपाखें	[३४]

१. चित्त-काण्ड

१.	परमार्थ धर्म प्यंगूया अभिप्राय	१
२.	चित्त प्यंगूया अभिप्राय	२
३.	लोभमूल चित्त	४
४.	द्वेषमूल चित्त	९
५.	मोहमूल चित्त	१०
६.	अहेतुक चित्त	११
७.	कामावचर शोभन चित्त	१६
८.	रूपावचर चित्त	१९
९.	अरूपावचर चित्त	२७
१०.	लोकोत्तर चित्त	३४
११.	चित्तया जातिभेद, भूमिभेदकथं विभाजन	४०
१२.	चित्त विस्तृतं १२१-गू	४१
१३.	पादक, समर्शित, पुद्गल अध्याशय ध्यान ३-गूया विशेषता	४२

२. चैतसिक-काण्ड

१.	सम्प्रयोग लक्षण ४-गू	४८
२.	चैतसिकया परिभाषा	४९
३.	चैतसिकया प्रकार	४९
४.	सर्वचित्तसाधारण चैतसिक ७-गू	५०
५.	प्रकीर्णक चैतसिक ६-गू	५३

ल्याः	विषय	पौ ल्याः
६.	अकुशल चैतसिक १४-गू	५७
७.	शोभन चैतसिक २५-गू	६३
८.	विरति चैतसिक ३-गू	७०
९.	विरति ३-गू	७४
१०.	अप्रमाण्य चैतसिक २-गू	७६
११.	प्रज्ञेन्द्रिय	७७
१२.	सर्वचित्तसाधारण चैतसिक सम्प्रयोगनय	७९
१३.	प्रकीर्णक चैतसिक सम्प्रयोगनय	७९
१४.	अकुशल चैतसिक सम्प्रयोगनय	८०
१५.	शोभन चैतसिक सम्प्रयोगनय	८०
१६.	नियतयोगी व अनियतयोगी चैतसिक	८१
१७.	लोकोत्तर चित्त संग्रहनय	८३
१८.	महर्गतचित्त संग्रहनय	८४
१९.	कामावचर शोभनयचित्त संग्रहनय	८५
२०.	चित्त विशेषक चैतसिक	८७
२१.	अकुशलचित्त संग्रहनय	८७
२२.	अहेतुकचित्त संग्रहनय	८८
२३.	चैतसिकयात चित्त समानं ल्याः खायेगु विधि	९०

३. प्रकीर्णक-काण्ड

१.	वेदना संग्रह	९१
२.	हेतु संग्रह	९२
३.	कृत्य संग्रह	९३
४.	द्वार संग्रह	९४
५.	आरम्मण संग्रह	९५
६.	यथासम्भवया अभिप्राय	९६
७.	येभ्युयेनया अभिप्राय	९७
८.	एकान्त (निश्चितरूपं) आरम्मण याइगु चित्त	९७
९.	अनेकान्त (अनिश्चितरूपं) आरम्मण याइगु चित्त	९७
१०.	वस्तु संग्रह	९८

४. वीथि-काण्ड

१.	विषयप्रवृत्ति ६-गू	१०१
२.	चित्तया आयु व रूपया आयु	१०१

ल्याः विषय

पौ ल्याः

३.	पञ्चद्वारवीथि	१०२
४.	मनोद्वार कामजवनवार	१०४
५.	मनोद्वार अर्पणाजवनवार	१०५
६.	तदारम्मण नियम	१०७
७.	आगन्तुक भवाङ्ग वीथि	१०८
८.	तदारम्मणया अङ्ग	१०९
९.	जवन नियम	११०
१०.	पुद्गल भेद	११३
११.	भूमि विभाग	११४

५. भूमि काण्ड

१.	भूमि चतुष्क	११५
२.	प्रतिसन्धि चतुष्क	११५
३.	कर्मचतुष्क	११७
	क. कृत्यकथं ४-गू प्रकारया कर्म	११७
	ख. फल विद्गु क्रमकथं ४-गू प्रकारया कर्म	१२०
	ग. फल विद्गु कालनाप सम्बन्धित ४-गू प्रकारया कर्म	१२३
	घ. फल विद्गु स्थानकथं ४-गू प्रकारया कर्म	१२६
४.	अकुशलकर्म	१२७
	क. कायकर्म ३-गू	१२७
	ख. वचीकर्म ४-गू	१२८
	ग. मनोकर्म ३-गू	१२८
	घ. कामावचर कुशलकर्म	१३०
	ङ. रूपावचर, अरूपावचर कुशलकर्म	१३०
	च. कामावचरकर्मया फल विद्गु भूमि	१३१
	छ. रूपावचरकर्मया फल विद्गु भूमि	१३३
	ज. अरूपावचरकर्मया फल विद्गु भूमि	१३४
५.	मरणुत्पत्ति चतुष्क	१३४
६.	मरणासन्न वीथि ४-थी	१३७
७.	च्युति चित्तं लिपा प्रतिसन्धि	१३७
८.	संसारचक्र चाहिलीगु व प्यदनीगु पहः	१४०

६. रूप काण्ड

१.	रूप समुद्देश	१४२
२.	रूप विभाग	१४७

[३८]

ल्याः विषय

पौ ल्याः

३. रूपसमुद्धान नय	१५०
४. रूप कलाप	१५३
५. रूप प्रवृत्तिक्रम	१५६
६. निर्वाण	१५९

७. समुच्चय काण्ड

१. अकुशल संग्रह	१६०
२. मिश्रक संग्रह	१६३
३. हेतु ६-गू	१६५
४. ध्यानाङ्ग ७-गू	१६५
५. मार्गाङ्ग १२-गू	१६६
६. इन्द्रिय २२-गू	१६७
७. बलधर्म ९-गू	१६८
८. अधिपति धर्म ४-गू	१६९
९. आहार ४-गू	१६९
१०. बोधिपक्षिय संग्रह	१७०
११. स्मृतिप्रस्थान ४-गू	१७०
१२. सम्यक्प्रधान ४-गू	१७०
१३. ऋद्धिपाद ४-गू	१७१
१४. इन्द्रिय ५-गू	१७१
१५. बल ५-गू	१७२
१६. बोध्यङ्ग ७-गू	१७२
१७. मार्गाङ्ग ८-गू	१७३
१८. सर्वसंग्रह	१७४
१९. स्कन्ध ५-गू	१७४
२०. उपादानस्कन्ध ५-गू	१७४
२१. आयतन १२-गू	१७५
२२. धातु १८-गू	१७५
२३. ४-गू सत्य	१७६

८. प्रत्यय-काण्ड

१. निगू नयया फरक	१८०
२. प्रतीत्यसमुत्पादनय	१८०
३. प्रस्थान नय	१८६

ल्याः	विषय	पौ ल्याः
४.	सहजातरूप २-धी	१८८
५.	नाम व रूप विभाजन	१८८
६.	प्रज्ञप्ति भेद	१८८

९. कर्मस्थान-काण्ड

१.	शमथ कर्मस्थान	१९०
२.	चरित्रद्वारा कर्मस्थान विभाजन	१९३
३.	भावनाद्वारा कर्मस्थान विभाजन	१९४
४.	ध्यानद्वारा कर्मस्थान विभाजन	१९५
५.	निमित्तद्वारा कर्मस्थान विभाजन	१९५
६.	रूपध्यान उत्पत्ति पहः	१९५
७.	अरूपध्यान उत्पत्ति पहः	१९७
८.	विपश्यना कर्मस्थान	१९८
९.	शीलादि विशुद्धि	१९९
१०.	विमोक्ष	२०३
११.	समापत्ति भेद	२०४

Dhamma.Digital

म्युप्येजी अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

१. चित्त-काण्ड

परमार्थ धर्म प्यंगूया अभिप्राय

न्हेगू अभिधर्म ग्रन्थय् विस्तृतरूपं कना विज्यानातःगु अभिधर्मयात संक्षिप्तरूपं ग्रहणयाना तःगु अभिधर्मार्थ संग्रहयत्त कने । थुगु ७-गू अभिधर्म ग्रन्थय् कुसलादिवसेन, खन्धादिवसेन धका छु कारणं आज्ञा दयेका विज्याःगु खः ? धका न्हयसा तल धाःसा उगु न्हेगू ग्रन्थमध्ये धर्मसङ्गणीयात लक्ष्या याना कुसलादिवसेन धका आज्ञा जूगु खःसा विभङ्गयात लक्ष्य याना खन्धादिवसेन धका आज्ञा जूगु खः । छु कारणं थुकथं आज्ञा दयेका विज्याःगु खः धाःसा धम्मसङ्गणी ग्रन्थय् कुसला धम्मा, अकुसला धम्मा, अब्याकता धम्मा धका कुशलयात मूलभूत याना चित्त, चैतसिक, रूप, निर्वाणयात क्यनातःगु दु । विभङ्ग ग्रन्थय् रूपक्खन्धो, वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो, विञ्जानक्खन्धो धका रूपयात मूलभूत याना चित्त, चैतसिक, रूप, निर्वाणयात फारे फारे याना क्यनातःगु दु । उकिं कुसलादिवसेन, खन्धादिवसेन धका आज्ञा जूगु खः । उक्त अभिधर्म ७-गू ग्रन्थय् कना विज्यानातःगु धर्मयात परमार्थ धाइ ।

परमार्थया अभिप्राय

परमो अविपरीतो अत्थोति परमत्थो धय्यागु वचनार्थ अनुसार परिवर्तन जुइ मखुगु जुया उत्तमगु जूगुलिं परमार्थ धाःगु खः । उत्तमगु जूगुलिं परमार्थ धाःसा भगवान् बुद्धं हीनतिक्रं देशाना याना विज्याबले हीना धम्मा मज्झिमा धम्मा पणीता धम्मा धका

देशना याना विज्यात । उक्त हीन धर्मया स्वरुप कायेबले अकुशलं चित्तं १२-गू, उकी सम्प्रयुक्तं चैतसिकं २७-गू खः । उगु अकुशलं चित्तं परमार्थं खः । तर उत्तमं धयातःगु खींसे विपरीतं जुया च्वनं मखुला ? धका न्हचसः तलधाःसा उकथं फलं विइगुकथं हीनगु उत्तमगुयात हीनं उत्तमं धाःगु मखु । नांकथं परिवर्तनं मज्जू, स्वभावकथं परिवर्तनं मज्जूगुयात उत्तमं धाःगु खः । गुकथं नांकथं परिवर्तनं मज्जू धाःसा उगु परमार्थं प्रज्ञप्तिथें मखु । प्रज्ञप्ती ली नां दुगु वस्तुयात सख्खावट्टा दयेकेत तमोतयत् बिलधाःसा तमोनां सख्खावट्टा दयेकिबले ली धयागु नां तना सख्खावट्टा नां जुइ । लिपा उगु सख्खावट्टा तज्याइबले सख्खावट्टा नां तना ली धयागु हे नां जुइ । परमार्थं थुकथं मखु । मनूतय्गु सन्तानय् दुगु लोभं याइगु धर्मयात लोभं धाइ । खिचातय्गु सन्तानय् दुगु लोभं याइगु धर्मयात द्वेषं धाइ । थुकथं परिवर्तनं जुइमखु । न्ह्याम्हेसिया सन्तानय् दुगु जूसां नं लोभं याइगु धर्मयात लोभं हे धाइ । थुकथं हिला पाना वनी मखुगुयात नांकथं परिवर्तनं मज्जू धाःगु खः । मनूतय्गु सन्तानय् उत्पन्नं जूगु लोभं देवलोकय् थ्यंका विइ । खिचातय्गु सन्तानय् उत्पन्नं जूगु लोभं अपायं दुर्गती पतनं याना विइ । थुकथं हिलिगु स्वभावं मदु । न्ह्याम्हेसिया सन्तानय् हे उत्पन्नं जूसां नं मभिंगु फलं विइगु स्वभावं दु । थथे परिवर्तनं जुइ मखुगु स्वभावयात उत्तमगु धका धयातःगु खः ।

Dhamma.Digital

चित्तं प्यंगूया अभिप्राय

भो आचार्य ! अभिधर्मय् देशना याना विज्याःगु प्यंगू परमार्थमध्ये गुगु धर्मयात न्हापालाकं क्यनेत्यना धका न्हचसः तये थाय् दुगुलिं ताव चित्तं धयागु पालि आज्ञा जूगु खः । उगु पालिया अभिप्रायं चैतसिकं इत्यादिया न्हापालाकं चित्तयात क्यने धाःगु जुल । भो आचार्य ! चैतसिकं इत्यादिया न्हापालाकं चित्तयात क्यने धका आज्ञा जुल । उक्तं चित्तया भेदं मदु अभेदं धका लुमंका तयेगुला ? धका न्हचसः तयेथाय् दुगुलिं चतुब्बिधं धयागु पालि आज्ञा जूगु खः । उक्तं पालिया अभिप्रायं प्यंगू प्रकारया दु धाःगु जुल । भो आचार्य ! चित्तं प्यंगू प्रकारया दु धाःसा प्यंगूया स्वरुप

छु छु खः ? अथवा प्यंगू धयागु संख्याया संख्येय्य छु खः ? धका न्हचसः तयेथाय् दुगुलिं कामावचरं, रूपावचरं, अरूपावचरं, लोकोत्तरं धयागु पालि आज्ञा जूगु खः । उक्त पालिया अभिप्राय कामावचर चित्त, रूपावचर चित्त, अरूपावचर चित्त, लोकोत्तर चित्त धका प्यंगू दु धाःगु जुल ।

उक्त प्यंगू चित्तमध्ये कामावचर चित्तयात छाय् कामावचर धाःगु खः ? कामे अवचरतीति कामावचरं धयागु पालि अनुसार प्रायःयाना कामभूमी अवचरण याइगुलिं अथवा उत्पन्न जुइगुलिं कामावचर धाःगु खः । भो आचार्य ! प्रायःयाना कामभूमी उत्पन्न जुइगुलिं कामावचर धाइ धाःसा उक्त चित्त रूपावचर भूमी, अरूपावचरभूमी नं उत्पन्न मजूला धका न्हचसः तल धाःसा उत्पन्न जू । उत्पन्न जूसा नं अल्पकथं जक उत्पन्न जू । उत्पन्न जूसा व चित्तयात छु चित्त धका धाइ ? कामावचर धका हे धायेमाः । छाय्धाःसा उक्त चित्तयात रूपावचर, अरूपावचर भूमी अल्पकथं उत्पन्न जूसां नं कामावचर धयागु नांयात त्याग याइमखुगुलिं कामावचर धका हे धाइ । उपमा - छगू वनय् चला, मृग, धुँ, भालु इत्यादियात स्याना जीविका हनिम्हेसित वनय् यक्व चाःहिला जुइम्ह जुया गामय् शहरय् च्वंपिसं वनचरक धका धाल । उम्ह वनचरक (ब्याधा) न्त्यावलें वनय् जक च्वनीगु मखु । गुबलें गुबलें गामय्, शहरय् नं वः । अथे धका वयात गामचरक, नगरचरक धाइमखु । वनचरक धका हे धाइथें कामावचर चित्त रूप, अरूपभूमी अल्पकथं उत्पन्न जूसां नं कामावचर धका हे धाइ । मेमेगु नं उपमात खः - युद्ध वा संग्रामय् चाःहिलीम्ह जुया संग्रामावचर नां दुम्ह किसि शहरय् चाःहिला जूसां नं संग्रामावचर धयागु नां त्याग याइमखु, संग्रामावचर हे धाइथें खः । लखय् च्वनीम्ह प्राणीयात जलज, जलचर धका धाइ । उम्ह प्राणी गुबलें गुबलें स्थलय् थहाँ वया च्वंसां नं जलज, जलचर हे धाइ । थलज, थलचर धाइमखुथें खः । स्थलय् च्वनीम्ह सत्त्वप्राणीयात थलज, थलचर धाइ । लखय् गुबलें गुबलें कुहां वना च्वंसां नं थलज, थलचर हे धाइ । जलज, जलचर धाइमखुथें रूप, अरूपभूमी उत्पन्न जूसां नं कामावचर चित्तयात कामावचर धका हे धाइ ।

रूपावचर चित्त, अरूपावचर चित्तयात रूपावचर व
अरूपावचर धाःगुयात नं थथे हे थुइका कायेमाः ।

छाय लोकोत्तर धाःगु खः ? लोकोत्तो उत्तरतीति लोकोत्तरं
धयागु पालि अनुसार लोकोत्तर धाःगु खः । संस्कारलोक,
सत्त्वलोक, अवकाशलोक धयागु स्वंगू लोकं पुला वने फूगुलिं
अथवा उत्तीर्ण जुया वने फूगुलिं लोकोत्तर चित्त धका धाइ । स्वंगू
लोकमध्ये उत्पाद, स्थिति, भङ्ग स्वंगूमध्ये भङ्ग्य् अभिमुख जुइगुयात
संस्कारलोक धका धाइ । ३१-गू भूमी दुपिं नारकीय प्राणी, तिर्यक,
प्रेत, असुर, मनुष्य, देव, ब्रह्मा सत्त्वप्राणीयात सत्त्वलोक धका
धाइ । प्राणीपिं च्वनीगु वासस्थान् ३१-गू भुवनयात अवकाशलोक
धका धाइ । थुपिं स्वंगू लोकं उत्तीर्ण जुइ फूगुलिं लोकोत्तर धाःगु
खः ।

❀ चित्त प्यंगूया अभिप्राय व्वचाल । ❀

लोभमूल चित्त

भो आचार्य ! उल्लेख जुइ धुंकूगु प्यंगू चित्तमध्ये गुगु
चित्तयात न्हापां क्यने त्यना धका न्हचसः तयेथाय् दुगुलिं तत्थ
कतमं कामावचरं धयागु पालि आज्ञा जूगु खः । थुगु पालिया
अभिप्राय रूपावचरचित्त, अरूपावचरचित्त, लोकोत्तरचित्तया
न्हापालाक कामावचरचित्तयात क्यने धाःगु जुल । उक्त
कामावचरचित्त गोगू दु धका न्हचसः तयेथाय् दुगुलिं चतुपञ्जास
सब्बथा धयागु पालि आज्ञा जूगु खः । थुगु पालिया अभिप्रायकथं
कामावचरचित्त ५४-गू प्रकारया दुगु जुल ।

उक्त ५४-गू कामावचरचित्तमध्ये अकुशलचित्त,
अहेतुकचित्त, कामावचर शोभणचित्त धका स्वंगूमध्ये अहेतुकचित्त,
कामावचर शोभण चित्तया न्हापालाक अकुशल चित्तयात आज्ञा
जूगु जुल । उगु अकुशल चित्त गोगू प्रकारया दु धका न्हचसः तल
धाःसा १२-गू प्रकारया दु । उक्त १२-गूमध्ये लोभमूल, द्वेषमूल,
मोहमूल धका स्वंगू दुगुमध्ये गुगु चित्तयात न्हापालाक आज्ञा जुइ
त्यनागु खःलय् ? थथे न्हचसः तल धाःसा द्वेषमूल, मोहमूलमध्ये

न्हापालाक लोभमूलयात धायेमाः । छाय् लोभमूलयात न्हापालाक
 आज्ञा जुइमाःगुल्य् ? लोभमूलयात न्हापालाक मधाःसे द्वेषमूलयात
 न्हापालाक आज्ञा जुइ मज्यूला ? लोभमूल चित्त दक्वसिबे न्हापां
 उत्पन्न जुइगुलिं न्हापां आज्ञा जुइमाःगु खः । न्हापां गुकथं उत्पन्न
 जुइगुल्य् धाःसा सत्त्वप्राणीया् प्रतिसन्धिं लिपा १५-को १६-को
 भवङ्ग उत्पन्न जुइधुंका मनोद्वारावर्जन चित्त उत्पन्न जुइ । वयां
 ल्यू भवय् आसक्त जुइगु भवनिकन्तिक लोभजवन न्हापां उत्पन्न
 जुइ । उकिं द्वेष मोहयात मक्यनिवं न्ह्यवः लोभयात आज्ञा
 जुइमाःगु खः । लोभ दक्वसिबे न्हापां उत्पन्न जूगुलिं न्हापालाक
 आज्ञा जुल, ठीक हे जू । लोभयात आज्ञा जुइधुंका द्वेषयात छाय्
 क्यनागु खः ? मोह न्ह्यवः क्यने मज्यूला ? धका न्हचसः तयेथाय्
 दु । लोभया ल्यू द्वेषयात क्यंगु हेतु परस्परय् समान जूगुलिं खः ।
 गुकथं हेतु समान जू धाःसा लोभ नं द्विहेतुक चित्त, द्वेष नं द्विहेतुक
 चित्त हे जूगुलिं लोभया ल्यू मोहयात मक्यसे द्वेषयात क्यंगु खः ।

भो आचार्य ! लोभयात न्हापालाक क्यना तःगुली लोभय्
 नं सौमनस्य व उपेक्षा धका निथी दु । निथीमध्ये छाय्
 सौमनस्ययात न्हापालाक क्यनागु खः धका न्हचसः तलधाःसा
 भगवान् बुद्धं सौमनस्ययात न्हापालाक देशना याना बिज्याःगुलिं
 सौमनस्ययात न्हापालाक क्यनागु खः । उगु सौमनस्यय् नं
 दृष्टिगतसम्प्रयुक्त, दृष्टिगतविप्रयुक्तकथं निथी दुगुली छाय्
 सम्प्रयुक्तयात न्हापालाक क्यनागु खः ? दृष्टि दु, मदु निगूमध्ये
 दुगुयात क्यंगुलिं मदुगु धयागु भावयात सिइके फइ । उकिं
 सम्प्रयुक्त न्हापां क्यनागु खः । थुकथं दु, मदु निगूमध्ये दुगुयात
 क्यना मदुगुयात सिइगु जूसा असंस्कारिक, ससंस्कारिक निगूमध्ये
 दुगु धर्मयात न्हापालाक तया क्यन धाःसा असंस्कारिक प्रेरणा मदु ।
 ससंस्कारिक प्रेरणा दु । अथे जूसैलि ससंस्कारिकयात न्हापां
 क्यने माल मखुला ? धका न्हचसः तल धाःसा मन्द (लोसे), तीक्ष्ण
 निगूमध्ये तीक्ष्णयात क्यनधायेवं मन्दयात सिइके अःपुइ । उकिं
 ससंस्कारिक मक्यसे असंस्कारिकयात निं क्यंगु खः । भो आचार्य !
 उगु लोभमूल चित्तय् छाय् वेदनायात विशेष याना तयेमाःगु खः ?
 उगु चित्तय् वेदना जक सम्प्रयुक्त जूगु मखु; स्पर्श, संज्ञा नं

सम्प्रयुक्त जू । उकिं स्पर्श, संज्ञायात हे विशेष याना तयेमाःगु मखुला ? धका न्हचसः तल धाःसा उगु वेदना धयागु सुखवेदना, दुःखवेदना, उपेक्षावेदना कथं भेद दुगुलिं वेदनायात विशेष याना क्यनेमाःगु खः । स्पर्शय् धाःसा अथे भेद मदु । यदि उगु स्पर्श विशेषता क्यन धाःसा संख्या अन्त जुइबले अट्ठ धका अन्त जुइ । उगु अट्ठ धयागु संख्याया संख्येय्य ल्याः निराकरण जुइमखु । छाय् निराकरण जुइ फइमखु धाःसा स्पर्शय् प्रभेद मदुगु जुया खः । वेदना जूसा सौमनस्यय् सम्प्रयुक्त जूगु वेदना सौमनस्यवेदना, उपेक्षाय् सम्प्रयुक्त जूगु वेदना उपेक्षावेदना । थुकथं भेद दुगु जुया स्पर्श इत्यादिं विशेषता मक्यसे वेदनां जक विशेषता न्ह्यब्वया क्यनातःगु खः ।

सौमनस्ससहगतं दिट्ठगतसम्पयुत्तं असङ्खारिकं, ससङ्खारिकं धयागु पालिमध्ये मुख्यगु असङ्खारिकं, ससङ्खारिकं जक खः । मुख्य जुयाच्चंगु असङ्खारिक, ससङ्खारिक जक धायेमाःगु मखुला ? छाय् मुख्य मखुगु सौमनस्ससहगतं इत्यादि पालि धयातःगु खः धाःसा सौमनस्य मुख्य मखु । मखुसानं असंस्कारिक, ससंस्कारिक सौमनस्यया असंस्कारिक ससंस्कारिक; उपेक्षाया असंस्कारिक, ससंस्कारिक निथी दु । थुकथं दुगुलिं उगु असंस्कारिक, ससंस्कारिक सौमनस्य खःला, उपेक्षा खःला ? थये धका संशय उत्पन्न जुइथाय् दु । उगु संशय निवारण यायेया नितिं असंस्कारिक, ससंस्कारिक सौमनस्य, उपेक्षा निगू दुसानं थ्व असंस्कारिक, ससंस्कारिक उपेक्षा मखु सौमनस्य खः धका सिइके बिइया नितिं सौमनस्ससहगतं धयातःगु खः । थुकथं सौमनस्य उपेक्षा निथी दुगुलिं सौमनस्य धका सिइके बिइत सौमनस्ससहगतं धका क्यना तःगु खः ।

असंस्कारिक, ससंस्कारिकया सौमनस्य धका सिइके बिइया नितिं सौमनस्ससहगतं धाःगु ठीक जू । दिट्ठगतसम्पयुत्तं धका छाय् आज्ञा जूगु खः ? धका न्हचसः तल धाःसा थ्व दिट्ठगतसम्पयुत्तं धयागु पालि आज्ञा जूगु सौमनस्य असंस्कारिक, ससंस्कारिक दृष्टिया असंस्कारिक, ससंस्कारिक; विप्रयुक्तया असंस्कारिक

ससंस्कारिक धका निधी दु । ध्व निधीमध्ये थुगु असंस्कारिक ससंस्कारिक दृष्टिं युक्तगु असंस्कारिक ससंस्कारिक ला ? दृष्टिं विप्रयुक्तगु असंस्कारिक ससंस्कारिक ला ? धका शंका उत्पन्न जुइ फुगुलिं थुगु शंकायात निवारण यायेत असंस्कारिक, ससंस्कारिक दृष्टि युक्तगु असंस्कारिक ससंस्कारिक धका सिइके बिइया नितिं दिट्ठिगतसम्पयुत्तं धयागु पालि आज्ञा जूगु खः । उपमा धायेगु खःसा एक (१) अइ जक च्या उकी वस्तुया नां छुं हे मच्चल धाःसा ब्वनिपिसं छु धका ब्वनी ? यदि लुं, वहः धयागु नां च्वलधाःसा छतोला धका ब्वनीगु खः । वा, कनि, जाकि इत्यादि जूसा छमना धका ब्वनीगु खः । लासा, सुखू जूसा छपाः धका ब्वनीगु खः। आः थन (१) अइ जक च्यातल । उकी वस्तुया नां खोले याना मतःगुलिं उकियात छु गुजागु वस्तु जुइ धका शंका दयाच्चनी । उकी न्त्योने वस्तुया नां दुगु जूसा ब्वनीपिसं थुगु वस्तु मखु, थुगु खः धका सिइका काये फइ । थथे हे सिइके माःगु जुल ।

थुगु दृष्टिगतसम्प्रयुक्त गुजागु दृष्टि खः ? दृष्टि सम्यकदृष्टि, मिथ्यादृष्टिकथं निधी दु । उपिं निधीमध्ये मिथ्यादृष्टि धाःगु जूसा सम्यकदृष्टि मखु धका सिइ । सम्यकदृष्टि धाःगु जूसा मिथ्यादृष्टि मखु धका सिइ । आः थन थुकथं तोके याना मधाःगुलिं गुगु दृष्टियात कायेमालि ? धका न्हचसः तल धाःसा थुकथं मिथ्यादृष्टि, सम्यकदृष्टि निगूमध्ये छगू छगू मधाःसां नं इमानि अट्ठपि लोभसहगत चित्तानि नाम धका निगमनय् धयातःगु जुया वयात आधार कया मिथ्यादृष्टि धका सिइकेमाः । लौकिक उपमा धालधाःसा छम्ह कृषक थःगु बुँ छें लिहाँ वबले तःसकं जोडं वा वल । उबले कृषकया मती वनकि “जिगु बुँया धःचाय् लः जाया च्वन जुइ ।” कन्हेखुन्हु नसंचा इलय् थःगु बुँइ वना स्वबले लः छफुति नं मदु, गना वनाच्चन । उम्ह कृषकं लः सुके जुया वंसां नं लः पुलितक थ्यना वन जुइमाः धका सिइकी । गुकथं लः बढे जूगु सिइका काललय् धाःसा उम्ह कृषकं लः मखंसां नं बुँ छचाखेरं दुगु पखालय् घाँय्, ध्याच फोहर थानाच्चंगु स्वया लः भिहगः पुलितक थ्यनावन धका सिइका काइ । थथे हे दृष्टि सामान्य जक धाःसानं लोभसहगत चित्तानि धयागु निगमनयाते

आधार कया सम्यक्दृष्टि मखु, मिथ्यादृष्टि खः धका सिइकेमाः ।
 उपमा उपमेय्य मिले यायेबले बुँइ लः मदुगु (सुना वंगु) दृष्टि
 सामान्य धयातःगु समान खः । पखालय् थाना च्वंगु घाय् ध्याच
 फोहर जक लोभसहगत चित्तानि धयागु निगमन समान खः ।
 कृषक धयागु अध्ययन यानाच्चपिं सोतुजनपिं समान खः ।

इमानि अट्ठपि लोभसहगतचित्तानि नाम धका धया तल ।
 थुकी 'पि' यात छु कारणं तयातःगु खः ? उगु पि मदुसा नं ढ-गू
 हे खः । पि दुसां मदुसां ढ-गू हे जूसां नं पि शब्द छाय् तयातःगु
 खः धाःसा थुगु पि शब्दया सम्पिण्डन जम्मा याइगु अर्थ दु । यदि
 उगु पि शब्द मतल धाःसा उक्त लोभमूलचित्त ढ-गू हे जक दु
 धका काये माली । लोभ दक्व जोडे यायेबले ढ-गूलिं मयाः धयागु
 सिइके बीया नितिं पि शब्द तयातःगु खः । जम्मा यायेगु धका
 गुकथं जम्मा यायेगु खः धाःसा लोभमूल ढ-गूयात तयेगु ।
 अकुशलकर्मपथ धर्म ७-गुलिं गुणे यायेगु । उकियात काल स्वंगुलिं
 गुणे यायेगु । हानं उकियात सन्तान २-गुलिं गुणे यायेगु ।
 आरम्मण ६-गुलिं गुणे यायेगु । उकियात हानं नगर, जनपद २-
 गुलिं गुणे यायेगु । थुकथं गुणे यायेबले लोभ अनगिन्ति आपालं दु ।
 उकिं लोभ दक्व जोडे यायेबले ढ-गुलिं मया आपालं दु धयागु
 सिइके बीया नितिं पि शब्दं क्यनाच्चंगु दु । इमानि अट्ठपि
 लोभसहगत धका छु कारणं लोभं जक विशेषता क्यनातःगु खः ?
 लोभमोह सहगतचित्तानि नाम धका धाये मज्यूला ? धाःसा मोह
 दक्व अकुशल चित्तनापं मिले जू । लोभ लोभमूलचित्त ढ-गुली
 जक मिले जू । उकिं लोभं हे जक विशेषता क्यनातःगु खः ।

सौमनस्य उत्पन्न जुइगु स्वंगू कारण दु । व स्वंगू छु छु
 धाःसा - सौमनस्यद्वारा प्रतिसन्धि च्वंगु जुइमाः, इष्ट आरम्मण नं
 जुइमाः, गम्भीरगु प्रज्ञानान मदुम्ह नं जुइमाः - थुपिं स्वंगू अङ्ग
 पूर्ण जुल कि सौमनस्य जुइ । सौमनस्य उत्पत्ति जुइगु कारण थुपिं
 ३-गू जुल । उपेक्षा उत्पन्न जुइगुया नं स्वंगू कारण दु । व स्वंगू
 छु छु धाःसा - उपेक्षाद्वारा प्रतिसन्धि च्वंगु जुइमाः, इष्टमध्यस्थ
 आरम्मण नं जुइमाः, गम्भीरगु ज्ञान बुद्धि नं दुगु जुइमाः - थुपिं

स्वंगू अङ्गं पूर्णं जुल कि उपेक्षा जुइ । पूर्णं मजुल कि उपेक्षा जुइमखु ।

दृष्टिगत सम्प्रयुक्त उत्पन्न जुइगु कारण निगू दु । निगू धयागु - थः नं विपल्लास (विपरीत) जूगुलिं शाश्वतदृष्टि, उच्छेददृष्टि दुगु नं जुइमाः, मिथ्यादृष्टियुक्त व्यक्तियागु संगत याःगु नं जुइमाः धयागु निगू अङ्गं पूर्णं जुल कि दृष्टिगतसम्प्रयुक्त जुइ । कारण निगू पूर्णं मजुल कि विप्रयुक्त जुइ ।

असंस्कारिक उत्पन्न जुइगु न्यागू कारण दु । कारण न्यागू धयागु - योग्यगु ऋतु प्रदेश; योग्यगु वासस्थान; योग्यगु भोजन; योग्यगु वस्त्र, चीवर; योग्यगु मित्र सहायक पासा - थुपिं ५-गू अङ्ग पूर्णं जुल कि असंस्कारिक जुइ । पूर्णं मजुसा ससंस्कारिक जुइ ।

लोभमूल चित्त उत्पत्ति पहः थुकथं सिइकेमाः । गुगु इलय् छुं छगू वस्तुयात खन, उगु इलय् थःत यःगु चित्त उत्पन्न जुल । थुकथं यःबले “जिं वयागु वस्तुयात खुया कायेगुली दोष मदु । गुकथं धाःसा - थुम्ह पुद्गलं न्हापा न्हापायागु भवय् जिगु धन खुया काये नं जुइमाः । उकिं छगु धनयात जिं कयागुली दोष मदु ।” थुकथं मिथ्यादृष्टिं भाव काइ । थुबले दृष्टिगत सम्प्रयुक्त जुइ । प्रेरणा मबिल धाःसा असंस्कारिक, प्रेरणा बिल धाःसा ससंस्कारिक; लय्ताल धाःसा सौमनस्य, लय् मताःसा उपेक्षा जुइ ।

गुगु इलय् छुं छगू वस्तु ध्वदुइ उगु इलय् थःत यःगु चित्त उत्पन्न जुइ । थुकथं यइबले सुं छम्हसिगु वस्तु कयागुली दोष दु धका स्यूसां नं दरिद्र जूगुलिं खुया काइ । थुबले दृष्टिगत विप्रयुक्त जुइ । प्रेरणा रहित जूसा असंस्कारिक, प्रेरणा सहित जूसा ससंस्कारिक; लय्ताःसा सौमनस्य, लय्मताःसा उपेक्षा जुइ ।

द्वेषमूल चित्त

दोमनस्ससहगतं धयागु पालि समूहमध्ये असङ्खारिकं, ससङ्खारिकं धयागु मुख्य खः । थुकिया बारे लोभमूलय् धया वयागुकथं हे सिइके माःगु जुल ।

थुगु दोमनस्स सहगतं पटिघसम्पयुत्तं धयागु पालि छाया्
आज्ञा जूगु खः धाःसा पटिघ द्वेष चैतसिकयात धाइ । उक्त द्वेषं
युक्त जूगुयात सम्पयुत्तं धाइ । उकिं पटिघसम्पयुत्तं धाःगु खः । द्वेष
उत्पत्तिया कारण निगू दु । व छु छु धाःसा - अनिष्ट आरम्भण
जुइमाः, आघातवस्तु ९-गू चूलागु जुइमाः । उल्लेख याये धुनागु
निगू द्वेष उत्पत्तिया कारण खः । आघात वस्तु ९-गू धयागु थःगु
कारणं स्वंगू, थः यःमहलसे स्वापू तया स्वंगू, थः शत्रुलिसे स्वापू
तया स्वंगू धका ९-गू जुल । थःगु कारणं याना स्वंगू धयागु वं
जिगु अनर्थ जुइगु ज्या न्हापा न्हापा नं याये धुंकल । वं जिगु
अनर्थ जुइगु ज्या आः नं यानाच्चन । वं जिगु अनर्थ जुइगु ज्या
लिपा नं याइतिनि धका थःगु कारणं स्वंगू जुल । थः यःमहसिगु
अनर्थ याये धुंकल, यानाच्चन, याइतिनि धका थः यःमहलसे स्वापु
तया स्वंगू जुल । थः शत्रुयागु अर्थ हित याये धुंकल, यानाच्चन,
याइतिनि धका शत्रुलिसे स्वापु तया स्वंगू जुल । स्वंगू स्वंगू याना
जम्मा आघात वस्तु ९-गू जुल ।

इमानि द्वेषि पटिघसम्पयुत्तचित्तानि नाम धयागु पाली 'पि'
शब्दया अर्थ, द्वेषं विशेषता क्यनातःगु कारण लोभमूल चित्तय्
धयाथें सिइके माःगुजुल ।

Dhamma Digital मोहमूल चित्त

मोहमूलय् उपेक्खासहगतं उद्धच्चसम्पयुत्तं धया तल ।
औधृत्य चैतसिक औधृत्य चित्तय् जक मिले जुइगु मखु । दक्व
अकुशल चित्तय् मिले जुइकनं छाया् औधृत्यं विशेषता क्यनातःगु
खः धाःसा थ्व औधृत्य चैतसिक दक्व अकुशल चित्तनापं मिले
जूसां नं दक्व चित्तय् प्रधान मजू । औधृत्य चित्तय् जक यक्व
प्रधान जूगुलिं मेगु चित्तय् औधृत्यं विशेषता मक्यंसे औधृत्य चित्तय्
जक उद्धच्चसहगतं धका विशेषता क्यनातःगु खः ।

कने धुंकूगु अकुशलचित्तया चुण्णिणयपालि मन्दपुद्गलपिंत
लक्ष्य याना क्यनातःगु खः । अट्ठधा लोभमूलानि ॥ पे ॥

द्वादसाकुसला सियुं धयागु गाथा तीक्ष्ण पुद्गलपिंत लक्ष्य याना
क्यनातःगु खः ।

❀ अकुशलचित्त क्वचाल । ❀

अहेतुक चित्त

अहेतुक चित्त १८-गूमध्ये अकुशलविपाक ७-गुली अहेतुक
शब्द मतःसे छाया कुशलविपाक ८-गू, क्रिया ३-गुली जक अहेतुक
शब्द विशेषता क्यनातःगु खः ? धका न्हचसः तलधाःसा अकुशल
विपाक धयागु निश्चितरूपं अहेतुक विपाक छता जक दुगुलिं
अहेतुक खःला, सहेतुक खःला धका शंका काये माःगु मदुगु जुया
अकुशल विपाकया अन्तय अहेतुक शब्द विशेषता क्यना मतःगु खः ।
कुशल विपाक ८-गू, क्रिया स्वंगूली अहेतुक कुशलविपाक,
अहेतुक क्रिया; सहेतुक कुशल विपाक, सहेतुक क्रिया धका दुगुली
थुगु थासय कुशल विपाक, क्रिया धका सामान्य जक धया
सहेतुक विपाक क्रिया, अहेतुक विपाक क्रिया मधाल धाःसा थ्व
कुशल विपाक, क्रिया सहेतुक ला, अहेतुक ला धका शंका जुइ
फुगु जुया सहेतुक मखु अहेतुक धका सिइके विइया नितिं अहेतुक
शब्द विशेषता क्यनातःगु खः ।

अकुशलविपाक, कुशलविपाकय चक्षुविज्ञान, श्रोतविज्ञान,
घ्राणविज्ञान, जिह्वाविज्ञान उपेक्षा सहगत जक खः । उक्त पाली
तथा शब्द छाया तयातःगु खः ? चक्षुविज्ञानं खंथे हे स्रोत, घ्राण,
जिह्वाविज्ञानं नं खनीगु जुया तयातःगु खःला ? धका थथे न्हचसः
तल धाःसा थुकथं खनीगुलिं तथा शब्द तयातःगु मखु । चक्षु नं
उपेक्षा, श्रोत, घ्राण, जिह्वा नं उपेक्षा हे खः धका सिइके विइया
नितिं तथा शब्द तयातःगु खः । खनीगु परस्परय समान मजूसां
छाय उपेक्षा जक धाःगु खः ? चक्षुप्रसाद नं उपादारूप; श्रोत,
घ्राण, जिह्वा नं उपादारूप चक्षुप्रसाद इत्यादी ठक्कर नःवइगु
रूपारम्भण इत्यादि नं उपादारूप हे जूगुलिं उपादारूप परस्परय
ठक्कर नइवले आघात धयागु मदुगु जुया उपेक्षा जक जूगु खः ।
उपमा धायेगु खःसा - कपाय ग्वारा कपाय ग्वारा परस्पर स्पर्श

जुइथें आघात मद्दु । चक्षुविज्ञान, श्रोतविज्ञान, घ्राणविज्ञान, जिह्वाविज्ञानथें उपेक्षा मजुसे छ्त्रय् कायविज्ञानय् सुख दुःख धका जूगु खः ? धका न्हचसः तल धाःसा कायविज्ञान धयागु चक्षु, श्रोत, घ्राण, जिह्वाथें मखु । चक्षु, श्रोत, घ्राण, जिह्वाय् ठक्कर नइगु आरम्मण उपादारूप कायप्रसादय् ठक्कर नइगु आरम्मण पृथ्वी, तेजो, वायु धयागु महाभूत स्वंगूया समूह प्रष्टब्यारम्मण खः । उगु महाभूत व उपादारूप स्पर्श जुइबले आघात जुइगु स्पष्टं उत्पन्न जुइ फु । उकिं उपेक्षा मजुसे कायविज्ञानद्वे (निगू) दुःख सुख जूगु खः । उपमा धायेगु खःसा - कपाय् ग्वारायात ग्यनया द्योने तया मुगलं दायबले कपाय्लय् जक लाइगु मखु, कपाय् फोचाला ग्यनया द्योने लाना सः पिहाँ वइथें खः ।

अकुशल विपाक न्हेगू अकुशलया फल धका सिइकेमाः । कुशल विपाक ँ-गू कुशलया फल धका सिइकेमाः । कुशल विपाक अकुशल विपाक उत्पन्न जुइगु आरम्मणमध्ये मयइपुसे च्वंगु आरम्मणयात अनिष्ट धका धाइ । ध्वग्गिगु लाश, मलमूत्र इत्यादि अनिष्टगु आरम्मण खः । उगु आरम्मण को, गिद्ध, खिचा इत्यादि सत्त्वपिनिगु लागी इष्ट जूसां नं वास्तवय् इष्टगु (यःयेके बहगु) आरम्मण मखु । यइपुसे च्वंगु आरम्मणयात इष्ट धका धाइ । बांलाःगु रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श इत्यादि खः । थुपिं इष्ट, अनिष्ट निगूमध्ये छ्त्रगू द्वारय् इष्ट जूसा मेगु द्वारय् अनिष्ट जुइगु नं दु । लुँया भाला, लुँया चुपि, लुँया बन्दुक, लुँया तोप, लुँया कथि, लोहँयागु मूर्ति इत्यादि चक्षुद्वारय् इष्टारम्मण जूसां नं उक्त लुँया भाला, लुँया चुपि, लुँया बन्दुक, लुँया तोप इत्यादिं सुलधाःसा, पालधाःसा, केयेकलधाःसा, दालधाःसा तःसकं स्याइगु, पीडा जुइगु जुया कायद्वारय् अनिष्ट जुइ । उकिं छ्त्रगू द्वारय् इष्टारम्मण जूसां मेगु द्वारय् अनिष्ट जुइ फु धाःगु खः । छ्त्रगू हे आरम्मणय् विभिन्न जवन नं उत्पन्न जुइ फु । उपमा - मलमूत्र पृथग्जनं खनिगुली अकुशल विपाक चक्षुविज्ञानचित्त उत्पन्न जुइ । उगु मलमूत्र खना तँ पिहाँ वल धाःसा द्वेष जवन, उकियात खना आसक्त जुल धाःसा लोभ जवन, उगु मलमूत्र खनीबले ध्व मलमूत्रथें जाःगु अशुभ तत्त्वत जिगु आध्यात्मिक सन्तानय् दु धका

मतितल धाःसा कुशल जवन उत्पन्न जुइ । थुकथं द्वेष जवन, लोभ जवन, महाकुशल जवन हे उत्पन्न जूसां विपाकय् अकुशल विपाक जक हे खः धका सिइकेमाः । थ्व मलमूत्र बुद्ध अरहन्तपिसं खंसां नं अकुशल विपाक चक्षुविज्ञान हे जुइ । जवनय् महाक्रिया जवन जुइ । द्वेष जवन, लोभ जवन, महाकुशल जवन उत्पन्न जुइमखु । छायाधाःसा बुद्ध अरहन्तपिनिगु सन्तानय् जूगुलिं खः । चक्षुद्वारायात बःकया ल्यं दुगु द्वारय् नं थ्व हे अनुसार सिइकेमाः । तदारम्मण उत्पन्न जुल धाःसा अनिष्टारम्मणय् अकुशल विपाक उपेक्षासन्तीरण छगू जक उत्पन्न जुइ । इष्टारम्मणय् तदारम्मण ११-गू उत्पन्न जुइ फु । इष्टारम्मण नं अतिइष्टारम्मण, इष्टमध्यस्तारम्मण धका निथी दु । उकीमध्ये अतिइष्टारम्मणय् तदारम्मण ५-गू उत्पन्न जुइ । न्यागू धयागु सौमनस्य सन्तीरण १-गू, महाविपाक सौमनस्य ४-गू; थुकथं ५-गू खः । इष्टमध्यस्तारम्मणय् नं तदारम्मण ५-गू हे उत्पन्न जुइ । ५-गू धयागु कुशलविपाक उपेक्षा सन्तीरण १-गू, महाविपाक उपेक्षा ४-गू; थुकथं ५-गू खः ।

५-गू द्वारय् आरम्मण उत्पन्न जुक्वपत्तिकं पञ्चद्वारावर्जन उत्पन्न जुइ । इष्ट अनिष्ट न्ह्यागु जूसां उत्पन्न जुइ । मनोद्वारावर्जनं मनोद्वारय् आरम्मण विचाः याइ । पञ्चद्वारय् मनोद्वारावर्जन उत्पन्न जुलधाःसा वोढ्बनया भावं जक उत्पन्न जुइ ।

चक्षुविज्ञान उत्पत्ति जुइगु कारण प्यंगू दु । व प्यंगू धयागु - चक्षुप्रसाद, रूपारम्मण, आलोक, मनसिकार खः । थ्व प्यंगू पूर्ण जूसा जक चक्षुविज्ञानचित्त उत्पन्न जुइ । उक्त प्यंगूमध्ये छगू छगू अभाव जुलधाःसा चक्षुविज्ञानचित्त उत्पन्न जुइमखु । थथे हे श्रोतविज्ञान उत्पत्ति जुइगु कारण नं प्यंगू दु । व प्यंगू धयागु - श्रोतप्रसाद, शब्दारम्मण, आकाश, मनसिकार खः । थुपिं प्यंगूमध्ये छगू छगू हीन जुलधाःसा श्रोतविज्ञान उत्पन्न जुइमखु । थथे हे तं घ्राणविज्ञान उत्पत्ति जुइगु कारण नं प्यंगू दु । व प्यंगू छु छु धाःसा - घ्राणप्रसाद, गन्धारम्मण, वायु (फय्), मनसिकार खः । उक्त

प्यंगूमध्ये छगू छगू अभाव जुलधाःसा घ्राणविज्ञान उत्पन्न जुइमखु । अथे हे जिह्वाविज्ञान उत्पत्ति जुइगु प्यंगू कारण धयागु जिह्वाप्रसाद, रसारम्मण, आपोधातु, मनसिकार खः । उक्त प्यंगूमध्ये छगू छगू अभाव जुल धाःसा जिह्वाविज्ञान उत्पन्न जुइमखु । कायविज्ञान उत्पत्ति जुइगु कारण नं प्यंगू धयागु कायप्रसाद, स्पष्टव्यारम्मण, पृथ्वीधातु, मनसिकार खः । उक्त प्यंगूमध्ये छगू छगू अभाव जुलधाःसा कायविज्ञान उत्पन्न जुइमखु ।

चक्षुविज्ञानचित्त सर्पलिसे समान जू । गुकथं समान जू - धाःसा सर्पया स्वभाव सफासुगधरगु न्हचाइपुसेच्चंगु थासय् च्वने मालकि न्हचाइपु मताः । तःसकं भारपात दुथाय् घना जङ्गलय् सिमाया प्वाल्य् च्वंसा जक न्हचाइपु तायेकी । अथे हे चक्षुविज्ञान नं तःसकं सुचुका पिचुका तःगु लुंत्याः, लुंपाता अथे हे खनिबले लय्ताइमखु । तःसकं विचित्रगु वुट्टा भरेयाना तःगु लुंया थलबल, स्वाँ खंसा जक लय् लय् ताइ । उकिं चक्षुविज्ञानचित्त सर्पसमान खः ।

श्रोतविज्ञानचित्त गोंजुलिसे समान जू । गुकथं समान जू धाःसा - गोंजुया स्वभाव खुसिया किनारा, चीजागु लःखय् वये वनेगु नये त्वनेगु याना च्वनेगुयात न्हचाइपु तायेकी मखु । तःसकं तःजागु लःदुगु थासय् लोहँया कापिकिपि, लोहँ ह्वतय् वये वनेगु नये त्वनेगु याये दुसा न्हचाइपु तायेकी । अथे हे श्रोतविज्ञानचित्त नं पिने उत्पन्न जुइमखु । ससम्भार न्हाय्पंया दुने सिजःया अंगूयागु आकार दुगु श्रोतप्रसादवस्तरूपयात आधार कया जक उत्पन्न जुइ फु । उकिं श्रोतविज्ञानचित्त गोंजु समान खः ।

घ्राणविज्ञानचित्त भंगःलिसे समान जू । गुकथं समान जू धाःसा - भंगतय्गु स्वभाव जमिनय् जुइ, नये, त्वने यायेबले न्हचाइपु मजू । आकाशय् ब्वया जुइ, नये, त्वने याये दुसा जक न्हचाइपु तायेकी । अथे हे घ्राणविज्ञानचित्त नं फय्यागु आधार कया जक उत्पन्न जुइ फु । उकिं घ्राणविज्ञानचित्त भंगः समान खः ।

जिह्वाविज्ञानचित्तं छेँ लहिनातःम्ह खिचालिसे समान जू ।
 गुकथं समान जू धाःसा - छेँ लहिना तइम्ह खिचाया स्वभाव सुकु,
 लासा, गलिंचा इत्यादी च्वनेगु घनेगुली न्हचाइपु तायेकी मखु ।
 भुतुया दुने नौद्वयं च्वने घने दुसा जक न्हचाइपु तायेकी । अथे हे
 जिह्वाविज्ञान नं ससम्भार म्येया दथुइ, पलेस्वाँ हःया च्वका
 सण्ठान दुगु जिह्वाप्रसादयागु आधार कया जक उत्पन्न जुइ फु ।
 उकिं जिह्वाविज्ञानचित्तं छेँ लहिना तइम्ह खिचा समान जू ।

कायविज्ञानचित्तं जङ्गली खिचालिसे समान जू । गुकथं
 समान जू धाःसा - जङ्गली खिचातयगु स्वभाव मेमेगु थासय् ला,
 न्या इत्यादि नसा त्वंसा प्राप्त जूसां भय अन्तराय थःपाखे वइ
 धका भाःपिया न्हचाइपु ताइमखु । श्मशानय् वना मृतक शरीरया
 ला नये दुसा जक न्हचाइपु तायेकी । अथे हे कायविज्ञानचित्तं नं
 स्पष्टब्यारम्मणयात स्पर्श याये दुसा जक उत्पन्न जुइ फु । उकिं
 कायविज्ञानचित्तं जङ्गली खिचालिसे समान जू ।

छाय् हसितुत्पादचित्तयात बुद्ध अरहन्तपिं मुसु काइगु इलय्
 जक उत्पन्न जुइगु चित्तं धका विशेषं धयातःगु खः ? न्हिलिगु
 उत्पन्न याये फूगु चित्तं १३-गू दु । उक्त १३-गुलिं हे छाय् उत्पन्न
 याये फइमखुगु खः ? धका न्हचसः तल धाःसा लोभमूल सौमनस्य
 प्यंगू, महाकुशल सौमनस्य प्यंगू, महाक्रिया सौमनस्य प्यंगू;
 उक्त भिंनिगू चित्तं न्हिलीगु उत्पन्न याना बिइ फुसां भावनाया
 बलं ब्यापार यक्व जूगुलिं विशेषं धयामतःगु खः । हसितुत्पाद
 चित्तय् न्हिलेगु बाहेक मेगु ब्यापार मदुगुलिं विशेषं धयातःगु खः ।

पृथग्जनपिं लोभमूल सौमनस्य प्यंगू, महाकुशल सौमनस्य
 प्यंगू; उक्त च्यागू चित्तं जक न्हिलिइ । स्रोतापन्न, सकृदागामि,
 अनागामि पुद्गलपिं लोभमूल सौमनस्य दृष्टिगत विप्रयुक्त २-गू,
 महाकुशल सौमनस्य ४-गू; उक्त ६-गू चित्तं जक न्हिलिइ ।
 अरहन्तपिं महाक्रिया सौमनस्य ४-गू, हसितुत्पाद; उक्त ५-गू चित्तं
 जक न्हिलिइ । भगवान् बुद्ध महाक्रिया प्रथमद्वेनं जक न्हिला
 बिज्याइ । मेकथं, भगवान् बुद्ध, अरहन्तपिं महाक्रिया सौमनस्य ४-
 गू, हसितुत्पाद; उक्त ५-गू चित्तं जक न्हिला बिज्याइ ।

न्हिलेगु खुता प्रकारं दु । व छु छु धाःसा - सित, हसित, विहसित, उपहसित, अपहसित, अतिहसित धका खुता प्रकारया दु । उपिं खुगूमध्ये मिखा, ख्वाः न्त्यूख्याः वयेक मुसुक न्हिलेगुयात सित धाइ । वा, वाकुधि खने दयेक मात्र न्हिलेगुयात हसित धाइ । मधुरगु सः पिकया न्हिलेगुयात विहसित धाइ । बोह, लप्पा संका न्हिलेगुयात उपहसित धाइ । ख्ववि पिहाँ वयेक न्हिलेगुयात अपहसित धाइ । म्हछ्मं उखेस्व थुखेस्व मदेक कम्प जुइक न्हिलेगुयात अतिहसित धाइ । थ्व खुता प्रकारया न्हिलेगु जुल ।

❁ अहेतुक चित्त क्वचाल । ❁

कामावचर शोभन चित्त

कामावचरचित्तय् संक्षिप्तं लुमंके माःगु खँत थुकथं खः - कामावचर कुशलचित्तय् सहेतुक शब्दयात मधाःसे छाय् महाविपाक महाक्रियाचित्तय् जक सहेतुक शब्दं विशेषता क्यनातःगु खः ? धका न्हचसः तयेथाय् दुगुलिं उक्त कामावचर कुशल चित्त निश्चितरूपं सहेतुक स्वभाव जक दुगु जुया अहेतुक ला ? धका शंका कायेथाय् मदु । उकिं सहेतुक शब्दं विशेषता क्यनामतःगु खः । विपाक, क्रिया चित्तय् कामावचर विपाक, कामावचर क्रिया धका सामान्यकथं जक धाल धाःसा विपाक, क्रिया सहेतुकविपाक, अहेतुकविपाक; सहेतुकक्रिया, अहेतुकक्रिया निगू निगू दुगुली थुगु थासय् अहेतुक विपाक, अहेतुकक्रियायात हे कायेगु ला ? धका न्हचसः तयेथाय् दुगु जुया उक्त अहेतुकविपाक, अहेतुकक्रियायात मकासे सहेतुकविपाक, सहेतुकक्रिया कायेके बिइया नितिं सहेतुक शब्दं विशेषता क्यना धयातःगु खः ।

कामावचर कुशलायात जक महा शब्द तया महाकुशल धका विशेषता याना छाय् क्यनातःगु खः ? महर्गतकुशल लोकोत्तरकुशलतय् छाय् विशेषता क्यना मतःगु खः ? थथे न्हचसः तलधाःसा उक्त महर्गत रूपकुशलं रूपभूमी रूपविपाक जक बिइफु । अरूपकुशलं अरूपभूमी अरूपविपाक जक बिइफु ।

लोकोत्तरकुशल मध्ये श्रोतापत्तिमार्ग चेतनां श्रोतापत्तिफल छगू जक फल बिइफु । सकृदागामिमार्ग चेतनां सकृदागामिफल छगू जक फल बिइफु । अनगामिमार्ग चेतनां अनागामिफल छगू जक फल बिइफु । अरहत्तमार्ग चेतनां अरहत्तफल छगू जक फल बिइफु । थुकथं फल बिइगुकथं व्यापक मजूगुलिं महा धका मधाःगु खः । कामावचरकुशलय् थुकथं मखु । प्रतिसन्धिकथं कामप्रतिसन्धि ९-गू भूमिकथं नं कामसुगति ७-गू भूमियात बिइफु । थुलि जक मखु, प्रवृत्ति अवस्थाय् नं चक्रवर्ति, मन्धातु, प्रदेशराजा, एकराजा, साहु महाजनया सुखसम्पत्तियात नं बिइफु । थुकथं फल बिइगुकथं व्यापक जूगुलिं कामावचर कुशलायात महाशब्दं विशेषता ब्यना धयातःगु खः ।

भो आचार्य ! उक्त कामावचर कुशलय् फल बिइगुकथं ब्यापक जूगुलिं महा तथा महाकुशल धाःगु ठीक हे जू । कामावचर विपाकयात महा तथा महाविपाक धका छाया् धाःगु खः ? महर्गत विपाक, लोकोत्तर विपाकय् छाया् महाविपाक धका विशेषता मक्यंगु खः ? धका थथे न्हचसः तलधाःसा महाविपाकय् महाकुशलाया फल जूगुलिं महा तथा महाविपाक धका धाःगु खः । महर्गतविपाक, लोकोत्तरविपाक महाविपाकथें महाकुशलाया फल मखुगु जुया महा धका विशेषता मक्यंगु खः ।

भो आचार्य ! कामावचरक्रिया महाकुशल, महाविपाकथें कारण नं मखु, फल नं मखु; उकथं मखुसां छाया् महाक्रिया धाःगु खः ? धका न्हचसः तल धाःसा थ्व कामावचर क्रियाचित्त वर्त प्यदने धुंकूपिं बुद्ध अरहन्तपिनिगु सन्तानय् उत्पन्न जुइगु जुया फल बिइमखु । यदि उक्त क्रियाचित्त पृथग्जन शैक्ष्यपिनिगु सन्तानय् उत्पन्न जुलधाःसा महाकुशलथें हे फल बिइफुगु शक्ति दु । उकिं महाक्रिया धका धयातःगु खः ।

भो आचार्य ! पञ्चद्वारावर्जन, मनोद्वारावर्जनं पृथग्जन शैक्ष्यपिनिगु सन्तानय् उत्पन्न जूसां नं छाया् फल मब्यूगु खः ? धका न्हचसः तल धाःसा उक्त चित्त पृथग्जन शैक्ष्यपिनिगु

सन्तानय् उत्पन्न जूसां नं आसेवन प्रत्यय प्राप्त मजूगुलिं फल बिइमफूगु खः । उपमा धाल धाःसा - गुबलें नं मह्वःगु, मसःगु सिमा ह्वःसां नं अनाबृष्टि लः सुक्खागु इलय् क्ःगु जुया फल सःयेके मफुथें उक्त आवर्जन निगू पृथग्जन शैक्ष्यपिनिगु सन्तानय् हे उत्पन्न जूसां नं आसेवन प्रत्यय प्राप्त मजूगुलिं फल बिइ मफुगु खः ।

भो आचार्य ! महाक्रियाचित्तं आसेवनप्रत्यय प्राप्त जूसां छाय् फल बिइमफूगु खः ? धका न्हचसः तल धाःसा वर्त प्यदने धुंकूपिं बुद्ध अरहन्तपिनि थुगु भव अन्त जुल धायेवं लिपा लिपायागु भवय् उत्पन्न जुइ मखुगु जुया आसेवन प्रत्यय प्राप्त जूसां महाक्रियां फल मब्बूगु खः । उपमा - फल सयेके फूगु शक्ति दुगु सिमां स्वां ह्वःसांनं हा प्यदने धुंकूगु जुया फल सयेकेगु सामर्थ्य मदुथें महाक्रियां वर्त प्यदने धुंकूपिं पुद्गलपिनिगु सन्तानय् उत्पन्न जुइगुलिं फल बिइमखु ।

महाकुशल सौमनस्य जुइगु कारण ९-गू दु । ९-गू धयागु छु छु धाःसा - योग्यगु दान वस्तु नं जुइमाः, योग्यम्ह दान ग्रहण याइम्ह जुइमाः, योग्यगु समय जुइमाः, योग्यगु थाय् नं जुइमाः, योग्यम्ह मित्र नाप लाइगु नं जुइमाः, वाद (सिद्धान्त) नं शुद्धगु जुइमाः, दान ग्रहण याइम्हेसिया गुणयात सिइके फयेमाः, दानया फल नं स्यूम्ह जुइमाः, सौमनस्यं प्रतिसन्धि च्वंम्ह नं जुइमाः - थुपिं गुंगू कारणं पूर्ण जुल धाःसा महाकुशल सौमनस्य जुइ । उक्त ९-गूमध्ये छगू छगू अभाव जुल धाःसा उपेक्षा जुइ । महाकुशल ज्ञानसम्प्रयुक्त जुइगु कारण ५-गू दु । ५-गू धयागु - अतीत भवय् प्रज्ञाज्ञानया कामना याना मेपिंत स्यनेकने याना वये नंगु जुइमाः, प्रज्ञाज्ञानया कामना याना दान बिया वःगु नं जुइमाः, थःम्हं दोष मदुगु विद्या स्यने नंगु नं जुइमाः, प्रज्ञादसक वैशय् थ्यना प्रज्ञेन्द्रिय परिपक्व नं जुइमाः, दानादि कुशल कर्म याइबले लोभ, द्वेष, मोहं च्छामहिकूसे यानातःगु नं जुइमाः - थुपिं ५-गू अङ्गं पूर्ण जुल धाःसा महाकुशल ज्ञानसम्प्रयुक्त जुइ । उक्त ५-गू अङ्गमध्ये छगू छगू अभाव जुल धाःसा ज्ञानविप्रयुक्त जुइ ।

महाकुशल असंस्कारिक जुड़गुया कारण २-गू दु । निगू धयागु दानवस्तुयात चकंगु नुगलं स्वतन्त्रं दान विइमाः, उगु कुशलया फलयागु इच्छा यायेमाः - थुपिं अङ्ग निगूलिं पूर्ण जुल धाःसा महाकुशल असंस्कारिक जुइ । थुपिं अङ्ग निगूमध्ये छगू जक अभाव जुल धाःसा ससंस्कारिक जुइ ।

❀ कामावचर चित्तय् संक्षिप्तं लुमंकेमाःगु खँ व्वचाल । ❀

रूपावचर चित्त

रूपावचर अर्पणाय् लुमंकेमाःगु खँ खः -

प्रथमध्यान, द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यान धका न्यागू प्रकारया ध्यान दु । थुपिं ५-गूमध्ये गजागु ध्यानयात प्रथमध्यान धाइ धाःसा वितर्क, विचार, प्रीति, सुख, एकाग्रता; थुपिं ध्यान अङ्ग न्यागूया समूहयात प्रथमध्यान धाइ । छगू छगू छुटे जुल धाःसा ध्यान धाइमखु । ध्यानया अङ्ग जक धाइ । उपमा - ल्हाः, तुति, न्हाय्, न्हाय्पं आदियात 'शरीयागु अङ्ग' धाइ । व हे अङ्ग समूहयात 'शरीर' धाइ । शरीरया अङ्ग व ध्यानया अङ्ग धायेगु समान खः । शरीर व ध्यान समान खः । प्रथम ध्यानय् वितर्क, विचार, प्रीति, सुख, एकाग्रता धका ध्यान अङ्ग ५-गू दु । द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यान इत्यादी नं प्रथमध्यानय्थें ५-गू दुला धाःसा - थ्व ५-गू ध्यानमध्ये प्रथमध्यानय् जक ५-गू; द्वितीय ध्यानय् वितर्क पाः याना ध्यान अङ्ग ४-गू; तृतीयध्यानय् वितर्क, विचार पाः याना ३-गू ध्यान अङ्ग; चतुर्थध्यानय् वितर्क, विचार, प्रीति पाः याना ध्यान अङ्ग २-गू; पञ्चमध्यानय् नं चतुर्थध्यानय्थें २-गू दु ।

द्वितीयध्यानय् वितर्क पाः याना ध्यान अङ्ग ४-गू जुगुली प्रथमध्यान प्राप्तम्ह पुद्गलं वितर्कयात भावनाद्वारा प्रहाण याइ । प्रहाण याइ धका छुकियागु आधार कया सिइका कायफुलय् ? वितक्कस्स भावनावसेन पहीनत्ता धयातःगुलिं सिइका कायेफु । थ्व प्रथमध्यान प्राप्तम्ह पुद्गलं वितर्कयात गुकथं भावनां प्रहाण याइ

धाःसा प्रथमध्यान प्राप्तम्ह त्रिहेतुक कामपुद्गल, रूपपुद्गलया द्वितीयध्यान प्राप्त यायेगु इच्छा दत्त धाःसा जिं आः प्राप्त यानागु ध्यान काम धयागु सत्तिम्ह शत्रु दु । वितर्क इत्यादि ५-गू ध्यान अङ्गमध्ये वितर्क तःसकं कोडागु स्वभाव दु धका रूपावचर प्रथम ध्यानय् यक्व दोष खना आसक्त जुइगु त्याग याइ । थुकथं आसक्त जुइगु अलग जुलकि द्वितीयध्यान प्राप्त जुइ । यदि आसक्त जुइगु त्याग मजुल धाःसा द्वितीयध्यान प्राप्त जुइमखु । तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानय् नं थुकथं हे सिइकेमाः । थुकथं ध्यान अङ्ग ५-गूया समूह, ४-गूया समूह, ३-गूया समूह, २-गूया समूहयात छाय् ध्यान धाःगु खः ? नीवरण धर्मयात प्रहाण याये फूगुलिं ध्यान धाःगु खः । मेकथं, कसिण इत्यादि प्रज्ञप्तियात प्रतिभाग निमित्त लिक्क च्वना भाविता याये फूगुलिं ध्यान धाःगु खः ।

नीवरण धर्मयात गुकथं प्रहाण याइ धाःसा वितर्क ध्यानाङ्ग स्त्यानमिद्ध नीवरण २-गूयात प्रहाण याइ । विचार ध्यानाङ्ग विचिकित्सा नीवरणयात प्रहाण याइ । प्रीति ध्यानाङ्ग ब्यापाद नीवरणयात प्रहाण याइ । सुख ध्यानाङ्ग औधृत्य, कौकृत्य नीवरणयात प्रहाण याइ । एकाग्रता ध्यानाङ्ग कामच्छन्द नीवरणयात प्रहाण याइ । अविद्या नीवरणधर्मयात धाःसा ध्यानाङ्ग ५-गुलिं नं प्रहाण याइ । थ्व ५-गुलिं प्रहाण याइ धाःसां नं कामकुशल, रूपकुशल, अरूपकुशल, लोकोत्तरकुशल, फल प्यंगू ; उक्त धर्मया प्रहाण याइगु तदङ्ग प्रहाण, विष्कम्भन प्रहाण, समुच्छेद प्रहाण, प्रतिप्रशम्भन प्रहाण कथं ४-गू प्रकारया दु । उल्लेख याये धुकूगु ४-गू प्रकारमध्ये कामावचरकुशलं क्लेश धर्मयात तदङ्ग प्रहाणद्वारा प्रहाण याइ । महर्गतकुशल ९-गुलिं क्लेश धर्मयात विष्कम्भन प्रहाणद्वारा प्रहाण याइ । लोकोत्तरकुशल ४-गुलिं क्लेश धर्मयात समुच्छेद प्रहाणद्वारा प्रहाण याइ । उक्त समुच्छेद प्रहाणद्वारा प्रहाण याये धुकूगु क्लेश धर्मया बाफयात फल ४-गुलिं हानं प्रतिप्रशम्भन प्रहाणद्वारा प्रहाण याइ । उक्त प्यंगू प्रहाणमध्ये कामावचर कुशलं तदङ्गप्रहाणद्वारा पलख प्रहाण याइ धाःगुलिं गुकथं प्रहाण याइ धाःसा; उपमा - तःसकं ख्युंसेच्वंगु कोठाय् च्याकातःगु मतं अन्धकारयात पलख यचुसे च्वंका उगु

मत सितधायेवं हानं तुरन्त अन्धकार जुइ । अथे हे कामावचर कुशलं क्लेशकामयात पलख जक प्रहाण याना उक्त कामावचर कुशल उत्पाद, स्थिति, भङ्ग जुया निरोध जुल धायेवं क्लेशधर्म हानं न्हापाथें उत्पन्न जुइ । मत कामावचरकुशल समान खः । ख्यूंसेच्चंगु क्लेश समान खः । मत सिइगु धयागु कामावचरकुशल उत्पाद, स्थिति, भङ्ग पूर्ण जुया निरोध जूगु समान खः । मत सिइवं हानं ख्यूंगु उत्पन्न जुइगु क्लेश हानं उत्पन्न जुइगु समान खः ।

महर्गतकुशलं विष्कम्भनप्रहाणद्वारा छुं भति मात्र प्रहाण याइ । गुकथं प्रहाण याइ धाःसा; उपमा - तःसकं लःजाःगु पुखुली छफातिं दयाच्चंगु भ्याउयात घःलं हटे याना लः काइगु इलय् लखय् दुगु भ्याउ छुं भति हटे जुया च्वनीथें महर्गतकुशलं नं अकुशलधर्मतय्त छुं भति हटे याना विइ । थ्व महर्गतकुशल उत्पाद, स्थिति, भङ्ग जुया निरोध जुइवं क्लेश धर्म हानं विस्तार विस्तारं उत्पन्न जुयावइ । घः, लःथल, अपा, कथि इत्यादि महर्गतकुशल समान खः । भ्याउ क्लेशधर्म समान खः । घः, लःथल इत्यादिं लः तुइगु इलय् भ्याउ हटे जुयाच्चंगु महर्गतकुशलं क्लेश प्रहाण याना तःगु समान खः । पलख लाना भ्याउ हानं विस्तारं मूं वइगु महर्गतकुशल उत्पाद, स्थिति भङ्ग जुया निरोध जुइधुंका क्लेश हानं उत्पन्न जुइगु समान खः ।

लोकोत्तर कुशलं समुच्छेदप्रहाणद्वारा ल्यंपुल्यं मदयेक प्रहाण याइ । गुकथं प्रहाण याइ धाःसा; उपमा - पाःमलःया स्वभाव मनू सिमा इत्यादियात हानं छको पाले म्वायेक छथुं हे प्यंदंक पालिथें लोकोत्तर कुशलमध्ये श्रोतापत्तिमार्ग अपाय पतन यानाविइ फुगु दृष्टिगत सम्प्रयुक्त ४-गू, विचिकित्सा चित्त १-गू, थः नापं उत्पन्न जुइगु सम्प्रयुक्त धर्मतय्त नं ल्यंपुल्यं मदयेक प्रहाण याइ । सकृदागामिमार्ग प्रवृत्तिअवस्थाय् कोडागु (स्थूलगु) प्रतिफल विइ फुगु दृष्टिगत विप्रयुक्त ४-गू, द्वेषमूल २-गू थः नापं मिले जूगु सम्प्रयुक्त धर्मतय्त सालुया वनीगुरूपं प्रहाण याइ । अनागामिमार्ग प्रवृत्तिअवस्थाय् कामराग नापं सम्प्रयुक्त जुयाच्चंगु

सूक्ष्मगु प्रतिफल बिड फुगु दृष्टिगत विप्रयुक्त ४-गू, द्वेषमूल २-
गूयात निरवशेष रूपं प्रहाण याइ । अरहन्तमार्गं रूपराग,
अरूपराग नापं सम्प्रयुक्त जूगु दृष्टिगत विप्रयुक्त प्यंगू व
औधृत्ययात निरवशेषरूपं प्रहाण याइ । थुकथं लोकोत्तर कुशलं
क्लेशतयूत निरवशेषरूपं प्रहाण याये धुनिबले हानं उत्पन्न
मजुइकथं शान्त जुइ । उकिं लोकोत्तरकुशल पाः मलः समान खः ।
मनू, सिमा इत्यादि क्लेशधर्म समान खः । हानं छको पाले म्वायेक
प्यदनिगु लोकोत्तरकुशलं प्रहाण याये धुंकूगु धर्मयात हानं छको
प्रहाणयाये म्वायेक क्लेश निरवशेष प्रहाण याःगु समान खः ।

लोकोत्तरकुशलं प्रहाण याना वाफ ल्यनाच्चंगुयात
प्रतिप्रशम्भनप्रहाणद्वारा फल ४-गुलिं प्रहाण याइ । गुकथं प्रहाण
याइ धाःसा; उपमा - तःसकं पिचुसेच्चंगु बँय् फोहर मुना मि
छोयेकिबले फोहर दको ल्यंपुल्यं मदयेक मि छ्वया शान्त जुइधुंका
मि छोयेकुथाय् बँय् क्वानाच्चंगुयात लखं लुना ख्वाउँके माःथें
श्रोतापत्तिमार्गं प्रहाण याये धुंकूगु क्लेशया वाफयात श्रोतापत्ति
फलं शान्त याइ । सकृदागामिमार्गं प्रहाण याये धुंकूगु क्लेशया
वाफयात सकृदामिफलं शान्त याइ । अनागामिमार्गं प्रहाण याये
धुंकूगु क्लेशया वाफयात अनागामिफलं हानं शान्त याइ ।
अरहत्तमार्गं प्रहाण याये धुंकूगु क्लेशया वाफयात अरहत्तफलं हानं
शान्त याइ । लः लोकोत्तरफल समान खः । मि क्लेशसमान खः ।
क्वानाच्चंगु क्लेशया वाफ समान खः । लखं लुना ख्वाँउया वंगु
प्यंगू फलं क्लेशया वाफयात प्रहाण याःगु समान खः ।

प्रथमध्यान प्राप्त जुइगुया कारण कर्मस्थान २५-गू दु ।
उपिं २५-गू थुकथं खः - कसिण १०-गू, अशुभ १०-गू, कायगता
स्मृतिया आरम्मण जुयाच्चंगु केश इत्यादि कायकोट्टासप्रज्ञप्ति,
आनापानस्मृतिया आरम्मण जुयाच्चंगु आनापानप्रज्ञप्ति, मैत्री
ब्रह्मविहारया आरम्मण जुयाच्चंगु दक्व सुखितदुःखित सत्त्वप्रज्ञप्ति,
मुदिता ब्रह्मविहारया आरम्मण जुयाच्चंगु दक्व सुखितसत्त्वप्रज्ञप्ति,
करुणा ब्रह्मविहारया आरम्मण जुयाच्चंगु दक्व दुःखित सत्त्वप्रज्ञप्ति
याना २५-गू जुल ।

द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान; उक्त स्वंगू ध्यान प्राप्त जुड़गुया कारण कर्मस्थान १४-गू दु । उषिं १४-गू थुकथं खः - कसिण १०-गू, आनापानस्मृतिया आरम्मण आनापानप्रज्ञप्ति, मैत्री ब्रह्मविहारया आरम्मण जुयाच्चंगु सुखितदुःखित (प्रिय अप्रिय) सत्त्वप्रज्ञप्ति, मुदिता ब्रह्मविहारया आरम्मण जुयाच्चंगु सुखितसत्त्वप्रज्ञप्ति, करुणा ब्रह्मविहारया आरम्मण जुयाच्चंगु दुःखित सत्त्वप्रज्ञप्ति याना १४-गू जुल ।

पञ्चमध्यान प्राप्त जुड़गुया कारण कर्मस्थान १२-गू दु । उषिं १२-गू थुकथं खः - कसिण १०-गू, आनापानस्मृतिया आरम्मण जुयाच्चंगु आनापानप्रज्ञप्ति, उपेक्षा ब्रह्मविहारया आरम्मण जुयाच्चंगु सुखितदुःखित सत्त्वप्रज्ञप्ति याना १२-गू जुल ।

प्रथमध्यान प्राप्त जुड़गु २५-गू कर्मस्थानमध्ये २५-गूलिं हे भाविता याःसा जक प्रथमध्यान प्राप्त जुड़गु मखु । २५-गूमध्ये थःत यःगु छगू छगूयात भाविता याःसां नं प्रथमध्यान प्राप्त जू । उल्लेख यानागु २५-गू कर्मस्थानं अलगगु मेगु कर्मस्थानयात न्ह्याक्व हे कुतः याःसां प्रथमध्यान प्राप्त याना काये फइमखु । द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानय् नं दक्व दक्व कर्मस्थानयात भाविता याःसा जक प्राप्त जुड़गु मखु । थःत यःगु छगू छगूयात भाविता याःसां नं ध्यान प्राप्त जू । सम्बन्धित कर्मस्थानं अलगगु मेगु कर्मस्थानयात न्ह्याक्व कुतः याःसां नं द्वितीयध्यान इत्यादि प्राप्त याना काये फइमखु ।

प्रथमध्यान प्राप्त जुड़गुया कारण २५-गू कर्मस्थान भाविता यात धाःसा प्रथमध्यान प्राप्त जुड़ धाःसा नं प्रत्येक पुद्गलपिसं प्राप्त याना कायेफु धका धायेमज्यू । त्रिहेतुक पुद्गलं जक प्राप्त याना कायेफु । दुर्गति अहेतुक, सुगति अहेतुक, द्विहेतुक पुद्गलपिसं थुगु भवय् न्ह्याक्व हे भाविता याःसां नं ध्यान प्राप्त याना काये फइमखु । यदि भाविता याःसा लिपा लिपाया भवय् त्रिहेतुक पुद्गल जुड़गु इलय् ध्यान प्राप्त याये अःपुड़गु कारण जक जुड़ । थुगु भवय् ध्यान प्राप्त जुड़मखु । छाया दुर्गति अहेतुक,

सुगति अहेतुक, द्विहेतुक पुद्गलपिसं ध्यान प्राप्त याना काये फइमखु धा:सा - थ:पिसं ध्यान प्राप्त याना काये फइमखुगु विपाकद्वारा प्रतिसन्धि च्वनेगु धयागु विपाकन्तराय दुगुलिं ध्यान प्राप्त याना काये मफइगु खः । त्रिहेतुक पुद्गलपिसं ध्यान प्राप्त याना कायेफु धा:सानं प्रत्येक त्रिहेतुकपिसं प्राप्त याना कायेफु धयागु मदु । गुजापिं त्रिहेतुकं जक प्राप्त याना गुजापिं त्रिहेतुकपिसं प्राप्त याना काये फइमखु धका न्हचसःतल धा:सा - पञ्चानन्तरिय कर्म या:पिं त्रिहेतुक पुद्गल, पाराजिकाय् लाना गृहस्थी मजूम्ह त्रिहेतुक भिक्षु ; थुपिं व्यक्तिपिसं ध्यान प्राप्त याना काये फइमखु । छाय् उपिं पुद्गलपिसं ध्यान प्राप्त याना काये फइमखु धा:सा थ:पिसं या:गु अकुशल कर्म ध्यानयात पना बिइगुलिं प्राप्त याये फइमखु । कर्मान्तराय दुगुलिं ध्यान प्राप्त याना काये फइमखुगु खः धका सिइके माल । अथे हे द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानय् नं प्रथमध्यानय्थें सिइके मा:गुजुल ।

भो आचार्य ! प्रथमध्यान भाविता यायेबले २५-गू कर्मस्थान भाविता याये ज्यू । तर द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानय् २५-गू कर्मस्थान मखुसे द्वितीय, तृतीय, चतुर्थध्यानय् १४-गू जक पञ्चमध्यानय् १२-गू जक भाविता याना ध्यान प्राप्त यायेफु । छाय् द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानय् प्रथमध्यानय् थें २५-गू कर्मस्थानमध्ये अशुभ १०-गू कायकोट्टासप्रज्ञप्ति - थुपिं ११-गू कर्मस्थानयात भाविता या:सां प्राप्त जुइमखु धका न्हचसः तल धा:सा उक्त अशुभ १०-गू कायकोट्टासप्रज्ञप्ति; थुपिं ११-गू कर्मस्थान तःसकं कोडागु स्वभाव दया द्वितीय, तृतीय, चतुर्थ, पञ्चमध्यान तःसकं नरम सूक्ष्म जूगुलिं ११-गू कर्मस्थान भाविता या:सां प्रथमध्यान प्राप्त जुइमखु । अशुभ १०-गू कोट्टासप्रज्ञप्ति तःसकं कोडागु जुयानं छाय् प्रथमध्यान प्राप्त याये फुगु खः ? धका न्हचसः तल धा:सा प्रथमध्यानया आरम्मणय् आरोपित याये फुगु वितर्क धयागु ध्यानाङ्ग दुगुलिं प्राप्त याये फुगु खः । द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानय् आरम्मणय् आरोपित याये फुगु वितर्क धयागु ध्यानाङ्ग मदुगुलिं

प्राप्त याये मफुगु खः । उपमा - तःसकं छ्वाःगु न्ह्यानाच्वंगु लखय् की मदयेक चतंचां संका जक डुङ्गा न्ह्योने वने फइमखु । की दुगु दुङ्गा जूसा जक कीनं सुया सुया न्ह्यानाच्वंगु लखय् याउँक वने फइथें प्रथमध्यानय् वितर्क धयागु आरम्मणय् आरोपित याये फुगु ध्यानाङ्ग दुगुलिं प्राप्त याये फुगु खः । द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानय् प्रथमध्यानय्थें आरम्मणय् आरोपित याना बिइ फुगु वितर्क धयागु ध्यानाङ्ग मदुगुलिं उक्त ध्यान प्राप्त याना काये मफुगु खः । उक्त उपमाय् की वितर्क ध्यानाङ्ग समान खः । छ्वाःगु लः धाः अशुभ १०-गू, कायकोद्वासप्रज्ञप्ति; थुपिं ११-गू धर्म समान खः । पुलावने फयेक कुतः याःम्ह पुद्गल प्रथमध्यान प्राप्त यायेत कुतः याना च्वंम्ह योगावचरपुद्गल समान खः । की दुगु दुङ्गा प्रथमध्यान समान खः । की मदुगु दुङ्गा द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान व पञ्चमध्यान समान खः ।

इष्टारम्मणया स्वभाव सुख, सौमनस्य जुइगुया कारण खः । अनिष्टारम्मण दुःख, दौर्मनस्य जुइगुया कारण खः धयातःगुलिं ध्यान भाविता याइवले अशुभ १०-गू, कायकोद्वासप्रज्ञप्ति; इपिं ११-गू अनिष्टारम्मण; उक्त ११-गुलिं अलगगु कर्मस्थान इष्टारम्मण । थुकथं इष्टारम्मण, अनिष्टारम्मण निथी दुगु जुया नं अशुभ १०-गू, कायकोद्वासप्रज्ञप्ति; थुपिं ११-गू भाविता याना प्राप्त जूगु ध्यान अनिष्टारम्मण जूगुलिं दौर्मनस्य प्रथम ध्यान, ल्यं दुगु कर्मस्थानयात भाविता याना प्राप्त जूगु ध्यान इष्टारम्मण जूगुलिं सौमनस्य प्रथमध्यान; थुकथं निथी दःसा नं प्रथमध्यान सौमनस्य जक धका धयातःगु खँलिसे मिले मजूगु जुया गुकथं योग्य जुइ धाःसा उजागु अनिष्ट कर्मस्थान आरम्मण याना लय्ताःगुला मखु । फल जुयाच्वंगु ध्यानयात आरम्मण याना जक लय्ताःगु खः । उकिं न्ह्यो ल्यू खँ विपरीत मजू । उपमा गथेधाःसा - छ्म्ह व्यक्तिं थःगु चःबी मलमूत्रं जायाच्वंगु खना सफा यायेत छ्म्ह व्यक्तियात मलमूत्र इया वां छ्व धका ज्या वात । उकिया ज्याला स्वरुप ५-तका अथवा १०-तका असर्पिं बिइ धका नं धाल । उबले उम्ह ज्यामिं ज्यू धका चःबी गालय् च्वंगु मलमूत्रयात लय्लय् तातां म्ये हाहां कुविया वां छ्वये यंकल । ज्यामिं पुरूषं मलमूत्र धयागु

अनिष्ट आरम्भणयात कुबिया च्वंसां नं छाया लयल्य तातां म्ये
हाला कुबिया च्वन धाःसा लयताःगु अनिष्ट आरम्भण जुयाच्वंगु
मलमूत्र कुबिइ दुगुलिं मखु; मलमूत्र सुचुलकि जित ५-तका १०-
तका लुं वहःया असर्फि प्राप्त जुइगु जुल । ध्यवा दतधाःसा न्ह्यागु
यायेत नं छचले दइ धका लुं वहःया असर्फि धयागु फलयात
आशा याना लयल्य तातां म्ये हाला ज्या यानाच्वंगु खः ।
अनिष्टगु मलमूत्रयात कुबि दुगुलिं लयताःगु मखु । उगु उपमाय् -
मलमूत्र अशुभ १०-गू, कायकोट्टासप्रज्ञप्ति समान खः । मलमूत्र
कुब्यूह पुरुष प्रथमध्यान प्राप्त यायेत भावना याःह्म योगावचर
पुरुष समान खः । ज्याला जक प्रथमध्यान समान खः । ज्याला
दया न्ह्यागु यायेत नं छचले दइगु धयागु प्रथमध्यान प्राप्त याना
बारम्बार ध्यानय् प्रवेश जुइ दइगु समान खः ।

रूपावचर कुशल पञ्चमध्यान, क्रिया पञ्चमध्यान; थुपिं
निगूयात अभिज्ञा द्वे धाइ । न्ह्यागु ध्यान प्राप्त जुइवं तुं अभिज्ञा
प्राप्त जुइगु मखु । पञ्चमध्यान प्राप्त जूसा जक अभिज्ञा प्राप्त
जुइ । प्राप्त जुइ धुंकूगु पञ्चम ध्यानयात बारम्बार भाविता याना
थुगु पञ्चमध्यानय् दुगु उपेक्षा एकाग्रतायात प्रत्यवेक्षण याना
परामर्श याये फुसा जक अभिज्ञायात थः इच्छा दुगुकथं सत,
सहश्च इत्यादि निर्मितरूप निर्माण यायेफइ । अभिज्ञा छको जक
उत्पन्न जुइ । अधिष्ठान याःह्म समापती च्वंह्म पुद्गलं थःमं
अधिस्थान याःथें रूपारम्भण इत्यादियात स्वयेगु इच्छा जुल धका
अधिस्थान याइ । उबले वन पर्वत समुद्रं हे पनाच्वन धाःसा नं
थःगु सन्मुखय् प्रकट जूवइ । थुकथं तापाः सतिगु थासय् दुगु
आरम्भणयात खंकिगु सामर्थ्य दुगु पञ्चमध्यानया शक्तियात हे
अभिज्ञा धका धाइ । उकिं अभिज्ञा प्राप्त यायेत कर्मस्थान अलग
भाविता याये माःगु मदु । बुद्ध, अरहन्तपिं हे जूसां नं अभिज्ञाय्
प्रवेश मजुल धाःसा सत सहश्च इत्यादि निर्माण याये फइमखु ।
अभिज्ञा लिकाःसा नं पाः मजू । हानं तःसा नं बढे मजू ।

❀ रूपावचर चित्त संक्षिप्तं क्वचाल । ❀

अरूपावचर चित्त

अरूपावचर चित्त भिन्निगुली सौमनस्य, उपेक्षा निगूमध्ये उपेक्षा जक दु धका सिइकेमाः । सम्प्रयुक्त, विप्रयुक्त निगूमध्ये सम्प्रयुक्त जक दु धका सिइकेमाः । असंस्कारिक, ससंस्कारिक निगूमध्ये ससंस्कारिक जक दु धका सिइकेमाः । प्रथमध्यान, द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यान धका ५-गू दुगुमध्ये पञ्चमध्यान जक दु धका सिइकेमाः । क्वय्यागु रूप नापं जम्मा याना महर्गतध्यान नीन्हेगू जुल । थ्व नीन्हेगूमध्ये कुशल ९-गू, विपाक ९-गू, क्रिया ९-गू खः ।

अरूपध्यान प्राप्त जुइगु कारण जुयाच्चंगु कर्मस्थानय् प्रज्ञप्ति व महर्गत निगू दु । थ्व निगूलिं अलगगु कर्मस्थान भाविता याःसां ध्यान प्राप्त जुइमखु । आकाशानन्त्यायतन ध्यान इत्यादि प्राप्त यायेत भाविता याइम्ह पुद्गलं आकाश कसिणं अलगगु गुंगू कसिणमध्ये छुं छगू कसिणयात चिइका (उला) प्राप्त जूगु आकाश प्रज्ञप्ति, विज्ञानानन्त्यायतनय् क्वय्यागु आकाशानन्त्यायतन कुशल धयागु महर्गत, आकिञ्चन्यायतनय् आकाशानन्त्यायतन ध्यानया भ्याः भतिचा हे ल्यं मदु धयागु नास्तिभाव प्रज्ञप्ति, नैवसंज्ञानासंज्ञायतनय् आकिञ्चन्यायतन धयागु महर्गत जुयाच्चंगु कर्मस्थानं अलगगु कर्मस्थान भाविता याना प्राप्त जुइमखु ।

रूपावचर पञ्चमध्यान प्राप्त याये धुंकूम्ह पुद्गलं आकाशानन्त्यायतन ध्यान भाविता यायेगु इच्छा जुल धाःसा जिं प्राप्त यानागु रूपावचर पञ्चमध्यान, चतुर्थध्यान धयागु लिक्कगु शत्रु दु धका सत्त्वपिनि रूप दुगुलिं ल्वापुख्यापु जुयाच्चंगु खः । रूप धर्म मदुसा थुकथं जुइमखु धका करजकायरूपय् घृणितगु दोषयात खंका घृणितगु रूप घृणितगु रूप 'धीरूपं धीरूपं' इत्यादिकथं भाविता यायेमाः । छाय् योगावचर पुद्गलं रूपयात घृणा याइगु खः ? धका न्हचसः तल धाःसा सत्त्वपिं रूप धयागु कारणं याना विभिन्न शारीरिक दुःख कष्ट भोगे याना च्वनेमाःगुलिं व ल्वापु ख्यापु जुइगु हिंसा हत्या जुइगुया कारण जूगुलिं रूपयात घृणा याइगु खः ।

भो आचार्य ! थुकथं रूपयात दुःख कष्ट बिइ फुगु स्वभाव दुगुलिं घृणा चाइपुसेच्चं धायेगुसा मां-बौ निम्हसिया रक्त वीजया कारणं उत्पत्ति जूगु करजकायरूप जक दुःख कष्ट बिइ फुगु स्वभाव दु । थुगु कसिणय् दुगु रूपयाके दुःख कष्ट बिइ फुगु स्वभाव मदु । उकिं करजकाय रूपयात जक घृणा याये बहःजू । कसिणमण्डलय् दुगु रूपयात घृणा याये बहः मजू । उकथं जूगुलिं दक्व रूपयात छाय् घृणा याइगु खः ? थथे न्हचसः तयेथाय् दु । थ्व कसिणमण्डलय् दुगु रूप, करजकायरूप; रूप परस्परय् समान जूगुलिं करजकायथें हे दुःख कष्ट बिइ फुगु स्वभाव दुला धका सम्भे जुया घृणा याइगु खः । उपमा गथे धाःसा - राक्षस खना ग्याःम्ह व्यक्ति बहनी बेइलय् वनजङ्गलय् वनिबले लैय् बिचय् सिंगौं त्याः खनिबले व हे सिंत्यायात राक्षस सम्भे जुया बिस्युंवनीथें खः । उगु उपमाय् राक्षस भाःपा ग्याना बिस्युं वंम्ह आकाशानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त यायेत भाविता याना च्वंम्ह योगावचर पुद्गल समान खः । धात्थेंम्ह राक्षस जक करजकाय समान खः । सिंगौं त्याः कसिण मण्डलय् दुगु रूप समान खः ।

रूपावचर पञ्चमध्यानय् प्यपुनिगुयात त्याग याना आकाशानन्त्यायतन प्राप्त यायेगु इच्छा दुम्ह पुद्गलं थःम्हं प्राप्तयाये धुंकूगु पञ्चमध्यानय् प्रवेश याना थ्व ध्यानय् दुगु त्रैभूमिक संस्कारतय्त परामर्श याना थुगु ध्यानय् दुगु उपेक्षा एकाग्रतातय्त नं विपश्यना आरोपण याना परामर्श यायेमाः । उगु ध्यानय् प्यपुनेगुयात त्याग याना जिं प्राप्त यानागु रूपावचर पञ्चमध्यान क्वसंच्वंगु चतुर्थध्यान धयागु लिक्कगु शत्रु दु । आकाशानन्त्यायतन ध्यान जक सूक्ष्म नरम जू । उगु ध्यान जित प्राप्त जूसा ज्यू धका मनं तुना आकाशानन्त्यायतन ध्यानयात शान्त जूगुकथं भावितायाना ९-गू कसिणमध्ये पृथ्वीयात जूसां, आपोयात जूसां छगू कसिणमण्डल भाविता याना फिजय् यायेमाः । थुकथं यातकि चित्तय् तःधकं प्रतिभागनिमित्त कसिणमण्डल लुयावइ । अनंलि थथे लुयावःगु कसिणमण्डलयात आरम्मण मयाःसे कसिणमण्डल ब्याप्त जूथाय् तक थासय् आकाश प्रज्ञप्तियात आरम्मण याना 'आकासो अनन्तो, आकासो अनन्तो'

धका म्हुतुं धया जूसां, मनं मनं जूसां भाविता यायेमाः । थुकथं आकाशप्रज्ञप्ति मनय् तयेगु वा भाविता यायेगुयात 'परिकर्म' (परिकर्म) धका धाइ । हाकनं हाकनं परिकर्म भावना यात कि भावनाया बलं प्रतिभागनिमित्त कसिणमण्डल हटे जुइबले उगु ब्याप्तगु थासय् अनन्त आकाश लुयावइ । थुकथं लुया वलकि आकाशानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त यायेगु इच्छा दुम्ह पुद्गलं आकाश कसिणयात आरम्भण याना परिकर्म, उपचार, अनुलोम, गोत्रभूं लिपा ध्यान प्राप्त याइ । थुगु आकाशानन्त्यायतन ध्यानयात प्राप्त याये धुंकूम्ह योगावचर पुद्गलं जिं प्राप्त याये थाकूगु ध्यान प्राप्त याये धुन धका लयल्यताया उगु ध्यानयात बारम्बार भावितायाइ । उगु ध्यानय् दुगु उपेक्षा, एकाग्रतायात बारम्बार प्रत्यवेक्षण याना बुद्धि विवेकं परामर्शयाइ । उपमा - लुँप्वः, वहःप्वः लुइका काःम्ह व्यक्तिं थःम्हं प्राप्त यानागु लुँप्वः, वहःप्वःयात तःसकं यःगुलिं बारम्बार लुँप्वः, वहःप्वः फ्यना स्वइथें हे थःम्हं प्राप्त याये धुंकूगु आकाशानन्त्यायतन ध्यानयात बारम्बार भाविता याना उगु आकाशानन्त्यायतन ध्यानय् दुगु संस्कार धर्मयात परामर्श याना, उकी दुगु उपेक्षा, एकाग्रतायात प्रत्यवेक्षण याना बुद्धि विवेकं परामर्श याइ ।

आकाशानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त याये धुंकूम्ह पुद्गलं विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त यायेगु इच्छा जुल धाःसा थःम्हं प्राप्त याये धुंकूगु आकाशानन्त्यायतन ध्यान रूपावचर पञ्चमध्यान धयागु लिक्कगु शत्रु दु धका दोष माला आकाशानन्त्यायतन ध्यानय् आसक्त जुइगुयात त्यागयाइ । यदि आसक्त जुइगुयात त्यागमयाःसे प्यपुना च्वन धाःसा विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त याये फइमखु । उकिं जिं प्राप्त यानागु आकाशानन्त्यायतन ध्यान क्वय् पञ्चमध्यानलिसे सत्तिगु शत्रु दु । च्वय्च्वंगु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान धाःसा तःसकं सूक्ष्म नरम जू । थुगु सूक्ष्मगु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान जिं प्राप्त याये दःसा तःसकं ज्यू धका मनं तुना थःम्हं प्राप्त याये धुंकूगु आकाशानन्त्यायतन ध्यानयात आरम्भणयाना 'विञ्जाणं अनन्तं, विञ्जानं अनन्तं' धका बारम्बार भाविता याइम्ह पुद्गलयात

विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त जुइबले थुगु आकाशानन्त्यायतन ध्यानयात आरम्मण याना परिकर्म, उपचार, अनुलोम, गोत्रभू धुंका न्याकोगू पटक्य् विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त जुइ । थुकथं प्राप्त जुइबले जिं प्राप्त याये थाकुगु ध्यानयात प्राप्त याना धका थुगु ध्यानय् दुगु उपेक्षा, एकाग्रतायात बारम्बार प्रत्यवेक्षण याना ध्यानयात नं बारम्बार भाविता याइ । थुगु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त याये धुंकूम्ह पुद्गलं आकिञ्चन्यायतनध्यानयात प्राप्त यायेगु इच्छा जुल धाःसा थुगु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यानय् आसक्त जुइगुयात त्यागयाना जिं प्राप्त यानागु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान क्वय् आकाशानन्त्यायतन ध्यानलिसे सःतिगु शत्रु दु धका ध्यानय् दोष खंका आकिञ्चन्यायतन ध्यान जूसा सूक्ष्म नरमगु स्वभाव दु । थुकथं सूक्ष्म नरमगु ध्यानयात जिं प्राप्त याये दुसा गुलि ज्यू धका आकिञ्चन्यायतन ध्यान भाविता याइम्ह पुद्गलं आकाशानन्त्यायतन ध्यानया मदु धयागु नास्ति भाव पञ्जप्तियात आरम्मण याना 'नत्थि किञ्चि, नत्थि किञ्चि' धका बारम्बार भाविता याइम्ह पुद्गलयात आकिञ्चन्यायतन ध्यान प्राप्त जुइ ।

थुगु आकिञ्चन्यायतनध्यान प्राप्त याये धुंकूम्ह पुद्गलं थःम्हं प्राप्त याये धुंकूगु आकिञ्चन्यायतन ध्यानयात जित प्राप्त याये थाकुगु उत्तमगु ध्यान प्राप्त जुल धका विशेषं उत्तमगु रत्न थुइका काःम्ह व्यक्तिं थःयात प्राप्त जूगु लुं, वहः रत्नतय्त लय्लय् ता तां वरोबर चायेका स्वया च्वनिथें थःम्हं प्राप्त यानागु आकिञ्चन्यायतन ध्यानयात बारम्बार भावितायाना थुगु ध्यानय् दुगु उपेक्षा एकाग्रतातय्त प्रत्येक्षण याना परामर्श याइ । हानं नैवसंज्ञानासंज्ञायतनध्यान प्राप्त यायेगु इच्छा जुलधाःसा थःम्हं प्राप्त याये धुंकूगु आकिञ्चन्यायतनध्यानय् आसक्त जुइगुयात त्याग याना जिं प्राप्त यानागु आकिञ्चन्यायतनध्यान धाःसा क्वय् च्वंगु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान हे सत्तिगु शत्रु दु । नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यान तःसकं नरम सूक्ष्मगु स्वभाव दु । थ्व नरमसूक्ष्मगु ध्यान जित प्राप्त जूसा ज्यू धका नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यान प्राप्त जुइगुया कारण जुयाच्चंगु आकिञ्चन्यायतन ध्यानयात आरम्मण याना 'सन्तमेत्तं पणीतमेत्तं' धका बारम्बार

नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यान भाविता याइम्ह पुद्गलयात आकिञ्चन्यायतन ध्यानयात आरम्मण याना मनोद्वारावर्जन, परिकर्म, उपचार, अनुलोम, गोत्रभू धयागु कामजवन स्वको, प्यको पटकय् अर्पणाजवन धयागु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यान आदिकार्मिक जुया प्यको, न्याकोगू पटकय् छको उत्पन्न जुइ । अनं ल्यू भवाङ्ग अवतरण जुइ माक्व जुइ । थुकथं ध्यान प्राप्त जूम्ह पुद्गलं जित प्राप्तयाये थाकूगु उत्तमगु ध्यानधर्म प्राप्त जुल धका विशेषं उत्तमगु रत्नप्वः लुइका काम्ह व्यक्तिं थःत प्राप्त जूगु रत्नप्वःयात चायेका चायेका स्वइथें थःम्हं प्राप्तयाःगु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यानय् दुगु उपेक्षा एकाग्रतायात बारम्बार प्रत्यवेक्षण याइ । थ्व ध्यानयात बारम्बार भाविता याइ ।

विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान भाविता याःम्ह पुद्गलं जिं प्राप्त यानागु आकाशानन्त्यायतन ध्यान क्वसं च्वंगु रूपावचर पञ्चमध्यान धयागु लिक्कगु शत्रु दु । विज्ञानानन्त्यायतन ध्यानयाके सूक्ष्म नरम स्वभाव दु । जित प्राप्त जूसा ज्यू धका विज्ञानानन्त्यायतनया इच्छा याना आकाशानन्त्यायतनयात घृणितगु ई, खैथें त्याग याये धुंका छाया् त्यागयाये धुंकूगु आकाशानन्त्यायतन ध्यानयात हे 'विञ्जाणं अनन्तं विञ्जाणं अनन्तं' अर्थात् आकाशानन्त्यायतन ध्यान अन्त मद्दु, आकाशानन्त्यायातन ध्यान अन्त मद्दु धका आरम्मण याइगु खः धाःसा थुगु ध्यानं अलगगु मेगु धर्मयात आरम्मण याना थःत इच्छा जूगु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्तयाये फइमखुगु जुया खः । यदि थ्व ध्यान प्राप्त मजुल धाःसा थुगु ध्यानं प्रहाण याये माःगु क्लेशधर्मयात विष्कम्भणप्रहाणद्वारा प्रहाण याये फइमखु । थुगु ध्यानय् दुगु उपेक्षा, एकाग्रतायात नं प्रत्यवेक्षण याये फइमखु । ध्यानय् नं प्रवेश जुइ फइमखु । उकथं जुइगुलिं आकाशानन्त्यायतन ध्यानं अलगगु धर्मयात आरम्मण याइमखु । थुकथं त्याग याये धुंकूगु आकाशानन्त्यायतन ध्यानयात आरम्मण याःसा जक इच्छा याये बहःगु प्राप्त याये थाकूगु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त जुइ । ध्यान प्राप्त जूसा जक ध्यानं प्रहाण याइगु क्लेशतय्त विष्कम्भणप्रहाणद्वारा प्रहाण याइ ।

थुगु ध्यानय् दुगु उपेक्षा, एकाग्रतायत नं बारम्बार प्रत्यवेक्षण याइ । ध्यानय् नं बारम्बार प्रवेश याये फइ । उकिं त्यागयाये धुंकूगु आकाशानन्त्यायतन ध्यानयात हे हानं आरम्भण याइगु खः । उपमा - देशय् राज्य यानाच्च्वंम्ह जुजुं तःसकं हे अकुशल दुश्चरित्र पापकर्म यानाच्चन । उम्ह जुजुयागु सेवाय् वनाच्च्वंम्ह छम्ह मन्त्रीं धाःसा कुशल सुचरित्र पुण्यकार्य यानाच्चन । उम्ह मन्त्रीं जुजुं यानाच्च्वंगु पापकर्म मयःसानं जुजुयाथाय् वना सेवा यानाच्चन । थुकथं जुजुया ज्या मयः धका थुम्ह मन्त्री मेगु देशय् पिहाँ वं ला धाःसा उकथं पिहाँ नं वने फइमखु । छाय् धाःसा - उम्ह जुजु तोता मेगु देशय् वनधाःसा लुँ, वहः, पन्ना इत्यादि थःत प्राप्त जुइमखु । प्राप्त मजुल कि जहान परिवारपित नके त्वंके याये फइमखु । उकिं जुजु मयःसां जहान परिवारपित नके त्वंके फया थःनं इच्छा दुगुली छचले फयेकेया नितिं जुजुयात माःगु सेवा सत्कार यानाच्चन । थुगु उपमाय् जुजु आकाशानन्त्यायतन ध्यान समान खः । मन्त्री विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त यायेत अभ्यास यानाच्च्वंम्ह योगावचर पुद्गल समान खः । विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त जूगु जुजुया सेवाय् वना लुँ, वहः, पन्ना इत्यादि प्राप्त जूगु समान खः । जहान परिवारपित नके त्वंके फया थःनं इच्छा दुगुली छचले फइगु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त याना थ्व ध्यानय् दुगु क्लेशधर्मयात प्रहाण याना उगु ध्यानय् दुगु उपेक्षा एकाग्रतायात बारम्बार प्रत्यवेक्षण याना भाविता यायेगु समान खः ।

नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यान प्राप्त यायेत अभ्यास याइम्ह योगावचर पुद्गलं जिं प्राप्त यानागु आकिंचन्यायतन ध्यान क्वसं च्वंगु विज्ञानानन्त्यायतन ध्यान धयागु लिक्कगु शत्रु दु । नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यान जूसा सूक्ष्म जू नरम जू । थ्व सूक्ष्म नरमगु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यान जित प्राप्त जूसा ज्यू धका आकिंचन्यायतनध्यानयात त्यागयाना छाय् आकिंचन्यायतन ध्यानयात हे हानं छक 'सन्तमेतं, पणीतमेतं' अर्थात् जिं प्राप्त यानागु आकिंचन्यायतनध्यान शान्त जू प्रणीत जू धका हानं आरम्भण याइगु खः धाःसा यदि आकिंचन्यायतन ध्यान तोता मेगु

धर्मयात आरम्मण यातधाःसा न्ह्याक्व कोशिश याःसां प्राप्त जुइमंखु । उकिं आकिंचन्यायतन ध्यानयात हानं आरम्मण यायेमाःगु खः । उपमा - देशया जुजु छगू इलय् महारानी, सखी परिवारपिं सहित किसि गया मन्त्री, भारदार, कर्मचारी, सैन्यपिसं चाहुइका नगर परिक्रमा यावंबले लँय् किसियागु दन्त बुइम्ह कालिगरं दन्त बुयाच्चंगु जुजुं खन । जुजुं खना वथाथाय् वना छथें दन्त बुइगुली दक्षम्ह जिं मखनानि । तःसंक सुचुसे पिचुसे च्वं धका यक्व प्रशंसा यात । जुजु तःसकं आश्चर्य चायाच्चंगुलिं छम्ह मेम्ह मनूनं महाराज ! छपित दन्त बुइगु (दर्जा) यल धाःसा जुजुया राजगद्दि, सखी परिवारपिलिसे हिला कया बिज्याहुँ धका धाल धाःसा हिले फइ मखुथें खः । थुगु उदाहरणय् आकिंचन्यायतन ध्यान दन्त बुलिम्ह कालिगर समान खः । जुजु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यान प्राप्त यायेत अभ्यास यानाच्चंम्ह योगावचर पुद्गल समान खः । राजगद्दि, सखी परिवारपिं जक नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यान समान खः ।

किसिया दँ बुइम्ह कालिगरया उपमा समाप्त जुल ।

हानं मेगु छगू उपमा गथे धाःसा - छगू किचःकाचः, छेँछि म्दुगु तःसकं ताःपागु थासय् तःधंगु मण्डप छगू दु । उगु मण्डपया क्वय् नं उखे थुखे छचाखेरं तुति पलाः तयेथाय् मदेयेक मलमूत्रं जायाच्चन । उवले छम्ह लँजुवा तःसकं तांन्वोयेका वःगुलिं आराम कायेगु थाय् मालाच्चंगु जुयाच्चन । उम्ह लँजुवानं व हे मण्डप खना मण्डपय् आराम काये धका वन । वंबले छचाखेरं क्वय् न्यंकनं मलमूत्र खंगुलिं व मण्डपया धलिं च्वका ज्वना च्वनाच्चन । मेम्ह छम्ह मनु आराम काये थाय् म्दुगुलिं न्हापा थ्यनाच्चंम्ह मनूया तुति ज्वना च्वनाच्चन । लिपा हानं मेम्ह मनु छम्ह वल । थुम्ह स्वम्हम्ह मनु मण्डपया ध्याकुंचाय् आराम कयाच्चन । वयां ल्यू लिपा वःम्ह प्यम्हम्ह व्यक्तिं आराम कयाच्चन । उगु उपमाय् तःधंगु मण्डप अरूपभूमि समान खः । मलमूत्र कामभूमि समान खः । प्यंम्ह लँजुवा अरूपध्यान प्यंगू प्राप्त यायेत अभ्यास याइम्ह योगावचर पुद्गल समान खः ।

नैवसंज्ञानासंज्ञायतनध्यान मनायतन, धर्मायतनय् अन्तर्गत
 जुयाच्चंगु दु । तःसकं सूक्ष्म जूगुलिं उकथं धयातःगु खः । उक्त
 नैवसंज्ञानासंज्ञायतन चित्त मनायतन स्वभावं अलग मजूगुलिं
 मनायतनय् अन्तर्गत जू धाःगु खः । नैवसंज्ञानासंज्ञायतन चित्तय्
 सम्प्रयुक्त जूगु चैतसिक नं तःसकं सूक्ष्म नरम जुया धर्मया
 स्वभावं अलग मजूगुलिं धर्मायतनय् दुथ्याना च्वंगु खः । कोडागु
 अथवा स्थूलगु संज्ञा ला मदु । सूक्ष्मगु संज्ञा मदुगु मखुगु धका
 संज्ञायात जक विशेषं तोके याना धयातःगु जुल । वास्तवय्
 स्थूलगु स्पर्श धाःसा मदु । सूक्ष्मगु स्पर्श मदुगु मखु । स्थूलगु
 वेदना धाःसा मदु । सूक्ष्मगु वेदना मदुगु मखुगु इत्यादि कथं
 कायेमाः । नैवसंज्ञानासंज्ञायतनं ल्यं दुगु क्वय् च्वंगु स्वंगू ध्यानय्
 स्थूलगु संज्ञा दु । सूक्ष्मगु संज्ञा मदु ।

❁ अरूपावचर चित्त संक्षिप्तं क्वचाल । ❁

लोकोत्तर चित्त

लोकोत्तर चित्त ८-गुली स्रोतापत्ति मार्गया निर्वाण धयागु
 महासमुद्रय् न्ह्याः वनिगु जुया स्रोतापत्तिमार्ग धयागु नां दुगु खः ।
 निर्वाण पारी समान खः । मार्गाङ्ग ८-गू जहाज दुङ्गा समान खः ।
 थ्व जहाज दुङ्गाय् च्वनावंम्ह व्यक्ति लोकोत्तरधर्म ९-गू प्राप्त यायेगु
 इच्छा जुया त्रैभूमिक संस्कार धर्मयात परामर्श याःम्ह योगावचर
 पुद्गल समान खः । स्रोतापत्तिमार्गं दृष्टिगत सम्प्रयुक्त ४-गू
 विचिकित्सा; उक्त ५-गू धर्मयात निरवशेषरूपं प्रहाण याइ ।
 अपायगमनीय जुयाच्चंगु दृष्टिगत विप्रयुक्त ४-गू द्वेषमूल २-गूयात
 नं स्रोतापत्तिमार्गं तनुकरकथं (सालुया वनीगुकथं) प्रहाण याइ ।
 सकृदागामिमार्गं कोडागु फल विइगु दृष्टिगत विप्रयुक्त ४-गू व
 द्वेषमूल २-गूयात तनुकरकथं प्रहाण याइ । निरवशेषरूपं प्रहाण
 याये मफु । अनागामिमार्गं प्रवृत्ती सूक्ष्मगु फल विइसःगु द्वेषमूल
 २-गूयात निरवशेषरूपं प्रहाण याइ । कामभूमी प्यपुनिगु दृष्टिगत
 विप्रयुक्त ४-गूयात नं निरवशेषरूपं प्रहाण याइ । अरहत्तमार्गं

रूपभूमी, अरूपभूमी प्यपुने फुगु दृष्टिगत विप्रयुक्त प्यंगू, औधृत्य उक्त धर्मतयत्त निरवशेषरूपं प्रहाण याइ । मार्गं प्रहाण याइगु क्रमय् छगू मार्गं जक प्रहाण याःगु अकुशल धर्म ६-गू दु । उक्त ६-गू धयागु - दृष्टिगत सम्प्रयुक्त ४-गू, विचिकित्सा, औधृत्यकथं ६-गू जुल । मार्गं ३-गुलिं प्रहाण यायेमाःगु अकुशल धर्म धयागु द्वेषमूल चित्त २-गू जुल । मार्गं ४-गुलिं प्रहाण यायेमाःगु अकुशल धर्म जक दृष्टिगत विप्रयुक्त ४-गू खः ।

स्रोतापत्तिमार्गं प्राप्त जुइबले उत्पाद, स्थिति, भङ्ग अवस्थाय् दुःख सत्ययात परिच्छेद याना सिइगु, समुदय सत्ययात प्रहाण यायेगु, निरोधसत्ययात साक्षात्कार यायेगु, मार्गसत्ययात भाविता यायेगु धयागु चतुरार्यसत्ययात छगूपाखं स्यू । चतुरार्यसत्ययात न्ह्यो ल्यू याना सिइगु जुयाच्चन धका सम्भे जुइमज्यू । थुगु स्रोतापत्तिमार्गं उत्पाद, स्थिति, भङ्ग धका निरोध जुलकि स्रोतापत्तिफल उत्पन्न जुइ । गुबले तक सकृदागामि मार्गं प्राप्त मज्जुनि, उबले तक चतुरार्यसत्य लोप जुया मस्यूगु अवस्थाय् थ्यनी । सकृदागामिमार्गं प्राप्त जुलकि चतुरार्यसत्य धर्मयात छगूपाखं हानं सिइ । उक्त मार्गया फल उत्पन्न जुलकि प्यंगू सत्य हानं लोप जुइ । अनागामिमार्गं प्राप्त जुलकि प्यंगू सत्यधर्मयात छगूपाखं हानं सिइ । फलय् चतुरार्यसत्य हानं लोप जुइ । अरहत्तमार्गं प्राप्त जूगु उत्पाद स्थिति भङ्ग अवस्थाय् चतुरार्यसत्य धर्मयात छगूपाखं अथवा दुःखसत्ययात परिच्छेद याना सिइगु, समुदयसत्ययात प्रहाण यायेगु, निरोधसत्ययात साक्षात्कार यायेगु, मार्गसत्ययात भाविता यायेगु धयागु चतुरार्यसत्ययात छगूपाखं सिइका गुबले तक परिनिर्वाण जुइ मखुनि; उबले तक चतुरार्यसत्य लोप मज्जुसे सियाच्चनी । थ्व हे मार्गकृत्य १६-गू जुल ।

क्रमानुसार प्रहाणक्रमयात उपमां न्ह्यथने । छगू इलय् देशया जुजुं मन्त्री भारदार सैन्यपिं सःता न्ह्याने थ्यनेवं सैन्यपिं दक्कमध्ये सूरशक्तिं सम्पन्नम्ह छम्ह सिपाहि ल्यया देशय् राजद्रोही शत्रुत उथे जुया वइबले नायः जुया हमला यायेत सेनापति धयागु दर्जा बिया सन्मान यात । उबले देश नाश याये धका शत्रु सेना

१२-म्ह व शस्त्र अस्त्र ज्वनातःपिं मूल्याहात जुजुं सन्मान याना तःम्ह सेनापतियाथाय् थ्यंकः वल । उबले व सेनापतिं जुजुयाथाय् वना देश नाश यायेत शत्रुत वयाच्चंगु दु धका बिन्ति यात । देशया जुजुं “छन्त जिं प्रत्यन्तर प्रदेशय् नयेगु त्वनेगु याना मोजं च्वनेत सेनापति पद बिया सन्मान यानागु मखु । थथे हे देशद्रोही शत्रुत उथे जुइबले आक्रमण यायेत तया तयागु खः । जिथाय् वया छाया धाःवया च्वने माःगु दु ?” धका तँ पिकया तरवार, ढाल गाक्व बिया “शत्रुतयत् त्याकि” धका हुकुम बिया छवल । निखःल बिचे युद्ध जुबले १२-म्ह शत्रु सेनामध्ये ५-म्ह सेना सित । थुकथं न्याम्ह मृत्यु जूगु खँ जुजुयात हानं बिन्ति यावन । जुजु नं छुं भतिचा प्रशंसा याना हानं युद्ध या धका गाक्क तरवार, ढाल बिया छवल । निकोगू पटकय् युद्ध याबले ल्यं दुपिं ७-म्ह सेना मृत्यु जा मजू । घाइते जक जुल । हानं जुजुयाथाय् वना खबर थ्यंकल । जुजुं हानं युद्ध यायेत हुकुम जूबले स्वकोगू पटकय् नं युद्ध जुल । थुगु इलय् ७-म्ह सिपाहिमध्ये २-म्ह सिपाहिया मृत्यु जुल । न्हापाथे जुजुयात खबर व्यूबले हानं युद्ध यायेत प्रेरणा बिल । प्यकोगू पटकय् युद्ध जूबले ल्यं दुपिं ५-म्ह सिपाहित नं मृत्यु जुल । जुजुयात दक्व शत्रुत त्याके धुन धका बिन्ति याःबले जुजु लय्ताया दक्व मन्त्री भारदार सैन्यपिनि दथ्वी प्रत्यन्तरय् तयातःम्ह सूरशक्ति सम्पन्नम्ह सेनापतियात आपालं प्रशंसा याना आपालं आपालं धन श्रीसम्पत्ति बक्सिस बिल ।

थ्व लिसे सम्बन्ध तया कथावस्तु न्ह्यथने । भगवान् बुद्धं ग्रामवासी, अरण्यवासी निम्हमध्ये ग्रामवासीसिकं अरण्यवासी उत्तम जूगुबारे तःसकं प्रशंसा याना बिज्यात । उबले छम्ह भिक्षुं अरण्यवासी उत्तम जू धाःगु खँ मात्र लुमंका अरण्यय् वना ध्यान भावना अभ्यास मयासे नये त्वने याना ई फुकाच्वन । लिपा वर्षावास क्वचाबले भगवान् बुद्धयाथाय् वया “भगवान् शास्ता ! छपिसं ग्रामवासीसिकं अरण्यवासी जूम्ह उत्तम जू धया बिज्याःगुलिं अरण्यय् वना च्वनावले छुं हे विशिष्ट धर्म प्राप्त मजू” धका प्रार्थना यात । उकथं प्रार्थना याःबले भगवान् बुद्धं “छथें ध्यान भावना अभ्यास मयाःसे नयेगु त्वनेगु याना ई फुकाच्वंम्ह

अरण्यवासीयात जिं प्रशंसा यानागु मखु । ध्यान, मार्गफल प्राप्त यायेत ध्यान भावना अभ्यास याःम्ह अरण्यवासीयात जक जिं प्रशंसा यानागु खः” धका आज्ञा जुया थुम्ह भिक्षुयात न्वाना ध्यान मार्ग फल प्राप्त याये फइगु कर्मस्थान विया उक्त अरण्यय् हे हानं ध्यान अभ्यास याके छवत । उबले क्वातुक ध्यान अभ्यास याःबले स्रोतापत्तिमार्ग, स्रोतापत्तिफल प्राप्त जुल । थुकथं मार्ग फल ज्ञान प्राप्त जूगु खँ शास्तायाथाय् वया प्रार्थना यात । उबले भगवानं छुं भति प्रशंसा याना बिज्याना च्वय्यागु मार्गफल प्राप्त जुइके फुगु ध्यान निर्देशन विया बिज्यात । निकोखुसी अरण्यय् वना ध्यान भावना अभ्यास याःबले सकृदागामि मार्गफल ज्ञान प्राप्त जूगुलिं भगवान्याथाय् प्रार्थना याबले न्हापाथें च्वय्यागु मार्गफल प्राप्त जुइके फुगु ध्यान निर्देशन विया विज्यात । स्वकोखुसी ध्यान भावना अभ्यास याःबले अनागामि मार्गफल ज्ञान प्राप्त जूगुलिं भगवान्याथाय् प्रार्थना याःबले न्हापाथें च्वय्यागु मार्गफल प्राप्त जुइके फुगु ध्यान निर्देशन विया बिज्यात । उम्ह भिक्षु प्यकोखुसी ध्यान भावना अभ्यास याःबले अरहत्तमार्ग फल ज्ञान प्राप्तजुल । उकथं अरहत्तमार्ग, अरहत्तफल प्राप्त जुइधुंका भगवान् बुद्धयाथाय् वना सर्वोक्कृष्टगु मार्गफल ज्ञान प्राप्त जूगु विषयय् प्रार्थना याःबले तथागतं भिक्षुपरिषद्या दथुइ उम्ह भिक्षुयात श्रीमुखं आपालं प्रशंसा यानाविज्यात ।

थुगु कथावस्तु निगुली प्रत्यन्त देशय् शत्रुतय्सं हमला याःबले युद्ध मयाःसे जुजुयात बित्ति यावःम्ह शूरशक्ति सम्पन्नम्ह सेनापतियात जुजुं ब्वःबिया निन्दा याःगु तथागतं ग्रामवासीसिबे अरण्यवासी उत्तम जू धया बिज्याःगु खँ जक ताःगुलिं अरण्यय् वना ध्यानभावना अभ्यास मयाःसे च्वनेधुंका वर्षावासलिपा तथागतयाथाय् वया विशिष्ट धर्म प्राप्त मजू धका बित्ति यावःम्ह भिक्षुयात न्वाना निन्दा याना बिज्याःगु समान खः । जुजुं ब्वःबिया निन्दा यायेधुंका यक्व शस्त्र अस्त्र विया युद्ध यायेत छ्वःबले न्हापांगु पटकय् युद्ध जूबले न्याम्ह शत्रु सेना मृत्यु जूगु धयागु तथागतं न्वाना निन्दा याना बिज्याये धुंका ध्यान मार्गफल प्राप्त जुइका बिइ फुगु ध्यान निर्देशन विया अरण्यय् ध्यान च्वनेत

छ्वया बिज्याबले दक्वसिबे न्हापां ध्यान भावना अभ्यास याना स्रोतापत्तिमार्गयात प्राप्त जूबले दृष्टिगतसम्प्रयुक्त ४-गू विचिकित्सा; उक्त ५-गू धर्मयात ल्यं पुल्यं मदयेक प्रहाण या:गु समान खः । जुजुं निक्वगू पटकय् थप शस्त्र अस्त्र बिया छ्वया निक्वगू पटकय् युद्ध या:बले सुं नं मृत्यु मजू तर घाइते जूगु धयागु तथागतयाथाय् स्रोतापत्तिमार्ग, स्रोतापत्तिफल प्राप्त जूगु प्रार्थना या:बले तथागतं हानं निर्देशन बिया अरण्यय् लित छ्वया बिज्यासेली निक्वगू पटकय् ध्यानभावना अभ्यास याना सकृदागामिमार्ग प्राप्त याना प्रवृत्ती स्थूलगु फल बिइ फुगु दृष्टिगत विप्रयुक्त ४-गू, द्वेषमूल २-गूयात तनुकरकथं प्रहाण या:गु समान खः । जुजुं थप शस्त्र अस्त्र बिया छ्वबले स्वकोगू पटकय् युद्ध याना २-म्ह शत्रु सेना मृत्यु जूगु जक तथागतयाथाय् सकृदागामिमार्ग, सकृदागामिफल प्राप्त जूगु प्रार्थना यायेवं तथागतं हानं ध्यान निर्देशन बिया अरण्यय् छ्वसेलि स्वकोगू पटकय् ध्यान भावना अभ्यास याना अनागामिमार्ग प्राप्त याना प्रवृत्ती अवस्थाय् सूक्ष्म प्रतिफल बिइफुगु द्वेषमूल निगूयात निरवशेषकथं प्रहाण या:गु समान खः । जुजुयाथाय् न्हापाथें बिनित्ति यावंबले थप शस्त्र अस्त्र बिया छ्वसेलि प्यकोगू पटकय् युद्ध याना ५-म्ह शत्रुसेना मृत्यु जूगु धा:सा तथागतयाथाय् वया न्हापाथें प्रार्थना याववले च्वय्यागु मार्ग फल प्राप्त जुइकेत ध्यान निर्देशन बिया अरण्यय् छ्वया बिज्यासेलि प्यकोगू पटकय् ध्यान भावना अभ्यास या:गुलिं अरहत्तमार्ग प्राप्त जुया रूपभूमी, अरूपभूमी प्यपुनिगु दृष्टिगत विप्रयुक्त ४-गू, औधृत्य; उक्त ५-गू धर्मयात निरवशेषकथं प्रहाण या:गु समान खः ।

मार्गकृत्य १६-गूया उपमा न्त्यथने - छको देशया जुजुं बहनी बेइलय् धुकू थुवा:यात स:ता धुकुटी दुगु लुङ्गि उपहार बिइगु इच्छा जुया कायेके छ्वल । उबले धुकूथुवा: मत च्याका धुकुटी दुहाँ वन । मत ज: दुगुलिं धुकुटी दुगु विशेष विशेषगु लुं, वहः, हीरा, मोती, बांबांला:गु लुङ्गि इत्यादि वस्तुयात खंसां जुजुं ज्या वा:गु लुङ्गियात जक कया पिहाँ वल । पिहाँ वया स्वाहाने थ्यंबले धुकुटी दुगु वस्तुत खने मदयेक ख्युंल । लुङ्गि जुजुयात विल ।

जुजुं नं उगु लुङ्गि उपहारया रूप्य बिइधुंका हानं बेतालि कायेके छ्वल । स्वकोगू पटकय् लँ कायेके छ्वल । प्यकोगू पटकय् रुमाल कायेके छ्वल । धुकू थुवाः पाल्चा मतः च्याका धुकुटी दुहाँ वना जुजुं धाक्व कया हल । धुकुटी दुहाँ वंबले न्हापाथें दक्व वस्तुयात खंसां जुजुं धाःगु रुमाल जक कया धुकुटीं पिहाँ वया धुकुटीया स्वाहाने थ्यंबले सुर्घो लुया वल । उयां लिपा पाल्चा मतः च्याकेमाःगु ज्या मंत । सूर्घो लुकु बिना मवंतले यच्चुसे च्वना च्वन । रुमाल नं जुजुयात चढे यात ।

उगु उपमाय् न्हापांगु पटकय् चिकं मतः च्याका लुङ्गि कावंबले धुकुटि जां थिना अन दुगु वस्तुप्रत्यय खनाच्वंगु धयागु श्रोतापत्तिमार्ग प्राप्त जुया दुःखसत्ययात परिच्छेद याना स्यूगु, समुदयसत्ययात हटे यायेगु, निरोधसत्ययात साक्षात्कार यायेगु, मार्गसत्ययात भाविता यायेगु धयागु चतुरार्यसत्ययात छगूपाखं स्यूगु समान खः । धुकुटिं पिने स्वाहाने थ्यंबले वस्तुत खने मदुगु श्रोतापत्ति मार्ग निरोध जुया श्रोतापत्ति फल थ्यंबले चतुरार्यसत्ययात मस्यूगु समान खः । निकोगू पटक, स्वकोगू पटकय् न्हापांगुथें सकृदागामि मार्ग, अनागामि मार्ग लिसे स्वापु तथा सिइके माःगु जुल । प्यकोगू पटकय् दक्व वस्तु सामान खनाच्वंगु जक अरहत्तमार्ग प्राप्त जुया प्यंगू सत्ययात छगूपाखं खंगु समान जुल । उगु धुकुटिं पिहाँ वया स्वाहाने थ्यंबले सूर्घो लुया वःगुलिं यच्चुसे च्वनाच्वंगु अरहत्त फल प्राप्त जुया चतुरार्यसत्य धर्म लोप मजूगु समान जुल । पाल्चा मत प्यंगू मार्ग समान खः । ख्यंगु क्लेश धर्म समान खः । वस्तु सामान प्यंगू सत्य समान खः । धुकुथुवाः मार्गफल इच्छा जुया त्रैभूमिक संस्कारधर्मयात भाविता याःम्ह योगावचर पुद्गल समान खः । सूर्घो लुया वसानिसे लुकु बिना मवंतले यच्चुसे च्वनाच्वंगु अरहत्तफल प्राप्त जुसेनिसें परिनिर्वाण मजूतले चतुरार्यसत्य लोप मजूथें खः । सूर्घो लुकुं बिइगु परिनिर्वाण जूगु समान खः ।

उक्त लोकोत्तरचित्तय् कामावचर, रूपावचर, अरूपावचर चित्तथें क्रिया छाय् मदुगु ? धका न्हचसः तलधाःसा मार्गचित्त

छकोजक उत्पन्न जुइगुलिं मद्दुगु खः । निको स्वको उत्पन्न जूगु
 जूसा न्ह्यवःयागु चित्तयात कुशल धका कया लिपायागु चित्तयात
 क्रिया धका कायेगु जुइ । उकथं धाःसा मजू । उकिं क्रिया मद्दुगु
 खः । मेकथं - काम, रूप, अरूपय् पृथग्जन शैक्ष्यपिनिगु सन्तानय्
 उत्पन्न जुइगु भिंगु चित्त कुशल; बुद्ध अरहन्तपिनिगु सन्तानय्
 उत्पन्न जुइगु कुशलयात फल विइ मखुगु जुया क्रिया धाई ।
 मार्गचित्त जूसा शैक्ष्य सन्तानं मेगु अरहन्तपिनिगु सन्तानय्
 उत्पन्न मजू । उकिं क्रिया मधाःगु खः ।

मेकथं - काम, रूप, अरूप कुशल वारम्बार उत्पन्न जूसा
 नं तदङ्गप्रहाण, विष्कम्भण प्रहाणकथं जक क्लेशतयत् प्रहाण याये
 फु । मार्गचित्तं धाःसा छको जक उत्पन्न जूसां नं क्लेशतयत्
 निरवशेषकथं समुच्छेदप्रहाणद्वारा प्रहाण याये फु । उकिं क्रिया
 मद्दुगु खः । मार्ग चित्त छको जक उत्पन्न जुइगु उपमा धाये -
 जिमि भन्तेनं भोजन छद्दा (छको) जक भपाः विज्याः धाल । मेम्ह
 छम्हेसिनं छिमि भन्ते एकासनिक (छद्दा जक) भपाः विज्याना
 ध्यान भावना अभ्यास याना विज्याइगुलाः ? धका न्हचसः तवले
 ध्यान भावना अभ्यास याना विज्याःगुलिं भपा विमज्याःगु मखु ।
 नयेत हे भोजन मद्दुगुलिं छद्दा जक भपाः विज्याःगु खः धाःथें जुल ।
 मार्गचित्त हानं प्रहाण याये माःगु क्लेश मदये धुंकूगु जुया हानं
 उत्पन्न जुइमखु । मेकथं उपमा - मलखं हानापं पाले धुंकूगु
 सिमायात हानं पाले माः धयागु मद्दुथें खः ।

❀ लोकोत्तर चित्तया अभिप्राय संक्षिप्तं क्वचाल । ❀

चित्तया जातिभेद, भूमिभेदकथं विभाजन

अकुसल द्वादस, कुसल एकवीस, विपाक छत्तिंस, क्रिया
 वीस अर्थात् अकुशल १२-गू, कुशल २१-गू, विपाक ३६-गू, क्रिया
 २०-गू धका अकुशल अकुशल छथाय् ..... पूर्ववत्..... क्रिया क्रिया
 छथाय् जात मिले जूगु जम्मा याना चित्तत १२१-गू दु धाःगु जुल ।
 उल्लेख याये धुंकूगु चित्ततयत् लौकिक चित्त ८१-गू, लोकोत्तर
 चित्त ८-गू - थुकथं ल्याःचाः याःसां नं; कामचित्त ५४-गू,

महर्गतचित्त २७-गू, लोकोत्तरचित्त ८-गू - थुकथं ल्याःचाः याःसां नं; शोभन चित्त ५९-गू, अशोभन चित्त ३०-गू - थुकथं ल्याःचाः याःसां नं; अकुशल चित्त १२-गू, अहेतुक चित्त १८-गू, कामावचर चित्त २४-गू, रूपचित्त १५-गू, अरूपचित्त १२-गू, लोकोत्तरचित्त ८-गू - थुकथं ल्याःचाः याःसां नं; लोभमूल चित्त ८-गू, द्वेषमूल २-गू, मोहमूल २-गू, अहेतुक अकुशलविपाक ७-गू, अहेतुक कुशलविपाक ८-गू, अहेतुक क्रिया ३-गू, कामावचर कुशल ८-गू, कामावचर विपाक ८-गू, कामावचर क्रिया ८-गू, रूपकुशल ५-गू, रूपविपाक ५-गू, रूपक्रिया ५-गू, अरूपकुशल ४-गू, अरूपविपाक ४-गू, अरूपक्रिया ४-गू, मार्गचित्त ४-गू, फलचित्त ४-गू - थुकथं ल्याःचाः याःसां नं, विभिन्न (थी थी) नामं ल्याःचाः याःसां नं नां जक फरक जुइ । चित्तय् ८९-गू धयागु ल्याःचाः हे जुइ ।

“द्वादसा-कुसलानेवं .....।पो ..... क्रियाचित्तानि वीसति”
 धयागु गाथाया अभिप्राय खः - जातिभेदकथं ल्याः खायेबले अकुशल चित्त १२-गू, कुशल चित्त २१-गू, विपाक चित्त ३६-गू, क्रियाचित्त २०-गू दु धाःगु जुल ।

“चतुपञ्चासधा कामे .....।पो..... अट्ठधा - नुत्तरे तथा”
 धयागु गाथाया अभिप्राय खः - कामभूमि ११-गुली अवचरण याइगु चित्त ५४-गू असंज्ञासत्त्वं अलगु रूपभूमि १५-गुली अवचरण याइगु चित्त १५-गू, अरूपभूमि ४-गुली अवचरण याइगु चित्त १२-गू, लोकोत्तर धर्म गूगु समूहय् उत्पन्न जुइगु चित्त ८-गू दु । भूमि स्थान भूमि, अवस्था भूमिकथं निथी दु । निथीमध्ये कामभूमि, रूपभूमि, अरूपभूमि स्वंगू स्थानभूमि, अवस्था भूमि निगुलिं खः । लोकोत्तर भूमि धायेबले स्थान भूमि मदु, अवस्था भूमि जक दु । लोकोत्तर भूमि धात्थें मदु । उपचारकथं श्रोतापत्तिमार्ग इत्यादियात हे स्वंगू भूमि अन्तर्गत मज्जुगु अवस्था जुया अवस्था भूमि धाःगु खः ।

चित्त विस्तृतं १२१-गू

जातिभेद, भूमिभेदकथं छगूपाः रवीगू दुगु चित्तयात विद्वानपिसं सच्छि व नीच्छगू धका विभक्त याना तल ।

लोकोत्तर चित्तमध्ये स्रोतापत्तिमार्ग्य प्रथमध्यान, पञ्चमध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानकथं ५-गू; अथ हे सकृदागामिमार्ग, अनागामिमार्ग, अरहत्तमार्ग नं ५-गू, ५-गू हे दु । प्यंगुलिं जम्मा यायेवले मार्गचित्त २०-गू दु । अथे हे स्रोतापत्ति-फल, सकृदागामिफल, अनागामिफल, अरहत्तफल नं ५-गू, ५-गू ध्यानं वृद्धि याना फलचित्त २०-गू दु । थुकथं लोकोत्तर चित्तय् ध्यान ४०-गू दु । उकिं चित्त दक्व लौकिक चित्त ८१-गुली लोकोत्तर ४०-गू तथा १२१-गू दुगु जुल । कुशल व विपाकय् वृद्धि जूगुलिं लौकिक कुशल १७-गुली मार्ग कुशल २०-गू तथा जम्मा कुशलचित्त ३७-गू, विपाकय् नं लौकिक विपाक वात्तिसय् (३२-गुली) फलविपाक २०-गू तथा जम्मा विपाक ५२-गू जुल । लौकिक ध्यानय् प्रथमध्यान ३-गू, द्वितीयध्यान ३-गू, तृतीयध्यान ३-गू, चतुर्थध्यान ३-गू, पञ्चमध्यान १५-गू दु । स्रोतापत्तिमार्ग, स्रोतापत्तिफल, सकृदागामिमार्ग, सकृदागामिफल, अनागामिमार्ग, अनागामिफल, अरहत्तमार्ग, अरहत्तफल धयागु लोकोत्तर ध्यानय् प्रथमध्यान ८-गू, द्वितीयध्यान ८-गू, तृतीयध्यान ८-गू, चतुर्थध्यान ८-गू, पञ्चमध्यान ८-गू दु । लौकिक व लोकोत्तर जम्मा याना प्रथमध्यान ११-गू, द्वितीयध्यान ११-गू, तृतीयध्यान ११-गू, चतुर्थध्यान ११-गू, पञ्चमध्यान २३-गू दुगु जुल । प्रथमध्यानं निसं चतुर्थध्यानतक सौमनस्य खःसा पञ्चमध्यान उपेक्षा धका लुमंकेमाः ।

पादक, समर्शित, पुद्गल अध्याशय ध्यान ३-गूया विशेषता

“भानङ्गयोगभेदेन .....।पो..... विधन्ति च” धयागु गाथाया अभिप्राय खः - ध्यान पादकध्यान, समर्शितध्यान, पुद्गलाध्याशयध्यान धका स्वथी दु । थ्व स्वथीमध्ये पादकध्यान धयागु लौकिकध्यानय् जक दु । लोकोत्तरय् धाःसा ध्यान निश्चितरूपं मदु । पादकध्यान तुति समान जुयाच्चन । समर्शितध्यान ल्हाः समान जुयाच्चन । पुद्गलाध्याशयध्यान इच्छा दुगुकथं यायेगु समान जुयाच्चन । ध्यानलाभी पुद्गलयाके नं मार्ग भाविता याइगुली पादक, समर्शित, अध्याशय चायेकेगु दुगुलिं जक

लोकोत्तरय् प्रथमध्यान, द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान व पञ्चमध्यान धका दुगु खः । ध्यान निश्चितरूपं लोकोत्तरय् मद्दु । लौकिक प्रथमध्यान लिसे समानता दुगु ध्यानकथं जक दइ धाःगु खः ।

लोकोत्तर ८-गू धयातःगुली विपश्यनानियम पुद्गल निम्हेसित लक्ष्य याना धयातःगु खः । मेकथं - ४०-गू धयातःगुली ध्याननियम पुद्गल निम्हेसित लक्ष्य याना धयातःगु खः । लौकिक ध्यान भाविता याये धुंकूम्ह पुद्गलयात प्रथमध्यान प्राप्त जुइगु कारण जुयाच्चंगु २५-गू कर्मस्थानतमध्ये छगू छगूयात पृथ्वी, पृथ्वी इत्यादि धका धायेमात्रं ध्यान प्राप्त जुइफु । द्वितीयध्यान इत्यादी नं थुकथं हे विपश्यना द्यमतंसे द्वितीयध्यान प्राप्त जुइगु कारण जुयाच्चंगु कर्मस्थान इत्यादितयत्त पृथ्वी पृथ्वी इत्यादि धका धायेमात्रं ध्यान प्राप्त जुइफु । मार्ग भाविता याइपिंत थुकथं पृथ्वी पृथ्वी धायेमात्रं प्राप्त मजू । त्रैभूमिक संस्कारधर्मतयत्त छगू छगू लक्षणय् आरुढ याना 'पथवी अनिच्चं, पथवी अनिच्चं' अर्थात् 'पृथ्वी अनित्य, पृथ्वी अनित्य' धका भाविता याःसा जक प्राप्त जुइफु ।

विपश्यनानियम पुद्गल निम्ह - लौकिकध्यान दक्व प्राप्त जूसां नं ध्यानयात पादक, समर्शित मयाःसे ध्यानं अलगगु त्रैभूमिकसंस्कारयात जक आरम्भण याना मार्ग भाविता याःम्ह छम्ह पुद्गल, लौकिकध्यान प्राप्त मयासे मार्ग भाविता याःम्ह छम्ह पुद्गल धका निम्ह दु ।

पुद्गलं मार्ग प्राप्त याइबले स्रोतापत्तिमार्ग इत्यादी प्रथमध्यान, द्वितीयध्यान, तृतीयध्यान, चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानकथं ५-थी दु । उकीमध्ये गुगु मार्गनापं समानता दुगु मार्ग प्राप्त जुइ धाःसा धात्थेंगु ध्यान धयागु प्रथमध्यान समानगु ध्यान अङ्ग दुगु मार्ग प्राप्त जुइ । थ्वयां ल्यू फल उत्पन्न जुइबले नं थःगु मार्ग समानगु ध्यान धाये बहः मजूगुलिं ध्यान अङ्ग ५-गू दुगु फल तीक्ष्ण पुद्गलयात ३-को, मन्द पुद्गलयात २-को उत्पन्न जुइ । थ्व विपश्यनानियम पुद्गल २-म्हेसित लुमंके माःगु जुल ।

ध्याननियम पुद्गल निम्हेसिके लौकिक ध्यान ९-गू नं प्राप्त जुइ धुंकूम्ह पुद्गलं मार्गया इच्छा जूगुलिं भाविता याइबले प्रथमध्यानय् प्रवेश याना उक्त भाविता याःगु ध्यानं दना त्रैभूमिक संस्कारतय्त लक्षण स्वंगू द्यतना पथमज्झानं अनिच्चं, पथमज्झानं दुक्खं, पथमज्झानं अनत्ता धका जूसां नं सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सब्बे सङ्खारा दुक्खा, सब्बे धम्मा अनत्ता धका जूसां नं इत्यादिकथं भाविता याना स्रोतापत्तिमार्ग प्राप्त जुइबले थःम्हं प्रवेश याःगु पादकध्यानलिसे समान जूगु ध्यान अङ्ग ५-गुलिं सम्पन्नगु स्रोतापत्तिमार्ग हे प्राप्त जुइ । उक्त मार्गया ल्यूने च्वंगु फलयात नं मार्ग समानरूपं प्रयोग यायेमाः । थुम्ह पुद्गल पादक जक दया समर्शित, अध्याशय निगू मदुम्ह पुद्गल खः ।

लौकिक ध्यान ९-गूयात नं प्राप्त जुइ धुंकूम्ह पुद्गलं ध्यानय् धाःसा प्रवेश मजू । प्रथमध्यानय् दुगु त्रैभूमिक संस्कारतय्त लक्षण ३-गू द्यतना पथमज्झानं अनिच्चं. पथमज्झानं दुक्खं, पथमज्झानं अनत्ता धका जूसा नं सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सब्बे सङ्खारा दुक्खा, सब्बे धम्मा अनत्ता धका जूसां नं परामर्श याइगु जुयाच्चन । उम्ह पुद्गलयात मार्ग प्राप्त जुइबले थःम्हं परामर्श याःगु समर्शित समान जुइक ध्यान अङ्ग ५-गू दुगु स्रोतापत्तिमार्ग प्राप्त जुइ । अनं ल्यू फल नं मार्ग समानगु प्रयोग यायेमाः । थुम्ह पुद्गल समर्शित जक दया पादक, अध्यासय निगू मदुम्ह पुद्गल खः ।

लौकिक ध्यान ९-गू दक्व प्राप्तजुइ धुंकूम्ह पुद्गल प्रथमध्यानय् प्रवेश जुइ । उक्त प्रथमध्यानं दना उगु प्रथमध्यानयात हे लक्षण स्वंगू द्यतना परामर्श याइ । थुम्ह पुद्गलं मार्ग प्राप्त याइबले थःम्हं प्रवेश जुया परामर्श याःगु पादक, समर्शित ध्यानलिसे समानता दुगु ध्यान अङ्ग ५-गू दुगु स्रोतापत्तिमार्ग प्राप्त याइ । उक्त मार्ग ल्यू फलयात नं मार्ग समानगु फल प्रयोग यायेमाः । थुम्ह पुद्गल पादक, समर्शित निगू जक दया अध्याशय मदुम्ह पुद्गल खः ।

लौकिक ध्यान ९-गू दक्व प्राप्त जुइ धुंकूम्ह पुद्गल प्रथमध्यानय् प्रवेश जुइ । उगु प्रथमध्यानं दना प्रथमध्यानय् दुगु संस्कारधर्मतय्त ३-गू लक्षण द्यतना परामर्श याइ । “जिं आः पादक यानागु न्यागू ध्यान अङ्ग दुगु प्रथमध्यान लिसे समानता दुगु स्रोतापत्तिमार्ग जित प्राप्त जूसा ज्यू” धका अध्याशय चायेकी । उक्त पुद्गलं मार्ग प्राप्त याइबले पादक, अध्याशय समानगु ५-गू ध्यान अङ्ग दुगु स्रोतापत्तिमार्ग प्राप्त याइ । थ्व ल्यू फलयात नं मार्ग समान प्रयोग यायेमाः । थुम्ह पुद्गल पादक, अध्याशय निगू जक दया समर्शित मदुम्ह पुद्गल खः ।

लौकिक ध्यान ९-गू दक्व प्राप्त जुइ धुंकूम्ह पुद्गलं प्रथमध्यानयात अनित्य, दुःख, अनात्म धका लक्षण ३-गू द्यतना परामर्श याइ । “जिं आः परामर्श यानागु समर्शित समानगु ५-गू ध्यान अङ्ग दुगु स्रोतापत्तिमार्ग जित प्राप्त जूसा ज्यू” धका अध्याशय चायेकी । उम्ह पुद्गलं मार्ग प्राप्त याइबले समर्शित, अध्याशय निगूलिसे समानगु ५-गू ध्यान अङ्ग दुगु स्रोतापत्तिमार्ग प्राप्त याइ । उगु मार्ग ल्यू फलयात नं मार्ग समानगु प्रयोग यायेमाः । थुम्ह पुद्गल समर्शित अध्याशय निगू जक दया पादक मदुम्ह पुद्गल खः । अध्याशय जक दया पादक, समर्शित निगू मदुम्ह पुद्गल धका दये फइमखु ।

प्रथमध्यानयात पादक याना द्वितीयध्यानयात समर्शित याइ । उपिं न्यागूमध्ये छगूयात नं अध्याशयं मचायेकल धाःसा हीन प्रणीत निगूमध्ये प्रथमध्यानसिकं द्वितीयध्यान उत्तम जू । द्वितीयध्यानसिकं तृतीयध्यान उत्तम जू । तृतीयध्यानसिकं चतुर्थध्यान उत्तम जू । चतुर्थध्यानसिकं पञ्चमध्यान उत्तम जू । उकिं समर्शितलिसे समानता दुगु ४-गू ध्यान अङ्ग दुगु मार्ग प्राप्त जुइ । अनं ल्यू फलयात नं ४-गू ध्यान अङ्ग दुगु फलयात हे प्रयोग यायेमाः । थुगु तरिकाय् पादक समर्शिततय्त अध्याशयं मचायेकूसे पादक समर्शित, निगूयात हीन प्रणीत अनुसार ल्यइ । पादक उत्तम जूसा पादक समान जुइ । समर्शित उत्तम जूसा समर्शित समान जुइ । थुगु तरिका अनुसार पादक व समर्शित निगूयात जक हिला ९-गू ध्यान फुक्क पादक व समर्शित यायेमाः ।

मेकथं - प्रथमध्यानयात पादक याना द्वितीयध्यानयात समर्शित यात धाःसा थुपिं निगू मध्ये प्रथमध्यानयात अध्याशयं चायेकल धाःसा पादक समानगु ५-गू ध्यान अङ्ग दुगु मार्ग प्राप्त जुइ । उगु मार्ग ल्यू फलयात नं ५-गू ध्यान अङ्ग दुगु फलयात प्रयोग यायेमाः । थ्व विधि पादक व समर्शित निगूमध्ये छगू छगूयात अध्याशयं चायेका, चायेकूगु अनुसारं पादकयात चायेकूसा पादक समान जुइ । समर्शितयात चायेकूसा नं समर्शित समानगु मार्ग प्राप्त जुइ । मार्गयात चायेका फलतय्त नं प्रयोग यायेमाः ।

अर्थकथाचार्ययागु धापूकथं लौकिक ध्यानमध्ये छगू छगू ध्यानयात हे समर्शित, अध्याशय न्त्यागुयात परामर्श याःसा नं पादक ध्यान जक प्रधान जूगुलिं पादक ध्यान समानगु मार्ग प्राप्त जुइ । मेकथं - लौकिक ध्यानमध्ये न्त्यागुयात पादक, अध्याशयं चायेकूसा नं समर्शित जक प्रधान जूगुलिं समर्शित समानगु मार्ग व फल प्राप्त जुइ । मेकथं - लौकिक ध्यानमध्ये छगू छगूयात पादक समर्शित याःसां नं अध्याशय जक प्रधान जूगुलिं अध्याशय समान जुइक मार्ग व फल प्राप्त जुइ । थ्व ध्याननियम खः । लौकिक ध्यान ९-गूलिं प्राप्त जुइ धुंकूम्ह पुद्गलं थःम्हं प्राप्त याये धुंकूगु ध्यानयात पादक, समर्शित मयाःसे त्रैभूमिक संस्कारधर्मतमध्ये छगू छगूयात अनित्य, दुःख, अनात्म धका परामर्श यात धाःसा उम्ह पुद्गलं नार्ग प्राप्त याइबले लौकिक प्रथमध्यान समान जुइक ५-गू ध्यान अङ्ग दुगु मार्ग प्राप्त याइ । अनं ल्यू ५-गू ध्यान अङ्ग दुगु फलयात नं प्राप्त याइ । लौकिक ध्यान ९-गू प्राप्त मजूम्ह पुद्गलं मार्ग प्राप्त यायेगु इच्छा जुया त्रैभूमिक संस्कारतमध्ये छगू छगूयात लक्षण ३-गुली दतना परामर्श यात धाःसा उम्ह पुद्गलयात मार्ग प्राप्त जुइबले लौकिक प्रथमध्यान समान जुइक धका ५-गू ध्यान अङ्ग दुगु मार्ग प्राप्त जुइ । अनं ल्यू फल नं प्राप्त जुइ । थुम्ह पुद्गल विपश्यना नियमितम्ह पुद्गल खः ।

पादक ध्यान धाःगु ब्युत्थानगामिनी विपश्यना जवनया
आधार जूगुलिं पादक धाःगु खः । उक्त पादक याःसां नं, मयाःसां
नं लौकिक धर्म त्रैभूमिक संस्कारतयूत लक्षण ३-गू द्यतना परामर्श
याना भाविता यायेगु शुरु जूसां निसें मार्गया न्ह्यो गोत्रभूतक
उत्पन्न जूक्व जवनयात ३-गू लोकं मुक्त जुइगु कारण जूगुलिं
ब्युत्थानगामिनी विपश्यनाजवन धका धाइ ।

चित्त काण्ड क्वचाल ।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

२. चैतसिक-काण्ड

सम्प्रयोग लक्षण ४-गू

परमार्थ धर्म प्यंगूमध्ये चित्तयात विस्तृतं विभाजन यायेधुंका चैतसिकयात विभाजन याना क्यने मास्ते वःम्ह अनिरूद्ध आचार्य “एकुप्पाद निरोधा च.....पे.....मता” धयागु गाथा आज्ञा दयेका विज्यात । थ्व गाथाया अभिप्राय खः - स्पर्श, वेदना आदि न्येनिगू प्रकारया चैतसिक धर्मत चित्तलिसे उत्पन्न जुइगु, चित्तलिसे निरोध जुइगु, चित्तलिसे समानगु आरम्मण दइगु, चित्तलिसे समानगु आधार दइगु - थुपिं प्यंगू सम्प्रयोग समान जूसा जक चेतोयुत्त (चित्तलिसे मिले जूगु) जुइ । चित्तया उत्पाद, स्थिति, भङ्गमध्ये चित्त उत्पत्ति जुल धायेवं थःनापं सम्प्रयुत्तधर्मत नं उत्पन्न जुइ । चित्त व चैतसिक छगूपाखं हे उत्पन्न जुइ, उकिं एकुत्पाद धाःगु खः । चित्त निरोध जुलकि थःनापं सम्प्रयुत्त धर्मत नं निरोध जुइ, उकिं एकनिरोध धाःगु खः । चित्तं रूपारम्मण, शब्दारम्मण, गन्धारम्मण, रसारम्मण, प्रस्टब्धारम्मण, धर्मारम्मण, वर्तमान, अतीत, अनागत, कालविमुत्त, नाम, आध्यात्म, वाह्य, निर्वाणयात आरम्मण यात धाःसा थःनापं सम्प्रयुत्त जुयाच्चंगु चैतसिकतय्सं नं रूपारम्मण, शब्दारम्मण .....पूर्ववत्..... निर्वाणयात हे आरम्मण याइ । चित्तं गुगु आरम्मण यात; चैतसिकं नं उगु हे आरम्मण याइगुयात एकालम्बण धागु खः । चित्त छु वस्तुया आधार कया उत्पन्न जुल, चैतसिक नं व हे वस्तुया आधार कया उत्पन्न जुइ । उपमा - चक्षुविज्ञान २-गू चक्षुवस्तुयात जक आधार कया उत्पन्न जुइ । उगु चक्षुविज्ञानय् सम्प्रयुत्त जूगु सर्वचित्त साधारण चैतसिक ७-गू नं व हे चक्षुवस्तुयात आधार कया उत्पन्न जुइ । उकथं जुइगुयात एकवस्तुक धागु खः । थ्व हे सम्प्रयोग लक्षण ४-गू खः ।

चैतसिकया परिभाषा

चित्तेन सह यो वत्ततीति चेतसिको धयागु वचनार्थ अनुसार चित्तनापं उत्पन्न जुइगु जुया चैतसिक धाःगु खः । चित्तनापं उत्पन्न जूगुलिं चैतसिक धाल धाःसा चित्तजरूप नं चित्तनापं उत्पन्न जूगुलिं चैतसिक हे धायेगु ला ? धका प्रश्न यात धाःसा थुकथं चित्तनापं उत्पन्न जुइ मात्रं तुं चैतसिक धाइ मखु । ४-गू सम्प्रयोगं पूर्ण जूसा जक चैतसिक धाइ । चित्तज रूप एकुत्पाद जक जुया एकनिरोध, एकालम्बण, एकवस्तुक मजू । विज्ञप्ति २-गू चित्तनापं एकुत्पाद, एकनिरोध जक जुया एकालम्बण, एकवस्तुक मजू । उकिं चित्तजरूप चित्तनापं उत्पन्न जू धाःसा नं चित्त उत्पाद, स्थिति, भङ्ग पूर्ण जुइवं निरोध जुइ । चित्तजरूप उबले निरोध मजूसे चित्तया १७-गू क्षण्य अथवा अनुक्षण ५१-गू पूर्ण जुइबले जक निरोध जुइ । रूप अनारम्भण स्वभाव दुगुलिं आरम्भणयात ग्रहण याये मफू । अले हानं चित्तं चक्षुवस्तु इत्यादि ६-गू वस्तुयात आधार कया उत्पन्न जुइ । चित्तजरूप धाःसा उपादारूप जुया थःनापं उत्पन्न जुइगु महाभूत रूपयात जक आधार कया उत्पन्न जुइ । उकिं चित्तजरूप एकुत्पाद जक जुया एकनिरोध, एकालम्बण, एकवस्तुक जुइ मखु । विज्ञप्ति निगूयात नं चित्तजरूपयात बःकया थुइके माल ।

चैतसिकया प्रकार

चैतसिक गोगू प्रकारया दु ? धका थथे न्हचसः तये थाय् दुगु जुया द्विपञ्चास विधं धयागु पालि आज्ञा जूगु खः । चैतसिक ५२-गू दु । थुलि जक धाल धाःसा भो आचार्य ! ५२-गू धयागु संख्यायात जक क्यना सङ्ख्येय क्यने मखुतला ? धका न्हचसः तयेथाय् दुगुलिं फस्सो वेदना....पे...सब्बथापि पञ्चिन्द्रियेन सद्धिं पञ्चवीसतिमे चेतसिका सोभणाति वेदितब्बा धयागु पालि आज्ञा जूगु खः । थ्व ५२-गू चैतसिकमध्ये अन्यसमानरासि १३-गू, अकुशलरासि १४-गू, शोभनरासि १९-गू धका स्वपुचः दुगुमध्ये अकुशलरासि व शोभनरासिया न्ह्यवः अन्यसमानरासियात क्यनेमाः ।

सर्वचित्तसाधारण चैतसिक ७-गू

अन्यसमानरासि १३-गू मध्ये नं सर्वचित्तसाधारण चैतसिक ७-गू प्रकीर्णक चैतसिक ६-गू - थुकथं २-गूमध्ये गुगु चैतसिकयात न्ह्यवः क्यनेगुल्य् धाःसा प्रकीर्ण चैतसिक ६-गूसिकं न्हचवः सर्वचित्तसाधारण ७-गूयात क्यने । थ्वं ७-गू चैतसिकमध्ये नं वेदना .....पूर्ववत्..... मनसिकार स्वयां न्ह्यवः स्पर्श चैतसिकयात क्यने ।

फस्स (स्पर्श)

भो आचार्य ! छ्त्र्य् स्पर्श धाःगु खः ? धका न्हचसः तल धाःसा आरम्मणयात स्पर्श यायेगु लक्षण दुगुलिं स्पर्श धाःगु खः । गुकथं आरम्मणयात स्पर्श याइलय् धाःसा मेपिनि पाउं नःगु खना थःमं मनःसां थःगु म्हुतुइ ई ब्वाल्ल वइथें खः । सिमा च्वय्च्वंमह मनू खना क्वय् च्वंमहसिया नुगः भारा भारा भिनिगु, तुति फिरिरिं खाइगुथें खः । मेगु फि तया चुपि च्वला च्वमहसिगु लिक्क च्वना च्वंमहसिया वाकुधि पिइया वइगु अथवा वा किर किर जुइगु स्पर्शया उदाहरण खः । आरम्मणयात स्पर्श याइ धाःसा नं स्पर्श याथें जक च्वनीगु खः । सङ्घट्टन जुइथें जुइगु मखु । आरम्मणयात स्पर्श यायेगु हे थुकिया लक्षण खः ।

स्पर्श व वेदनायात मिश्रक याना उपमा विये । वेदनाय् आरम्मणया रसयात अनुभव यायेगु लक्षण दु । स्पर्शय् आरम्मणयात स्पर्श यायेगु लक्षण दु । उकिं स्पर्श व वेदना छ्त्रंगु मदुमह सा समान खः । गुकथं समानलय् धाःसा छ्त्रंगु मदुमह सां जङ्गलय् उखे थुखे नये त्वनेगु याइबले थःगु शरीरय् सिमा कच्चा सिमा हलं ध्वइगुयात नं पति, हाः, खिचाभुजिं, साभुजिनं न्याइगुयात नं तःसकं धन्दा कया ग्याना च्वनी । छुं जुया सिमा कच्चा, सिमा हलं थिल धाःसा भुजिंतय्सं न्यात धाःसा तःसकं स्याना वेदना अनुभव याये मालीथें स्पर्श छ्त्रंगु मदुमह सा समान खः । सिमा कच्चा, सिमा हलं थिइबले, भुजिंतय्सं न्याइबले स्याइगु वेदना समान खः । थ्व खः स्पर्श, वेदना २-गूया उपमा ।

वेदना

आरम्भणया रसयात अनुभव यायेगु वेदनाया लक्षण खः । भो आचार्य ! वेदनां जक अनुभव याइगुला ? संज्ञा इत्यादिं अनुभव याइ मखुला धका न्हचसः तयेथाय् दु । स्पर्श इत्यादिं नं अनुभव याइ । अनुभव याइगु जूसा स्पर्श इत्यादि चैतसिकतयत्त नं वेदना हे मधाइला धाःसा स्पर्श इत्यादि चैतसिकतयत्सं अनुभव याःसा नं भतिचा जक अनुभव याइ । वेदनां जक सम्पूर्णरूपं अनुभव याइ । उपमा गथेधाःसा - जुजुया भुतू सुवालं थी थी तरकारी दयेका जुजुयात राजभोजन बिइयंकी । उकी विष तयाहःगु दुला धयागु शंका मदयेकेत जुजुया न्ह्योने च्वना वं फुक्क प्रकारया तरकारी भतिचा भतिचा नयाक्यनी । अनंलि छुं शंका मन्तकि जुजुं भोजन याइ । थुगु उपमाय् स्पर्श इत्यादि चैतसिकत भतिचा भतिचा कया नःम्ह भुतू सुवाः समान खः । वेदना चैतसिक फुक्कं स्वाद वयेक भोजन याइम्ह जुजु समान खः ।

सञ्ज्ञा (संज्ञा)

आरम्भणयात म्हसिइका तयेगु, लुमंका तयेगु संज्ञाया लक्षण खः । गुकथं म्हसिइका तइ धाःसा ह्याउँ, वाउँ, तुयु, हाकु, स्त्री, पुरूष इत्यादिकथं म्हसिइका तयेगु मात्र याइ । छाय् तुयुगु, छाय् हाकुगु, छाय् ह्याउँगु, छाय् वाउँगुयात मस्यु । आरम्भण विषयवस्तुयात तुयु, हाकु, ह्याउँ, वाउँ इत्यादि रूपं म्हसिइकेगु मात्र संज्ञा खः । उपमा - मचाथें खः । मचां न्यकु बुयावम्ह द्वहयात खनीबले थ्व पशुयात छु धाइ ? धका मांम्हेसिके न्यन । मांम्हं द्वहं धाइ धका धाल । उबले मचां थुकथं न्यकु बुयावःम्ह सत्त्वयात द्वहं धाइ धका म्हसिका तल । तर उम्हं द्वहंयात सां बुइकल, सलं बुइकल, किसिं बुइकल धका व मचां मस्यु । मेगु उपमा - सिकःमिं लुमंकातइगु समान नं खः । सिकःमिं मूर्ति दयेके धका हिंवालं, सिसा कलमं च्वया थ्व शरीर, थ्व ल्हाः, थ्व तुति इत्यादिकथं लुमंका तइ । थुकथं किया तये मात्रं ज्या पूरा मज्जुनि । लुमंकेगु मात्र खः । उकिं संज्ञा धयागु सिकःमितयत्सं लुमंका तइगु समान जुयाच्वन ।

चेतना

चेतनायाके आरम्भणय् सम्प्रयुक्त धर्मतय्त प्रेरणा बिइगु तिवः बिइगु लक्षण दु । गुकथं प्रेरणा बिइगु खः धाःसा - सेनापतिथें जुया प्रेरणा बिइ । सेनापतिं देशद्रोही शत्रुतय्त दमन यायेत थःम्हं नं युद्ध याइ । थःनापं च्वंपिं मेपिं सैन्यतय्त नं युद्ध यायेत प्रेरणा बिइ । मेगु उपमा - प्रधान शिष्य जुयाच्चंम्हं तापाकनिसें आचार्य वःगु खनकि थःम्हं नं आखः ब्वनेगु शुरू याइ, मेपिं विद्यार्थीपिंत नं ब्वनेगुली प्रेरणा बिइ । वं ब्वनेगु शुरू यातकि मेपिं विद्यार्थीपिसं नं ब्वनेगु थाले याइ । मेगु उपमा - सिकःमिं नायःनं थःम्हं यायेमाःगु ज्या दक्व नं याइ, थःनापं ज्यायाइपिं मेपिं सिकःमिंतय्त नं ज्या याके बिइत न्ह्यलं चायेका बिइ । उत्साहित याना बिइ । थुगु हे रूपं चेतनां थःस्वयं आरम्भणय् प्रवृत्त जुया ज्या याइ अले आरम्भणय् सम्प्रयुक्त धर्मतय्त नं प्रवृत्त याना ज्या याकी । चेतनां थःगु ज्या प्रारम्भ यातकि सम्प्रयुक्त धर्मतय्सं नं ज्या यायेगु शुरू याना यंकी । थुकथं चेतनायाके सम्प्रयुक्त धर्मतय्त कार्यक्षेत्रय् न्ह्यब्वाना ज्या यायेत प्रेरणा बिइगु लक्षण दु ।

श्रद्धा व चेतनाया विशेषता (फरक)

छ्मं मेम्हसित नके त्वंके पुंके मास्ते वःगुयात चेतना धाइ । छ्मं मेम्हसित दान प्रदान यात धाःसा लिपा लिपायागु जन्मय् सुखसम्पत्ति अवश्यं प्राप्तजुइ धका विश्वास यायेगुयात श्रद्धा धाइ । थुकथं फरक दु ।

एकगता (एकाग्रता)

एकाग्रतायाके छ्गू हे जक आरम्भणयात ग्रहण याना एकाग्र जुइगु चंचल मजुइगु लक्षण दु । उपमा - शिलास्तम्भ (त्वहंथां) समान खः । त्वहंथांया स्वभाव प्यंगू दिशां तच्चगु फय् वःसानं इकिधिकि मसंसे स्थिर जूथें एकाग्रता चैतसिकया नं छ्गू हे जक आरम्भणयात ग्रहणयाना एकाग्र जुइगु चंचल मजुइगु लक्षण दु । थःलिसे सम्प्रयुक्त धर्मतय्त नं स्थिर याना तइ । फय् मवःगु थासय् च्याका तःगु मत इकिधिकि मसंसे प्रज्वलित जुया च्वनीथें

छगू हे आरम्मणय् सम्प्रयुक्त धर्मतय्त स्थिर याना तइगु स्वभाव एकाग्रतायाके दु । लः समान नं खः । हलूचुं, छुचुंयात हासाय् तथा खुलमुखलागु थासय् तल धाःसा फसं पुइका फुना वने फु । व हे हलूचुं छुचुंयात लखं प्याका गुलि गुलि चिना तल धाःसा फय् वःसां पुइके मफइथें सम्प्रयुक्त धर्मतय्त इकिधिकि संके, फइमखु । उकिं एकाग्रता लः समान खः । थःनापं सम्प्रयुक्त धर्मत हलूचुं, छुचुं समान खः ।

जीवितिन्द्रिय

जीवितिन्द्रिय सम्प्रयुक्त धर्मतय्त जीवित याना तयेगुली अथवा सहजात धर्मतय्त अनुपालन यायेगुली आधिपत्य दुगु चैतसिक खः । पुखुली ह्वयाच्चंगु पलेस्वाँयात लखं रक्षा याइथें जीवितिन्द्रियं सहजात धर्मतय्त रक्षा याइ । मेगु उपमा – धाइमां नं मेपिसं बुइका तःम्ह मचायात पाले याइ; अथे हे जीवितिन्द्रियं आरम्मण प्रत्यय, कर्म प्रत्यय आदि हेतु प्रत्ययद्वारा उत्पन्न जूगु नामरूप धर्मयात अनुपालन याइ ।

मनसिकार

मनसिकारयाके आरम्मण मनन यायेगु लक्षण दु । गथे सारथिं सलयात थःवने माःगु लँपुइ (गन्तव्य स्थानय्) तप्यंका तइ, अथे हे मनसिकारं सम्प्रयुक्त धर्मतय्त आरम्मणया न्ह्योने यंकी ।

थुपिं स्पर्श आदि ७-गू चैतसिकत फुक्क प्रकारया ८९-गू अथवा १२१-गू चित्तय् नं मिले जूगु जुया सर्वचित्तसाधारण चैतसिक धाइ । अथवा फुक्क प्रकारया चित्तयात नं थ्व न्हेगु चैतसिकं समान रूपं धारण याइगु जुया सर्वचित्तसाधारण धाःगु खः ।

प्रकीर्णक चैतसिक ६-गू

वितक्क (वितर्क)

वितर्क चैतसिकयाके सम्प्रयुक्त धर्मतय्त आरम्मणय् आरोपित यायेगु लक्षण दु । याकचां ल्हने मफुगु भारयात

छचनय् बोहलय् थ्यंकेया नितिं ल्त्वना गुहालि याइम्ह व्यक्ति
समान खः ।

विचार

विचारयाके वितर्कद्वारा आरुढ सम्प्रयुक्त धर्मतय्त
आरम्मणं हटे मयाःसे बार बार परामर्श यायेगु लक्षण दु ।

वितर्क व विचारया फरक

वितर्क स्थूलरूपं आरम्मण ग्रहण याइ । विचारं सूक्ष्मरूपं
आरम्मण ग्रहण याइ । गथे गँ थाइबले न्हापां पिहाँ वःगु सः
(आवाज) वितर्क समान खः, लिपाथ्यंक गुंजायमान जुयाच्चनीगु
सः विचार समान खः । मेगु उपमा - वितर्क पपुयात जोडं संका
आकाशय् ब्वइम्ह भंगः समान खः । आकाशय् समानताय् तथा
याउँक ब्वया च्वनीम्ह भंगः विचार समान खः । हानं मेगु छगू
उपमा - वितर्क धयागु पलेस्वाँ वनपाखे बेगं उन्मुख जुया
ब्वयावंम्ह भम्ब समान खः । विचार धयागु पलेस्वाँ वनय् थ्यने
धुंका रस चुसे यानाच्चनीगु समान खः । मेकथं - वितर्क
विचारयात क्यने । वितर्कयाके आरम्मणय् आरोपित यायेगु लक्षण
दु । विचारयाके वितर्कद्वारा आरुढ सम्प्रयुक्त धर्मतय्त परामर्श
याइगु लक्षण दु । उकिं द्वेषञ्चविज्ञान भिगू अलग याना कामचित्त
४४-गू, प्रथम ध्यानचित्त ११-गू, जम्मा ५५-गू चित्त आरम्मणय्
आरोपित याना बिइगु वितर्क दुगुलिं आरोपण जुइ । उपमा - सुं
ग्रामीण पुरुष राजदरवारय् दुहाँ वनेगु इच्छा जुल धाःसा जुजुया सुं
छम्ह प्रियपात्र (राजवल्लभ) यागु सहायता मदयेकं प्रवेश जुइ
फइमखु । थुगु हे रूपं सम्प्रयुक्त धर्मत वितर्कया आश्रय कया
आरम्मणय् आरोहण याइ । थुगु उपमाय् - सम्प्रयुक्त धर्म ग्रामीण
पुरुष समान, वितर्क जुजुया प्रियपात्र समान खः । अले आरम्मण
राजदरवार समान खः । छगू न्हचसः तयेथाय् दु - सवितर्क
सम्प्रयुक्त धर्मतय्सं वितर्कया आधार कया आरम्मणय् आरोहण
याइ धाःसा वितर्क लिसे मिले मजुगु अवितर्क सविचार चित्तं
वितर्क मदयेक आरम्मणय् गुकथं प्रवेश याइ ? जुजुया

प्रियपात्रपाखें ग्रामीण पुरुषया जुजुलिसे सम्बन्ध दये धुंकूगु जुया दरबारय् वनेत जुजुया प्रियपात्र माःगु मदुथें न्हापा आरम्मणय् आरोपित याना बिइगु वितर्कनापं आरम्मणय् उत्पन्न जुइ धुंकूगु जुया अवितर्क विचार चित्त आरम्मणलिसे स्वापु दये धुंकूगु जूगुलिं वितर्क मदयेकनं आरम्मणय् आरोपित जुइ ।

अधिमोक्ष (अधिमोक्ष)

दृढ निश्चय यायेगु अधिमोक्षया लक्षण खः । आरम्मण चाहे मिथ्या जुइव्यु चाहे सत्य, उकी दृढतापूर्वक निश्चित याइगु स्वभावयात अधिमोक्ष धाइ । विचिकित्साया प्रतिपक्ष अधिमोक्ष खः । अधिमोक्ष लुखा थाथें खः । विचिकित्सा खापाथें खः ।

वीरिय (वीर्य)

सम्प्रयुक्त धर्मयात तिबः बिइगु, उत्साहित यायेगु वीर्यया लक्षण खः । भ्वाथगु छ्चें, बल्चा, टहराय् तिबः बिइगु धलिं 'थाँ' समान खः । उगु न्वका तःगु धलिनं पुलांगु छ्चें, विहार, बल्चा, टहरायात दुना मवंकेत तिबः बियाच्चनी । वीर्य धलिं समान खः । वीर्यलिसे सम्प्रयुक्त धर्मत पुलांगु छ्चें इत्यादि समान खः ।

प्रीति (प्रीति)

आरम्मणया स्वभावयात ययेकेगु प्रीतिया लक्षण खः । गुकिं काय एवं चित्तयात तृप्त याइ, बृद्धि याइ, प्रसन्न प्रफुल्ल याइ । गथे मरुभूमी वनाच्चंम्ह तःसकं प्याः चाःम्ह त्यानुसे च्वंका च्वंम्ह व्यक्तिं लँय् वया च्वंम्ह सुं छ्म्हसिके "उखे लः दुला ?" धका न्हचसः तइबले "उखे पलेस्वाँ समेत दुगु तःधंगु पुखू दु" धयागु खवर न्यना तःसकं लय्ताइ । हानं निपलाः प्यपलाः उखे वनेधुंका छ्म्हेसिनं लः हया च्वंगु खना "अन धात्थें पुखू दु" धका मन तःसकं प्रसन्न प्रफुल्लित जुइकीथें खः ।

५-थी प्रकारया प्रीति

प्रीति ५-थी प्रकारया दु । क्षुद्रिका प्रीति, क्षणिका प्रीति, अवक्रान्तिका प्रीति, उद्वेगा प्रीति व स्फरणा प्रीति धका ५-थी दु ।

५-थी मध्ये शरीरय् लोमहर्ष (चिमिसँ व्वँ व्वँ दंथे) मात्र जुइगु प्रीतियात क्षुद्रिका प्रीति धाइ । विजुली चम्के जुइथें क्षण क्षणय् उत्पन्न जुइगु प्रीतियात क्षणिका प्रीति धाइ । समुद्रया सिथय् वइगु छल समानं शरीरय् फैले जुया मदया वनीगु प्रीतियात अवक्रान्तिका प्रीति धाइ । फय्यागु शक्तिं कपाय् ग्वारा आकाशय् व्वया वनीथें प्रीतिया शक्तिं लौकिक ध्यान प्राप्त मजूसां आकाशय् व्वया वने फइगु प्रीतियात उद्वेगा प्रीति धाइ । फसं जाःगु छ्चंगु म्हिचा फूले जूथें सारा शरीरय् प्रसन्नता व स्फूर्ति व्याप्त जूगुथें अनुभव जुइगु प्रीतियात स्फरणा प्रीति धाइ ।

छन्द

याये धयागु इच्छामात्र छन्दया लक्षण खः । अथवा आरम्मण यायेगु इच्छा हे थुकिया लक्षण खः । छन्द निथि प्रकारया दु - (१) कामच्छन्द - पञ्चकामगुणय् आरम्मण यायेगु इच्छायात कामछन्द धाइ । थुकियात तृष्णा वा लोभ धाइ । उकिं थ्व अकुशल चैतसिक खः, छन्द चैतसिक मखु । (२) कर्तृकाम्यताछन्द - आरम्मण यायेगु इच्छामात्र कर्तृकाम्यताछन्द खः । थ्व इच्छा हे छन्द चैतसिक खः ।

छन्द व लोभय् फरक

चित्तया आरम्मण ग्रहण यायेगु कामना, इच्छा मात्र छन्द खः । थुकी आसक्तिभाव दइ मखु । तर आरम्मणय् लालसा, लिप्तता वा आसक्ततापूर्वक आरम्मण ग्रहण यायेगु इच्छायात लोभ धाइ । छन्दं कामना (इच्छा) याइगु सुकुली तथा तःगु अप्पा टुक्रा इत्यादि समान खः । ग्रहण याये अःपुथें आसक्तिभाव मदुगुकरं इच्छा यायेगु खः । लोभं इच्छा याइगु सुकुली गम इत्यादियात तथा तइबले काये मास्ते वया काइबले प्यपुना च्वनीथें आसक्तिभावं इच्छा यायेगु लोभया लक्षण खः ।

थुपिं वितर्क, विचार, अधिमोक्ष, वीर्य, प्रीति, छन्द चैतसिक ६-गूयात प्रकीर्णक चैतसिक धाइ । छाया प्रकीर्णक चैतसिक धाइ

धाःसा - फुक्क प्रकारया १२१-गू चित्तय् समानरूपं मिले मजूसे उगुली छको थुगुली छको मिले जुइगु जुया प्रकीर्णक चैतसिक धाःगु खः । सर्वचित्तसाधारण चैतसिक ७-गू प्रकीर्णक चैतसिक ६-गू याना चैतसिक १३-गूयात अन्यसमान चैतसिक धाइ । छाया अन्यसमान चैतसिक धाइ धाःसा - कुशल धर्मलिसे सम्बद्ध जुइबले कुशल स्वभाव जुयाच्चनी । अकुशल धर्मलिसे सम्बद्ध जुइबले अकुशल स्वभाव जुयाच्चनी । मेमेगु चैतसिक जूसा अकुशल चैतसिक अकुशल हे जुयाच्चनी, कुशललिसे मिले जुइ मखु । अथे हे कुशल चैतसिक कुशल हे जुयाच्चनी, अकुशल लिसे मिले जूवनी मखु । तर अन्यसमान अथे मखु । अन्य धर्मलिसे मिले जुइबले अन्य स्वभाव हे जुइगु कारणं स्पर्श, वेदना आदि १३-गू चैतसिकयात अन्यसमान धाःगु खः । उपमा - भ्येले बुलेसःम्ह मनु समान खः । गुकथं धाःसा उम्ह मनु ब्याधा खनिबले ब्याधार्थे जुया धनुष, वाण इत्यादि ज्वना धुँ, भालु, मृग, खराचा इत्यादियात कयेका स्याइ । धात्थेम्ह ब्याधा समान जुइ । व हे मनु विहारय् वनीपिं ध्वदुइबले विहारय् वनेगु, बुद्धधर्मलिसे सम्बन्धित खँ न्यनेगु, कनेगु याइ । उबले धात्थे धर्मात्माथे जुइ । उकिं अन्यसमान चैतसिकयात थुकथं भ्येलेबुलेसःम्ह मनुसमान धका धयातःगु खः ।

अकुशल चैतसिक १४-गू

अन्यसमान चैतसिक १३-गूयात क्यने धुंका अकुशल चैतसिक १४-गूयात क्यने ।

मोह

आरम्भणया यथार्थ स्वभावयात त्वःपुइगु मोहया लक्षण खः । मोहनं त्वःपुया छुक्रियात मस्युगु खःलय् धाःसा अतीतयागु अन्तयात मस्यु, अनागतयागु अन्तयात मस्यु, न्हापा व लिपायागु अन्तयात मस्यु, चतुरार्यसत्ययात मस्यु, प्रतीत्यसमुत्पाद धर्मयात मस्युगु जुया ४-गू अङ्गं सम्पन्नगु अन्धकारथे खः । प्यंगू अङ्ग धयागु - धाय् लहरां त्वःपुयाच्चंगु गुफाय् लाइगु, आमाइया दिं

जुइगु, शुद्ध चान्हेसिया १२-बजेया ई जुइगु, खिउँसे च्वनीगु - थ्व अङ्ग प्यंगुलिं सम्पन्न जूगु अन्धकारय् छुं हे खंके मफइथें प्रज्ञाचक्षुयात अन्धा याना बिइगु धर्म खः । मोहरूपी अन्धकारतां याना ४-गू अपायय् पतन जुइफु ।

अहिरिक

अकुशल पापकर्म यायेत लज्जा मचायेगु निर्लज्जी जुइगु अहिरिकया लक्षण खः । गथे फाँ फोहर खना घचाइ मखु अथे हे अहिरिक चैतसिक पापकर्म खना घचाइ मखु । थ्व अहिरिक चैतसिक हिरी चैतसिकया विपक्षी वा विरोधी स्वभावगु धर्म खः ।

अनोत्तप्प

पाप कर्म यायेगुली त्रास रहित जुइगु, निर्भयी जुइगु अनोत्तप्पया लक्षण खः । गथे ब्वया वःम्ह लाप्चा छुं भय मकाःसे च्याना च्वंगु मतय् जू वनिगु खः, अथे हे निर्भीकरूपं पाप यायेगु थुकिया ज्या नं खः ।

उद्धच्च (औधृत्य)

औधृत्यया चित्त अशान्ति, अस्थिर जुइगु लक्षण खः । नौद्वय् अप्पां कयेकीगु इलय् च्वय् (थचा वइथें) धुप्फा दंक ब्वया वनीथें अशान्ति, अस्थिर जुइगु औधृत्यया लक्षण खः । मोह, अहिरिक, अनोत्तप्प व औधृत्य - थुपिं प्यंगू चैतसिक फुक्क प्रकारया अकुशल चित्तय् नं मिले जुइगु जुया थुकियात सर्व अकुशल साधारण चैतसिक धाइ ।

लोभ

आरम्मणय् प्यपुनिकथं आसक्त जुइगु लोभया लक्षण खः । थाकुरामाय् प्यपुंम्ह माकः समान खः । गुकथं धाःसा - थाकुरामाय् थाकुरा पिहाँ वया च्वनीबले स्वये हे यइपुसे बाँलाना च्वनी । उकी ल्हातिं थिलकि ल्हा हे लिकाय् मजीक प्यपुना च्वनी । उजागु थाकुरा खना जंगली माकःया छुं नयेगु चीज जुइ धका ल्हातिं

कया नयेत सनी । तर ल्हाः लिकाये जिइ मखु । अले हानं मेगु
 ल्हातिं थिना लिकाये धका सनी; तर व ल्हाः नं प्यपुनी । तुतिं
 थिनी, तुति नं प्यपुनी । छ्च्योनं थिनी, छ्च्योनं नं लिकाये जिइ मखु ।
 थुकथं प्यपुनीथें लोभं रूपारम्मण, शब्दारम्मण इत्यादि खुगू
 आरम्मणय् थःवनासां, थःथाय्सां रूपारम्मण, शब्दारम्मण इत्यादि
 खुगू आरम्मण वयेका रूपारम्मण इत्यादिलय् आसक्त जुइकथं
 प्यपुनी ।

दिदिठ (दृष्टि)

आरम्मणयात द्रंक खंका काइगु (दृष्टि द्वनीगु) दृष्टिया
 लक्षण खः । अनित्ययात नित्य, दुःखयात सुख, अनात्मयात आत्मा
 धका ग्रहण याइगु, कर्म व कर्मफलय् विश्वास मयाइगु थुक्किया
 उदाहरण खः । लँ द्रम्ह मनू समान खः । लँ द्रम्ह मनू वना च्वंसां
 नं थःवने माःगु थासं मेगु भय अन्तराय यक्व दुगु कन्तार थासय्
 थ्यना विनाश जुइथें तथागतं कना बिज्याःगु धर्मयात तोता मेगू
 धर्मजक देवलोक सुगती थ्यनी भाःपाः नयेगु छनेगु मयाःसे
 आचरण याःगुलिं मृत्यु जुया सुगती मथ्यंसे अपाय दुर्गती पतन
 जुइका च्वने मालिगु दृष्टि द्वना खः । मतय् जूवइपिं कीपतङ्ग समान
 नं खः । उम्ह किइचां मतयागु जःयात सुवर्ण पर्वत भाःपाः दुहाँ
 वनीबले मृत्यु जुया विनाश जुइथें द्रंक खंकिगुलिं विनाशय् थ्यंका
 बिइ । उकिं दृष्टियात लँ द्रम्ह मनू व मतय् वइम्ह की धका
 उपमा बिया तःगु खः । निर्गण्ठ इत्यादि मिथ्यादृष्टि तीर्थकरतय्गु
 उपमा न्हचथने योग्य जू ।

मान

थः थःम्हं श्रेष्ठ धका अभिमान यायेगु मानया लक्षण खः ।
 धुरीलसे समान जू । धुरीया स्वभाव धर्मशाला, विहार प्वलच्वय्
 च्वकाय् दक्वसिबे तःजागुथासय् च्वनिथें “मेपिं स्वयां जि तःधं, जि
 समानम्ह मेपिं सुं मदु” धका भापिइगु जुया थुकथं दाजे याना
 तःगु खः । मान उत्पन्न जुइगुया कारण यक्व दु । रूप
 सुन्दरतायात बःकया, धन दौलतपूर्णतायात बःकया, दीर्घायुतायात

बःकया, जाति, कुल वंशया आधार कया, शीलादि गुणं श्रेष्ठजूगुयात बःकया, पुण्यकार्य यानातःगुयात बःकया नं मान उत्पन्न जुइ ।

मान संक्षिप्तं जातिमान, पुण्यमान, गुणमान धका स्वथी दु । जि जुजु कुलयाम्ह, छ गरिब कुलयाम्ह इत्यादिकथं अभिमान यायेगुयात जातिमान धाइ । पुण्य कुशलया आनुभावं धन सम्पत्ति यक्व दया प्रभावशाली जुइगु इत्यादियात बःकया उत्पन्न जुइगु अभिमानयात पुण्यमान धाइ । थःके दुगु गुणयात बःकया उत्पन्न जुइगु अभिमानयात गुणमान धाइ । मेगुकथं – हीनमान, सदिसमान, प्रणीतमान धका स्वथी दु । हीनमान धयागु धन, प्रज्ञा, गुण आदि थःके मदुसां मेपिंके दुगुयात स्वीकार मयाःसे अभिमान याना च्वनिगुयात हीनमान धाइ । क्वह्यपिसं च्वेलापित थुकथं अभिमान याइ । सदिसमान धयागु धन, प्रज्ञा इत्यादि विषयय् मेपिं समान खनिगु, मेपिनिगु तुलनाय् थःत नं उलि हे ग्यंम्ह सम्भे जुया घमण्ड याइगुयात सदिसमान धाइ । समानपिसं थुकथं अभिमान याइ । धन, प्रज्ञा इत्यादि थः समानम्ह मेपिं मदु थःहे सर्वश्रेष्ठ भाःपिगु मानयात प्रणीतमान धाइ । च्वय् थ्यना च्वंमं व्यक्तिं थुकथं अभिमान याइ । प्रणीतमान व सेय्यमान धयागु समान जू ।

दोस (द्वेष)

प्रचण्ड, कठोरगुकथं तँ पिकायेगु द्वेषया लक्षण खः । विषधारी सर्पयात कथिं दालकि प्रचण्ड स्वभाव पिकाइ; अथे हे द्वेष नं खः । मेगु – खतँ नइथें खः । खतं नइबले थःमं आधार कयाच्वंगु नँयात स्यंकिथें द्वेषं नष्ट याइ । च्वत्तु च्वला बिइबले सिंनं पिहाँ वःगु मिंथें नं खः । थ्व मिं च्वत्तु च्वले बहःगु सिंयात बःकया उत्पन्न जुइ । व हे मिं थःया आधार जुयाच्वंगु सिंयात छ्ववयेका बिइथें द्वेष नं सत्त्वपिनिगु आध्यात्मिक सन्तानयात बःकया उत्पन्न जुइ । थः बःकया च्वंम्ह सत्त्वयात हे अपायय् कुतका बिइ । उकिं द्वेषयात सर्प, खतं नःइगु, सिंयात बःकया उत्पन्न जुइगु मिं समान खः धया तल ।

इस्सा (ईर्ष्या)

मेपिनिगु गुण, भोगसम्पत्ति इत्यादि खना नुगः मुइगु, डाह जुइगु, सह याये मफइगु ईर्ष्याया लक्षण खः । ध्व मुदिता चैतसिकया विपरीत स्वभावगु धर्म खः ।

मच्छरिय (मात्सर्य)

थःके दुगु सम्पत्ति सुचुकेगु मात्सर्यया लक्षण खः ।

ईर्ष्या व मात्सर्यया फरक

ईर्ष्या बाह्ययात (परसम्पत्तियात) आरम्भण याइ । मात्सर्य आध्यात्मिकयात (स्वसम्पत्तियात) आरम्भण याइ । ईर्ष्या मेपिनिगु गुण, भोगसम्पत्ति, ऐश्वर्य, शिल्प विद्या, रूप, यशकीर्ति इत्यादि खना डाह जुइगु, सह याये मफइगु, स्वमफइगु, नुगः मुइगु जुया परसम्पत्तियात आरम्भण याइ धाःगु खः । मात्सर्य थुजागु गुण जिके जक दुसा ज्यू, थुजागु सम्पत्ति, वस्तु जिके जक दुसा ज्यू, मेपिके मदुसा ज्यू धयागु संकोच भावं मेपित मक्यनेगु, मबिइगु सुचुकेगु जुया स्वसम्पत्तियात आरम्भण याइ धाःगु खः ।

कुक्कुच्च (कौकृत्य)

थःम्हं याये धुंकूगु दुश्चरित्र व मयानानिगु सुचरित्रय् बरोबर पश्चाताप जुइगु कौकृत्यया लक्षण खः । थःम्हं याये धुंकूगु दुश्चरित्रयात आरम्भण याना कौकृत्य उत्पत्ति जुइगु पहः - चिधिकबले शिकार याइम्ह, न्या लाइम्ह जुया जीविका हंम्ह व्यक्तित् तःधिक जुया वइबले भिपिनिगु संगतय् लाना मिथ्या आजीविकायात तोता त्रिरत्नया शरणय् वना धर्म उपदेश श्रवण यानालि मभिंंगु अकुशल कर्म यात धाःसा अपाय दुर्गती पतन जुइ । भिंंगु कुशल कर्म यात धाःसा सुगती उत्पन्न जुइ - थुकथं स्पष्टरूपं थुइबले 'अहो ! जिं बांमलाक प्रतिफल बिइगु दुश्चरित्र अकुशलकर्म याये लात खनी । मचाबले थुजागु खँ स्यूगु जूसा अकुशल कर्म याये मखु जुइ । आः छु यायेगु जिं यक्व पाप याये लात' धका दुश्चरित्र याये नंगु अतीत खँयात लुमंका कौकृत्य

उत्पन्न जुइ । सुचरित्र मयाःगु कारणं कौकृत्य उत्पन्न जुइगु पहः
 - चिधिकबले निसें धन सम्पत्ति परिपूर्ण जूम्ह धनी व्यक्तिं धन
 सम्पत्ति दःसा नं चैत्य, स्तुप, मूर्ति, धर्मशाला, विहार, पुखु, तुं
 इत्यादि दयेका दान विइगु कुशलकर्म मयासे तास म्हितेगु, कौ
 ह्वायेगु, जुवा म्हितेगु इत्यादि याना रसरङ्गय् भूले जुया दक्व
 सम्पत्ति फुइ धुंका लिपा भिपिनिगु संगतय् लाःगुलिं चैत्य, स्तुप,
 मूर्ति, विहार इत्यादि दयेका दान विइ मास्ते वइबले सम्पत्ति दक्व
 फुइ धुंका जुया चैत्य इत्यादि दयेका दान विइ मफइगुलिं थुकथं
 पश्चाताप जुइ - "जि न्हापा धन सम्पत्ति सम्पन्न जूबले चैत्य,
 विहार इत्यादि दयेका दान विइगु कुशलकर्मत मयासे ग्यानापुगु
 अपायदुर्गती पतन जुइका विइगु तास म्हितेगु, कौ ह्वायेगु
 अकुशल कर्म याना रसरङ्गय् लगे जुया व्यर्थे सम्पत्ति फुके लात ।
 धन सम्पत्ति यक्व दुबले चैत्य इत्यादि दयेकेगु कुशल कर्म जिं
 छाय् मयात खनी" - धका अतीत. कुशल कर्म सुचरित्र मयागु
 कारणं कौकृत्य उत्पन्न जुइ । सिं फाईम्ह (भ्वाति) नोकरयागु
 उपमा, प्रत्येकबुद्धयात चीवर वस्त्र दान मयाःम्ह दायकयागु उपमा
 विइगु उचित जू । कौकृत्यं अतीतयात जक निश्चितरूपं आरम्मण
 याइ । वर्तमान व अनागतयात आरम्मण याइ मखु । कौकृत्य
 थुवाःलिसे सम्बन्ध दुम्ह च्योथें खः । थुवाःलिसे सम्बन्ध दुम्ह च्योनं
 थःगु स्वेच्छां ज्या याये दइमखु । थुवा नं या धाःगु जक याये ज्यू,
 याये मते धाःगु याये मज्यू, ज्या वाथें जक यायेमाःथें कौकृत्य
 बलवान्पिसं थःम्हं जक कुशलकार्य याये फइमखु । कल्याणमित्रपिं
 चूलासा जक कुशलकार्य यायेफइ । कौकृत्य नं निवारण जुइ ।

थिन (स्त्यान), मिद्ध

थिनं थःलिसे उत्पन्न जूगु चित्तयात अनुत्साहित याइ,
 मन्द याइ । थः नं अनुत्साहित जुइ । मिद्धं थःलिसे उत्पन्न जूगु
 चैतसिकतय्त अनुत्साहित याइ, मन्द याइ । थिन व मिद्ध निगूलिं
 अनुत्साहित जुइगु, वीर्ययात मदयेका छ्वयेगु कृत्य समान जू ।
 यायेमाःगु ज्या कृत्ययात मयासे लिचिली । वीर्यया विपरीत
 स्वभाव दुगु धर्मत खः । थिन सूर्य समान खःसा मिद्ध मि समान

खः । थिनमिद्ध सहअनियत चैतसिक खः । अथे धयागु गथे चित्त व चैतसिकया उत्पत्ति अलग अलग जुइ मखु, अथे हे थिन व मिद्ध अलग अलग मजूसे न्थ्याबलें परस्पर सम्प्रयुक्त जुया उत्पन्न जुइ । उत्पत्ति मजूसी निगुलिं जुइमखु । चान्हे त्वइगु पद्मपलेस्वाँ चान्हे चक्कं क त्वया च्वनी । सूर्य जःनं थिइबले जःनं पद्मपलेस्वाँयात सुकुचिंका बिइथें हे सत्त्वप्राणीपिनिगु सन्तानय् थिन मदुगु इलय् हलुका जुया उत्साहित जुयाच्वनी । थिन दइगु इलय् शरीर व मन भचातुसे च्वना ज्या यायेत अनुत्साहित जुइ । अलसि जुइ । थ्व थिनया उपमा खः । मिद्ध छ्वया च्वंगुली खाया पपु, सँ तया बिइबले कयेकुना वनिथें सत्त्वपिनिगु सन्तानय् मिद्ध मदइबले हलुका जुइगु सक्रिय जुया ज्या खँ याये फइगु खः । गुबले मिद्ध सम्प्रयुक्त जुइ, उबले मिं खाया पपुयात कयेकुंका ब्यूथें थःलिसे सम्प्रयुक्त जुयाच्वंगु चैतसिकतय्त कय्कुंका बिइ । थ्व मिद्धया उपमा खः ।

विचिकिच्छा (विचिकित्सा)

रूपारम्मण इत्यादियात निर्णय याये मफइगु विचिकित्साया लक्षण खः । लँ द्वनाच्वंमह मनू समान खः । लँ द्वनाच्वंमह मनूनं निपु लँ ध्वदुइबले दक्षिणयागु लँ जुइला ? उत्तरयागु लँ जुइला ? गुगु लँ धका निर्णय याये मफइगुथें, शम्शाने पुलिं चुया च्वना च्वंमहसिनं थःयागु पुलियात हे यक्ष ला, पुलि ला धका पुलि व यक्ष निर्णय याये मफइगुथें, रूपारम्मणय् तुयु ह्याउंगु आरम्मणयात निर्णय याये मफइगुथें खः । औधृत्य, कौकृत्य, विचिकित्सा-स्वंगूया स्वभाव उथें उथें थें च्वं ।

❁ अकुशल चैतसिक १४-गु क्वचाल । ❁

शोभन चैतसिक २५-गु

अकुशल चैतसिक १४-गूया स्वभाव लक्षणयात क्यने धुंका शोभन चैतसिक २५-गूया स्वभाव लक्षणयात क्यने ।

सद्धा (श्रद्धा)

बुद्ध इत्यादि बांलाःगु आरम्मणय् सम्प्रयुक्त धर्मतयत्त यच्चुका विइगु, प्रसन्न याना विइगु श्रद्धाया लक्षण खः । चक्रवर्ती जुजुया मणिरत्तथें खः । गुकथं धाःसा - छगू इलय् चक्रवर्ती जुजु अमात्य, भाइभारदारपिं नापं शिकार याः वंबले लँय् बिचे लःत्वने प्याःचाःगुलिं चाकरीतयत्त सःता लः कायेके छवत । चाकरीतयत्त तःसकं फोहरगु लःहया बिल । जुजुं व लःयात लँयागु थलय् तया मणियागु अङ्गु तोता लखय् तया ब्यूवले बलुगु लः यच्चुसे च्वनावन । थुगु उपमाय्थें सत्त्वपिनिगु चित्त सन्तती लोभ, द्वेष, मोहनं बलुया च्वंगु जुया बलुगु लः समान खः । मणियागु अङ्गु लखय् तया ब्यूवले बलुगु लः यच्चुया वंगु जक सत्त्वपिके श्रद्धा उत्पन्न जुइबले लोभ द्वेष मोह हटे जुया मन यच्चुसे पिच्चुसे च्वथें खः ।

सति (स्मृति)

बुद्ध इत्यादि बांलाःगु आरम्मणय् सम्प्रयुक्त धर्मतयत्त लुमंके बिया च्वनिगु स्मृतिया लक्षण खः । चक्रवर्ती जुजुया धुकूथुवाः समान खः । चक्रवर्ती जुजुया भण्डागारिकं (धुकू थुवाःलं) जुजुया ल्वमनाच्वंगुयात लुमंके विइया नितिं न्हिं न्हिं लँ, वहः, हीरा, भिंपु गुलि गुलि दु, ब्वना क्यनेमाः । उलि जक मखु, जुजु याःगु कुशल कार्यत नं लुमंका बिया च्वनेमाः । उकथं लुमंका विइबले जुजुया लुमना वया “अहो ! जिं यानागु कुशलकर्म थुलि थुलि दु । लँ वहः इत्यादि थुलि थुलि दु” धका सिइका काइं । धुकूथुवालं ब्वंगु न्यने धुंका जुजु थः परिचारिकापिं लिसे रसरङ्गय् भूले जूगुलिं थःम्हं यानागु कुशलकर्म नापं लँ, वहः इत्यादि गुलि दु धयागु ल्वमनावनी । हानं धुकू थुवाःलं लुमंका विइबले लुमना वइ । थुकथं हे सत्त्वपिनिगु चित्त सन्तती लोभ, द्वेष, मोहनं त्वपुया तःगु चक्रवर्ती जुजु परिचारिकापिं नापं रसरङ्गय् भूले जुया मस्युथे खः । स्मृति सम्प्रयुक्त जुया दान, शील इत्यादि कुशलकर्मतयत्त लुमना वःगु जक भण्डागारिकं ब्वना न्यंकुबले जुजुया रत्तत व कुशलकर्म लुमना वथें खः । स्मृतियात शिलास्तम्भ (ल्वहं थां), द्वारपाल

(ल्वखाःपिवा) लिसेनं दाँजे याना क्यना तःगु दु । आरम्मण्य्
क्वातुक्क स्थिर जुया च्वनिगु जुया शिलास्तम्भ समान धाःगु खः ।
चक्षु इत्यादि खुगू द्वारयात क्लेश दुहाँ मवयेक वशय् तये फुगुलिं
वा संयम याये फुगुलिं द्वारपालसमान धाःगु खः ।

हिरी व ओत्तप्प (ही व अत्तपा)

कायदुश्चरित्रादि अकुशल पापकर्म यायेगुलि लज्जा चायेगु
हिरीया लक्षण खः । कायदुश्चरित्रादि अकुशल पाप कर्मय् भय,
त्रास उत्पन्न जुइगु ओत्तप्पया लक्षण खः । हिरीं थःत थःम्हं गौरव
तया पाप यायेत लिचिलिसाः ओत्तप्पं मेपिंत गौरव तया पाप
यायेत लिचिलिगु खः । हिरी आध्यात्मयात अपेक्षा याना लज्जा
चायेगुकथं अकुशल कर्मपाखें लिचिली । ओत्तप्पं वाह्ययात अपेक्षा
याना अपायभयं ग्याःगुलिं अकुशल कर्मपाखें लिचिली । हिरीया
गौरव तयेगु लक्षण दु । ओत्तप्पया अपराध खना ग्याइगु, भय खना
ग्याइगु लक्षण दु । हिरी भिंगु कुलयाम्ह भौमचा समान खः । उम्ह
भौमचां थः स्वामि छम्हं बाहेक मेपिलिसे सहवास याइमखु ।
ओत्तप्प शील दुम्ह नगरशोभिनी समान खः ।

हिरी उत्पन्न जुइगु कारण - कुलगोत्र, वैश, शूर, बहुश्रुत
धका ४-थी दु । ओत्तप्प उत्पन्न जुइगु कारण शील, देश, प्रजा,
भिक्षु धका ४-थी दु । हिरी उत्पन्न जुइगु प्यंगू कारणमध्ये
कुलगोत्रं याना उत्पन्न जुइगु पहः - अय्ला थ्वं त्वनेगु, परस्त्री
परपुरुष गमन यायेगु, शिकार यायेगु इत्यादि ज्या याये धका
बिचाः वइबले अय्ला थ्वं त्वनेगु इत्यादि ज्या हीनपिं पापीतय्सं
जक याइगु ज्या खः । जि जूसां जिगु कुलवंश, मां, बौ, बाज्या,
बज्येपिं उत्तमगु गोत्रयापिं खः । विहार वनिगु, उपदेश न्यनेगु, दान
यायेगु इत्यादि भिंगु कुशलकार्यजक याइपिं खः । यदि जिं जक
अय्ला थ्वं त्वनेगु इत्यादि अकुशल कर्म यात धाःसा जित भिंगु
कुलयाम्ह जुया थुकथं दुष्कर्म याना जुल धका निन्दा याका
च्वनेमाली । थःगु कुलया नां वनी धका थः कुलयात रक्षा
यायेगुकथं अकुशलपाखें लिचिलीगुयात कुलगोत्रं याना हिरी
उत्पन्न जूगु धाइ । वैशया कारणं हिरी उत्पन्न जुइगु पहः -

पापकर्म धयागु ज्ञान मदुपिं मचातयसं याइगु ज्या खः । जिथें वृद्ध अवस्थाय् थ्यने धुकूम्ह सिइ त्यइनम्हं पाप कर्म याये मत्वः धका वैशया कारणं अकुशलपाखें लिचिलीगुयात वैशं याना हिरी उत्पन्न जूगु धाइ । शूर वीर जूगु कारणं हिरी उत्पन्न जुइगु पहः - प्राणी हिंसा याना ला ब्यापार यायेगु धयागु मेमेगु ज्या यायेगु आँट मदुपिं सभाय् खँ ल्हाय् ग्याःपिसं कमजोरपिसं जक याइगु ज्या खः; जि जूसां ब्यापार यायेगुली दक्ष जू । सभाय् न्वों वायेत नं मग्याः । उकिं जिथें जाम्हसिनं नीचगु हीनगु कमजोरपिसं याइगु ला ब्यापार इत्यादि पापकर्म याये मज्यू, याये मत्वः धका शूर वीर जूगु कारणं अकुशलपाखें लिचिलीगुयात शूर वीरत्वं याना हिरी उत्पन्न जूगु धाइ । बहुश्रुतया कारणं हिरी उत्पन्न जुइगु पहः - न्या लायेगु, शिकार यायेगु इत्यादि पाप कर्म धयागु भिपिं गुरुपिनिगु संगत याना शिल्प विद्या सयेकेगु, अववाद उपदेश न्यनेगु बानी मदुपिं अन्धबालतयसं जक याइगु ज्या खः । जिथें जाम्ह भिपिं गुरुपिनिगु संगत याना शिल्प विद्या नं सयेका तयाम्ह, इलय् बिलय् अववाद उपदेश नं न्यनाच्चनाम्हं खः । थ्व कुशलकर्म, थ्व अकुशल कर्म, भिंगु कुशलकर्म यात धाःसा भिंगु प्रतिफल दइ, सुगती जन्म जुइ । मभिंगु अकुशल कर्म यात धाःसा मभिंगु विपाक भोगे यायेमाली, अपाय दुर्गती पतन जुइ यः इत्यादि कथं यक्व न्यना तयागु दया बहुश्रुत दुम्हसिनं न्या लायेगु, शिकार यायेगु इत्यादि पाप कर्म याये मत्वः धका आपाः श्रुत दुगुलिं अकुशलपाखें लिचिलीगुयात बहुश्रुतं याना हिरी उत्पन्न जूगु धाइ ।

ओत्तप्प उत्पन्न जुइगु ४-गू कारणमध्ये शीलं याना ओत्तप्प उत्पन्न जुइगु पहः - थुगु लोकय् शील सम्पन्नपिं मनूत दु, भिक्षुपिं दु, देवतापिं दु । यदि जिं पापकर्म यात धाःसा थुपिं शीलवान्पिसं निन्दा याइ, उपहास याइ । शील मदुपिं द्वःछिम्हसिनं निन्दा याःसां, मयाःसां छुं खँ मदु । शीलवान्पिसं निन्दा याका च्वने मालकि वांमला धका शीलवान्पिसं निन्दा याइ धका ग्याना अकुशलपाखें लिचिलीगुयात शीलं याना ओत्तप्प उत्पन्न जूगु धाइ । देशं अथवा थासं याना ओत्तप्प उत्पन्न जुइगु पहः - थुगु थाय् विहार वनेगु,

शील पालन यायेगु, दान यायेगु इत्यादि कुशल पुण्यकार्य जक याना च्वंपिं मनूत दुगु थाय् खः धका न्यंकभनं फैले जुया च्वंगु दु । यदि जिं थुगु थासय् च्वना अकुशल पापकर्म याये लातधाःसा थुजागु पवित्र थासय् च्वना पापकर्म यायेगु आँट दुम्ह पापी धका छ्चाखेलं न्यना वनी । उकिं थुगु थासय् पाप यायेगु आँट मदु धका अकुशलपाखें लिचिलीगुयात देशं (थासं) याना ओत्तप्प उत्पन्न जूगु धाइ । प्रज्ञां ओत्तप्प उत्पन्न जुइगु पहः - जिं प्रज्ञावान्पिनि न्ह्योने अकुशल पापकर्म यात धाःसा प्रज्ञावान्पिसं निन्दा याइ, उपहास याइ । उकिं जिं प्रज्ञावान्पिनि न्ह्योने पाप याये मखु धका अकुशलपाखें लिचिलीगुयात प्रज्ञां याना ओत्तप्प उत्पन्न जूगु धाइ । भिक्षुभावं ओत्तप्प उत्पन्न जुइगु पहः - न्या लायेगु, शिकार यायेगु इत्यादि गृहस्थीपिसंजक याइगु ज्या खः । जिथें जाम्ह त्यागी, पीतचीवर पुना तयाम्ह भिक्षुं थुजागु पापकर्म याये मत्वः धका भिक्षुत्वयात अपेक्षा याना अकुशलपाखें लिचिलीगुयात भिक्षुभावं याना ओत्तप्प उत्पन्न जूगु धाइ ।

हिरी व ओत्तप्प अकुशल पापं लिचिलीगुया मूलभूत कारण खः । मछ्छाःगुलिं अकुशलयात मयात धाःसा नं अकुशल धर्म उत्पन्न जुइमखु । अपायभय खना ग्याना अकुशलयात मयात धाःसानं अकुशल धर्म उत्पन्न जुइमखु । पापकर्म यायेगुली लज्जा व भय दतकि पापकर्म याइपिं नं मदया वनी । हिरी ओत्तप्प निगूयात लोकसम्मतिदेव, उपपत्तिदेव, विसुद्धिदेवपिसं रक्षा याना तइगु जुया देवधर्म (देवधम्म) धाइ । लोकं सम्मत याना तःम्ह जुजुयात सम्मुतिदेव धाइ । मांया गर्भय् प्रतिसन्धि मच्चंम्ह देवयात उपपत्तिदेव धाइ । बुद्ध, अरहन्तपित विसुद्धिदेव धाइ । देवधम्मजातकय् चन्द्र, सूर्य राजकुमारपिं निम्हमध्ये चन्द्रकुमारयात राक्षसं ज्वना तःबले दाजुम्ह महिसकुमारं राक्षसयात हिरी व ओत्तप्प धयागु देवधम्म विषयय् कंगु खँ नं हिरी व ओत्तप्पयात देवधम्म धाइ धका स्पष्ट जू । थ्व निगू धर्मया कारणं लोक रक्षा जुया च्वनी । पापकर्म यायेगुली लज्जा व भय मन्तकि पापकर्म याइपिं दया वइ । मनूत पशुवत् आचारणय् लगे जुइ । बःलाम्हं बःमलाम्हसित विनाश याइ । थुकथं हिरी व ओत्तप्प मन्तकि लोक

विनाश जुइ । उकिं हिरी व ओत्तप्पयात लोकपाल धर्म, शुक्लधर्म नं धाइ ।

अलोभ

आरम्मणय् आसक्त मजुइगु, प्यपुना मच्चनेगु अलोभया लक्षण खः । आस्रवक्षय जुइधुंक्कीपिं बुद्ध, अरहन्त, प्रत्येकबुद्ध समान खः । बुद्ध, अरहन्तपिंके जिगु पात्र, चीवर, जिगु विहार, पुखू, जिगु आवास धका क्वात्तुक ज्वनेगु स्वभाव दइ मखुथें अलोभया नं आरम्मणय् क्वात्तुक ज्वनेगु स्वभाव दइ मखु । पुखुली त्वया च्वंगु पलेस्वाँ समान नं खः । पुखुली त्वयाच्वंगु पलेस्वाँ लखं अलग जुया च्वय् तहाँ वयाच्वनीथें आरम्मणय् प्यपुना च्वनीमखु । पलेस्वाँ हः समान नं खः । पलेस्वाँ हलय् च्वंगु लः पलख नं थाना च्वनिमखुथें अलोभं नं रूपारम्मण इत्यादि आरम्मणतय्त थाका तइ मखु । मलमूत्र गालय् कुतुं वंम्ह मनू समान नं खः । मलमूत्र गालय् कुतुं वंम्ह मनुखं थःके किनाच्वंगु मलयात यःयेकि मखुथें, प्यपुनि मखुथें अलोभ खूगु आरम्मणय् प्यपुनि मखु ।

अदोस (अद्वेष)

आरम्मणय् चित्त विनम्रभावं क्वच्छुइगु अद्वेषया लक्षण खः । मचांनिसें पासा जुइनीपिं निम्ह छुटे जुया हानं नाप लाइगु इलय् तःसकं लय्लय्ताया प्रणीतगु भोजन नकेगु समान खः । चन्दनथें नं खः । चन्दनं चुँइ चुँइ जूगु लःयात ख्वाँउका बिइथें अद्वेषं परिदाह वा द्वेषाग्नियात शान्त यानाबिइ ।

तत्रमज्झत्तता (तत्रमध्यस्थता)

सम्प्रयुक्तधर्मतय्त आरम्मणय् उपेक्षित याकीगु तत्रमध्यस्थताया लक्षण खः । आजानि सल निम्ह प्यनातःगु बरिग चले यानाच्वंम्ह बरिगथुवाःथें खः । बरिगथुवालं आजानि सल निम्हसित समताय् तया याउँक यंकाच्वनीथें तत्रमध्यस्थतां सम्प्रयुक्त धर्मतय्त न्यूनता व अधिकतां अलग याना समताय् वा मध्यस्थताय् स्थित याइ ।

कायपस्सद्धि, चित्तपस्सद्धि (कायप्रभब्धि, चित्तप्रभब्धि)

थःनाप सम्प्रयुक्त जूगु चैतसिकतय्त शान्त यायेगु कायप्रश्रब्धिया लक्षण खः । थःनापं सम्प्रयुक्त जूगु सोभनचित्तयात शान्त यायेगु चित्तप्रश्रब्धिया लक्षण खः । तांन्वयेका वःम्ह व्यक्तियात सिचुगु किचलय् च्वनिबले शान्त जुइथें चित्तयात संताप याना बिइगु औधृत्य प्रधानगु क्लेश शान्त जुइगु प्रश्रब्धि खः ।

कायलहुता, चित्तलहुता (कायलघुता, चित्तलघुता)

थःनापं उत्पन्न जुइगु चैतसिकतय्त हलुका यायेगु कायलघुताया लक्षण खः । थःनापं उत्पन्न जुइगु शोभन चित्ततय्त हलुका यायेगु चित्तलघुताया लक्षण खः । भ्यातुसे च्वंगु भार दिकेथें खः । भ्यातुगु भार थिन व मिद्ध समान खः ।

कायमुदुता, चित्तमुदुता (कायमृदुता, चित्तमृदुता)

थःनापं उत्पन्न जुइगु चैतसिकतय्त मृदु याना बिइगु कायमृदुताया लक्षण खः । थः नापं उत्पन्न जुइगु शोभनचित्ततय्त मृदु याना बिइगु चित्तमृदुताया लक्षण खः । क्वाचुसे छाःगु छचंगु नाइसे च्वंथें खः । क्वाचुगु छाःगु छचंगु दृष्टि समान खः ।

कायकम्मञ्जता, चित्तकम्मञ्जता (कायकर्मण्यता, चित्तकर्मण्यता)

थःनापं उत्पन्न जुइगु चैतसिकतय्त प्रवीण (निपुण) याना बिइगु कायकर्मण्यताया लक्षण खः । थःनापं उत्पन्न जुइगु शोभनचित्ततय्त प्रवीण (निपुण) याना बिइगु चित्तकर्मण्यताया लक्षण खः । बारम्बार छुइ धुंकूगु लुँ समान खः । बारम्बार मछुनीगु लुँ मुगलं दालकि फये मफया तःतज्याना वनी । बारम्बार छुया तःगु लुँ थः इच्छाकथं चुरी, चाःचा, अहू इत्यादि थःयात माःकथं दयेकूसां तःज्याइमखु । थःत यःगु दयेकेत अनुकूल जुइ । अथे हे चित्त चैतसिकया कुशल ज्या यायेत अनुकूल जुइ, प्रवृत्त जुइ ।

कायपागुञ्जता, चित्तपागुञ्जता (कायप्रागुण्यता, चित्तप्रागुण्यता)

थःनापं उत्पन्न जुइगु चैतसिकतय्त अश्रद्धा प्रधानगु अकुशल चैतसिकपाखें शान्त याना बिइगु कायप्रागुण्यताया लक्षण खः । थःनापं उत्पन्न जुइगु शोभनचित्ततय्त अश्रद्धा प्रधानगु अकुशल चित्त शान्त याना बिइगु चित्तप्रागुण्यताया लक्षण खः । गथे रोगीम्ह व्यक्तिं ज्या याये फइमखु । अथे हे अश्रद्धा प्रधानगु अकुशल चित्त कुशल आरम्मणयात बांलाक ग्रहण याये फइमखु । अकुशलचित्तं चैतसिकयात रोगीथें यानाबिइ । प्रागुण्यतां चित्तचैतसिकयात निरोगीम्ह समान यानाबिइ ।

कायजुकता, चित्तजुकता (काय-ऋजुकता, चित्त-ऋजुकता)

थः नापं उत्पन्न जुइगु चैतसिकतय्त तप्यंका बिइगु काय-ऋजुकताया लक्षण खः । थः नापं उत्पन्न जुइगु शोभनचित्ततय्त तप्यंका बिइगु चित्त-ऋजुकताया लक्षण खः । ब्यकोगु वाणयात तप्यंकीम्ह ब्याधा समान खः । ब्यकोगु वाण अकुशल चित्त समान खः । वाणयात तप्यंकीम्ह ब्याधा ऋजुकता समान खः । अकुशलं याना गुबलें सङ्कुचितम्ह जुइगु, गुबलें छलकपटी जुइगु, गुबलें फटाहा जुइगु, गुबलें पहःगुलु जुइगु इत्यादिकथं ब्यकोयेका बिइ । उकथं ब्यकोगुयात तप्यंका बिइगुयात ऋजुकता धाइ ।

श्रद्धां शुरु जुया चित्त-ऋजुकतां अन्त जुयाच्चंगु १९-गु चैतसिकयात फुक्क प्रकारया शोभण चित्त ५९-गुली मिले जूगु जुया सोभनसाधारण चैतसिक धाइ ।

विरति चैतसिक ३- गु

सम्यक्-वचन, सम्यक्-कर्मान्त, सम्यक्-आजीविका स्वंगु विरति चैतसिकमध्ये जीविकोपार्जनया हेतु मखुगु मृषावाद, पैशुन्यवचन, पौरुषवचन, सम्फप्रलापवचन धयागु वचीदुश्चरित्र प्यंगुलिं अलग जुया च्वनेगु सम्यक्वचनया लक्षण खः ।

जीविकोपार्जन कारण मखुगु प्राणातिपात, अदिन्नादान, कामेषुमिध्याचार धयागु कायदुश्चरित्र स्वंगुलिं अलग जुया च्वनेगु सम्यक्-कर्मान्तया लक्षण खः ।

जीविकोपार्जनया हेतु जुयाच्वंगु वचीदुश्चरित्र ४-गू व कायदुश्चरित्र ३-गुलिं अलग जुया च्वनेगु सम्यक्आजीविकाया लक्षण खः ।

सम्यक्वचन व सम्यक्कर्मान्त बाह्ययात अपेक्षा याना अकुशलं अलग जुइ । सम्यक्आजीविका आध्यात्मयात अपेक्षा याना अकुशलं अलग जुइ । उपमा - सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त निगू चैतसिकत राजदण्ड खना ग्याना खुइ मछःमह खुं समान खः । राजदण्ड धयागु बाह्ययात अपेक्षा याना मखुसे लिचिलिथें सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त चैतसिकत नं अपायभय धयागु बाह्ययात अपेक्षा याना मृषावाद इत्यादि ४-गू दुश्चरित्र, प्राणातिपात इत्यादि ३-गू दुश्चरित्रं अलग जुइ, लिचिली । सम्यक्आजीविका सिइ खना ग्याःगुलिं विष मनमह समान खः । थःयात अपेक्षा याना विष मनथें सम्यक् आजीविकां थःयागु जीविकोपार्जनया हेतु जुयाच्वंगु आजीव आध्यात्मयात अपेक्षा याना वचीदुश्चरित्र ४-गू, कायदुश्चरित्र ३-गुलिं अलग जुइ, लिचिली ।

सम्यक्वचनं नं वचीदुश्चरित्र ४-गुलिं अलग जुइ । सम्यक्आजीविकां नं वचीदुश्चरित्र ४-गुलिं अलग जुइ । सम्यक्कर्मान्तं नं कायदुश्चरित्र ३-गुलिं अलग जुइ । सम्यक् आजीविकां नं कायदुश्चरित्र ३-गुलिं अलग जुइ । थुकथं अलग जुइगुली छु फरक दु ? स्वरूप व हे जोडा मखुला ? धका न्हचसः तयेथाय् दु । सम्यक्वचनं ४-गू वचीदुश्चरित्रं अलग जुइगु इलय् जीविकोपार्जन धयागु आजीव हेतुयात अनपेक्षित याना अपायभय धयागु बाह्ययात अपेक्षा याःगुकथं अकुशलं अलग जुइ । सम्यक्आजीविका ४-गू वचीदुश्चरित्रं अलग जुइगु इलय् जीविकोपार्जन धयागु आजीवहेतुयात अपेक्षित याना अकुशलं अलग जुइ । सम्यक्कर्मान्त कायदुश्चरित्र ३-गुलिं अलग जुइबले जीविकोपार्जन धयागु आजीवहेतुयात अनपेक्षित याना अपायभय

धयागु वाह्ययात जक अपेक्षा याःगुकथं कायदुश्चरित्र ३-गुलिं
 अलग जुइ । सम्यक्आजीविकां कायदुश्चरित्र ३-गुलिं अलग
 जुइबले जीविकोपार्जन धयागु आध्यात्मयात अपेक्षा याना
 कायदुश्चरित्र ३-गुलिं अलग जुइ । थुकथं आजीव हेतु अपेक्षित
 जुइगु, मजुइगु फरक जू । सम्यक्आजीविकाया अलग जुइगुली
 दक्कसिबे न्हापां अपायगति धयागु वाह्ययात हे अपेक्षित जूसां
 लिपा जीविकोपार्जन आध्यात्मयात हे अपेक्षित यानाच्चनी ।
 सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त, सम्यक्आजीविका; थुपिं ३-गु
 अपेक्षित जू, मजू उपमां क्यने - छम्ह मनुखं उद्यान, जग्गा,
 जमिन इत्यादितयत् थःगु निजी सम्पत्ति मखुसां नं थः मां बौ
 बाज्या अजिपिसं त नं तं ज्याना नया वया च्वंगु जुया थःगु हे
 उद्यान आदि खः धका विवाद याना ल्वापु जूगुलिं खँ सःम्ह
 वकीलयाथाय् वना “भो वकील ! छंत गुलि लुँ वहः धन सम्पत्तिं
 च्छायेमाः । जिगु थःगु केव, उद्यान, जग्गा जमिन मखु । तर उगु
 थासय् ज्याना नया वयाच्चनागु पक्कां खः । उपिं केव, उद्यान
 आदि जिगु ल्हातय् लाइकथं छं मखुगु खँ ल्हाना जिगु अधिकारय्
 लाका व्यु” धाल । वकील जूम्हं “ज्यू उगु जग्गा छंगु मखुसां जिं
 विभिन्न प्रकारं खँ चाःहिका खःथें च्वंक खँ ल्हानाविइ” धका
 उपहार च्छाःगुयात काल । लिपा वकील जूम्हेसिया थुकथं विचार
 वल - “जिं आः वयागु निजी मखुगु उद्यान, जग्गा जमिनयात
 मखुगु खँ ल्हाना, वयागु खः धका म्हावाद ल्हात धाःसा भगवान्
 बुद्धं मखुगु खँ ल्हाइम्ह व्यक्ति अपाय दुर्गती पतन जुइ । अपायभयं
 मुक्त जूसां रूपवर्ण बांमलाइगु, म्हुतुं दुर्गन्ध वास वइगु, वात भूवः
 मिले मजुइगु, क्वजिक खँ ल्हाये मसये यःगु आदिरूपं आपालं दोष
 वा अवगुणया बारे कना बिज्याःगु दु । आः जिं सत्पुरुषपिसं घृणा
 याइगु मभिंगु प्रतिफल बिइगु ज्या स्वीकार याना कायेलात । उकिं
 मखुगु खँ ल्हाना मुद्दां मखुम्हेसित त्याकल धाःसा अपाय दुर्गती
 पतन जुया दुःख भोगे यायेमालि ।” थुकथं अपाय भययात जक
 अपेक्षित याःगु कथं वयात घुस बिइहःगु लुँ वहः धन सम्पत्ति हानं
 लित बिल । मखुगु खँ ल्हायेगुलिं नं अलग जुल । थुकथं अलग
 जुइबले सम्यक्वचन जुइ ।

सम्यक् आजीविकां अलग जुइगु पहः - मखुगु खँ ल्हाना बिइ धका प्रतिज्ञा यायेधुंका "जिं (मृषावाद) मखु खँ ल्हाना दइगु सम्पत्ति जन्मभर छचलेत गाःगु नं मखु । उगु सम्पत्ति जिं जक छचलेगु नं मखु । जिमि जहान मस्तयसं नं छचली । तर मखुगु खँ ल्हाःगु कारणं अपाय दुर्गती पतन जुइबले जि जक पतन जुइ । थुजागु दुःख भोगे याकिगु सम्पत्ति छु यायेत माःगु दु । दोषं रहित जूगु भिंगु बांलाःगु ज्या यानानये । मखूगुयात खः यायेगु खँ जिं ल्हायेमखु" धका जीविकोपार्जन आजीव हेतुयात अपेक्षित याना लिचिली । थुजागु अवस्थाय् सम्यक्आजीविका जुइ । थुपिं मृषावाद धयागु विरमितव्यवस्तु (विरत जुइ बहःगु वस्तु) छगुली सम्यक्वचन, सम्यक्आजीविका उत्पन्न जूगु पहः खः । पैशुन्यवाचन धयागु विरमितव्यवस्तुइ नं सम्यक्वचन व सम्यक्आजीविका उत्पत्ति पहः, पौरुषवाचन धयागु विरमितव्यवस्तुइ नं सम्यक्वचन व सम्यक्आजीविका उत्पत्ति पहः, सम्प्रलाप धयागु विरमितव्यवस्तुइ नं सम्यक्वचन व सम्यक्आजीविका उत्पत्ति पहः वने धुंकूगु उपमा आधार कया थुइका काये माल ।

सम्यक्कर्मान्त व सम्यक्आजीविकाय् अपेक्षित जू मजू फरकगु उपमा - छम्ह मनुखं मेम्ह मनुयात "जि ला नये मास्ते बल, म्ये स्याना जित बिइहिं । उकिया बापते छन्त उचित मूल्य बिइ" धका ज्या वात । मेम्ह मनुखं ज्यू धका स्वीकार यात । स्वीकार याना म्ये स्यायेथाय् थ्यंबले थुकथं बिचाः यात - "यदि जिं म्ये स्यात धाःसा प्राणातिपात याःगु जुइ । प्राणीहिंसा याःम्ह व्यक्ति मृत्युं लिपा अपाय दुर्गती पतन जुइ । अपायं मुक्त जुया मनू जूसां नं अङ्ग प्रत्यङ्ग भङ्ग जुइका च्वनेमाली । रोग ब्याधि आपाः दइगु, अल्पायु जुइगु, कतपिसं हत्या याका च्वनेमालीगु इत्यादि यक्व विपाक भोगे याये माली । उकिं जिं स्याये मखुत" धका बिचाःयाना मस्यासे लिहाँवल । उजागु अवस्थाय् सम्यक्कर्मान्त जुइ । सम्यक्आजीविका उत्पत्ति पहः - "म्ये स्यात धाःसा भितका इत्यादि ध्येबा बिइ । उलि ध्येबा छुं यायेत गाःगु नं मखु । नयेबले जि याकचां नयेगु नं मखु । जहान, काय्

मृत्यायपिसं नं नइ । तर अपाय पतन जुइवले जिं जक दुःख भोग यायेमाली । उकिं जिं म्ये स्याये मखुत” धका स्यायेगुलिं लिचिली । थुजागु अवस्थाय् सम्यक्आजीविका जुइ । प्राणातिपात छगू जक उपमा बियागु खः । थुकथं हे अदिन्नादान, कामेषुमिथ्याचार्य् नं सम्यक्कर्मान्त, सम्यक्आजीविका उत्पत्ति पहः सिइका कायेमाल । मृषावाद .....पूर्ववत्..... कामेषुमिथ्याचार; थुपिं न्हेगू लिचिलेवहःगु धर्म जुया विरमितव्यवस्तु धाइ । विरति चैतसिक स्वंगूयात जक लिचिले वहः जूगू न्हेगू विरमितव्यवस्तुपाखें लिचिलिगु जुया विरति धाइ ।

विरति स्वंगू

विरति (१) सम्पत्त विरति, (२) समादान विरति, (३) समुच्छेद विरति धका स्वंगू दु । इपिं स्वंगूमध्ये समादान विरतिं अनागतयात अपेक्षा याइ । ल्यं दुगु निगू विरतिं वर्तमानयात जक अपेक्षा याइ । सम्पत्त विरति धका न्ह्यवः शील समादान याना तःगु मदयेकं स्यायेगु खुयेगु इत्यादि अकुशलकर्म चूला वइगु अवस्थाय् उगु अकुशल कर्मयात मयासे विरत जुइगुयात धाइ । समादान विरति धका न्ह्यवः गुरुपिंथाय् थनिं निसें थ्वन्हु, थ्वला, थ्वदँतक प्राणीहिसां यायेगु इत्यादि अकुशलकर्म यायेमखु धका प्राणातिपाता वेरमणि इत्यादिकथं शील समादान याना तःगु शील मस्यंक विरत जुइगुयात धाइ । आर्यमार्गय् दुथ्यागु सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त, सम्यक्आजीविका धयागु स्वंगू विरति खः । उगु आर्यमार्ग विरति उत्पन्न जूसें निसें स्याये मास्ते वइगु चित्त, खुइ मास्ते वइगु चित्त इत्यादि लुयावइ मखुत । दुश्चरित्र, दुराजीव धयागु अकुशल याये मास्ते वइगु तीव्रगु चित्तत लुयावइ मखुत । छकोलनं निर्मूल जुइक शान्त जुयावनिगु खः । सदांया नितिं निर्मूल जुइक शान्त जुइकीगु मार्ग विरतियात समुच्छेद विरति धाइ ।

सम्पत्त विरति उत्पत्ति पहः – श्रीलंकाय् महाचक्कन व चूलचक्कन धयापिं निम्ह दाजुकिजा दु । छको इमि मांम्हेसित

तःसकं कडागु ल्वय् जुल । उबले वैद्ययात क्यना स्वःबले छिमि
मांयात मेगु वासः तन्त्र मन्त्रं लाइमखु । ताजागु खराचिया लाहि
नकुसा जक लनि धाल । उकिं दाजु जुयाच्चंम्ह महाचक्कनं
किजाम्ह चूलचक्कनयात खराचा मायेक छ्वःगुलिं जंगलय् वन ।
अबले खराचा छम्ह वाउंगु नलि घाँय् नयेत वल । चूलचक्कनयात
खनेवं उम्ह खराचा थारा न्हुया बिस्सुवंबले लहराय् तक्कनाच्चन ।
चूलचक्कनं उम्ह खराचित लाना मांया लागी योग्यगु वासः दयेके
धका बिचाः यात । अथे बिचाः याना हानं छको मती वंकल ।
जिमि मांयात म्वाकेत क्तपित्त ज्यान कायेगु धयागु उचित मजू
धका बिचाः याना खराचित “का हूँ, मेपिं खराचात नापं जङ्गलय्
वाँउगु धाँय् लः त्वना न्हचाइपुक च्वनाच्चं” धका तोता छ्वल ।
अथे तोता बिइ धुंका छें लिथ्यंबले दाजुम्हं खराचा दुला, मदुला
धका न्यंबले किजाम्हं उगु जूगु खँ दक्क कन । व न्यना
किजाम्हेसित तःसकं ब्वःबिल । चूलचक्कनं थः मांया न्ह्योने थथे
धका सत्यवाचा ल्हात - “जिं मनु जूसैनिसें सत्त्वप्राणीपित्त स्याये
नं धयागु लुममं । थुगु यथार्थगु सत्यवचनया कारणं मांया ल्वय्
लनाःवनेमा” धका सत्यवाचा ल्हाःगु अवस्थाय् वया मांया ल्वय्
तुरुन्त हे लनावन । थुगु कथावस्तुइ चूलचक्कनं न्ह्यवः शील
समादान याना तःगु म्दु । उकिं व खराचा लायेत जंगलय् वन ।
खराचा लाना नं स्यायेत बिचाःयात । लिपा विचार विमर्श याना
खराचित अभयदान विया तोताछ्वत । थुकथं स्यायेगु अवसर
चूलावःगु बखते मस्याःसे विरत जूगु सम्पत्त विरति खः ।

समादानविरति उत्पत्ति पहः - न्हापा छम्ह ब्राह्मणं
बुद्धरक्षित महास्थविरयाके शील शिक्षापद समादान याना ईचा,
क्वकिचा, चुपि ज्वना बुँ वन । हलो जोते यात । हलो जोते
यायेधुंका तोता छ्वःपिं द्वहँत लिहाँ मवःसे तनाच्चंगुलिं पर्वतय्
थहाँ वना मामां (उत्तर वर्धमान धयागु) पर्वतय् थहाँवन । उगु
पर्वतय् च्वय् थ्यंबले अजिंगर सर्प वयात हित्तुहिना ज्वन । अबले
वं ल्हाती दुगु चुपिं सर्पया छचों पाला छ्वये धका बिचाः यात ।
अथे बिचाः याना हानं छको विचार विमर्श यात “अहो ! जिं
गौरवनीय बुद्धरक्षित महास्थविरयाके शील समादान यानावया ।

थुगु शीलयात स्यंकेगु उचित मजू । बरू प्राण तोते, शिक्षापदयात ला तोते मखु” धका परामर्शन याना ब्वहलय् पाछ्याया वःगु चुपि जंगलय् वांछ्ववया बिल । अथे वांछ्ववया बिइवं हे अजिंगरं नं वयात तोतावन । थुगु कथावस्तुइ समादान यानातःगु शीलयात मस्यंकेया नितिं विरत जुया रक्षा याःगुलिं समादान विरति धाःगु खः ।

समुच्छेदविरति उत्पत्ति पहः - स्रोतापतिमार्ग प्राप्त जुलधाःसा दृष्टिगतसम्प्रयुक्त प्यंगू व विचिकित्सा ल्यं पुल्यं मदयेक प्रहाण जुइ । अनागामिमार्ग प्राप्त जुल धाःसा कामराग ल्यं मदयेक प्रहाण जुइ । अरहत्तमार्ग प्राप्त जुल धाःसा रूपराग, अरूपराग, औधृत्य हानापं ल्यं पुल्यं मदयेक प्रहाण जुइ । उकथं सदांया नितिं निर्मूल जुइक प्रहाण याइगु मार्ग विरतियात समुच्छेदविरति धाइ । थुकियात छाया विरति धाःगु धाःसा विरमितव्यवस्तुं अलग जूगुलिं विरति चैतसिक धाःगु खः । विरमितव्यवस्तु धयागु दुश्चरित्र ७-गू खः । थ्व दुश्चरित्र न्हेगू अलग जुइवहःगु अकुशलधर्म खः । स्वंगू विरति जक अकुशलं अलग जुइ सःगु कुशलधर्म खः ।

अप्रमाण्य चैतसिक २-गू

थुलि उलि धयागु प्रमाण मदुगु सुखित, दुःखित सत्त्वयात आरम्मण याइगुलिं करुणा व मुदितायात अप्रमाण्य धाःगु खः ।

करुणा

दुःख कष्ट सियाच्चंपि सत्त्वप्राणीपिं खना दया तयेगु, अनुकम्पा तयेगु करुणाया लक्षण खः । काय् म्हेयायपिंत तःसकं ल्वचं कइवले मां बौ जुयाच्चंपिसं याकनं ल्वचं मुक्त यायेत दया, अनुकम्पा तयाच्चनीथें करुणा यक्व दुम्ह व्यक्तियाके दुःखित प्राणीयात खनिवले याकनं दुक्खं मुक्त जुइमा धका करुणा उत्पन्न जुइ ।

मुदिता

सुखीपिं सत्त्वप्राणीपिंत आरम्मण याना प्रसन्न जुइगु, प्रमुदित जुइगु मुदिताया लक्षण खः । काय् म्हेयायपिं धन सम्पत्तिं परिपूर्ण

जुइबले सया सियावइबले मांबौपिं प्रमुदित जुइथें मुदिता दुम्ह व्यक्ति मेपिनि जियावःगु भिनावःगु उन्नति अभिवृद्धि जूगु खनिबले थथे हे उन्नति जुयावनेमा धका लय्लय् ताइ । करुणा व मुदिता निगुलिं वाह्य सत्त्वप्राणी धयागु प्रज्ञप्तियात जक आरम्मण याइ ।

शोभनसाधारण चैतसिकमध्ये अद्वेष चैतसिक, तत्रमध्यस्तता चैतसिक निगू अप्रमाण्य निगू; थुपिं प्यगूयात ब्रह्मविहार धाइ । मैत्री, करुणा, मुदिता, उपेक्षा हे खः । मैत्रीया राग सतिम्ह शत्रु, द्वेष तापाःम्ह शत्रु; करुणाया द्वेष सतिम्ह शत्रु, क्लेश तापाःम्ह शत्रु; मुदिताया सौमनस्य सतिम्ह शत्रु, म्हाइपुइगु अरति तापाःम्ह शत्रु, उपेक्षाया अज्ञानुपेक्षा सतिम्ह शत्रु, रागप्रटिघ तापाःम्ह शत्रु खः ।

प्रज्ञेन्द्रिय

अनित्य, दुःख, अनात्म, दुःख, दुःखसमुदय इत्यादियात प्रतिवेध याना यथाभूत रूपं सिइकिगु प्रज्ञेन्द्रियया लक्षण खः । अविद्यायात रोके यायेगुली आधिपत्य दुगु कारणं इन्द्रिय नं धाःगु खः । यात्रा यायेबले तःसकं (लँ स्यूम्ह) दक्षम्ह मार्ग निर्देशक समान खः । ख्वातुगु सिंपाता, नंपाता इत्यादियात फ्वचायेक कयेके फुम्ह, धनुष कयेकेगुली दक्षम्ह सिकारी समान नं खः । आरम्मणया यथार्थ स्वभावयात त्वःपुया विइगु अविद्यारूपी अन्धकारयात हटे याना आरम्मणया यथार्थ स्वभावयात उला क्यनिगु जुया प्रज्ञा जः समान खः । ज्योति समान खः । उकिं “नत्थि पञ्चासमा आभा” अर्थात् “प्रज्ञा समानगु ज्योति मेगु मदु” धका भगवान् बुद्धं आज्ञा दयेका विज्यागु खः ।

दृष्टि खंकीगु व प्रज्ञां खंकीगुली गुकथं फरक दु धका न्हचसः तयेथाय् दु । दृष्टिं आरम्मणयात मिथ्यारूपं खंकी । अनित्ययात नित्य, दुःखात सुख, अनात्मायात आत्मा धका ग्रहण याइगु ; कर्म, कर्मफलय् विश्वास मयाइगु थुकिया उदाहरण खः । प्रज्ञां आरम्मणयात ठीकरूपं, यथार्थरूपं खंकी । अनित्ययात

अनित्य हे धका .....पूर्ववत्..... कर्म व कर्मफल्य विश्वास याइगु
थुकिया उदाहरण खः ।

संज्ञा, विज्ञान, प्रज्ञां सिक्किगु छु फरक दु ? धका थथे
न्हचसः तयेथाय् दुगु जुया थुकियागु फरक क्यने -

चाहे मिथ्या जुइ व्यु चाहे सत्य, केवल तुयु, ह्याउँगु,
वाँउगु इत्यादि भेदं सिइकेगु मात्र संज्ञाया ज्या खः । संज्ञाद्वारा
सीकिबले थुगु मिथ्या, थुगु सत्य धका छुटे यायेफइ मखु । मिखा
निपां कांम्ह मनुखं किसिया तुति थिइबले “थ्व थां खः” धाइ, हानं
किसिया न्हाय्पं थिइबले “थ्व हासा खः” धाइगु संज्ञाद्वारा सिइकूगु
खः । विज्ञानं आरम्भणयात ग्रहण मात्र याइ । विज्ञानं आरम्भणयात
ग्रहण याइगु जुया विज्ञानद्वारा सीकूगु खः । प्रज्ञाद्वारा सीकीबले
मिथ्या मजूसे सत्यरूपं म्हसिकी । प्रज्ञां थुगु मिथ्या, थुगु सत्य
धका छुटे याये फुगु जुया संज्ञा व विज्ञानं सिइकीगु स्वयां थुकिं
विशेष रूपं म्हसिकी ।

छगू उदाहरण - छम्ह मचां म्हिताच्चच्चं ज्वालां थिइगु
लुँ छकू खन । मचां छु खः धका मस्यू । मांम्हसित क्यने यंकल ।
मांम्ह लुँ धका सिइकल । तर भिं मभिं मस्यू । अले लुँकमियाथाय्
क्यने यंकल । लुँकमिं भिं मभिं इत्यादि फुक्क प्रकारं यथार्थरूपं
वांलाक स्यू । थुगु उपमाय् मचां, मांम्हं व लुँकमिं लुँ म्हसिइकूगु
क्रमशः संज्ञा, विज्ञान व प्रज्ञां म्हसिइकीगुथें खः ।

सम्प्रयोगनय

५२-गू प्रकारया चैतसिकतय्गु स्वभाव लक्षणयात क्यने
धुंका ५२-गू प्रकारया चैतसिकत छु छु चित्तलिसे मिले जू मजू
धयागु खँ उल्लेख याये । थुगु चैतसिक थुलि चित्तलिसे सम्प्रयुक्त
जू थुलि चित्तलिसे सम्प्रयुक्त मजू इत्यादि रूपं प्रत्येक चैतसिक
चित्तलिसे सम्प्रयुक्त जूगु क्यनीगुयात सम्प्रयोगनय धाइ ।

सर्वचित्तसाधारण चैतसिक सम्प्रयोगनय

सर्वचित्तसाधारण चैतसिक ७-गू फुकक प्रकारया चित्तय् नं मिले जू अथवा स्पर्श, वेदना इत्यादि ७-गू चैतसिक ८९-गू अथवा १२१-गू प्रकारया चित्तय् मिले जू ।

प्रकीर्णक चैतसिक सम्प्रयोगनय

प्रकीर्णक चैतसिक खुगूमध्ये न्हापांगु वितर्क चैतसिक द्विपञ्चविज्ञान १०-गुलिं अलगगु कामचित्त ४४-गू व प्रथमध्यान चित्त ११-गू; थुकथं ५५-गू चित्तय् मिले जू ।

विचार चैतसिक वितर्क मिले जूगु चित्त ५५-गू व द्वितीयध्यान चित्त ११-गू; थुकथं ६६-गू चित्तय् मिले जू ।

अधिमोक्ष चैतसिक द्विपञ्चविज्ञान १०-गू व विचिकित्सा सहगत चित्त छगुलिं अलगगु ७८-गू चित्तय् मिले जू ।

वीर्य चैतसिक पञ्चद्वारावर्जन चित्त छगू, द्विपञ्चविज्ञान १०-गू, सम्प्रटिच्छन २-गू व सन्तीरण ३-गुलिं अलगगु ७३-गू चित्तय् मिले जू ।

प्रीति चैतसिक द्वेषमूल चित्त २-गू, उपेक्षा सहगत चित्त ५५-गू, कायविज्ञान २-गू व चतुर्थध्यान चित्त ११-गुलिं अलगगु ५१-गू चित्तय् मिले जू ।

छन्द चैतसिक अहेतुक चित्त १८-गू, मोहमूल चित्त २-गुलिं अलगगु ६९-गू चित्तय् मिले जू ।

अन्यसमान चैतसिकय् सम्प्रयोगनय ७-गू दु । सम्प्रयोगनय ७-गू धयागु सर्वचित्तसाधारण चैतसिक १-गू, प्रकीर्णक चैतसिक ६-गू जम्मा ७-गू खः । अन्यसमान चैतसिक १३-गूमध्ये वितर्क, विचार, प्रीति चित्त विस्तृतय् मिले जूगु कया ल्यं दुगु चैतसिकत चित्त संक्षिप्तय् मिले जूगु कया तःगु खः । छायाधाःसा - वितर्क, विचार, प्रीति ध्यानाङ्ग जुयाच्चंगु चैतसिक

जुया चित्त विस्तृत्य कया बाँकि चैतसिकत ध्यानाङ्ग कृत्य मदुगु
जुया चित्त संक्षिप्त्य कयातःगु खः ।

अकुशल चैतसिक सम्प्रयोगनय

अकुशल चैतसिक १४-गुलिं अकुशल चित्त्य जक मिले जू ।
उकी मध्ये मोह, अहिरिक, अनोत्तप्प व औधृत्य चैतसिक अकुशल
चित्त १२-गुलीं नं मिले जू । फुक्क प्रकारया अकुशल चित्त्य नं
मिले जूगुलिं उपयुक्त प्यंगू चैतसिकयात सर्वअकुशल साधारण
चेतसिक धाइ ।

लोभ चैतसिक लोभ सहगत चित्त ८-गुली मिले जू ।

दृष्टि चैतसिक दृष्टिगत सम्प्रयुक्त चित्त ४-गुली जक मिले
जू ।

मान चैतसिक दृष्टिगत विप्रयुक्त चित्त ४-गुली जक मिले
जू ।

द्वेष, ईर्ष्या, मात्सर्य व कौकृत्य चैतसिक प्रतिघ सम्प्रयुक्त
चित्त २-गुली जक मिले जू ।

थिनमिद्ध चैतसिक न्यागू ससंस्कारिक चित्त्य मिले जू ।
विचिकित्सा चैतसिक विचिकित्सा सहगत मोहमूल चित्त १-गुली
जक मिले जू ।

शोभन चैतसिकया सम्प्रयोगनय

शोभन चैतसिक २५-गूमध्ये श्रद्धा, स्मृति इत्यादि शोभन
साधारण चैतसिक १९-गू फुक्क प्रकारया शोभन चित्त ५९-गुली
मिले जू ।

सम्यक्वचन, सम्यक्कमान्त, सम्यक्आजीविका चैतसिक
लोकोत्तर चित्त ८-गुली मिले जू । लौकिक शोभन चित्त ५१-गूमध्ये
कामावचर कुशल चित्त ८-गुली जक गबलें गबलें अलग अलग
रूपं मिले जू ।

करुणा व मुदिता चैतसिक पञ्चमध्यान चित्तं अलगगु १२-गू महर्गत चित्तय्, कामावचर कुशल चित्त ८-गुली व सहेतुक कामावचर क्रिया चित्त ८-गुली - थुकथं २८-गू चित्तय् गबलें गबलें अलग अलग रूपं जक मिले जू ।

प्रज्ञेन्द्रिय चैतसिक ज्ञानसम्प्रयुक्त कामावचरचित्त १२-गू व सम्पूर्ण महर्गत लोकोत्तर चित्त ३५-गू - थुकथं ४७-गू चित्तय् मिले जू ।

नियतयोगी व अनियतयोगी चैतसिक

सम्प्रयुक्त चित्तलिसे न्ह्याबलें सम्प्रयुक्त जुया च्वनीगु चैतसिकयात नियतयोगी चैतसिक धाइ । सम्प्रयुक्त चित्तलिसे न्ह्याबलें सम्प्रयुक्त मजूसे गबलें सम्प्रयुक्त जुइगु गबलें सम्प्रयुक्त मजूइगु चैतसिकयात अनियतयोगी चैतसिक धाइ । ईर्ष्या, मात्सर्य, कौकृत्य, सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त, सम्यक्आजीविका, करुणा, मुदिता, मान, धिन, मिद्ध - थुपिं ११-गू चैतसिकयात अनियतयोगी चैतसिक धाइ । मेगु ल्यं दनिगु ४१-गू चैतसिकयात नियतयोगी चैतसिक धाइ । अनियतयोगी चैतसिक ११-गूमध्ये ईर्ष्या, मात्सर्य, कौकृत्य स्वंगू चैतसिक द्वेषमूल चित्त उत्पत्ति जुक्वपत्तिं मिले मजू । मेपिं खना दाह जुइगु इलय्, थःके दुगु सम्पत्ति सुचुकिगु इलय्, थःहं याये धुंकूगु दुश्चरित्रया व मयानागु सुचरित्रया विषयय् पश्चाताप जुइगु इलय् जक द्वेषमूलचित्त नापं सम्प्रयुक्त जू । गुबलें मिले जुया गुबलें मिले मजूगु जुया कदाचि धाइ । हानं ईर्ष्या मिले जूगु इलय् मात्सर्य, कौकृत्य एकालम्बण मजूगुलिं मिले जुइ मखु । मात्सर्य मिले जुइबले ईर्ष्या, कौकृत्य मिले जुइ मखु । कौकृत्य मिले जुइबले ईर्ष्या, मात्सर्य मिले जुइ मखु । स्वंगू छकोलं नं मिले मजू । अलग अलग छगू छगू याना मिले जुइगु जुया नाना धाःगु खः ।

विरति चैतसिक स्वंगू लोकोत्तर चित्त ८-गुली दुश्चरित्र दुराजीवयात हानापं ल्येथना प्रहाण याना छ्वइगु जूगुलिं छगूपाखं न्ह्याबलें सम्प्रयुक्त जू । उपिं विरति स्वंगू लौकिक चित्तय्

दुश्चरित्र दुराजीव आदिं विरत जुइवले विरति सम्प्रयुक्त जुया विरत मजुइवले विरति रहित जुइगु जुया कदाचि शब्द छचला तःगु खः । अथे गुबलें गुबलें मिले जूसां नं अलग अलग छगू छगू जक मिले जुइ । वचीदुश्चरित्रं अलग जुइवले सम्यक्वचन मिले जूसा सम्यक्कर्मान्त सम्यक्आजीव मिले मजू । कायदुश्चरित्रं अलग जुइवले सम्यक्कर्मान्त मिले जूसा वाँकिं दनिगु निगू मिले मजू । मिच्छाजीवं अलग जुइवले सम्यक्आजीविका मिले जूसा वाँकिं दनिगु निगू मिले मजू । गुबलें गुबलें मिले जूसां नं अलग अलग छगू छगू जक मिले जुइगु जुया विसुं विसुं धाःगु खः ।

अप्रमाण्य चैतसिक २-गू अप्रमाण्य सम्प्रयुक्त २८-गू चित्तय् सत्त्व प्रज्ञप्तियात आरम्मण याना करुणा तइवले व हर्ष जुइवले मिले जुया बुद्ध आदियात आरम्मण याइवले मिले जुइ मखु । थुकथं गुबलें गुबलें मिले जुइगु जुया कदाचि धाःगु खः । गुबलें गुबलें मिले जूसां छगूपाखं निगुलिं मिले जुइ मखु । छगू छगू अलग अलग जुया मिले जुइ । दुःखित सत्त्वपितं आरम्मण याना करुणा तइवले करुणा नापं मिले जुया मुदितानाप मिले जुइमखु । सुखित सत्त्वपितं आरम्मण याना हर्ष जुइगु इलय् मुदिता नाप मिले जुया करुणा नाप मिले जुइमखु । थुकथं पृथक पृथकरूपं मिले जुइगु जुया नाना धाःगु खः ।

मान चैतसिक लोभमूल विप्रयुक्त उत्पत्ति जुक्वपतिं मिले मजू । हीनमान, सदिसमान, प्रणीतमान थुपिं स्वंगूमध्ये छगू छगू जुइवले जक मान मिले जुया वाँकी इलय् मिले जुइमखु । उकिं कदाचि धाःगु खः । मान चैतसिक छगू जक जुया नाना धाये मज्यू । थिन चैतसिक व मिद्ध चैतसिक निगू ससंस्कारिक चित्त ५-गू उत्पत्ति जुक्वपतिकं मिले मजू । चित्त व चैतसिकया अनुत्साहित जुइवले जक मिले जुइ । गुबलें मिले जुया गुबलें मिले जुइ मखुगु जुया कदाचि धाःगु खः । थिन व मिद्ध चैतसिक २-गू गुबलें गुबलें मिले जुइवले छगूपाखं मिले जुया अलग मजूगुलिं सह कदाचि धाःगु खः । नाना धका धाये मज्यू । ईर्ष्या, मात्सर्य, कौकृत्य, विरति, करुणा, मुदिता चैतसिक कदाचि व नाना निगू नं जू ।

मान चैतसिकय् कदाचि छगू जक दु । थिन व मिद्ध चैतसिकय् कदाचि नं सह नं दु । ससंस्कारिक ५-गुली थिन व मिद्ध सम्प्रयुक्त जुइबले हे मेपिनिगु सम्पत्ति खना ईर्ष्या जुइगु स्वभाव दत धाःसा ईर्ष्या व थिनमिद्ध नापं उत्पन्न जुइ । उबले सह जुइ । ईर्ष्या, थिन, मिद्ध – उषिं स्वंगू चैतसिक दोसमूल ससंस्कारिकय् गुबलें स्वंगुलिं सम्प्रयुक्त जुया गुबलें स्वंगुलिं सम्प्रयुक्त मजू । उबले कदाचि जुइ । गुबलें थिन मिद्ध जक सम्प्रयुक्त जुया ईर्ष्या मद्दु, गुबलें ईर्ष्या जक सम्प्रयुक्त जुया थिन मिद्ध मद्दु । उबले नाना जुइ । थिन, मिद्ध, मात्सर्य व कौकृत्य नं थथे हे खः । लोभमूल विप्रयुक्त ससंस्कारिक चित्त २-गुली थिन मिद्ध व मान सह, नाना, कदाचि स्वंगुलिं दु । ईर्ष्या, मात्सर्य, कौकृत्य, मान; उक्त ४-गू चैतसिक थिन मिद्ध मिले जुइबले चैतसिक परस्परय् सह व नाना जू ।

संग्रहनय

लोकोत्तरचित्त संग्रहनय

लोकोत्तर चित्त ४०-गूमध्ये प्रथमध्यान चित्त ८-गुली अन्यसमान चैतसिक १३-गू व अप्रमाण्य वर्जित शोभन चैतसिक २३-गू – थुकथं ३६-गू चैतसिक संग्रह जू । छाया लोकोत्तर चित्तय् अप्रमाण्य मिले मजूगु खः धाःसा लोकोत्तर चित्तया आरम्मण निर्वाण खः । अप्रमाण्य चैतसिकया आरम्मण सत्त्व प्रज्ञप्ति खः । उकिं आरम्मण मिले मजूगु कारण लोकोत्तर चित्तय् अप्रमाण्य चैतसिक मिले मजू ।

लोकोत्तर द्वितीयध्यान चित्त ८-गुली वितर्क छगूयात तोता लोकोत्तर प्रथमध्यान चित्तय् मिले जुइगु ३५-गू चैतसिक मिले जू ।

लोकोत्तर तृतीयध्यान चित्त ८-गुली वितर्क, विचारयात तोता प्रथम, द्वितीयध्यानय् मिले जुइगु ३४-गू चैतसिक मिले जू ।

लोकोत्तर चतुर्थध्यानचित्त ८-गुली वितर्क, विचार, प्रीतिं अलगगु पूर्वोक्त ३३-गू चैतसिक मिले जू ।

लोकोत्तर पञ्चमध्यान चित्त ८-गुली उपेक्षा वेदना सहितगु चतुर्थध्यानय् मिले जुइगु उषिं ३३-गू चैतसिक हे मिले जू ।

महर्गतचित्त संग्रहनय

महर्गत चित्त २७-गूमध्ये प्रथमध्यान चित्त ३-गुली अन्यसमान चैतसिक १३-गू, विरति चैतसिक स्वंगुलिं अलगगु शोभन चैतसिक २२-गू - थुकथं ३५-गू चैतसिक मिले जू । महर्गत चित्त २७-गुली छायां विरति मिले मज्जुगु खः लय् धाःसा महर्गतचित्तं प्रज्ञप्तियात आरम्मण याइ । लोकोत्तर चित्तय् च्वंगु विरतिं निर्वाणयात आरम्मण याइ । लौकिक चित्तय् च्वंगु विरतिं दुश्चरित्रयात जक आरम्मण याइ - थुकथं आरम्मण मिले मज्जुगु कारणं खः । मेकथं - महर्गत कुशलं कामावचर कुशलंथे कायदुश्चरित्र, वचीदुश्चरित्रतय् तदङ्गकथं प्रहाण याःगु नं मद्दु । लोकोत्तर कुशलंथे दुश्चरित्र दुराजीवयात समुच्छेदकथं प्रहाण याःगु नं मद्दु । विष्कम्भनकथं जक प्रहाण याःगु जुया विरति मिले मज्जु । करुणा व मुदिता चैतसिक निगू पृथक् पृथक् रूपं जक मिले जू । छायां पृथक् पृथक् रूपं जक मिले जूगु धाःसा आरम्मण मिले मज्जुगुलिं खः । दुःखित सत्त्व प्रज्ञप्ति आरम्मण याइबले सुखित सत्त्व प्रज्ञप्तियात आरम्मण याये फइमखु । सुखित सत्त्व प्रज्ञप्तियात आरम्मण याइबले दुःखित सत्त्व प्रज्ञप्तियात आरम्मण याये फइमखु । उपमा - छयौं छगलं घः निघः कुविइ मफुथें खः ।

महर्गत द्वितीयध्यान चित्त स्वंगुली वितर्कयात तोता महर्गत प्रथमध्यानचित्तय् मिले जूगु ३४-गू चैतसिक मिले जू ।

महर्गत तृतीयध्यानचित्त स्वंगुली वितर्क व विचारयात तोता महर्गत प्रथम, द्वितीयध्यानचित्तय् मिले जूगु ३३-गू चैतसिक मिले जू ।

महर्गत चतुर्थध्यानचित्त स्वंगुली वितर्क, विचार व प्रीतिं अलगगु पूर्वोक्त ३२-गू चैतसिक मिले जू ।

महर्गत पञ्चमध्यानचित्त १५-गुली वितर्क, विचार, प्रीति व अप्रमाण्य चैतसिकं अलगगु पूर्वोक्त ३०-गू चैतसिक मिले जू ।

करुणा व मुदिता निगू चैतसिक लौकिक उपेक्षाय् मिले जुया महर्गत पञ्चमध्यानचित्तय् छाय् मिले मज्जुगु खः ? अर्पणाय् ध्यने धुंकूगु अप्रमाण्य सौमनस्य वेदना लिसे गुबलें नं अलग जुया उत्पन्न जुइ मखुगुलिं अप्रमाण्य निगू महर्गत पञ्चमध्यानचित्तय् मिले मज्जुगु खः ।

कामावचर शोभनचित्त संग्रहनय

कामावचर शोभनचित्त २४-गूमध्ये महाकुशल प्रथम द्वयलय् (निगुली) अन्यसमान चैतसिक १३-गू व शोभन चैतसिक २५-गू - थुकथं ३८-गू चैतसिक संग्रह जू । उपिं ३८-गूमध्ये विरति ३-गू व अप्रमाण्य २-गू - थुपिं ५-गू चैतसिकत छगूपाखं मिले जुइमखु । छगू छगू जक मिले जुइ । छाय् धाःसा अप्रमाण्यं सत्त्व प्रज्ञप्तियात आरम्मण याःसा विरतिं विरमितव्य वस्तुयात आरम्मण याइ । थुकथं आरम्मण निगू भिन्न जूगुलिं छगूपाखं मिले जुइ मखु ।

महाकुशल द्वितीयद्वयलय् प्रज्ञेन्द्रियं अलगगु ३७-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू ।

महाकुशल तृतीयद्वयलय् प्रीतिं अलगगु ३७-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू ।

महाकुशल चतुर्थद्वयलय् प्रज्ञा व प्रीतिं अलगगु ३६-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू ।

महाक्रिया प्रथमद्वयलय् विरति चैतसिक अलगगु ३५-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू । छाय् विरति मिले जुइमखु धाःसा - "एकन्त कुसलसभावत्ता नत्थि अब्याक्तेसु सम्भवोति वुत्तं विरति वज्जितानीति" धयागु टीका अनुसार लौकिक विरति निश्चितरूपं कुशल स्वभाव दया अब्याकृत

स्वभाव दयाच्वंगु क्रियाय् उत्पन्न जुइ मखूगुलिं क्रियाचित्तय् विरति मिले जुइमखु ।

मेकथं, महाक्रिया चित्त अरहन्तपिके जक दइगु चित्त खः । अरहन्त पुद्गलं दुश्चरित्र एवं दुराजीव आदियात निरवशेषरूपं प्रहाण याये धुकिगुलिं दुश्चरित्र दुराजीव आदिं विरत जुइमाःगु मदु । उकिं महाक्रिया चित्तय् विरति चैतसिक सम्प्रयुक्त जुइमखु ।

महाक्रिया द्वितीयद्वयलय् विरति व प्रज्ञेन्द्रियं अलगगु ३४-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू ।

महाक्रिया तृतीयद्वयलय् विरति व प्रीतिं अलगगु ३४-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू ।

महाक्रिया चतुर्थद्वयलय् विरति, प्रज्ञा व प्रीतिं अलगगु ३३-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू ।

महाविपाक प्रथमद्वयलय् अप्रमाण्य व विरतिं अलगगु ३३-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक संग्रह जू । छाया महाविपाकय् अप्रमाण्य व विरति मिले जुइमखु धाःसा - "कामावचरविपाकानं एकन्तपरित्तरम्मणता विरतिजाणपीतिचेतसिकानं एकन्तकुसलत्ता वुत्तं अप्पमञ्जाविरतिवज्जितानीति" धयागु टीका अनुसार आरम्मण फरक जूगुलिं खः । कामविपाकं परित्त नां जुयाच्वंगु कामधर्मयात निश्चितरूपं आरम्मण याइगु जुया अप्रमाण्य, विरति मिले जुइ मखु ।

महाविपाक द्वितीयद्वयलय् अप्रमाण्य, विरति व प्रज्ञेन्द्रियं अलगगु ३२-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू ।

महाविपाक तृतीयद्वयलय् अप्रमाण्य, विरति व प्रीतिं अलगगु ३२-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू ।

महाविपाक चतुर्थद्वयलय् अप्रमाण्य, विरति, प्रज्ञा व प्रीतिं अलगगु ३१-गू अन्यसमान व शोभन चैतसिक मिले जू ।

उगु उगु चित्तय् मिले मज्जूगु चैतसिकत क्यने मास्ते वःगुलिं “न विज्जन्तेत्थ विरति ..... । पे । ..... द्वयं तथा” धयागु गाथा आज्ञा जूगु खः । शोभन चित्तमध्ये महाक्रिया चित्त ८-गुली व महर्गत चित्त २७-गुली विरति चैतसिक; लोकोत्तर चित्त ८-गुली अप्रमाण्य चैतसिक मिले मजू । अथे हे महाविपाक चित्त ८-गुली विरती व अप्रमाण्य चैतसिक निथी नं मिले मजू ।

चित्त विशेषक चैतसिक

चित्त विशेषक चैतसिक त संक्षिप्तं क्यनेगु मति तथा “अनुत्तरे भान धम्मा ..... । पे । ..... विसेसका” धयागु गाथा आज्ञा जूगु खः । लोकोत्तर चित्तय् ध्यान धर्म विशेषक खः, महर्गत चित्त २७-गुली ध्यान धर्म व अप्रमाण्य चैतसिक विशेषक खः, कामावचर शोभन चित्त २४-गुली अप्रमाण्य चैतसिक, विरति चैतसिक, प्रज्ञेन्द्रिय चैतसिक व प्रीति चैतसिक विशेषक खः । चित्तलिसे मिले जुइगु मज्जूगु याना चित्त परस्परय् भिन्न भिन्न छुटे याना विइगु चैतसिकयात चित्त विशेषक चैतसिकत धाइ ।

अकुशलचित्त संग्रहनय

प्रथम असंस्कारिक चित्तय् १९-गू चैतसिक मिले जू । उकीमध्ये सर्वसाधारण चैतसिक ७-गू, प्रकीर्णक चैतसिक ६-गू जम्मा अन्यसमान चैतसिक १३-गू, अकुशल साधारण चैतसिक ४-गू, लोभ व दृष्टि – थुकथं १९-गू चैतसिक मिले जू ।

द्वितीय असंस्कारिक चित्तय् दृष्टि चैतसिक मिले मजू, मान चैतसिक मिले जू । उकिं थुकी नं प्रथम असंस्कारिक चित्तय् थें १९-गू चैतसिक मिले जू ।

तृतीय व चतुर्थ असंस्कारिक चित्तय् प्रीति चैतसिक मिले मजू । तृतीयय् दृष्टि व लोभ, चतुर्थय् लोभ व मान मिले जू । उकिं थुगु निगू चित्तय् नं १८-गू १८-गू चैतसिक मिले जू ।

पञ्चम असंस्कारिक चित्तय् प्रीतिं अलगगु अन्यसमान चैतसिक १२-गू, सर्वअकुशलसाधारण चैतसिक ४-गू, द्वेष, ईर्ष्या, मात्सर्य व कौकृत्य - थुपिं ४-गू जम्मा २०-गू चैतसिक मिले जू । तर ईर्ष्या, मात्सर्य व कौकृत्य चैतसिक छगूपाखं मिले मजू । छगू मिले जुइबले मेगु मिले जुइमखु । उकिं छगू क्षणय् १८-गुलिं अप्ठः चैतसिक थुगु चित्तय् मिले जुइ मखु ।

प्रथम ससंस्कारिक आदि चित्तय् असंस्कारिक चित्तय्थें खःसा नं थिन मिद्धं विशेषता क्यना मिले यायेमाः । उपमा - प्रथम असंस्कारिक चित्तय् १९-गू चैतसिक मिले जू, उकी थिनमिद्ध निगू तनेबले २१-गू चैतसिक जुइ । उकिं प्रथम ससंस्कारिक चित्तय् २१-गू चैतसिक मिले जू ।

मोहमूल चित्त निगूमध्ये औधृत्य सहगत चित्तय् छन्द व प्रीतिं अलगगु अन्यसमान चैतसिक ११-गू, अकुशल साधारण चैतसिक ४-गू - थुकथं १५-गू चैतसिक मिले जू ।

विचिकित्सासहगत चित्तय् छन्द, प्रीति व अधिमोक्षं अलगगु अन्यसमान चैतसिक १०-गू, अकुशलसाधारण चैतसिक ४-गू व विचिकित्सा १-गू - थुकथं १५-गू चैतसिक संग्रह जू । अधिमोक्ष छाया विचिकित्सा चित्तय् मिले मजूगु खःलय् धाःसा स्वभाव मिले मजूगु अकुशल जूगुलिं मिले मजूगु खः । विचिकित्साया निश्चयय् थ्यंकः वने मफइगु स्वभाव दःसा अधिमोक्षया निश्चयय् थ्यंकः वनीगु स्वभाव दु । उकिं मिले मजूगु खः ।

अहेतुकचित्त संग्रहनय

अहेतुक चित्त १८-गूमध्ये हसितुत्पाद चित्तय् छन्दं अलगगु अन्यसमान चैतसिक १२-गू मिले जू ।

वोड्ढवन चित्तय् छन्द, प्रीतिं अलगगु अन्यसमान चैतसिक ११-गू मिले जू ।

सौमनस्य सन्तीरण चित्तय् छन्द, वीर्यं अलगगु अन्यसमान
चैतसिक ११-गू मिले जू ।

मनोधातु स्वंगू व अहेतुक प्रतिसन्धि निगूली छन्द, प्रीति
व वीर्यं अलगगु अन्यसमान चैतसिक १०-गू मिले जू ।

द्विपञ्चविज्ञान १०-गूली सर्वचित्तसाधारण चैतसिक ७-गू
जक मिले जू ।

भो अनुरुद्धाचार्य ! सम्प्रयोगनयय् अकुशलयात न्हापां क्यथें
थुगु संग्रहनयय् नं अकुशलयात न्हापां क्यने माःगु मखुला ? छु
कारणं लोकोत्तर संग्रहनययात न्हापां क्यनागु खः ? धका थथे
न्हचसः तल धाःसा यक्व चैतसिक मिले जूगुलिं लोकोत्तर
संग्रहनययात न्हापां क्यनागु खः । यक्व चैतसिक मिले जूगु न्हापां
क्यनेगु जूसा महाकुशल संग्रहनय न्हापां क्यनेमाःगु मखुला ?
धाःसा महाकुशलय् अनियतयोगी चैतसिक नं दया यक्व चैतसिक
दुसां लोकोत्तरय् नियतयोगीकथं यक्व दुगुलिं महाकुशलसिकं
न्हापालाक लोकोत्तरयात क्यना तयागु खः ।

महर्गत व महाकुशलय् नियत ३३-गू परस्परय् समान
जुया नं छाय् महाकुशलया न्ह्यवः महर्गत कुशलयात क्यनागु खः ?

प्रणीत हीनकथं प्रणीतयात न्ह्यवः क्यनागु खः ।

महाविपाक धुंका महाक्रिया क्यने माःगु मखुला ?

महाक्रियाय् विपाकय् सिकं चैतसिक आपाः मिले जूगुलिं
महाक्रियायात न्हापालाक क्यना तयागु खः ।

प्रणीत हीन कथं प्रणीतयात न्ह्यवः क्यनेगु जूसा अकुशल
सिकं अहेतुक प्रणीत जूगुलिं अहेतुक धुंका अकुशलयात क्यने
माःगु मखुला ?

अकुशलय् अहेतुकय् सिकं चैतसिक आपाः मिले जूगुलिं
अकुशलयात न्हापालाक क्यना तयागु खः ।

अहेतुक संग्रहनयय् द्वेषञ्चविज्ञान इत्यादि धुंका अन्तय्
हसितुत्पाद क्यने माःगु मखुला ?

दक्व अहेतुकमध्ये हसितुत्पादय् दक्वसिबे अप्वः चैतसिक
मिले जूगुलिं थुकियात दक्वसिबे न्हापां क्यनागु खः ।

सम्प्रयोगनय व संग्रहनय विशेषयात गुकथं सिइकेगु
धाःसा थुगु चैतसिक थुलि चित्त लिसे सम्प्रयुक्त जू धका चित्तयात
तोके याना क्यनिगुयात सम्प्रयोगनय धाइ । थुगु चित्तय् थुलि
चैतसिक मिले जू धका चैतसिकयात तोके याना क्यनिगुयात
संग्रहनय धाइ ।

चैतसिकयात चित्त समानं ल्याः खायेगु विधि

स्पर्श चैतसिक संक्षेपं ८९-गू चित्तय् विस्तृतं १२१-गू
चित्तय् मिले जू । प्रत्येक चित्तय् मिले जुइगु हिसाबं स्पर्श
चैतसिक संक्षेपं ८९-गू विस्तृतं १२१-गू प्रकारया हे दु । थुगु रूपं
मिले जुइमाःगु चित्तलिसे मिले जूगु चैतसिकय् छगू छगूया भेद
याना क्यनेमाः ।

चैतसिक काण्ड क्वचाल ।

Dhamma.Digital

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

३. प्रकीर्णक-काण्ड

वेदना-संग्रह

चैतसिक काण्डयात विस्तृतं क्यनेधुंका प्रकीर्णक काण्डयात क्यने । समानरूपं मिले जूगु चित्त चैतसिकधर्मत आरम्मण विजानन, स्पर्शन आदि थथःगु लक्षणकथं ५३-गू दु । चित्त ८९-गू दसां नं आरम्मणविजानन (आरम्मणयात स्यूगु स्वभाव) लक्षणकथं छगू हे जक दु । चैतसिकय् स्पर्शया स्पर्शन (आरम्मणयात स्पर्श याइगु) लक्षण, वेदनाया अनुभवन (आरम्मणयात अनुभव याइगु) लक्षण, संज्ञाया सञ्जानन (आरम्मणयात म्हसीका तइगु) लक्षण आदि थथःगु लक्षण फरक फरक जूगुलिं ५२-गू हे दुगु जुल । उकिं थथःगु स्वभाव लक्षणकथं चित्त छगू, चैतसिक ५२-गू जम्मा ५३-गू जुल । थुपिं ५३-गुलिं नाम धर्म जूगुलिं “नाम तैपञ्जास” धका नं धाइ । थुपिं ५३-गूयात वेदनाभेद हेतु, कृत्य, द्वार, आरम्मण व वस्तु भेदकथं विभाजन याना क्यने ।

खुगू भेदमध्ये वेदना संग्रहद्वारा विभाजन यायेबले चित्त ८९-गू नं समावेश जुयाच्चंगु दु । द्वार संग्रहद्वारा विभाजन यायेबले द्वारविमुक्तचित्त १९-गू ल्यनाच्चंगु दु । वस्तु संग्रहद्वारा विभाजन यायेबले अरूप विपाक ४-गू नापं अरूपभूमी उत्पन्न जुइगु ४२-गू चित्त ल्यनाच्चंगु दु ।

सुखसहगत तेसट्टिलय् (६३-गुली) दुगु वेदनायात सुखवेदना धाइ । सुखसहगत ६३-गू धयागु सौमनस्यसहगत चित्त ६२-गू व सुखसहगत कायविज्ञान खः । सुखवेदना नं ६३-गू हे दु । सुख वेदनालिसे मिले जूगु चैतसिक जक द्वेष, ईर्ष्या, मात्सर्य, कौकृत्य, विचिकित्सा, मूलभूत जुयाच्चंगु सुखवेदनां अलगगु ४६-गू दुगु जुल । दुःखसहगत ३-गुली दुगु वेदनायात दुःखवेदना धाइ । दुःख सहगत ३-गू धयागु द्वेषमूल चित्त २-गू व दुःखसहगत कायविज्ञान

खः । दुःखवेदना नं ३-गू हे दु । दुःखवेदनालिसे मिले जूगु चैतसिक जक अन्यसमान चैतसिक १२-गू (प्रीतिं अलग याना), अकुशल साधारण ४-गू द्वेष, ईर्ष्या, मात्सर्य, कौकृत्य, थिन, मिद्ध याना २२-गू दुगुली मूलभूत जुयाच्वंगु दुःखवेदनां अलगगु २१-गू दुगु जुल । उपेक्षासहगत ५५-गुली दुगु वेदनायात उपेक्षा वेदना धाइ । उपेक्षासहगत ५५-गू धयागु उपेक्षा सहगत लोभमूल ४-गू मोहमूल २-गू, चक्षुविज्ञान २-गू, श्रोतविज्ञान २-गू, घ्राणविज्ञान २-गू, जिह्वाविज्ञान २-गू, सम्प्रतिच्छन २-गू, उपेक्षा सन्तीरण २-गू, मनोद्वारावर्जन १-गू, पञ्चद्वारावर्जन, कामावचर शोभन उपेक्षा १२-गू, पञ्चमध्यान २३-गू खः । उपेक्षावेदना नं ५५-गू हे दु । उपेक्षावेदनालिसे मिले जूगु चैतसिक जक द्वेष, ईर्ष्या, मात्सर्य, कौकृत्य, प्रीति, मूलभूत उपेक्षा वेदनां अलगगु ४६-गू दुगु जुल । इन्द्रियभेदयात नं थुगु हे तरिकां विभाजन यायेमाःगु जुल ।

हेतु-संग्रह

हेतु लक्षणकथं ६-गू कुशल, अकुशल, अब्याकृत धयागु जातिकथं ९-गू; मेकथं - कुशल, अकुशल, विपाक, क्रियाकथं १२-गू; काम, रूप, अरूप धयागु भूमिकथं ३६-गू दु । मेकथं, लक्षणकथं ६-गू, मातिकाकथं ९-गू, निर्देशकथं १२-गू, कामभूमी ६-गू; रूप, अरूप, लोकोत्तरभूमी ३-गू, ३-गू दुगु जुया ९-गू, जम्मा हेतु ४२-गू दु ।

मोह मूलचित्त २-गुली दुगु मोहयात अहेतुक चैतसिक धाइ । मोहमूलचित्त जक एकहेतुकचित्त खः । ल्यं दनिगु चैतसिक नं एकहेतुक चैतसिक हे खः । द्विहेतुक्य दुगु हेतु समूहयात एकहेतुक चैतसिक धाइ । ल्यं दुगु चैतसिक नापं चित्ततयत् द्विहेतुक चित्त, द्विहेतुक चैतसिक धाइ । त्रिहेतुक चित्त्य दुगु हेतु समूहयात द्विहेतुक चैतसिक धाइ । ल्यं दुगु चैतसिकनापं चित्तयात त्रिहेतुक चित्त त्रिहेतुक चैतसिक धाइ धका धया तल । लोभहेतु व द्वेषहेतुइ एकहेतुक (छगू जक हेतु) दु । मोहहेतुइ अहेतुक व एकहेतुक जक दु । अलोभ, अद्वेष हेतुइ एकहेतुक, द्विहेतुक दु । अमोहहेतुइ द्विहेतुक जक दु ।

कृत्य-संग्रह

छाय् प्रतिसन्धि धाइ धका थथे न्हचसः तल धाःसा निगू भवयात स्वाका विइगुलिं 'प्रतिसन्धि' धाःगु खः । स्वापु तइगु पहः - च्यूती थ्यन कि प्रतिसन्धी थ्यनी । उकिं च्युति व प्रतिसन्धि बिचय् समयया दिपा मद्दु, अन्तर मद्दु - उकथं दिपा मदयेक स्वाका विइगुलिं प्रतिसन्धि धाःगु खः । छाय् भवाङ्ग धाइ धाःसा खुसी धाःथें भवया कारण जुया अट्टरूपं उत्पन्न जुइगु जुया 'भवाङ्ग' धाःगु खः । पञ्चद्वारय् जुल धाःसा पञ्चारम्मण, मनोद्वारय् जुल धाःसा ६-गू आरम्मणयात विचा याइगु जुया 'आवर्जन' धाइ । खँकीगु ज्या सिद्ध याना विइगु जुया 'दर्शन' धाइ । न्यनेगु ज्या सिद्ध याना विइगु जुया 'श्रवण' धाइ । नं तुनेगु ज्या सिद्ध याइगु जुया 'घ्रायण' धाइ । सवाः कायेगु ज्या सिद्ध याना विइगु जुया 'सायन' धाइ । स्पर्श यायेगु ज्या सिद्ध याना विइगु जुया 'स्पर्शन' धाइ । पञ्चारम्मणयात ग्रहण याइगु जुया 'सम्प्रतिच्छन', थ्व हे पञ्चारम्मणयात निरीक्षण परीक्षण याइगु जुया 'सन्तीरण', निर्णय याइथें जुइगु जुया 'वोड्डब्वन' धाइ । स्यूगुकथं याकनं उत्पन्न जुइगु जुया 'जवन' धाइ । जवनयागु आरम्मणयात ग्रहण याये फुगुलिं 'तदारम्मण', च्यूत जुइगु जुया 'च्युति' (च्युति) धाइ ।

स्थान २५-गू धयागु प्रतिसन्धि १-गू स्थान, भवाङ्ग ६-गू स्थान, आवर्जन २-गू स्थान, पञ्चविज्ञान १-गू स्थान, सम्प्रतिच्छन १-गू स्थान, सन्तीरण १-गू स्थान, वोड्डब्वन २-गू स्थान, जवन ६-गू स्थान, तदारम्मण २-गू स्थान, च्युति ३-गू स्थान जम्मा २५-गू स्थान खः । प्रतिसन्धि स्थानय् मरणासन्नवीथि, भवाङ्ग ६-गू स्थानय् मरणासन्न २-गू वीथि, प्रतिसन्धि १-गू वीथि, प्रवृत्ति इलय् अतिमहन्तारम्मण, परित्तरम्मण वीथि धुंका मेगु वीथि जुइगु लिसे सम्बन्ध तया कायेमाः । आवर्जन निगू स्थान धयागु पञ्चद्वार वीथि, मनोद्वारवीथि खः । पञ्चविज्ञान, सम्प्रतिच्छन, सन्तीरणय् पञ्चद्वार वीथि कायेमाः । वोड्डब्वन २-गू स्थानय् अतिमहन्तारम्मण वीथि, महन्तारम्मण वीथि छगू स्थान, परित्तरम्मण वीथि १-गू स्थान, जवन ६-गू स्थानय् अतिमहन्तारम्मणवीथि,

महन्तारम्मणवीथि, विभूतारम्मणवीथि, अविभूतारम्मणवीथि, जवन धुंका च्युति जूगु मरणासन्न मनोद्वारवीथि, जवन धुंका च्युति जूगु पञ्चद्वारमरणासन्नवीथि कायेमाः । तदारम्मण निगू स्थानय् प्रवृत्ती छगू स्थान, मरणासन्नय् छगू स्थान; च्युति ३-गू स्थानय् मरणासन्नवीथी कायेमाः ।

द्वार-संग्रह

स्वभाविक लुखा मनूत दुहाँ पिहाँ जुइगुया कारण जुया च्वंथें स्कन्धशरीररूपी छेंया चक्षुप्रसाद आदि लुखा नं चक्षुद्वार वीथि आदिया उत्पन्न जुइगुया कारण जुयाच्वन । चक्खुमेव धयागु पाली एव शब्दं टीका धापुकथं मांसचक्षुयात, मणिमञ्जुगुरूया धापुकथं चक्षुदसककलापय् चक्षुप्रसादं बाँकी दुगु रूपयात निषेध याना च्वंगु दु । चक्षुद्वारय् पञ्चद्वारावर्जन, चक्षुविज्ञान, सम्प्रतिच्छन, सन्तीरण, वोट्टब्बन, कामजवन, सन्तीरण ३-गूलिं अलगगु तदारम्मण ८-गू हिसाबं ४६-गू चित्त दुहाँ पिहाँ जुइ । उत्पन्न जुगुयात दुहाँ वःगु धाइ । निरोध जुगुयात पिहाँ वंगु धाइ । अथे हे श्रोतद्वार, घाणाद्वार, जिह्वाद्वार, कायद्वारय् नं ४६-गू, ४६-गू चित्त दुहाँ पिहाँ जुइ ।

मनोद्वारय् जक मनोद्वारावर्जन, जवन ५५-गू, तदारम्मण ११-गू याना ६७-गू चित्त दुहाँ पिहाँ जुइ ।

द्विपञ्चविज्ञान १०-गू, महर्गत लोकोत्तर जवन २६-गू; थुकथं ३६-गू चित्तयात छिं छिंकथं छगू छगू द्वारय् उत्पन्न जुइगु जुया 'एकद्वारिक चित्त' धाइ । मनोधातु ३-गू, ५-गू द्वारय् उत्पन्न जुइगु चित्त खः । सौमनस्य सहगत सन्तीरण, वोट्टब्बन, कामावचर जवन २९-गू खुगू द्वारय् उत्पन्न जुइगु चित्त खः । उपेक्षा सहगत सन्तीरण २-गू व महाविपाक ८-गू गुबलें खुगू द्वारय् उत्पन्न जुया गुबलें ६-गू द्वारं अलगगु जुइगु चित्त खः । महर्गत विपाक ९-गू न्त्याबलें ६-गू द्वारं अलगगु जुइगु चित्त खः ।

आरम्मण संग्रह

वगैचाय् स्वाँ ह्वया च्वनिगु खना मनूतय् न्हचाइपुसे च्वनीथें रूपारम्मण आदि नं चित्त चैतसिकयात न्हाइपुका विइगु जुया रूपारम्मण आदियात आरम्मण धाःगु खः । अथवा दुर्बलपिं, बूढापिं, विरामीपिं तुतां अथवा खिपः प्यना तःगुयात ज्वनाः दनीगु फेतुइगु उखे थुखे जुइगु याइथें चित्त चैतसिक नं विषयवस्तु आरम्मण छगू छगूयात ज्वना उत्पन्न जुइगु जुया आलम्बन धाःगु खः । न्हापांगु आरम्मण शब्दं न्ह्याइपूगु अर्थ व्यक्त याःसा निगुगु आलम्बन शब्दं ज्वनेगु अर्थ व्यक्त यानाच्वंगु दु । मिखां खंकेफुगु वर्ण (रूप) यात रूपारम्मण धाइ । न्हाय्पनं तायेकेफुगु शब्दयात शब्दारम्मण धाइ । न्हासं नंताय्केफुगु गन्धयात गन्धारम्मण धाइ । म्ये स्वाद सिइकेफुगु रसयात रसारम्मण धाइ । शरीरं थिया सिइकेफुगु स्पर्शयात प्रष्टव्यारम्मण धाइ । सुखुमरूप १६-गू, चित्त ८९-गू, चैतसिक ५२-गू, निर्वाण, प्रज्ञप्तियात धर्मारम्मण धाइ ।

चक्षुद्वारय् उत्पन्न जुइगु ४६-गू चित्तं रूपारम्मणयात जक आरम्मण याइ । उगु रूपारम्मण नं वर्तमानजक खः । अथे हे श्रोतद्वारय् उत्पन्न जुइगु चित्त इत्यादिया आरम्मण नं शब्दारम्मण इत्यादि खः, उपिं शब्दारम्मण इत्यादि नं वर्तमान हे खः । मनोद्वारिक चित्त ६७-गूलिं आरम्मण ६-गू, वर्तमान, अतीत, अनागत व कालविमुक्तयात आरम्मण याइ । मनोद्वार उत्पन्न जुइगुया कारण दृष्ट, श्रुत, घायन, फुसन, परिसङ्कित धका ५-थी दु । अथवा दृष्ट, श्रुत, मुत धका ३-थी दु । मनोद्वारिक चित्तं स्वंगू कालयात प्रत्यक्षरूपं छकोलनं आरम्मण याये फइमखु । थःगु चित्त उत्पन्न जूगु व आरम्मण उत्पन्न जूगु चुलाइबले जक वर्तमानयात आरम्मण यायेफइ । उपमा - न्हापा भगवान् बुद्ध धयागु रूपारम्मण खना लिपा छन्हु व हे भगवान् मनय् लुया वइबले थःगु चित्त नं उत्पाद जूगु बुद्ध धयागु आरम्मण नं उत्पाद जूगु थुकथं छगूपाखं जूसा जक वर्तमानयात आरम्मण यानाच्वनी । छगूपाखं मखुसा अतीत व अनागतयात आरम्मण याइ ।

शब्दारम्भण इत्यादी नं थुकथं हे खः । मनोद्वारय् उत्पाद छकोलं नं जुइगुयात हे प्रकट जूगु धाइ ।

यथासम्भवंया अभिप्राय

कामप्रतिसन्धि १०-गू आरम्भणकथं ६-गू; द्वारकथं नं ६-गू; कालकथं वर्तमान, अतीत धका २-गू; निमित्तकथं ३-गू दु ।

रूपावचर प्रतिसन्धि ५-गू, आकाशानन्त्यायतन, आकिंचन्यायतन - उक्त ७-गू प्रतिसन्धि आरम्भणकथं धर्मारम्भण खः । उकीमध्ये प्रज्ञप्ति धर्मारम्भण, द्वारकथं मनोद्वार छगू जक, काल मदु । निमित्त ३-गूमध्ये कर्मनिमित्त; उक्त कर्म निमित्त ६-गूमध्ये नं धर्मारम्भण कर्मनिमित्त खः । धर्मारम्भण कर्मनिमित्तमध्ये नं प्रज्ञप्ति धर्मारम्भण कर्मनिमित्त खः ।

विज्ञानानन्त्यायतन प्रतिसन्धि, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन प्रतिसन्धि २-गू आरम्भणकथं धर्मारम्भण खः । धर्मारम्भण ६-गूमध्ये चित्त ८९-गू; उकीमध्ये आकाशानन्त्यायतन, आकिंचन्यायतन कुशल, क्रिया - द्वारय् मनोद्वार, काल ३-गुली अतीत, निमित्त ३-गुली कर्मनिमित्त खः । कर्मनिमित्त ६-गूमध्ये धर्मारम्भण कर्मनिमित्त । धर्मारम्भण कर्मनिमित्त ६-गूमध्ये नं चित्त धर्मारम्भण कर्मनिमित्त । चित्त ८९-गूमध्ये नं आकाशानन्त्यायतन, आकिंचन्यायतन कुशल क्रिया । निमित्त ३-गुली कर्मनिमित्त आरम्भणकथं धर्मारम्भण । धर्मारम्भण ६-गूमध्ये चैतसिक । चैतसिक ५२-गूमध्ये चेतना द्वारकथं मनोद्वार, कालकथं अतीत, निमित्त आरम्भणकथं ६-गू, द्वारकथं ६-गू, कालकथं वर्तमान व अतीत धका २-गू । गतिनिमित्त आरम्भणकथं रूपारम्भण । द्वारकथं मनोद्वार कालकथं वर्तमानकाल । ६-गू द्वारं गृहितगु कर्म, कर्मनिमित्त, गतिनिमित्त धयागुली नं अतीतभवय् मरणासन्नजवनं कर्मयात जक आरम्भण यात धाःसा वर्तमान जन्मय् प्रतिसन्धि चित्तं उक्त कर्मयात आरम्भण याइ । कर्मनिमित्तयात आरम्भण यात धाःसा उक्त प्रतिसन्धि चित्तं नं कर्मनिमित्तयात आरम्भण याइ । कर्मनिमित्तय् नं रूपारम्भण कर्मनिमित्त इत्यादि छुटे याना कायेमाः ।

येभ्युयेनया अभिप्रायः

मरणासन्नजवन व प्रतिसन्धि आरम्मण समान जू धयागुली अप्वः याना जक धयातःगु खः । अल्पकथं असंज्ञासत्त्व भुवनय् वनिबले, असंज्ञासत्त्वभूमिं कामसुगति ७-गू भुवनय् वनिबले समान मजू ।

एकान्त (निश्चितरूपं) आरम्मण याइगु चित्त

द्वेषञ्चविज्ञान १०-गू, मनोधातु ३-गू, सम्प्रतिच्छन्न २-गुलिं ल्यं दुगु कामावचर विपाक चित्त ११-गू व हसितुत्पाद जम्मा २५-गू चित्तं कामावचर धर्मयात निश्चितरूपं आरम्मण याइ । अरूपचित्त १२-गूमध्ये विज्ञानानन्त्यायतन चित्त ३-गू व नैवसंज्ञानासंज्ञायतन चित्त ३-गू जम्मा ६-गू चित्तं महर्गत धर्मयात एकान्तआरम्मण याइ । विज्ञानानन्त्यायतन चित्त ३-गू, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन चित्त ३-गू व अभिज्ञा २-गुलिं ल्यंदुगु २१-गू महर्गतचित्तं प्रज्ञप्ति धर्मयात निश्चितरूपं आरम्मण याइ । लोकोत्तरचित्त ८-गुलिं निर्वाण धर्मयात निश्चितरूपं आरम्मण याइ ।

अनेकान्त अनिश्चितरूपं आरम्मण याइगु चित्त

अकुशल चित्त १२-गू, महाकुशल ज्ञानविप्रयुक्त ४-गू, महाक्रिया ज्ञानविप्रयुक्त ४-गू जम्मा २०-गू चित्तं काम, महर्गत, प्रज्ञप्ति धर्मयात अनिश्चितरूपं आरम्मण याइ । महाकुशल ज्ञान-सम्प्रयुक्त ४-गू, रूपावचर कुशल पञ्चमध्यान अभिज्ञा चित्त १-गू जम्मा ५-गू चित्तं काम, महर्गत, प्रज्ञप्ति, अरहत्त मार्ग व फलं वर्जितगु अप्रमाण धर्मयात आरम्मण याइ । मनोद्वारावर्जन, महाक्रिया ज्ञानसम्प्रयुक्त ४-गू, रूपावचर क्रिया पञ्चमध्यान अभिज्ञा चित्त १-गू जम्मा ६-गू चित्तं काम, महर्गत, प्रज्ञप्ति, अप्रमाण धर्मयात आरम्मण याइ ।

महाकुशलं अरहत्तमार्गं व फलवर्जितं दक्खयात आरम्मण याये फुसां महाविपाकं छा्य् आरम्मण याये मफुगु खः ? महाकुशलं नं तृष्णा न्ह्यचिकाच्चंगु दु । उकिं महाविपाकं आरम्मण याये मफुगु

खः । उपमा - भ्वातिया थःम्हं बुडकातःम्ह मचा जूसां थःगु अधिकारय् मदु । मालिकयागु जक अधिकार दुथें खः । भ्वाति व महाकुशल समान जू । भ्वातिया मचा कामावचर विपाक (महाविपाक) समान जू । तृष्णा जक मालिकथें खः । अकुशलं लोकोत्तरयात छाय् आरम्मण मयागु खः? थः हीन जूगुलिं आरम्मण मयागु खः । उपमा - तःसकं पूगु नंग्वाराय् भुजिं दिइ मफुथें खः । भुजिं व अकुशल, नंग्वारा व लोकोत्तर धर्म समान जू । कामावचर कुशल क्रिया ज्ञानविप्रयुक्तं लोकोत्तर धर्मयात आरम्मण मयागु ज्ञान सम्प्रयुक्त मजूगुलिं खः । कामावचर कुशल ज्ञान सम्प्रयुक्त ४-गू, कुशल अभिज्ञा; थुपिं ५-गू अरहत्त मार्ग, फलयात आरम्मण मयागु पृथग्जन शैक्ष्यपिनिगु सन्तानय् जक उत्पन्न जुइगु जुया खः । मनोद्वारावर्जन ज्ञानविप्रयुक्त जूसां छाय् दक्व धर्मयात आरम्मण याये फुगु खः ? महाक्रिया ज्ञानसम्प्रयुक्तय् सम्प्रयुक्त जूगु प्रज्ञायात सर्वज्ञताज्ञान धाइ । थुगु ज्ञानया न्ह्योने उत्पन्न जुइगु जुया मनोद्वारावर्जनं दक्व धर्मयात आरम्मण याये फुगु खः । कामावचर कुशल पृथग्जनपिनिगु सन्तानय् नं उत्पन्न जू । उत्पन्न जूसां नं महाकुशल ज्ञानसम्प्रयुक्तं निर्वाणयात आरम्मण यायेमफु । मार्गस्थ पुद्गल फलस्थ पुद्गलपिनिगु सन्तानय् जक उत्पन्न जुइगु महाकुशल ज्ञानसम्प्रयुक्तं निर्वाणयात आरम्मण याये फु । पृथग्जनभावं निर्वाणयात आरम्मण याये फुगु गोत्रभू छगू जक दु ।

Dhamma Digital

वस्तु संग्रह

चक्षुप्रसाद चक्षुविज्ञानया आधार जुया चक्षुवस्तु धाइ । श्रोतप्रसाद श्रोतविज्ञानया आधार जुया श्रोतवस्तु धाइ । घ्राणप्रसाद घ्राणविज्ञानया आधार जुया घ्राणवस्तु धाइ । जिह्वाप्रसाद जिह्वाविज्ञानया आधार जुया जिह्वावस्तु धाइ । कायप्रसाद कायविज्ञानया आधार जुया कायवस्तु धाइ । हृदयवस्तु मनोधातु मनोविज्ञान धातुया आधार जुया हृदयवस्तु धाइ ।

चक्षुप्रसाद मिखाय् दुने मिखाया चक्काया दथुइ दयाच्वंगु नानिचाय् चक्षुप्रसाद रूप आपालं पुचः मुना फिजे जुयाच्वंगु दु ।

श्रोतप्रसाद न्हायपने दुने अंगूयागु आकार दुगु थासय्
आपालं पुचः मुना फिजे जुयाच्चंगु दु ।

घ्राणप्रसाद न्हासय् दुने दुगु च्वलेचिगु खो आकार दुगु
थासय् आपालं पुचः मुना फिजे जुयाच्चंगु दु ।

जिह्वाप्रसाद म्येया दथ्वी पलेस्वाँ हःया च्वका समानगु
थासय् आपालं पुचः मुना फिजे जुयाच्चंगु दु ।

तःसकं ख्वातु गंगु छ्चंगु व तुतियागु लुसि, ल्हाःयागु
लुसि, सँ, चिमिसँ बाहेक फुक्क शरीरय् कायप्रसादरूप पुचः मुना
फिजे जुयाच्चंगु दु ।

छातिया दथ्वी हृदयया दुने च्याम्पत्ति पायगोगु गाःचा दु ।
उगु गाःचाय् दुने आपालं हि दु । व गाचाय्च्वंगु हि न्यंकभनं
फिजे जुयाच्चंगु थासय् हृदयवस्तरूप दु । थुगु नुगचुइ च्वंगु हि तँ
पिहाँ वइबले तःसकं हाकूइ । लोभी जुइबले लापाँय्थें ह्याउँसे
च्वनी । मोह अप्वः जुइबले जाकिति लःथें फिक्का जुइ । वितर्क
अप्वः जुइबले चाना मनातःगु भोलथें जुइ । श्रद्धा अप्वः जुइबले
चोलातःगु मोतिथें जुइ । प्रजा यक्वः जुइबले भिंपुथें ह्याउँसे च्वनी ।

रूपलोकय् घ्राण, जिह्वा, काय मदुगु कुशल उत्पन्न
मजुइगुलिं खः । भावनाया बलं हटे यानातःगु जुया नं मदुगु खः ।
अरूपभुवनय् वस्तु मदुगुनं भावनाया बलं हटे यानातःगु जुया खः ।

११-गू कामभुवनय् ६-गू वस्तरूपयात बःकया उत्पन्न
जुइगु विज्ञानधातु - चक्षुविज्ञान, श्रोतविज्ञान, घ्राणविज्ञान,
जिह्वाविज्ञान, कायविज्ञान, मनोधातु, मनोविज्ञान धका ७-गू दु ।
असंज्ञासत्त्वं अलगगु १५-गू रूपभुवनय् चक्षु, श्रोत, हृदय ३-गू
वस्तरूपयात बःकया उत्पन्न जुइगु चक्षुविज्ञान, श्रोतविज्ञान,
मनोधातु, मनोविज्ञान धका विज्ञान धातु ४-गू दु । ४-गू
अरूपभुवनय् वस्तरूपयात बःमकासे उत्पन्न जुइगु मनोविज्ञान
धातु १-गू दु ।

द्वेषमूल चित्त २-गू, पञ्चद्वारावर्जन १-गू, द्वेषञ्चविज्ञान १०-गू, सम्प्रतिच्छन्न २-गू, सन्तीरण ३-गू, हसितुत्पाद १-गू, महाविपाक ८-गू, रूपावचर १५-गू, श्रोतापत्ति मार्ग १-गू, जम्मा ४३-गू चित्त सदां वस्तुरूपयात वःकया उत्पन्न जुइ ।

लोभमूल ८-गू, मोहमूल २-गू, मनोद्वारावर्जन १-गू, महाकुशल ८-गू, महाक्रिया ८-गू, अरूपावचर कुशल ४-गू, अरूपावचरक्रिया ४-गू, च्वय्यागु मार्ग ३-गू, फल ४-गू, जम्मा ४२-गू चित्त पञ्चवोकार भुवनय् उत्पन्न जुइगु बखतय् आधार कया, चतुवोकार भुवनय् उत्पन्न जुइगु बखतय् आधार सकाःसे उत्पन्न जुइ ।

अरूपावचर विपाक ४-गू, चतुवोकार भुवनय् जक उत्पन्न जुइगुलिं सदा नं वस्तुरूपयात वःमकासे उत्पन्न जुइ ।

प्रकीर्णक काण्ड व्वचाल ।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

४. वीथि-काण्ड

पञ्चद्वारावर्जन, चक्षुविज्ञान, सम्प्रतिच्छन्न आदि चित्तया क्रम क्यनातःगु काण्डयात 'वीथि काण्ड' धका धाइ ।

विषयप्रवृत्ति ६-गू

विषयप्रवृत्तियात निथी अर्थ वियातःगु दु । आरम्मणया द्वारय् उत्पन्न जुइगु धका अर्थ व्यूगु रूपारम्मण इत्यादि नं चक्षुद्वार इत्यादी उत्पन्न जूगुयात धाःगु खः । आरम्मणय् चित्तया उत्पन्न जुइगु धका अर्थ व्यूगु चक्षुद्वार इत्यादी उत्पन्न जूगु चित्तत रूपारम्मण इत्यादियात आरम्मण याना उत्पन्न जूगुयात धाःगु खः । छगूपाः नीगू वीथि मुक्त चित्तं कर्म, कर्मनिमित्त व गतिनिमित्तयात आरम्मण याइ । पञ्चद्वारवीथी अतिमहन्तारम्मण, महन्तारम्मण, परित्तारम्मण, अतिपरित्तारम्मण धका विषयप्रवृत्ति ४-थी दु । मनोद्वारवीथी विभूतारम्मण, अविभूतारम्मण धका विषयप्रवृत्ति २-थी दु । थुकथं खुथी दुगु जुल ।

चित्तया आयु व रूपया आयु

उत्पाद, स्थिति, भङ्ग हिसाबं चिचीधंगु क्षण स्वंगूयां समूहयात छगू चित्तक्षण धाइ । चित्तक्षण १७-गू चिचीधंगु क्षणयां हिसाबं ५१-गूयात रूपया आयु धाइ । रूपया उत्पाद व भङ्ग चिधंगु क्षण छगू छगू जक दु । चित्तया उत्पाद व भङ्ग समान जू । रूपया स्थिति चिचीधंगु क्षणया हिसाबं ४९-गू दु । चित्तया स्थिति चीधंगु क्षण छगू जक दु । रूपया उत्पत्ति लिसे रूपया जाति धयागु नां, उपचय धयागु नां, सन्तति धयागु नां समान जू । रूपया स्थिति लिसे रूपया जरता समान जू । रूपया भङ्ग व रूपया मरण समान जू । विज्ञप्ति २-गू चित्त उत्पन्न जुलकि उत्पन्न जुया चित्त विनाश जुलकि विनाश जुइ । अथे हे

लक्षणरूप ४-गू नं, उकिं विज्ञप्ति रूप २-गू व लक्षण रूप प्यंगुलिं त्यं दुगु नीनिगू रूपया जक आयु चित्तक्षण १७-गू प्रमाण दु ।

पञ्चद्वारवीथि

रूपारम्भण आदि आरम्भण न्यागू चक्षुप्रसाद आदि ५-गू द्वारय् कःवइगु बखते उत्पत्ति जुइ साथ प्रकट जुइ मखुनि । रूप धयागुया स्थिति काले जक बलशक्ति दइ । उकिं बलशक्तिं पूर्णगु रूपारम्भण तःसकं यचुगु चक्षुप्रसादय् कःसा नं कमसेकम चित्तक्षण १-गू ति बिते जुइधुंका स्थिति काले तिनि लुयावये फइ । उगु रूपारम्भण लुया वःगु कारणं भवाङ्ग निको चलन जुइ । भवाङ्ग चित्तं कर्म, कर्मनिमित्त, गतिनिमित्त ३-गू मध्ये १-गू, १-गू आरम्भण यानाच्चनीगु बखते लुया वःगु न्हूगु आरम्भणया कारणं ज्वनाच्चंगु आरम्भणयात क्वातुक ज्वनाच्चने नं मफु, तोते नं मफुगुलिं न्हापायागु स्वभावं विपरीत जुया निकोतक भवाङ्ग कम्प जुइगुयात 'भवाङ्ग चलन' धाइ ।

चक्षुप्रसाद व रूपारम्भण धयागु उपादारूप परस्परय् घट्टन जूसां छाया् मनोविज्ञान धातु जुयाच्चंगु भवाङ्ग कम्प जूगु खः ? 'पाःगु छथाय्, धाः जूगु मेथाय्' धइथे, लापांय नयाच्चंम्ह गिद्धयात बन्दुकं कय्केबले नापं दुपिं को, इमात तःसकं ग्याइथे मजूला धका न्ह)सः तयेथाय् दु । आरम्भण चक्षुप्रसादय् घट्टन जुइबले चक्षुप्रसाद कम्प जुइ । चक्षुप्रसाद कम्प जुइबले चक्षुदशककलापय् दुगु महाभूत कम्प जुइ । उक्त कम्प जूगुलिं वस्तुदशककलापय् दुगु महाभूत नं कम्प जुइ । उगु महाभूत कम्प जूगुलिं हृदयवस्तु कम्प जुइ । हृदयवस्तु कम्प जूगुलिं मनोविज्ञानधातु धयागु भवाङ्ग कम्प जुइ । उपमा - छखे धाःख्वालय् मिश्री टुक्रा तया उगु मिश्री भुजिं दिना च्वनिबले धाःया मेगु ख्वालय् कथिं दाल धाःसा सनिथे खः । बाजं थाइगु कथि व बाह्य रूपारम्भण, बाजं थागु धाःखाः व चक्षुप्रसाद, धालय् चिनातःगु खिपः व चक्षुदशककलापय् दुगु महाभूत, मिश्री दुगु धाःखाः व हृदयवस्तुदशककलापय् दुगु महाभूत, हृदयवस्तु व मिश्री, भुजिं व मनोविज्ञानधातु धयागु भवाङ्ग कम्प जुइगु समान खः ।

आरम्भण प्रकट जू वःसां वीथि चित्त उत्पन्न मजूसे भवाङ्ग
 पुला वनिगु धयागु बेगं व्वांय् वनाच्चंम्ह सलयात थःमाथाय् थ्यनेवं
 दिके विइबले छपलाः निपलाः पुला वनिथें खः । अतिमहन्तारम्भण
 वीथी वीथि चित्तुत्पाद १४-गुलिं अतीत भवाङ्ग छगू पुला वना नापं
 उत्पन्न जुइगु वर्तमान रूपारम्भणयात आरम्भण याइ । वीथि चित्त
 ७-गू धयागु (१) पञ्चद्वारावर्जन (२) चक्षुविज्ञान (३) सम्प्रतिच्छन्न
 (४) सन्तीरण (५) वोढुब्बन (६) जवन (७) तदारम्भण थुगु रूपं
 ७-गू दु । चित्तोत्पाद १४-गू धयागु गिन्ति याना यंकेगु बखते जवन
 ७-को, तदारम्भण २-को उत्पन्न जुइगुलिं पञ्चद्वारावर्जनं निसें
 कायेगु बखते १४-गू दु । विस्तृतकथं पञ्चद्वारय् उत्पन्न जुइगु
 चित्त फक्कं ५४-गू दु ।

तदारम्भणय् जवनानुबन्धानि धयातगुली सौमनस्य सहगत
 ज्ञानसम्प्रयुक्त असंस्कारिक चित्तं प्रतिसन्धि जूम्ह व्यक्तियाके
 तदारम्भण उत्पन्न जुइबले सौमनस्य सहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त
 असंस्कारिक जुल धाःसा वया ल्यू भवाङ्ग नं सौमनस्य सहगत
 ज्ञानसम्प्रयुक्त असंस्कारिक हे उत्पन्न जुइ । उबले मन्दबुद्धि
 पुद्गलपिसं भवाङ्ग चित्त व तदारम्भण चित्त समान जूगुलिं
 भवाङ्गया आरम्भण जुयाच्चंगु कर्म, कर्मनिमित्त, गतिनिमित्तयात
 आरम्भण याइ थथे ट्रंक ग्रहण याना काइ धका भवाङ्गया
 आरम्भणयात काये मते । जवनयागु आरम्भणया ल्यूल्यू वनी धका
 सिइके विइमास्ते वया जवनानुबन्धानि धया तःगु खः ।

रूपारम्भणयात चित्तक्षण छको विते जुइगुया दुने लुया
 वःगुनिसें कया गिन्ति याना यंकेबले दक्वसिबे ताःहाकःगु वीथि
 चित्त दुगु जुया अतिमहन्तारम्भण धाःगु खः । उगु वीथि चित्तयात
 अतिमहन्तारम्भण वीथि धाइ । बाँकी महन्तारम्भण इत्यादी नं
 थुकथं हे सिइका काये माःगु जुल ।

महन्तारम्भण वीथी तदारम्भण उत्पन्न मजूगु निको
 उत्पन्न जुइत मगाःगुलिं खः । छको उत्पन्न जुइ मखुला ? धका
 थथे न्हचसः तयेथाय् दु । तदारम्भण धयागु न्ह्यावलें निको
 उत्पन्न जुइगु स्वभाव दु । उत्पन्न मजूसा जुइ हे मखु । जूसा

निको हे जुइ । अथेसा निको उत्पन्न जुइ मज्यूला ? निको उत्पन्न जुल धाःसा निगूगु तदारम्मणं अतीतयात आरम्मण यायेमाली । छगू हे वीथी निगू आरम्मण जुइमखु । मेकथं पञ्चद्वारय उत्पन्न जुइगु चित्तं वर्तमान आरम्मणयात जक आरम्मण याइ धयातःगुलिं निगूगु तदारम्मणं अतीतयात आरम्मण याना उत्पन्न जुइमखु । परित्तरम्मण वीथी जवन उत्पन्न जुइ मफुगु जवनया स्वभाव प्रवृत्तिकालय् ७-को; मूर्छा जुइबले ५-को; मरणासन्न इलय् ५-को; ऋद्धिप्रतिहार्य क्यनिगु अवस्थाय् ४-को, ५ को उत्पन्न जुइ । आः ६-को, ४-को, ५-को उत्पन्न जुइगु समय नं मखु । ७-को उत्पन्न जुइत नं मगाः । ७-को उत्पन्न जूसां नं आरम्मण फरक जुइ । उकिं जवन उत्पन्न जुइमखु । अतिपरित्तरम्मण वीथी पञ्चद्वारावर्जन, सम्प्रतिच्छन्न, सन्तीरण, वोट्टब्बन छको उत्पन्न जुइत गाःसा नं उत्पन्न मजगू वोट्टब्बन अतिमहन्तारम्मण, महन्तारम्मण वीथी जक छको उत्पन्न जुइ । ल्यं दनिगु मेगु वीथी छको जक उत्पन्न जू धयागु मदु । मजसा छको नं उत्पन्न जुइमखु । जूसा निको, स्वकोतक उत्पन्न जुइ । वोट्टब्बन उत्पन्न मजगुलिं सन्तीरण उत्पन्न जुइमखु । सन्तीरण उत्पन्न मजुलकि सम्प्रतिच्छन्न नं उत्पन्न जुइमखु । सम्प्रतिच्छन्न उत्पन्न जुइ मखुगुलिं पञ्चविज्ञान नं उत्पन्न जुइमखु । पञ्चविज्ञान उत्पन्न जुइ मखुगुलिं पञ्चद्वारा-वर्जन उत्पन्न जुइमखु । भवाङ्ग चलन जक जुइ । उपमा - सर्पं ह्वःया सी छर्चो पिछ्वयाच्चंगु खना मेम्ह मनू छम्हेसित सःता क्यंबले सर्पं दुहाँ वंगुजुया मखंथे सम्भे जुइमाः । न्ह्यो बल्लाम्हेसित थनेबले हँ हँ धा धां हानं न्ह्यो त्रयेकीथे धका लुमंका तयेमाः ।

चित्तं नियामयागु शक्तिं छगू चित्तं धुंका मेगु चित्तं उत्पन्न जुइगु खः ।

मनोद्वार कामजवनवार

मनोद्वारय् अतीत भवाङ्ग जुइमखु । छायाधाःसा - मनोद्वारय् उत्पन्न जुइ धुंकूगु रूप धर्म; उत्पन्न मजूनगु रूप धर्म; चित्तक्षण छगू प्रमाण आयु दुगु चित्तं, चैतसिक; प्रकट मजगू प्रज्ञप्ति व

निर्वाण लुयावये फुगु जुया उत्पत्ति जुइधुंका चित्तक्षण गुलि बिते जुया आरम्मण लुयावइ धका धाये योग्य मजू । उकिं उगु आरम्मण नाप स्वापू तथा 'अतीत भवाङ्ग' उत्पन्न जुइमखु ।

मनोद्वारय् मनोद्वारावर्जन, जवन, तदारम्मणकथं वीथि चित्त स्वथी जक दु । चित्तवारकथं जवन ७-को, तदारम्मण २-को उत्पन्न जुइगु जुया चित्तया उत्पत्तिकथं गिन्ति याना यंकल धा:सा मनोद्वारावर्जन १-को, जवन ७-को, तदारम्मण २-को जम्मा १०-को जुइ । विस्तृतरूपं द्वेषञ्चविज्ञान १०-गू, मनोधातु ३-गुलिं अलग्ग जुयाच्चंगु कामचित्त ४१-गू योग्यता अनुसार उत्पन्न जुइ ।

मनोद्वार अर्पणाजवनवार

अर्पणाजवनवारय् विभूत, अविभूत धका आरम्मण निधी मद्दु । विभूत जक दु, अविभूत मद्दु । कामजवन, कामसत्त्व, कामआरम्मण; थुपिं ३-गू चूला:सा जक तदारम्मण उत्पन्न जुइ । चूमला:सा उत्पन्न जुइमखु । अर्पणा जवन ज्ञानसम्प्रयुक्त विप्रयुक्त निगूमध्ये सम्प्रयुक्त; असंस्कारिक ससंस्कारिक निगूमध्ये ससंस्कारिक जुया विशेष नां मद्दु । अट्ठन्नं धयागु महाकुशल ज्ञानसम्प्रयुक्त ४-गू, महाक्रिया ज्ञानसम्प्रयुक्त ४-गू खः । अर्पणा वीथी अर्पणायात उत्पन्न जुइके फुगु जुया परिकर्म धा:गु खः । उत्पन्न जुइके फुगु धयागु परिकर्म उत्पन्न जुइधुंका भवाङ्ग बिचे वया मच्चं । उपचार, अनुलोम, गोत्रभू धका स्वाक्कं उत्पन्न जुइगुयात हे धा:गु खः । उपचार धका अर्पणाया लिक्क ला:गुलिं धा:गु खः । न्याक्क लिक्क ला:गुलिं उपचार धायेगु खःसा अनुलोम, गोत्रभूतयत्त नं उपचारसिकं अर्पणा लिक्क ला:गुलिं उपचार धाये मा:गु मखुला ? धका थथे न्हचसः तयेथाय् दु । अनुलोम, गोत्रभूयाके थथ:गु नां विशेष दये धुंकूगु जुया उपचार धाइ मखु । त:सकं स:ति नं मखु त:सकं तापा:गु नं मखुगुयात उपचार धाइ । योग्य जुइगु अनुकूल जुइगुयात अनुलोम धाइ । गुकथं अनुकूल जूलय् ? अनुलोम सौमनस्य जूसा परिकर्म, अर्पणा जवन नं सौमनस्य, अनुलोम उपेक्षा जूसा परिकर्म, अर्पणा नं उपेक्षा जुइ । थुकथं परिकर्म व अर्पणा अनुकूल जूगुयात धा:गु खः ।

गोत्रभू धका गोत्रयात अभिभूत याना थ्यंका विइ फुगुलिं
गोत्रभू धाःगु खः । ध्यानया न्ह्योने च्वंगु गोत्रभू जुल धाःसा
कामगोत्रयात पुलाः वना महर्गत गोत्रय् थ्यंका विइ । मार्ग न्ह्योने
च्वंगु गोत्रभू जुल धाःसा पृथग्जन गोत्रयात पुलाः वना आर्य गोत्रय्
थ्यंका विइ । च्वय्यागु मार्ग स्वंगूया न्ह्योने दुगु गोत्रभूयात
स्रोतापत्तिमार्ग प्राप्त जूबले दृष्टिगत सम्प्रयुक्त प्यंगू इत्यादियात
प्रहाण याये धुंकूगु जुया यचुसे शुद्ध जुइ धुंकूगुलिं वोदान धका धाइ ।

कामावचरजवन ४-को पुलावना ५-को ६-को ७-को मजूगु
भवाङ्ग अवतरण जुइथें च्वनकि अर्पणा उत्पन्न जुइ मखुगुलिं खः ।
स्वकोसिकं कम याना निको छको उत्पन्न जुइ मखुगु,
अनन्तरप्रत्यय मदया गोत्रभू उत्पन्न जुइ मफइगुलिं खः । यक्व
मजूगु नं ज्वलय् (भिरय्) दिना च्वने मफुथें खः । सुमेध ऋषि
जुयाविज्याःगु इलय् अनुलोमय् थ्यनेधुंका ध्यान मार्गफलया कारण
जुयाच्वंगु कर्मस्थानयात स्वाक्कं अभ्यास मयाःसे दिना ब्यूगुलिं
अनुलोम उत्पन्न जुइधुंका भवाङ्ग अवतरण जूगु खः । थुकथं जूगु
अनुलोम धात्थेंगु अनुलोम मखु । सुमेध ऋषिं ध्यान मार्गफल
प्राप्त जुइक अभ्यास याःसा प्राप्त जुइ फया ध्यानमार्गफल
अनुकूल जू धका धाइगु अनुलोम सामान्य जक खः । यदि धात्थेंगु
अनुलोम धुंका भवाङ्ग अवतरण जुल धाःसा प्रष्ठान अनन्तरप्रत्ययय्
चित्तरुम दक्व देशना यानातःगु जुया अनुलोमं भवङ्गस्स धका
कना विज्याये माःगु खः । थुकथं कना विमज्याः । अनुलोमं
गोत्रभुस्स वोदनस्स धका जक कना विज्यात । उकिं धात्थें
अनुलोम मखु धाःगु खः । थुगु धारणा म्येंते सयादोयागु खः ।

संख्या क्रमिकरूपं मधाःसे चंतुक्खत्तुं तिक्खत्तुमेव धाःगु
मूलयमकय् ल्यं दुगु अःपुक सिइके विइया नितिं अवसेस धयातथें
थन नं तीक्षण प्रज्ञा दुम्ह पुद्गलयाके स्वको जूगु क्यनातःगु खः ।
तीक्षण प्रज्ञा दुम्ह पुद्गलयाके उपचार समाधि जवन ३-को जुइ
धुंका ४-को पटकय् अर्पणा जवन जुइ । मन्द प्रज्ञा दुम्ह
पुद्गलयाके उपचार समाधि जवन ४-को जुइधुंका ५-कोगु
पटकय् अर्पणा जवन जुइ । मोतरति ततो परं भवङ्गपातो धका

मधाःसे अप्पनावसाने धका धाःगु समापत्ति वीथी अर्पणा छक
उत्पन्न जुया भवङ्ग अवतरण जुइ माःगुलिं खः ।

भवङ्गपातोव धयागु पाली एव शब्दं तदारम्मणयात पना
च्वंगु दु । द्वत्तिंस सुखपुञ्जम्हा इत्यादि गाथा तत्थ सोमनस्स
जवनानन्तरं अरहत्त फलञ्चाति धयागु विस्तृत पालियात संक्षिप्तं
क्यनेया नितिं आज्ञा जूगु खः । द्वत्तिंस सुखपुञ्जम्हा - महाकुशल
सौमनस्य सहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त जवन २-गूया ल्यूने महर्गत कुशल
सौमनस्य ४-गू मार्ग सौमनस्य जवन १६-गू हेट्टिमफल ३-गूया
सौमनस्य जवन १२-गू जम्मा ३२-गू अर्पणाजवन उत्पन्न जुइगु
जुल ।

द्वादसापेक्खका परं - महाकुशल उपेक्षा सहगत
ज्ञानसम्प्रयुक्त जवन निगूया लिउने महर्गत कुशल उपेक्षा जवन
५-गू मार्ग उपेक्षा जवन ४-गू हेट्टिम फल स्वंगूया उपेक्षा जवन
३-गू जम्मा १२-गू अर्पणाजवन उत्पन्न जुइगु जुल ।

सुखित क्रियतो अट्ठ - सौमनस्य सहगत महाक्रिया
ज्ञानसम्प्रयुक्त जवन निगूया ल्यूने महर्गत क्रिया सौमनस्य सहगत
जवन ४-गू अरहत्त फल सौमनस्य सहगत जवन ४-गू जम्मा
८-गू अर्पणा जवन उत्पन्न जुइगु जुल ।

छ सम्भोन्ति उपेक्खका महाक्रिया उपेक्षा सहगत
ज्ञानसम्प्रयुक्त जवन निगूया ल्यूने महर्गत क्रिया उपेक्षा सहगत
जवन ५-गू अरहत्त फल पञ्चम ध्यान १-गू जम्मा ६-गू अर्पणा
जवन उत्पन्न जुइगु जुल ।

तदारम्मण नियम

अनिष्टगु आरम्मणय् अकुशल जक फल जुयाच्वंगु पञ्च-
विज्ञान, सम्प्रतिच्छन, सन्तीरण, उपेक्षा तदारम्मण उत्पन्न जुइ ।
इष्टगु आरम्मणय् कुशलया फल जुयाच्वंगु पञ्चविज्ञान,
सम्प्रतिच्छन, सन्तीरण, उपेक्षा तदारम्मण ५-गू हे उत्पन्न जुइ ।

अतिइष्ट आरम्मणय् सौमनस्य सन्तीरण, सौमनस्य तदारम्मण ५-गू उत्पन्न जुइ ।

लोभमूल ८-गू, मोहमूल २-गू, महाकुशल ८-गू - ध्व १८-गू जवनमध्ये छगू छगूया लिउने महाविपाक ८-गू, सन्तीरण ३-गू जम्मा ११-गू तदारम्मणमध्ये न्ह्यागुसां छगू उत्पन्न जुइ । छायाःसा - थुपिं १८-गू जवन नं पृथग्जन शैक्ष्य पुद्गलपिनिगु सन्तानय् जक उत्पन्न जुइ । थुपिं पुद्गलपिसं अनिष्ट आरम्मणयात इष्ट आरम्मण भाःपिइगु, इष्ट आरम्मणयात अनिष्ट भापिइगु जुया तदारम्मण न्ह्यागुसां उत्पन्न जुइ ।

हसितुत्पाद चित्त १-गू, महाक्रिया सौमनस्य ४-गू छगू छगू जवनया लिउने सौमनस्य सन्तीरण १-गू, महाविपाक सौमनस्य ४-गू धयागु सौमनस्य तदारम्मण ५-गू मध्ये छगू छगू उत्पन्न जुइ । हसितुत्पाद महाक्रिया जवन लिउने छाया न्ह्यागुसां तदारम्मण उत्पन्न जुइमखु धाःसा - थुपिं जवनत बुद्ध, अरहन्तपिनिगु सन्तानय् जक उत्पन्न जुइ । बुद्ध अरहन्त पुद्गलपिके अनिष्ट आरम्मणयात इष्ट भाःपिइगु, इष्ट आरम्मणयात अनिष्ट भाःपिइगु विपर्यास मदये धुंकूगु जुया खः ।

महाक्रिया उपेक्षा सहगत ४-गू जवनया ल्यूने उपेक्षा सन्तीरण २-गू, महाविपाक उपेक्षा ४-गू धयागु तदारम्मण ६-गूमध्ये छगू छगू उत्पन्न जुइ ।

आगन्तुक भवाङ्गवीथि

सौमनस्य वेदना व दौर्मनस्य वेदना परस्परय् अत्यन्त विरोध जुयाच्चंगुलिं परस्पर न्ह्योने वंम्हसिया ल्यू ल्यू वनेमफु । उकिं द्वेष जवनया अन्तय् तदारम्मण जुइगु अवस्था चूलात धाःसा उपेक्षा सहगत तदारम्मण जक जुइ । तदारम्मण जुइगु अवस्था चूमलासा जवनया ल्यू भवाङ्गपात (भवाङ्ग अवतरण) हे जूसां उपेक्षा सहगत भवाङ्ग जक जुइ ।

सौमनस्य सहगतचित्तं प्रतिसन्धि जूम्ह व्यक्तिया प्रवृत्तिकाले सदानं जुयाच्चनिगु भवाङ्ग नं सौमनस्य सहगत हे जक जुइगु चलन दु । उकिं सौमनस्यचित्तं प्रतिसन्धि जूम्हसिके द्वेषजवनया अन्तय् छुं छगू कारण चूमलाना तदारम्मण जुइगु मौका मदया भवाङ्गपात जुइ । उगु भवाङ्ग सौमनस्य जुल धाःसा द्वेषजवन नाप पूर्वापर विरोध जुइ । उपेक्षा भवाङ्ग जुल धाःसा मूल प्रतिसन्धिनापं विरोध जुइ । थुकथं तदारम्मण नं जुइगु मौका मदु भवाङ्गपात नं मजूसे समस्या चूलावइगु अवस्थाय् न्हापायागु द्वेषजवन लिसे नं अनुकूल जुया सौमनस्य भवाङ्ग नाप नं अनुकूल जुयाच्चंगु उपेक्षा सहगत सन्तीरण चित्त आगन्तुक भवाङ्गकृत्य युक्त जुया उत्पन्न जुइ । वयां ल्यू सौमनस्य भवाङ्ग अवतरण जुइ धयागु आचार्यपिनि धापू दु । उगु आगन्तुक भवाङ्गं द्वेषजवन वीथिया आरम्मणयात आरम्मण मयासे न्हापा अभ्यास आपाः जुयाच्चंगु काम आरम्मणमध्ये छगू छगूयात आरम्मण याइ ।

तदारम्मणया अङ्ग

काम जवन, काम पुद्गल, काम आरम्मण थुपिं स्वंगू जुटे जुइवं तदारम्मण उत्पन्न जुइ । काम आरम्मणय् नं विभूतारम्मण व अतिमहन्तारम्मणय् जक तदारम्मण जुइ । रूप, अरूप सत्त्वपिंके तदारम्मण मजूगु काम धयागु बीजं प्रतिसन्धि काये म्वाःगुलिं खः । महर्गत लोकोत्तर जवन ल्यू तदारम्मण मजूगु जवनं प्रज्ञप्ति, निर्वाणयात आरम्मण याना तदारम्मणं तृष्णा हे न्ह्योने वनेगु दया आरम्मण याये मफुगुलिं खः ।

अविभूतारम्मण, महन्तारम्मण, परित्तारम्मण, अतिपरित्तारम्मणय् तदारम्मण उत्पन्न मजूगु उत्पन्न जुइत (चित्तक्षण) मगाःगुलिं खः । उकिं तदारम्मण विभूतारम्मण अतिमहन्तारम्मणय् जक जुइ । काम विभूतारम्मणय् जक तदारम्मण जुइ । महर्गत लोकोत्तर विभूतारम्मणय् उत्पन्न जुइ मखु । तदारम्मण मचा समान खः । मचा मां-बौनं सःतल धायेवं वनी । पाजु, ककां सःतुसां वनी । म्हं मस्यूपिं नापं वनी मखु । पाजु, कका थः थितिपिसं सःता वंसा नं विचरण यानाच्चनीगु थासय् हे जक वनी ।

अनं पुला वना मेथाय् जुल धायेवं वनी मखु । मां-बौ अकुशल,
महाकुशल जवन समान खः । पाजु, कका कामावचर परस्परय्
समान जुया तदारम्मण उत्पन्न जूगुलिं हसितुत्पाद, महाक्रिया
समान खः । म्हंमस्यूम्ह महर्गत लोकोत्तरजवन समान खः ।
तदारम्मण मचा समान खः ।

जवन नियम

काम जवन प्रवृत्ति अवस्थाय् दक्खसिबे अप्पः न्हेको जक
उत्पन्न जुइ । थ्वसिकं अप्पः उत्पन्न जुइमखु । मरणकालादिसु
धयागु पाली आदि शब्दं सिमां कुतुं वइबले, लखय् डुबे जुइबले
इत्यादि कारणं बेहोश, मूर्च्छा जुयाच्चनिगुयात कायेमाः । थ्व
मरणकाल आदिलय् आधार जुयाच्चंगु हृदयवस्तुया शक्ति दुर्बल जूगु
कारणं कामजवन न्यागू वार जक उत्पन्न जुइ । मरणासन्नजवन
महर्गत लोकोत्तर जवन जुइमखु । कामावचर जवन जक जुइ ।
भूमिकथं कामावचर भूमी लोभ जवन, द्वेष जवन, मोह जवन,
महाकुशलजवन उत्पन्न जुइ । रूप, अरूपभुवनय् महाकुशल जवन
जक उत्पन्न जुइ । पुद्गलकथं निर्धारण यायेगु खःसा पृथग्जनयाके
लोभ, द्वेष मोह, महाकुशलजवनकथं प्यथी उत्पन्न जुइ ।
कामावचर भुवनय् पृथग्जन पुद्गलयाके जक थुकथं जुइ । रूप,
अरूपभुवनय् त्रिहेतुक पुद्गल; दक्ख भुवनय् श्रोतापन्न, सकृदागामि,
अनागामियाके महाकुशल जवन उत्पन्न जुइ । कामसुगति ७-गू
भुवनं सिना अपायभुवनय् पतन जुइबले मरणासन्नजवन लोभ,
द्वेष, मोह उत्पन्न जुइ । लोभजवन उत्पन्न जुया सीम्ह पुद्गल
अप्पःयाना प्रेतभुवनय् वनी । द्वेषजवन उत्पन्न जुया सीम्ह पुद्गल
अप्पःयाना नरक भुवनय् वनी । मोहजवन उत्पन्न जुया सीम्ह
पुद्गल अप्पःयाना तिर्यक भुवनय् वनी । कामसुगति भूमिं सिना व
हे भुवनय् हानं उत्पन्न जुइबले; रूप, अरूपभुवनय् वनिबले;
रूपभुवनं सिना व हे रूपभुवनय् उत्पन्न जुइबले; कामसुगतिं
अरूपभुवनय् उत्पन्न जुइबले, अरूपभुवनं सिना व हे भुवनय् हानं
उत्पन्न जुइबले, कामसुगतिभुवनय् जन्म जुइबले महाकुशल
जवनजक उत्पन्न जुइ ।

भगवान् बुद्धया लः मि इत्यादि ज्वःज्वः दुगु यमकऋद्धि प्रातिहार्य क्यनिगु अवस्था आदिलय् याकनं उत्पन्न जुइगुलिं कामावचर क्रिया जवन प्यको वा न्याको उत्पन्न जुइ । आदि शब्दं प्रत्येकबुद्ध श्रावक शिष्यपिं कायेमाः । आचार्य धर्मपालया धापूकथं तीक्ष्ण इन्द्रिय दुम्ह पुद्गलयाके प्यको, मृदु इन्द्रिय दुम्ह पुद्गलयाके न्याको थुकथं कया भगवान् बुद्ध तीक्ष्णेन्द्रिय पुद्गल जूगुलिं प्यको, प्रत्येकबुद्ध श्रावक मृदुन्द्रिय जुया न्याक्व उत्पन्न जुइ ।

महर्गतजवनय् न्हापां प्राप्त जूगु अर्पणाय् ध्यान जवन धाक्व छको जक उत्पन्न जुइ । हाकनं ध्यान प्रवेश जुइवले तःकोमछि ध्यानजवन उत्पन्न जुइ । अभिज्ञा जवन ला सदां नं छको जक उत्पन्न जुइ । मार्ग जवन नं छको जक उत्पन्न जुइ । अभिज्ञा जवन न्हापां प्राप्त जुइवले नं छको, समापत्ती नं छको जक उत्पन्न जुइ । समापत्ती प्रवेश जुइवले छाय् यक्व पटक उत्पन्न मजूगुलय् धाःसा पञ्चमध्यानया शक्तियात अभिज्ञा धाइ । अभिज्ञा छको जक उत्पन्न जुया निरोध जुइ । सतसहस्र इत्यादियात जुइकीगु कालय् अभिज्ञा निरोध जुइधुंकी । उगु अभिज्ञाया शक्तिं सतसहस्र इत्यादि उत्पन्न जुइ । फिना न्या अचार छचले धुंकासां न्हापा अचार तयातःगु खाली थल वास वयाच्चनिथें खः । उकिं शक्ति बलाःगुलिं छकोजक उत्पन्न जुइ । फल जवन मन्द पुद्गलयाके निगू वार, तीक्ष्ण पुद्गलयाके स्वंगूबार उत्पन्न जुइ । थ्व समानवादया धापू खः । केचि आचार्यपिनिगु धापूकथं कामावचर जवन प्यको उत्पन्न जूम्हसिके निको, कामावचर जवन स्वको उत्पन्न जूम्हसिके स्वको जुइ ।

चित्त, चैतसिक, चित्तजरूप छुं समयतक निरोधय् वांलाक थ्यनिगुयात 'निरोध समापत्ति ध्यानय् प्रवेश जुइगु' धका धाइ । उगु समापत्ती अनागामि व अरहन्तपिं जक च्वनेफु । त्यं दुपिं पृथग्जन शैक्ष्य पुद्गलपिसं कोडागु कामरागयात प्रहाण मयाःनिगुलिं उगु समापत्ती प्रवेश जुइ फइ मखु । अनागामि व अरहन्तपिं नं च्यागू समापत्तिं पूर्ण जूसा जक प्रवेश जुइफु । उपिं समापत्तिं पूर्णपिं

पुद्गलपिं नं कामावचर रूपावचर भुवनय् दुपिं अनागामि व
 अरहन्तपिं जक प्रवेश जुइफु । अरूप भुवनय् अनागामि अरहन्त
 दुसां प्रवेश जुइमफु । छाय् धाःसा - रूपध्यान ५-गूमध्ये प्रथम व
 द्वितीय जोडे याना रूपध्यान ४-गू, अरूपध्यान ४-गू थुपिं ८-गू
 समापत्ति मदुगुलिं खः । समानवादं थुकथं धाःगु खःसा केचिवादं
 रूप मदुगुलिं समापत्ती प्रवेश जुइमफु । उल्लेख याये धुनागु अङ्गं
 सम्पन्नम्ह अनागामि, अरहन्त पुद्गल क्रमिकरूपं प्रथमध्यानय्
 प्रवेश जुइ, प्रथमध्यानं दनेधुंका उक्त प्रथमध्यानय् दुथ्याना च्वंगु
 वितर्क, विचार, प्रीति, सुख, एकाग्रतायात अनित्य, दुःख, अनात्म
 धका स्वंगू लक्षणय् घतना परामर्श याना .....पूर्ववत्.....
 आकिञ्चन्यायतन ध्यानय् थ्यनेधुंका नैवसंज्ञानासंज्ञायतनय् प्रवेश
 मजूसे उखें थुखें लानाच्वंगु थःगु परिष्कार सामान नष्ट मजूइमाः,
 विहार मिं मछ्वयेमा धका अधिष्ठान यायेगु नानाभण्डविकोपन,
 “भगवान् बुद्धं सःता बिज्याइगु अवस्था दत धाःसा सःते न्त्यवः हे
 समापत्तिं दने” धका अधिष्ठान यायेगु सत्थुपक्कोसन, संघकृत्य
 दुगुलिं गं थाइबले तायेदयेमा धका अधिष्ठान यायेगु संघपटिमानन,
 न्हेन्हु दइबले दने फयेमाः धका काल परिच्छेद यायेगु अद्धान
 परिच्छेद धयागु पूर्वकृत्य याना नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यानय् प्रवेश
 जुइ । निकोगु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन कुशल क्रिया अर्पणा जवनयां
 लिपा चित्त सन्तति छुटे जुइ । चित्तसन्तति छुटे जुइवं चैतसिक व
 चित्तज रूप नं उत्पन्न जुइगु अवसर दइमखुत । कर्मज, ऋतुज,
 आहारजरूप हे जक दयाच्वनी । थुकथं चित्त, चैतसिक, चित्तज
 रूप निरोध जुइगुयात हे ‘निरोध समापत्ती प्रवेश जुइगु’ धका धाइ ।
 निरोध समापत्तिं दनेगु इलय् अनागामि पुद्गलयात अनागामि
 फलचित्त, अरहन्त पुद्गलयात अरहन्त फलचित्त छको जक
 उत्पन्न जुया निरोध जुइ । लिपा भवाङ्ग अवतरण जुइ । रूपभूमी
 निरोध समापत्ती प्रवेश जुइबले अधिष्ठान यायेम्वाः । अधिष्ठान
 यायेमाःगु कारण मदुगुलिं खः । समापत्ती प्रवेश जुइगु अवस्थाय्
 ‘आहारया आयु न्हेनू’ धका धयातःगुलिं मनुष्य भुवनय् न्हेनुं अप्पो
 प्रवेश जुइ फइमखु । रूपभुवनय् आहार सेवन याये म्वाःगु जुया
 रूप ब्रह्मापिं ताकालतक प्रवेश जुइफु ।

संग्रह गाथालय् बहूनिपि धयागु पाली पि शब्दं भतिचा जक जोडे याना क्यनी । उकिं न्हापां ध्यान प्राप्त जुइगु इलय् छगू वार; निरोध समापती प्रवेश जुइत्ययेका प्यंगू अरूप (चतुत्थारूप) जवन निको; न्हापां मार्ग प्राप्त जुइगु इलय् फल जवन निको, स्वको; निरोधसमापतिं दनावइगु इलय् छको – थथे भतीचाजक नं जवन उत्पन्न जुइफु धयागु खंयात क्यनी ।

पुद्गल-भेद

दुर्गति अहेतुक पुद्गल, सुगति अहेतुक पुद्गल, द्विहेतुक पुद्गलपिंत क्रिया जवन उपलब्ध मज्जूगु छाया धाःसा – उक्त क्रिया जवन भगवान् बुद्ध, अरहन्तपिनिगु सन्तानय् जक उत्पन्न जुइगु जुया खः । अर्पणा जवन उत्पन्न मज्जूगु विपाक अन्तरायं याना खः । द्विहेतुक पुद्गलयाके ज्ञानविप्रयुक्त विपाकचित्त उपलब्ध जूगु उगु चित्तं प्रतिसन्धि कया वःगुलिं खः । सुगति अहेतुक पुद्गलयाके छाया उगु चित्त उपलब्ध जूगु खःलय् ? धका न्दसः तयेथाय् दु । छायाधाःसा – प्रतिसन्धि अवस्थाय् मदुसां प्रवृत्ति अवस्थाय् तदारम्मण कृत्यकथं उपलब्ध जूगुलिं खः ।

उपिं स्वम्ह पुद्गलपिसं न्त्याक्व कुतः याःसां थुगु जन्मे ध्यान, मार्गफल प्राप्त याना काये फइमखु । सुगति अहेतुक व द्विहेतुक निम्ह व्यक्तियाके अकुशल चित्त १२-गू, महाकुशल ८-गू, महाविपाक ज्ञानविप्रयुक्त ४-गू, हसितुत्पाद वर्जित अहेतुक चित्त १७-गू याना जम्मा ४१-गू चित्त उत्पन्न जुइ । दुर्गति अहेतुक पुद्गलयाके महाविपाक ज्ञानविप्रयुक्त प्यंगू दइमखुगु जुया न्हापायागु ४१-गू चित्तमध्ये ४-गू वर्जित याना ३७-गू चित्त जक दइ । त्रिहेतुक पृथग्जनयाके हसितुत्पाद वर्जित याना अशोभन चित्त २९-गू, महाकुशल, महाविपाक १६-गू, महर्गत कुशल ९-गू जम्मा ५४-गू चित्त दइ ।

त्रिहेतुक पृथग्जनयाके दयेमाःगु चित्त ५४-गूमध्ये दृष्टिगत सम्प्रयुक्त ४-गू विचिकित्सा जवन १-गू वर्जित याना थःत प्राप्त

जूगु फलचित्त १-गू तथा श्रोतापत्ति फलस्थ व सकृदागामि फलस्थ पुद्गल निम्हेसिगु चित्त ५०-गू, ५०-गू दु । अनागामि फलस्थयाके द्वेषमूल जवन उपलब्ध मजूगु जुया उक्त जवनयाल वर्जित याना अनागामि फलचित्त छगू तथा जम्मा ४८-गू चित्त दु । अरहन्त पुद्गलयाके अहेतुक चित्त १८-गू, महाविपाक महाक्रिया १६-गू, महर्गत क्रिया ९-गू, अरहत्त फल १-गू जम्मा ४४-गू उपलब्ध जू ।

भूमि-विभाग

कामभुवनय् महर्गत विपाक ९-गू वर्जित ८०-गू चित्त उत्पन्न जू ।

असंज्ञासत्त्वर्जित १५-गू रूपावचर भुवनय् लोभमूल चित्त ८-गू; मोहमूल २-गू; घ्राणविज्ञान, जिह्वाविज्ञान, कायविज्ञानं अलगगु अहेतुक चित्त १२-गू; महाकुशल ८-गू, महाक्रिया ८-गू, महर्गत कुशल ९-गू, महर्गत क्रिया ९-गू, लोकोत्तर ८-गू जम्मा ६४-गू चित्तत उपलब्ध जू ।

अरूपभुवनय् लोभमूल ८-गू, मोहमूल २-गू, मनोद्वारावर्जन चित्त १-गू, महाकुशल महाक्रिया १६-गू, अरूपावचर कुशल ४-गू, अरूपावचर क्रिया ४-गू, श्रोतापत्तिमार्ग वर्जित लोकोत्तर चित्त ७-गू – थुकथं ४२-गू चित्त उपलब्ध जू । क्वय्यागु अरूप चित्त दइमखु धाःगु विज्ञानानन्त्यायतन भुवनय् आकाशानन्त्यायतन कुशल व क्रिया चित्त दइमखु .....पूर्ववत्..... नैवसंज्ञानासंज्ञायतन भुवनय् आकाशानन्त्यायतन, विज्ञानानन्त्यायतन, आकिंचन्यायतन कुशल क्रिया दइमखु धाःगु खः ।

वीथि काण्ड क्वचाल ।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

५. भूमि-काण्ड

भूमि चतुष्क

प्रतिसन्धि भवाङ्ग च्युति कृत्यं युक्तगु चित्त १९-गूयात च्वय् उल्लेख याना वयागु वीथिचित्तं मुक्त जूगु कारणं 'वीथिमुक्त चित्त' धाइ । उगु वीथिमुक्त चित्तयात क्यनिगु काण्डयात 'वीथिमुक्त काण्ड' धाइ । उक्त वीथिमुक्त काण्डय् भुवन नाप सम्बन्धित काण्ड नं विस्तृतरूपं दुगु कारणं 'भूमिकाण्ड' नं धाइ ।

भूमि चतुष्क, प्रतिसन्धि चतुष्क, कर्म चतुष्क, मरणुत्पत्ति चतुष्क धका वीथिमुक्त काण्डय् ४-गू चतुष्कयात सिइकेमाः । इपिं प्यंगू चतुष्कमध्ये भूमि चतुष्कय् अपायभूमि, कामसुगतिभूमि, रूपावचरभूमि व अरूपावचरभूमि धका प्यंगू भूमि दु । सत्त्वपिनि उत्पत्ति स्थानयात भूमि अथवा भुवन धाइ । पाली दुगु अनुसारं भूमि प्यंगूया विस्तृत स्वरूप ख्याल तये माली ।

प्रतिसन्धि चतुष्क

पुलांगु जन्म व लिपायागु जन्म छस्वाःथें च्वंक बिचे स्वापू तयेगु रूपं उगु उगु जन्मय् चित्त चैतसिक व कर्मज रूपया न्हापां उत्पन्न जुइगुयात 'प्रतिसन्धि' जुइगु धका धाइ । प्रतिसन्धि अपाय प्रतिसन्धि, कामावचर सुगति प्रतिसन्धि, रूपावचर प्रतिसन्धि व अरूपावचर प्रतिसन्धि धका प्यंगू दु ।

अकृशल विपाक उपेक्षा सहगत सन्तीरणचित्तं प्रतिसन्धि, भवाङ्ग, च्युति जुइम्ह पुद्गल दुर्गति अहेतुक छम्ह जक दु । भूमिकथं अपाय प्यंगू भूमि दु । उकिं अपाय प्रतिसन्धि धाइ । अहेतुक कृशलविपाक उपेक्षासहगत चित्तं प्रतिसन्धि च्वंम्ह पुद्गल सुगति अहेतुक छम्ह जक दु । भूमिकथं मनुष्य भूमि, चतुर्महाराजिका भूमि निगू दु ।

जच्चन्धादिनं धयागु पाली आदि शब्दं जच्चबधिर -
 प्रतिसन्धि कालनिसें न्हाय्पनं मताम्ह; जच्चमूग - प्रतिसन्धि
 कालनिसे खँल्हाये मसःम्ह (पाकःम्ह); जच्चजल - प्रतिसन्धि
 कालनिसें जड बुद्धिम्ह (लाटाम्ह); जच्चुम्मत्तक - प्रतिसन्धि
 कालनिसें वें जूम्ह; पाण्डक, उन्माद, उभतो व्यञ्जनक, नपुंसक
 ल्याखे कायेमाः ।

महाविपाक चित्त ८-गू कामसुगति न्हेगुली जक प्रतिसन्धि,
 भवाङ्ग, च्युति हिसाबं उत्पन्न जुइ । अहेतुक कुशल विपाक
 सन्तीरण १-गू, महाविपाक ८-गू; थुपिं ९-गू चित्तयात 'कामसुगति
 प्रतिसन्धि' धाइ ।

अपाय प्रतिसन्धि १-गू, कामसुगति प्रतिसन्धि ९-गू;
 उपिं भिगू प्रतिसन्धिं युक्तपिं पुद्गलपिं मध्यय् अपाय भूमिवासी,
 मनु, विनिपातिक असुरपिनि आयु ठेगाना मदु । गुलिं छन्हु,
 सुथवँछि, घौ पलख आयु जुयाच्चनी । गुलिं असंख्य वर्ष तक्क नं
 दयाच्चनी । उकिं आयुप्रमाण गिन्ति यायेगुली स्थिरता मदु । ल्यं
 दुपिं देव ब्रह्मापिनिगु आयुप्रमाण गिन्ति यायेगुली स्थिरता दु ।
 चातुर्महाराजिका, त्रयस्त्रिंश, यामा, तुषित, निर्माणरति व
 परनिर्मितवशवर्ती देवतापिनि आयु प्रमाण देवतापिनि कथं
 क्रमशः न्यासःदँ, द्वःछिदँ, निद्वःदँ, प्यद्वःदँ, च्याद्वःदँ, भिंखुद्वःदँ दु ।
 मनूतय्गु गिन्ति कथं ग्वीगू लाख, स्वंगू करोड ख्वीगू लाख,
 भिंप्यंगू करोड प्यीगू लाख, न्यन्हेगू करोड ख्वीगू लाख, निगू
 अरब स्वीगू करोड प्यीगू लाख, गुंगू अरब निछगू करोड ख्वीगू
 लाख दु ।

आयुकल्प, अन्तरकल्प, असंख्येय्यकल्प, शस्त्रान्तरकल्प,
 रोगान्तरकल्प, दुर्भिक्षान्तरकल्प इत्यादिमध्ये गुगु कल्प खः ? धका
 न्हचसः तये थाये दुगु जुया कप्पस्साति असंख्येय्यकल्पस्स धका
 टीकां वर्णन याना तःगु खः । असंख्येय्य छगू कल्प गुलि
 दीर्घकालधाःसा हाकः छगू योजन, ब्याः छगू योजन दुगु गोदामय्
 तू जायेक तया सच्छि दँय् छको वा द्वोःछि दँय् छको तू छगः छगः
 कया वां छ्वयेबले तू दक्व सिधया वनी । परन्तु असंख्येय्यकल्प

छगू सिधइ मखुनि । उजागु कल्पय् अन्तरकल्प ६४-गू कल्प दु ।
 अथवा, २०-गू कल्प दु । उक्त अन्तरकल्प असंख्यकल्प पाः जुया
 १०-दँ, १०-दँ तहाँ वना असंख्येय्यतक, क्वहाँ वनिगु तहाँ वनिगु
 छज्वःयात धाःगु खः । थुगु अन्तरकल्प ख्वीप्यंगू कल्पयात
 असंख्येय्य कल्प धाःगु जुल । छगू कल्पय् संवर्त, संवर्तस्थायी,
 विवर्त, विवर्तस्थायी कल्पकथं ४-गू दु । उक्त कल्पलिसे असंख्येय्य
 कल्प समान हे जू । विश्व विनाश जुइगु वा वइवलेनिसें मिं
 छ्वइगु दिइगुतक संवर्त धाइ । मिं छ्वइगु दिसां निसे विश्व
 दयेकीगु वा वइगुतक संवर्तस्थायी । विश्व दयेकीगु वा वइगुनिसें
 सूर्यचन्द्र उत्पन्न जुइगुतक विवर्त । सूर्यचन्द्र उत्पन्न जूसां निसें
 विश्व विनाश जुइगु वा वइगुतक विवर्तस्थायी कल्प खः । मिं
 विनाश याइवले प्रथमध्यान ३-गू भूमि विनाश जुइ । लखं विनाश
 याइवले द्वितीयध्यान ३-गू भूमि विनाश जुइ । फसं विनाश
 याइवले तृतीयध्यान ३-गू भूमि विनाश जुइ । विश्व विनाश जुइगु
 पहः - ९ मिं ७-को, लखं १-को; मिं ७-को, लखं छको; लः
 च्याकोगु पालय् फय् छको ।

सच्छिदँ न्त्यवः जुइ घोषणा चक्रवर्तीया ।

द्वःछिदँ जुइ न्त्यवः बुद्धया ।

लाख दँ न्त्यवः जुइ कल्प नाशया ।

मोनेय्यया जुइ न्हेदँ न्त्यवः ।

मङ्गलया घोष थ्वइ भिनिदँ न्त्यो ।

थी थी कारणत थुपिं हे खत ॥

थुःगु भूमि लखं विनाश याइवले दुध्यागु जुया महाकल्प
 मदु । विवर्तस्थायीकल्प छगू कल्प जक दु ।

कर्मचतुष्क

कृतकथं प्यंगू प्रकारया कर्म

(१) प्रतिसन्धि धयागु विपाक, उगु प्रतिसन्धिनापं उत्पन्न
 जुइगु कर्मजरूप धयागु कटत्तारूप - थुपिं निगूयात उत्पन्न याये
 फुगु कर्मयात जनक कर्म धाइ ।

(२) जनककर्म फल बिइगुयात स्थिर जुइकेगुरूप सहायता बिइगु कर्मयात उपस्थम्भक कर्म धाइ ।

(३) जनककर्म फल बिइगुयात लिक्क च्वना पीडा कष्ट बिया च्वनिगु कर्मयात उपपीडक कर्म धाइ ।

(४) पीडा कष्ट बिइगु जक मखु, जनककर्म फल बिइगुयात त्वाःल्हाना थःगु फल बिइगु कर्मयात उपघातक कर्म धाइ ।

च्वय् कना वयागु कर्म प्यंगू मध्ये जनककर्म कुशल जनककर्म, अकुशल जनककर्म धका निथी दु । थुपिं निगूमध्ये कुशल जनककर्म कुशल विपाक व कटत्तारूपयात उत्पन्न याइ । अकुशल जनककर्म अकुशल विपाक व कटत्तारूपयात उत्पन्न याइ । उगु जनककर्म प्रतिसन्धि व प्रवृत्ति निगू नं फल बिइ । व गथे धाःसा - प्रतिसन्धिकालय् नं सुख आनन्द जुइगु फल बिया प्रवृत्ति कालय् नं नयेगु, त्वनेगु, पुनेगु, च्वनेगु सुखपूर्वक जुइका बिइगु कुशल जनककर्मया फल खः । प्रतिसन्धि कालय् नं दुःख कष्ट जुइगु फल बिया प्रवृत्तिकालय् नं नये, त्वने, च्वने, पुने मखंका बिइगु अकुशल जनककर्मया फल खः ।

उपस्थम्भककर्म नं कुशल उपस्थम्भककर्म व अकुशल उपस्थम्भककर्म धका निथी दु । उगु कर्म प्रवृत्तिकालय् जक फल बिइ । प्रतिसन्धि फल बिइ मखु । अथे मब्यूसां कुशल उपस्थम्भककर्म कुशल जनककर्मयात सहायता बिइ । सहायता बिइगु गथे धाःसा - कुशल जनककर्म विपाक व कटत्तारूपयात उत्पन्न याइ । उत्पन्न जुइ धुंकूगु विपाक कटत्तारूपयात विनाश मजुइक स्थिर याना तयेगुरूपं कुशल उपस्थम्भककर्म सहायता बिइ । अकुशलयात अकुशलं तुं सहायता बिइगु गथे धाःसा - अकुशल जनककर्म विपाक कटत्तारूपयात उत्पन्न याइ । उत्पन्न याये धुंकूगु उगु विपाक कटत्तारूपयात विनाश मजुइक अकुशल उपस्थम्भककर्म सहायता बिइ । नये त्वने मखंक दुःख कष्ट सह याये मायेक यानातइ । उदाहरण - खिचात, फाँत सिनं मसीक, छां नं मलायेक दुःखकष्टं म्वाना च्वनीथें खः ।

उपपीडक कर्म धयागु कुशल उपपीडककर्म अकुशल
उपपीडककर्म धका निथी दु । उगु उपपीडककर्म प्रवृत्तीजक फल
विइ । प्रतिसन्धि अवस्थाय् फल विइमखु । अथे मव्यूसा नं कुशल
उपपीडककर्म अकुशल जनककर्मयात पीडा विइ । अकुशल
उपपीडककर्म कुशल जनककर्मयात पीडा विइ । अकुशलं
कुशलयात पीडा विइगु गथे धाःसा - कुशल जनककर्म फल
बिया सुखपूर्वक च्वना च्वंम्हसित कपाः स्याका प्वाः स्याका लुफिं
हायेका विइगु फल उत्पन्न याना विइ । कुशल उपपीडकं
अकुशल जनककर्मयात पीडा विइगु गथे धाःसा - अकुशल
जनककर्म नये त्वने मखंका दुःख कष्ट सियाच्चंगुयात छुं कालया
निंतिं सुखपूर्वक च्वनेगु फल उत्पन्न याना विइ । उदाहरण -
नर्कय् महामौद्गल्यायन महास्थविर बिज्याना धर्मोपदेश याना
बिज्याःगु अवस्थाय् नर्काग्नि शान्त जुया सुखानन्द जुयावथे खः ।

उपघातककर्म नं कुशल उपघातक कर्म अकुशल
उपघातक कर्म धका निथी दु । उगु कर्म निगुलिं प्रतिसन्धि व
प्रवृत्ति २-गुलिं फल विइ । अथे व्यूसा नं कुशल उपघातककर्म
कुशल जनककर्म, अकुशल जनककर्म निगूयात नं त्वाःल्हाना थःगु
फल विइ । अकुशल उपघातककर्म नं अकुशल जनककर्म, कुशल
जनककर्म निगूयात नं त्वाःल्हाना थःगु फल विइ । कुशलं कुशल
परस्पर त्वाःल्हाइगु गथे धाःसा - भोजन दान याःगु कुशल
जनककर्म प्रतिसन्धि विइत थिक जुयाच्चंगुयात चीवर दान याःगु
कुशल उपघातक कर्म भोजन दान याःगु कुशल जनककर्मयात
त्वाःल्हाना थःगु प्रतिसन्धि फल विइ । कुशलं अकुशलयात
त्वाःल्हाइगु गथे धाःसा - पशु पंक्षी स्यायेगु धयागु व्याधा ज्या
याःगु अकुशल जनककर्म प्रतिसन्धि फल विइत थिक
जुयाच्चंगुयात विहार दान व्यूगु कुशल उपघातककर्म अकुशल
जनककर्मयात त्वाःल्हाना थःगु प्रतिसन्धि फल विइ । अकुशलं
अकुशलयात त्वाःल्हाइगु गथे धाःसा - सा स्याःगु जनककर्म
प्रतिसन्धि फल विइत थिक जुयाच्चंगुयात खिचा स्याःगु अकुशल
उपघातककर्म सा स्याःगु अकुशल जनककर्मयात त्वाःल्हाना थःगु
प्रतिसन्धि फल विइ । अकुशलं कुशलयात त्वाःल्हाइगुली जक लः

दान याःगु कुशल जनककर्म प्रतिसन्धि विद्वत थिक जुयाच्चंगुयात
 खाः स्याःगु अकुशल उपघातककर्म कुशल जनककर्मयात
 त्वाःल्हाना थःगु प्रतिसन्धि फल विइ । प्रवृत्ती नं थुगु हे रूपं धका
 सिइकि ।

उपघातककर्म त्वाःल्हाइगु धाःसा नं दुर्बल जुयाच्चंगु
 जनककर्मयात हे जक त्वाःल्हाये फइ । बलवानगु जनककर्मयात
 त्वाःल्हाये फइमखु । उक्त प्यंगू कर्ममध्ये जनककर्म व
 उपघातककर्म निगू प्रतिसन्धि व प्रवृत्ति फल विइगु समान जूसां नं
 जनककर्मयात धायेबले उपघातककर्मयात धाःगु जुइमखु ।
 उपघातककर्मयात धायेबले जनककर्मयात धाःगु जुइमखु । थये
 छाय्धाःसा - हेतु भिन्नता जूगु कारणं खः । व गथे धाःसा -
 जनककर्म फल विइगुली त्वाःल्हाइगु मदु । उपघातककर्म धाःसा
 जनककर्मयात त्वाःल्हाना तिनि थःगु फल विइ । उपमा - युवराज
 जुजु जुइत सुयात नं घात याना च्वनेम्वाः । केवल हुकुम जक
 ब्यूसा गाः । मेमेपिं जुजु जुइ माल धाःसा युवराजयात घात याना
 जक जुजु जुइ फइ । राज्य ऐश्वर्य सम्पत्ति दइगु धाःसा समान
 जुयाच्चन । युवराज जनककर्म समान खः । मेमेपिं उपघातककर्म
 समान खः । राज्यादि ऐश्वर्य सम्पत्ति प्रतिसन्धि व कटत्तारूप
 समान खः । थ्व उल्लेख यानागु अर्थकथा समानवाद खः ।
 केचिवादय् उपघातककर्म फल विइमखु । त्वाःजक ल्हाइ धयातःगु
 दु । उपरिपण्णासकथं जनककर्म कुशल, अकुशल धका निथी दु ।
 प्रतिसन्धि प्रवृत्ति निगुलिं फल विइ । उपस्थम्भककर्म कुशलजक दु ।
 अकुशल मदु । प्रवृत्ति फल जक विइ । उपपीडक उपघातककर्म
 कुशल, अकुशल निथी दु । उपपीडकं प्रवृत्ति जक उपघातकं निथी
 नं फल विइ । उक्त प्यंगू कर्म कृत्य हिसावं जुइगु कर्म खः ।

फल विइगु क्रमकथं प्यंगू प्रकारया कर्म

- (१) गरुककर्म
- (२) आसन्नकर्म
- (३) आचिण्णकर्म
- (४) कटत्ताकर्म

उपिं प्यंगूमध्ये गरुककर्म धयागु भ्रचातुगु कर्मयात धाःगु खः । उगु गरुकर्म कुशल गरुककर्म, अकुशल गरुकर्म धका निथी दु । थुपिं निगूमध्ये अकुशल पक्षयागु गरुकर्म गथे धाःसा - मातृघातक, पितृघातक, अरहन्तघातक, लोहितुत्पादक, संघभेदक - थुगु रूपं पञ्चानन्तरियकर्म न्यागू दु । उगु न्यागुलिं याःत धाःसा संघभेदक कर्म फल बिइ । ल्यं दुगु प्यंगू अहोसि कर्म जुइ । संघभेदक कर्मयात ल्यंका ल्यंदुगु ४-गुलिं याःत धाःसा लोहितुत्पादक कर्म फल बिइ । ल्यं दुगु स्वंगू अहोसि कर्म जुइ । मातृघातक, पितृघातक, अरहन्तघातक स्वंगुलिं याःत धाःसा अरहन्त घातककर्म फल बिइ । ल्यं दुगु निगू अहोसि जुइ । मातृघातक, पितृघातक निगुलिं याःत धाःसा मांबौपिं निम्हमध्ये बौ शीलवान् मां दुश्शील जुल धाःसा पितृघातककर्म फल बिइ । मातृघातककर्म अहोसि जुइ । निम्हं दुश्शील जुल धाःसा मातृघातककर्म फल बिइ । पितृघातककर्म अहोसि जुइ । निम्हं शीलवान् जुल धाःसा मातृघातककर्म फल बिइ । पितृघातककर्म अहोसि जुइ । मां शीलवान् जुया बौ दुश्शील जुलधाःसा मातृघातककर्म फल बिइ । पितृघातककर्म अहोसि कर्म जुइ । छाय् अहोसिकर्म जुइ धाःसा - निगूगु भवय् फल बिइ माःगुयात बिइ मखुतगुलिं खः । उक्त पञ्चानन्तरियकर्म याःम्ह व्यक्ति नरकय् पतन जुइगु निश्चितं खः । अवीचि नरकय् हे वनी धका निश्चितं धाये मज्यू ।

उपिं पञ्चानन्तरिय कर्म याना उगु पाप कर्म मुक्त जुइ धका सुमेरू पर्वत समान तःजा जुइक महाचैत्य स्थापना याना चक्रवाल पाय्धंगु पःखालं चाहुइका स्फटिक, मणि, नील, माणिक इत्यादि रत्न थुना तःगु छत्रं कुइका भगवान् बुद्ध सहित भिक्षु संघपिंत भरि भराउ जुइक विज्याका म्हातिं म्हातिं अष्टपरिष्कार नापं विशेष विशेषगु दान विइगु वस्तुत प्रदान याना महाअसदिस दान हे ब्यूसां नं मृत्यु पञ्चात् नर्कय् पतन मजूस्यें तोती मखु ।

नत्थिक (नास्तिक) मिथ्यादृष्टि, अहेतुकदृष्टि, अक्रियदृष्टि धयागु नियतमिथ्यादृष्टि दुपिं नं मृत्युपश्चात् अवीचि नर्कय्

दीर्घकाल तक च्वनी । कल्पनाश जूसां नं नाश मजूगु कल्पय् सरे
जुया भोग याये माली । ध्व नं अकुशल गरुकर्म जुल ।

कुशलपक्षय् गरुकर्म महर्गतयात कायेमाः । लोकोत्तर
धयागु यक्व भ्चातु मखुला ? धका न्हचसः तये थाय् दु ।
लोकोत्तर भन् भ्चातुगु खःसा नं आः धया तःगु गुगु कर्म खः, व
प्रतिसन्धि अवस्थाय् फल विइगुयात धया तःगु खः । लोकोत्तर
कुशलं प्रतिसन्धि फल विइ मखुगु जुया लोकोत्तरयात काये मज्यु ।

प्रथमध्यान प्राप्त जूम्ह व्यक्तिं उक्त ध्यानयात तंका
मछ्वःसे मृत्यु जुल धाःसा प्रथमध्यान भुवनय् उत्पन्न जुइ । ध्यान
९-गू (रूप ५-गू, अरूप ४-गू) प्राप्त जूम्ह व्यक्ति जि फलानाथाय्
जन्म जूवने धका लक्ष्य मतःस्ये मृत्यु जुल धाःसा दक्वसिबे
च्वय्यागु अरूपभुवनय् उत्पन्न जुइ । जि रूप भुवनय् जन्म जूवने
धका लक्ष्य तया मृत्यु जुल धाःसा रूपभुवनय् जन्म जूवनी । काम
भुवनय् जन्म जुइगु लक्ष्य तया मृत्यु जुल धाःसा काम भुवनय्
जन्म जूवनी ।

आसन्नकर्म धयागु सिइत्येका लिक्क लाःगु कर्मयात धाःगु
खः । उगु आसन्नकर्म कुशलआसन्नकर्म, अकुशलआसन्नकर्म धका
निधी दु । उकीमध्ये कुशल आसन्नकर्म न्हापा न्हापा (मृत्यु जुइ
न्हचो) यक्व अकुशल कर्म याना तःगु दसां नं उकियात पना
प्रतिसन्धि फल विइ । उदाहरणया लागि – तम्बदाठि चोर घातकं
जन्मभर मनु स्याना वःगु कर्म दसां नं सिइत्येका सारिपुत्र
महास्थविरयात भोजन प्रदान याना धर्म उपदेश न्यंगुलिं याना
उगु कुशलकर्म लिक्क वःगुलिं मनु स्याना वःगु अकुशल कर्मयात
पना उपदेश न्यंगु कुशलकर्म फल बिल । अकुशल
आसन्नकर्मयात नं थुकथं हे थुइका काये माल ।

आचिण्ण कर्म धयागु सदा नं अभ्यास याना च्वनिगु
कर्मयात धाःगु खः । उगु आचिण्णकर्म नं कुशल व अकुशल निधी
दु । उदाहरण – चुन्दसूकरं न्हापानिसें प्राणिघात यायेगु कर्म
अभ्यास याना वःगु जुया सिइत्येका मभिंगु अकुशल कर्म लिक्क
वःगुलिं नर्कय् उत्पन्न जुल ।

छको जक याःगु कर्मयात कटत्ताकर्म धाइ । आसेवन प्रत्यय प्राप्त जूसा प्रतिसन्धि फल बिइ फइ । छको जक कार्य यायेधुंका लिपा ल्वमंका छवत धाःसा आसेवन-प्रत्यय प्राप्त मजूगुलिं प्रतिसन्धि फल बिइ मखु । उक्त प्यंगू कर्मत नं कुशल अकुशलकथं निथी दु । फल बिइगुली गरुकर्म मदुसा आसन्नकर्म फल बिइ । गरुकर्म आसन्नकर्म मदुसा आचिण्णकर्म फल बिइ । गरुकर्म, आसन्नकर्म, आचिण्णकर्म थुपिं स्वंगुलिं मदुसा जक कटत्ताकर्म प्रतिसन्धि फल बिइ । थ्व अनुरूद्धाचार्यया धापू खः । अभिधम्मावतार टीकाय् आचिण्णकर्म बलवान् जू । आसन्नकर्म दुर्बल जू । उकिं आचिण्णकर्म न्त्यवः आसन्नकर्म लिपा फल बिइ धयागु खँ उल्लेख यानातःगु दु ।

वृद्धम्ह द्वहँ व बलापिं द्वहँत गोठय् दुहाँ वनिबले वृद्धद्वहँ लिपा लागुलिं गोठया दुने लुखायाथाय् दनी । ख्यलय् वनिबले लुखायाथाय् च्वंम्ह द्वहँ याकनं पिहाँ वइथें आसन्नकर्म न्त्यवः प्रतिफल बिइ । वृद्धम्ह द्वहँ आसन्नकर्म समान खः । बलवान् द्वहँत आचिण्णकर्म समान खः । थुगु उपमा अनुरूद्धाचार्यया धापूकथं उधृत याःगु खः ।

फल बिइगु कालनाप सम्बन्धित प्यंगू प्रकारया कर्म

१. दिद्वधम्म (दृष्टधर्म) वेदनीय कर्म
२. उपपज्ज (उपपद्य) वेदनीय कर्म
३. अपरापरिय (अपरापर्य) वेदनीय कर्म
४. अहोसिकर्म

थुपिं प्यंगू मध्ये थुगु हे जन्मय् फल बिइगु कर्मयात दिद्वधम्मवेदनीयकर्म धाइ । प्रवृत्ती न्हेको जवन उत्पन्न जुइगुमध्ये प्रथम जवन चेतना कुशल पक्षयागु जुल धाःसा थुगु हे जन्मय् लुँघः, लुँया पर्वत इत्यादि प्राप्त जुइगु जुयाच्वन । चेतना अकुशल पक्ष यागु जुल धाःसा थुगु हे जन्मय् तःधंगु दुःख कष्ट सिया च्वने मालि । कुशल पक्ष दिद्वधम्म फल प्राप्त जुइकेत निम्न अङ्गत पूरे जुइकेमाः ।

- (१) ध्यान अभिज्ञां युक्तम्ह बुद्ध अथवा अरहन्त जुइमाः,
- (२) दान बिइगु वस्तु धार्मिकपूर्वकं कमाये याना तःगु जुइमाः,
- (३) दान ग्रहण याइम्ह पुद्गल निरोध समापत्तिं दना विज्यागु अवस्था जुइमाः,
- (४) दान बिइम्ह व्यक्तिया पूर्व, मुञ्च, अपर चेतनां पूर्ण जुइमाः

थुलि अङ्गं पूरे जुल धाःसा दिट्ठधम्मवेदनीयकर्म फल बिइ । अथे बिइगु धाःसा नं उक्त कर्म जक फल बिइगु मखु । उगु कर्म सहायता बिया न्हापा न्हापायागु जन्मे याना वःगु पुलांगु अपरापरिय कर्म फल व्यूगु खः । उगु दिट्ठधम्मवेदनीय कर्म अलग जुया नं अपरापरिय कर्म फल बिइ फइमखु । उपमा - हिंवा, च्याइगु पदार्थ घाँय्मो स्याउला हः इत्यादियात माला हःम्ह व्यक्ति, मि प्वीम्ह समान खः । हिंवा अपरापरियवेदनीय कर्म समान खः । च्याइगु पदार्थ फल इच्छा याइम्ह व्यक्ति समान खः । माला हया मितःम्ह दिट्ठधम्मवेदनीयकर्मयात माःगु वर्तमान कुशलकर्म समान जुयाच्चन ।

अपरापरियकर्म बलवान् जुल धाःसा दिट्ठधम्मवेदनीय कर्म भतिचा जक जूसां प्रकटरूपं फल बिइ । उपमा - ह्वाना ह्वाना च्यानाच्चंगु मि भतिचा जक घाँय्मो तयाबिल धाःसा नं मि तःसकं दन्के जुइ । ह्वाना ह्वाना दन्के जुयाच्चंगु मि अपरापरिय कर्म समान खः । भतिचा घाँय्मो दिट्ठधम्मकर्मयात माःगु वर्तमान कुशल कर्म समान खः । अपरापरियकर्म दुर्बल जुल धाःसा दिट्ठधर्मकर्म अत्यन्त बलवान् जूसा जक फल बिइ । उपमा - मिया शक्ति हीन जुयाच्चन धाःसा घाँय्मोसु यक्व दःसा जक च्याइथेंतुं खः । कुशल अपरापरिय दुर्बल जुया अकुशल अपरापरिय बलवान् जुल धाःसा दिट्ठधम्मं फल बिइ फइ मखु । उपमा - मिया शक्ति हीन जुयाच्चंगुली वा वया मि सिना वंथें खः । अपरापरिय कर्म धयागु थः याकचां फल बिइ फइमखु । उपमा - ग्याफरम्ह मनू श्मशाने वनेत पासा ब्वना वनेगुथेंतुं खः । थुगु लोकय् दिट्ठधम्मवेदनीय फल बिइ धयागु दुःखी दरिद्रम्हेसित धन सम्पत्ति यक्व दयेका बिइगु खः । उदाहरण 'महादुग्गत' धइम्ह

छम्ह तःसकं गरीबम्ह व्यक्तिं काश्यप बुद्धयात निमन्त्रणा याना दान याःगुलिं उखुन्हुया दिनय् हे उम्ह दरिद्रम्ह गृहस्थ तःसकं धनीम्ह सेठ जुल । अकुशल पक्षय् नन्द धयाम्ह गोघातक सा, म्येतय्त स्याना जुइम्ह खः । व ला मदयेकं भोजन मयाइम्ह जुयाच्चन । छन्हु भोजनय् ला मखना वं म्वाःम्ह साया म्ये धयना पुकानल । तत्क्षणय् म्ये कुतुं वया तःधंगु दुःख जुल । मेगु छगू नं उदाहरण - नन्दमाणवकं उप्पल्लवण्णा स्थविरायात अपराध याःगुलिं म्वाः म्वाकं पृथ्वी स्वतुना नर्कय् पतन जुल । दिट्ठधम्मवेदनीयकर्म निगूगु जन्मे प्रतिसन्धि बिइ मफुगु आसेवन प्रत्यय प्राप्त मज्जुगुलिं खः । दिट्ठधम्मवेदनीयकर्म थुगु हे जन्मय् फल मबिल धाःसा अहोसि कर्म जुइ ।

न्हैगूगु जवनय् दुगु चेतनायात उपपद्यवेदनीय कर्म धाइ । उगु कर्म निगूगु जन्मे प्रतिसन्धि फल बिइ । अनं लिपा प्रवृत्ति फल नं बिइ । जनककर्मथें धका सिइकि । उगु कर्म निगूगु जन्मय् प्रतिसन्धि फल बिइ फुगु आसेवन प्रत्यय बलबान जूगुलिं खः । उगु कर्म कुशलउपपद्यवेदनीयकर्म व अकुशलउपपद्यवेदनीय कर्म धका निधी दु । निगूमध्ये कुशल कर्म नं छम्ह सत्त्व प्राणीयाके भोजन दान याःगु सप्तमजवन इत्यादिकथं यक्व दु । थ्व यक्वमध्ये भोजन दान ब्यूगु सप्तमजवनं निगूगु जन्मय् प्रतिसन्धि फल बिलधाःसा वासः दान ब्यूगु सप्तमजवन इत्यादि अहोसि कर्म जुइ । थुकथं लुमंकेमाः । अकुशल उपपद्यवेदनीयकर्म नं छम्ह सत्त्वप्राणीयाके द्विछिं मयाक सप्तमजवन यक्व दु । यक्व दुगुमध्ये म्ये स्याःगु सप्तमजवनं निगूगु जन्मय् प्रतिसन्धि प्रतिफल बिल धाःसा फौचा स्याःगु इत्यादि यक्व सप्तमजवनत अहोसि कर्मत जुइ ।

अपरापरियवेदनीय कर्म धका स्वंगूगु जन्मनिसें निर्वाण प्राप्त जुइगु जन्म तक फल बिइगु कर्मयात धाइ । स्वंगूगु जन्म निसें निर्वाण मध्यंतले फल बिइ धका धया तःसां स्वंगू जन्म थ्यनेवं सदानं निश्चितरूपं फल बिइगु मखु । न्हापा न्हापायागु अपरापरिय कर्म, उपपद्यवेदनीय कर्म फल बिल धाःसा लिपाय्

अपरापरियकर्म फल बिइ मफया लिकुना च्वनी । लिकुना च्वंसां मेमेगु कर्मथें अहोसिकर्म जुइमखु । निर्वाणय् थ्यनेवं तिनि अहोसिकर्म जुइ । उगु कर्म ५-गू चेतना जक दुगु जुया “५-गू जन्मजक फल बिइ । निर्वाण मथ्यंतल्ले बिइ ला, मबिइ ला” धका शंका याये मज्यू । मेपिंथें विनाश मजूसे मौका मिले जुलकि फल बिइ । मेकथं – उगु कर्म ५-गू जन्मय् प्रतिसन्धि बिइ । प्रतिसन्धि बिइधुंकूगु कर्म नं प्रवृत्ति फल बिल धाःसा निर्वाण थ्यंकः बियाच्च्वनी । मेकथं – स्वंगूगु जन्मे प्रतिसन्धि फल मब्यूसानं उगु जन्मनिसें निर्वाण मथ्यंतल्ले मौका प्राप्त जूसा प्रतिसन्धि फल, मौका प्राप्त मजूसा प्रवृत्ति फल बिइ ।

अहोसिकर्म नं कुशल अहोसिकर्म, अकुशल अहोसिकर्म धका निधी दु । थुपिं निगूमध्ये कुशलबारे देवदत्त, अकुशलयाबारे अंगुलिमाल । देवदत्तं ध्यान प्राप्त याना नं उकिया फल भोग याये मखन । अंगुलिमालं यक्व नरहत्या याःसां नं अरहन्त जूगु जुया हानं जन्म जुइ म्वाःगुलिं नरहत्या याःगु भोग याये म्वाल । उगु अहोसिकर्म अलग दयाच्वंगु मदु । छायाधाःसा दिदुधम्म, उपपद्य, अपरापरियकर्म थःथगु समये फल ब्यूसा जक थःथगु नां दयाच्च्वनी । फल मबिल धाःसा उपिं फुकयात हे अहोसिकर्म धाइ । उकिं अहोसिकर्म धका अलग दुगु मखु ।

फल बिइगु स्थानकथं प्यंगू प्रकारया कर्म

१. अकुशलकर्म
२. कामावचरकुशलकर्म
३. रूपकुशलकर्म
४. अरूपकुशलकर्म

थ्व प्यंगूमध्ये रूपावचरभूमी व अरूपावचरभूमी अकुशल दःसा नं रूप अकुशल अरूप अकुशल धका मधाःसे रूपकुशल अरूपकुशल जक धाःगु अकुशलतय्गु फल बिइगु स्थान मखुगुलिं खः ।

अकुशलकर्म

कायकर्म स्वंगू

उगु कर्म फल बिइगु स्थानया हिसाबं प्यंगू कर्ममध्ये अकुशलकर्म कायकर्म, वचीकर्म, मनोकर्म धका द्वारया हिसाबं स्वथी दु । थुगु थासय् द्वार धाःगु प्रसादरूपयात द्वार धाइथें मखु । विज्ञप्तियात कर्म उत्पन्न जुइगु कारण जुया द्वार धाइ । उपिं स्वंगूमध्ये प्राणातिपात, अदिन्नादान, कामेसुमिथ्याचार स्वंगूयात कायकर्म धाइ । कायविज्ञप्तियात कायद्वार धका धाःगु हे कायकर्मया उत्पन्न जुइगु कारण जुया धाःगु खः । अथे जूसा कायविज्ञप्ति वचीकर्म उत्पन्न जुइ मखुगुलिं धाःगु ला ? धका न्यने थाय् दु । जुइ मखुगुलिं धाःगु मखु । कायकर्म कायद्वारय् अप्वः उत्पन्न जुइ । वचीकर्म कम जक जुइ । उकिं कायद्वार धाःगु खः । वचीद्वार धाये मज्यू । उपमा - ब्राम्हणगाम धायेथें खः । उगु गामय् क्षत्रिय इत्यादि दसां नं अप्वः दुगुयात कया ब्राम्हणगाम धाःथें कायद्वार धाःगु खः । ब्राम्हणलिसे कायकर्म समान जू । क्षत्रिय इत्यादि वचीकर्म समान जू । गांलिसे कायविज्ञप्ति समान जू । उगु स्वंगू कर्मयात कायद्वारय् उत्पन्न जूगुलिं कायकर्म धाइ । उकथं धाःगुलिं उगु कर्म स्वंगू कायद्वारय् जक उत्पन्न जुइगु ला ? वचीद्वारय् उत्पन्न जुइ मखु ला ? वचीद्वारय् अल्पकथं उत्पन्न जू । अप्वः याना कायद्वारय् जक उत्पन्न जू । उपमा - वनय् चाःचाः हिलिम्ह व्याधायात वनचरक धाइ । गामय् कम च्वनीगु जुया गामय् च्वंसां नं वयात वनचरक हे धाःथें खः । व्याधानापं कायकर्म समान जू । वननापं कायद्वार समान जू । गांनापं वचीद्वार समान जू । थ्व द्वारं कर्मयात निर्धारण याःगु जुल । मेपिनिगु प्राणयात थःगु चेतना सम्प्रयुक्त जूगु कायकर्म हत्या याःत धाःसा कायद्वारय् उत्पन्न जुइ । मेम्हसित म्हुतुं ज्या वात धाःसा कायकर्म वचीद्वारय् उत्पन्न जुइ । अदिन्नादान व कामेसुमिच्छाचारयात नं थथे हे धका सिइकि ।

वचीकर्म प्यंगू

मृषावाद, पैशुन्यवचन, पौरुषवचन, सम्फप्रलाप थुपिं प्यंगूयात वचीकर्म धाइ । वचीविज्ञप्तियात हे वचीद्वार धाइ । कर्म द्वारयात निर्धारण याःगु खः । द्वारं कर्मयात निर्धारण यायेगुली कायकर्म कायद्वारथें मेपिंत विनाश जुइक मखु खँ ल्हात धाःसा वचीकर्म वचीद्वारय् उत्पन्न जुइ । व हे मखुगुयात ल्कँतय् किया, ताडपत्रय् च्वया बिल धाःसा वचीकर्म कायद्वारय् उत्पन्न जुइ ।

मनोकर्म स्वंगू

अभिद्या (अभिध्या), ब्यापाद, मिथ्यादृष्टियात मनोकर्म धाइ । भो अनुरूद्धाचार्य ! कायकर्म वचीकर्म कायविज्ञप्ति वचीविज्ञप्तिनापं गुबलें हे अलग जुया उत्पन्न जुइमखु । थुपिं कायकर्म वचीकर्मथें मनोकर्मयात नं कायविज्ञप्ति वचीविज्ञप्तिलिसे गुबलें हे अलग जुइमखु धका लुमंका तयेगु ला ? धका न्हचसः तयेथाय् दुगुलिं अन्यत्र धका आज्ञा जूगु खः । कायविज्ञप्ति वचीविज्ञप्तिं अलग यान्ता मनोकर्म उत्पन्न जू धाःगु खः । अलग जुया उत्पन्न जू धाःसा न्ह्यावलें नं अलग जुया उत्पन्न जुइगु ला ? धका न्हचसः तयेथाय् दुगुलिं पि शब्द आज्ञा जूगु खः । थुगु पालिया अभिप्राय खः - कायविज्ञप्ति वचीविज्ञप्तिं अलग मजूसे नं उत्पन्न जू । अथे जूसा कायविज्ञप्ती वचीविज्ञप्ती अप्वः मनोकर्म उत्पन्न जू ला ? धका थथे प्रश्न यायेथाय् दुगुलिं बाहुल्लवुत्तितो धका आज्ञा दयेका बिज्यात । थुगु पालिया पिण्डार्थं अभिप्राय मनोकर्म कायविज्ञप्ती वचीविज्ञप्ती यक्व उत्पन्न जुइमखु । चित्तय् जक अप्वलं अप्वः उत्पन्न जुइ । कायविज्ञप्ती वचीविज्ञप्ती उत्पन्न जुइगु लोभ द्वेष व मनोद्वारय् उत्पन्न जुइगु लोभ द्वेष समान जूगुलिं लोभ द्वेष दक्वं हे कायेगु ला ? धका प्रश्न दुगुलिं एव धका आज्ञा जूगु खः । थुगु पालिया अभिप्राय लोभ द्वेष परस्पर समान जूसां नं कायद्वारय् उत्पन्न जुइगु लोभ द्वेषतय् काये मजू । चित्तय् उत्पन्न जुइगु लोभद्वेषयात जक कायेमाः ।

चेतना नं दुगु जुइव्यु, स्यंगु नं थः जुइव्यु - थुपिं लक्षणं पूर्णं जूसा जक कर्मपथ बने जुइ । कर्मपथ बने जूसा जक प्रतिसन्धि फल विइ । कर्मपथ मजूसा प्रवृत्ति फल जक बिइ । प्रतिसन्धि विइमखु । उकिं मांबौपिसं काय्महचाय्पिंत तँ पिहाँ वया सिइमा धका सराप बिइगु, आचार्य आखः मब्बोंगुलिं “थ्व पाठशालां पिहाँ हूँ” धका पितिना छ्वइगु कर्म बने मजू । उकिं प्रवृत्ति फल जक बिइ । प्रतिसन्धि विइमखु ।

मनोकर्मय् दृष्टि धाःसा नं सत्त्वपिं कारण मदयेक उत्पन्न जुइ धयागु धारणा दुगु अहेतुकदृष्टि; सत्त्वपिसं भिं याःसां भिंगु फल, मभिंगु याःसां मभिंगु फल भोग याये म्वाः धयागु द्वंगु धारणा दुगु नास्तिकदृष्टि; सत्त्वपिं सितकि अन्तय् थ्यनी धयागु द्वंगु धारणा दुगु अक्रियदृष्टि - थुपिं स्वंगू धारणां जक कर्म बने जुइ । ल्यं दुगु दृष्टिं कर्म बने जुइमखु ।

थुपिं कायकर्म स्वंगू, वचीकर्म प्यंगू, मनोकर्म स्वंगूयात अकुशल कर्मपथ भिंगू धका धाइ । इपिं भिंगूमध्ये प्राणातिपात, पौरूषवचन, ब्यापाद - थुपिं स्वंगू द्वेष धयागु मूलं उत्पन्न जुइ । अथवा द्वेषमूल, मोहमूलं उत्पन्न जुइ । उत्पत्ति पहः - तँ पिहाँ वया स्यात धाःसा द्वेषमूलं प्राणातिपातकर्म उत्पन्न जूगु धाइ । सत्त्वप्राणीयात स्यात धाःसा, कडागु खँ ल्हात धाःसा, कतपिंत स्यंकेत मती तइगु द्वेष पिकाल धाःसा दोष दु धका मस्यू, मोहित जुया भूले जुया अकुशलकर्म याइ । थुजागु अवस्थाय् अकुशलकर्म मोहमूलं उत्पन्न जूगु धाइ ।

कामेषुमिथ्याचार, अभिद्या व मिथ्यादृष्टि - थुपिं स्वंगू लोभ धयागु मूलं उत्पन्न जुइ । अथवा लोभमूलं मोहमूलं उत्पन्न जुइ । उत्पत्ति पहः न्हापायागु खँयात स्वया थुइकि । मातृरक्षित इत्यादि १२-थी स्त्रीपिंथाय् गमन यात धाःसा मिजंयाके कामेषुमिथ्याचार कर्म बने जुइ । स्त्रीयाके जक थःया कामगुणया अधिकारी मद्दु धाःसा कर्म बने जुइमखु । सुरामेरय कर्म स्वंगूमध्ये शरीरय् उत्पन्न जुइगु जुया कायकर्मय् दुथ्याकी । कायकर्म स्वंगूमध्ये बांमलागु प्रष्टव्य, स्पर्श परस्परय् समान जूगुलिं

कामेषुमिथ्याचारय् दुथ्याका तःगु खः । ल्यं दुगु अदिन्नादान, मृषावाद, पैशून्यवचन, सम्फप्रलापवचन - थुपिं प्यंगू लोभद्वेष धयागु निगू मूलं उत्पन्न जुइ । उपिं भिगू कर्मत चित्तोत्पादकथं अकुशल चित्त १२-गू खः ।

कामावचरकुशलकर्म

कामावचर कुशल नं कायकर्म, वचीकर्म, मनोकर्म धका ३-थी दु । द्वार धाःगुया कारण क्वय् उल्लेख यानाथें थुइके माःगु जुल । दान, शील व भावना हिसाबं नं कुशल ३-थी दु । चित्तुत्पादकथं महाकुशल चित्त ८-गू खः । उगु कुशल नं दान, शील, भावना, अपचायन, वेय्यावच्च, पत्तिदान, पत्तानुमोदन धर्मश्रवण, धर्मदेशना दृष्टिजुकर्म धका १०-थी दु । उपिं १०-गूयात कुशलकर्मपथधर्म १०-गू धाइ । भिगूयात स्वंगू यायेगु तरिका - दान, शील, भावना थुपिं ३-गूयात छसिकथं तथा अनं लिपा अपचायन, वेय्यावच्चयात शीललिसे स्वभाव मिले जूगुलिं शील्य् दुथ्याकि । पत्तिदान, पत्तानुमोदनयात दानलिसे स्वभाव मिले जूगुलिं दानय् दुथ्याकि । धर्मश्रवण, धर्मदेशना दृष्टिजुकर्मयात भावनाय् दुथ्याकि । दृष्टियात भावनाय् दुथ्याकूगु समानवादकथं खः । अपरे आचार्यपिसं दृष्टिजुकर्मयात स्वंगुली दुथ्याका तःगु दु । दृष्टिजुकर्मयात छाया स्वंगुली दुथ्याकूगु धाःसा दान यायेगु धयागु दृष्टि तप्यंसा जक याये फइ । शील पालन यायेगु धयागु नं दृष्टि तप्यंसा जक याये फइ । भावना नं अथे हे खः । उकिं स्वंगुली दुथ्याकेमाः ।

रूपावचर, अरूपावचरकुशलकर्म

रूपावचर कुशल मनोकर्म जक दु । उगु कर्म कायकर्म, वचीकर्म, मनोकर्म धका स्वंगू मदु । दान शील भावना धका स्वंगू मदु । भावनाया रूपं छागू हे जक दु । अर्पणाय् थ्यंगु खः । ध्यान अङ्गया प्रभेदं न्याता प्रकारं दु । वथें हे अरूपावचर कुशल नं कर्मकथं मनोकर्म, मनोद्वार, भावनाया रूपं छागू हे जक दु । अर्पणाय् थ्यंगु खः । उगु कर्म आकाश प्रज्ञप्ति इत्यादि प्यंगू

आरम्भणया प्रभेदं प्यथी दु । परिकर्मनिमित्त लुया वसानिसें उग्रहनिमित्त लुया वड्गु तक पृथ्वी इत्यादिकथं भाविता यायेगुयात परिकर्म भावना धाइ । उग्रहनिमित्त लुया वसेनिसें गोत्रभूतक भाविता यायेगुयात अर्पणाया लिक्कसं च्वंगु जुया उपचार भावना धाइ । अर्पणा ध्यान जवनयात अर्पणा भावना धाइ ।

कामावचरकर्मया फल बिड्गु भूमि

फल बिड्गु स्थानया हिसाबं प्यंगू कर्ममध्ये औधृत्य सहगतं अलगगु ११-गू अकुशल चित्तय् दुगु चेतना धयागु कर्म अपायभूमी प्रतिसन्धि जुइका, प्रवृत्ति अवस्थाय् कामभूमी, रूपभूमी भिनिगू अकुशलकर्म नं न्हेगू अहेतुक अकुशल विपाक बिड्गु । थुकथं फल ब्यूसा नं चक्षु, श्रोत, घ्राण हीन मजूसा कामभुवनय् न्हेगू अकुशल विपाक कथं फल बिड्गु । रूपभुवनय् घ्राण, जिह्वा, काय मदुगु जुया ४-गू अकुशल विपाक कथं फल बिड्गु । औधृत्ययाके प्रतिसन्धि बिड्गु शक्ति मदुगुलिं प्रतिसन्धि अवस्थाय् औधृत्ययात घटे याःगु खः । प्रतिसन्धि मब्यूगु खँ दर्शनतिक आधार कया सिइके फु । यदि औधृत्य सम्प्रयुक्त चेतनां प्रतिसन्धि बिल धाःसा दर्शनतिक प्रथमपदय् दयेमाः । मदुगु जुया प्रतिसन्धि फल मब्यू धका सिइकेमाः ।

यथारहंया अभिप्राय खः - कामभुवनय् चक्षु इत्यादि हीन मजूसा अकुशल विपाक न्हेगू हीन जूसा घटे यायेमाः । रूपभुवनय् हीन जुइमखु । तर घ्राण, जिह्वा, काय मदुगु जुया चक्षु, स्रोत, सम्प्रटिच्छन, सन्तीरण ४(गू जक दइ । बाँकी ३(गू दइमखु । चतुर्महाराजिकां च्वय् देवलोकय् अनिष्ट आरम्भण मदु । इष्ट आरम्भण जक दु । उकथं जुइकनं छाया अकुशल विपाक जुयाच्वंगु सम्प्रटिच्छन, सन्तीरण दुगु खः ? उक्त भूमी च्वंपिं देव, देवीपिसं कामभुवनय् दुगु अनिष्ट आरम्भणयात आरम्भण याइवले अकुशल विपाक जुयाच्वंगु सम्प्रटिच्छन, सन्तीरण दुगु खः । मेकथं, भगवान् बुद्धयात दर्शन याये धका कामभुवनय् वड्बले मलमूत्र इत्यादि अनिष्टारम्भण खनिगु इलय् उक्त चक्षुविज्ञान इत्यादि उत्पन्न जुइगुलिं खः ।

कामावचर कुशल ८-गुलिं कामसुगति ७-गू भूमी जक प्रतिसन्धि फल विइ । प्रवृत्ति अवस्थाय् कामभूमी, रूपभूमी कामावचरविपाक ८-गू, अहेतुक कुशलविपाक ८-गू जम्मा १६-गू फल विइ । यथारहंया अभिप्राय हीन मजूसा कामभूमी १६-गू फल विइ । हीन जूसा हीन जूगु घटे यायेमाः। रूपभूमी जक कुशलविपाक जुयाच्चंगु चक्षु, श्रोत, सम्प्रटिच्छन, सन्तीरण - २-गू जक फल विइ ।

थ्व महाकुशल ८-गूमध्ये ज्ञानसम्प्रयुक्त तीक्षणगु ज्ञानसम्प्रयुक्त, हीनगु ज्ञानसम्प्रयुक्त धका निथी दु । उपिं २-गूमध्ये तीक्षणगु ज्ञानसम्प्रयुक्त ४-गुली दुगु चेतनायात त्रिहेतुक उत्कृष्ट कुशलकर्म धाइ । हीनगु ज्ञानसम्प्रयुक्त ४-गुली दुगु चेतनायात त्रिहेतुक ओमक (हीनगु) कुशलकर्म धाइ । उपिं निगूमध्ये त्रिहेतुक उत्कृष्ट कुशल चेतनाकर्म कामसुगति न्हेगू भूमी त्रिहेतुक उत्कृष्ट प्रतिसन्धि विइ । प्रवृत्ती महाविपाक ८-गू, अहेतुक कुशलविपाक ८-गू धयागु १६-गू फल विइ । ज्ञानविप्रयुक्त नं तीक्षणगु ज्ञानविप्रयुक्त, हीनगु ज्ञानविप्रयुक्त धका निथी दु । थ्व निथी मध्ये तीक्षण ज्ञानविप्रयुक्त ४-गुली दुगु चेतना धयागु कर्मयात द्विहेतुक उत्कृष्टकुशलकर्म धाइ । हीनगु ज्ञानविप्रयुक्त ४-गुली दुगु चेतना धयागु कर्मयात द्विहेतुक ओमक कुशलकर्म धाइ । उपिं निगूमध्ये द्विहेतुक उत्कृष्ट कुशलकर्म व त्रिहेतुक ओमककुशलकर्म कामसुगति ७-गू भूमी द्विहेतुक प्रतिसन्धि विइ । प्रवृत्ती महाविपाक ज्ञानविप्रयुक्त ४-गू, अहेतुक कुशलविपाक ८-गू धयागु १२-गू फल विइ । द्विहेतुक ओमककुशलकर्म मनुष्यभूमी, चतुर्महाराजिक भूमी सुगति अहेतुक प्रतिसन्धि विइ । प्रवृत्ती अहेतुक कुशल विपाक विइ । त्रिहेतुक उत्कृष्ट न्ह्यो ल्यू अकुशलं चाःमहीकूसे दान याइबले दथुइ नं कर्म कर्मफलयात स्यूगु ज्ञानं सम्प्रयुक्त जू । त्रिहेतुक ओमक न्ह्यो ल्यू अकुशलं चाःहुइका बिचय् ज्ञानसम्प्रयुक्त जू । द्विहेतुक उत्कृष्ट न्ह्यो ल्यू अकुशलं चाःमहीकु, तर दथुइ ज्ञानसम्प्रयुक्त मजू । द्विहेतुक ओमक न्ह्यो ल्यू अकुशल चाःहुइका दथुइ नं ज्ञानसम्प्रयुक्त मजू । त्रिहेतुक उत्कृष्ट व त्रिहेतुक ओमक दथुइ ज्ञानसम्प्रयुक्त समान जुया न्ह्यो ल्यू पाः । द्विहेतुक उत्कृष्ट

व द्विहेतुक ओमक दथुइ समान जुया न्ह्यो ल्यू पाः । त्रिहेतुक उत्कृष्ट व द्विहेतुक उत्कृष्ट न्ह्यो ल्यू समान जुया दथुइ पाः । त्रिहेतुक ओमक व द्विहेतुक ओमक न्ह्यो ल्यू समान जुया दथुइ पाः ।

रूपावचरकर्मया फल बिइगु भूमि

रूपावचर कुशलय् प्रथमध्यान इत्यादिकथं ५-गूमध्ये प्रथमध्यान प्राप्तम्ह व्यक्ति ध्यान हीन मजूसे च्युति जुलधाःसा प्रथमध्यान भूमी उत्पन्न जुइ । ब्रह्मपारिषद्य भूमी उत्पन्न जुइपिं ब्रह्मापिनि आयु प्रमाण असंख्य कल्पया स्वब्बय् छब्ब दु । ब्रह्मपुरोहित भूमी उत्पन्न जुइपिं ब्रह्मापिनि आयु प्रमाण छगू असंख्य कल्पया बच्छि दु । महाब्रह्मा भूमी उत्पन्न जुइपिं ब्रह्मापिनि आयु प्रमाण छगू असंख्य कल्प दु । उत्तमगु महाब्रह्मा भूमी उत्पन्न मजूसे हीनगु निगू भूमी छाया उत्पन्न जुइगु जुयाच्वन ? कारण फरक जूगुलिं उत्पन्न जुइगु जुयाच्वन । प्रथमध्यानयात अल्प अल्प आनुभाव दुगुकथं भाविता यातधाःसा ब्रह्मपारिषद्य भूमी उत्पन्न जुइगु जुयाच्वन । उगु प्रथमध्यानयात हे मध्यस्थ आनुभाव दुगुकथं भाविता यातधाःसा ब्रह्मपुरोहित भूमी उत्पन्न जुइगु जुयाच्वन । उगु प्रथमध्यानयात हे प्रणीतगु आनुभाव दुगुकथं भाविता यात धाःसा महाब्रह्मा भूमी उत्पन्न जुइगु जुयाच्वन । द्वितीय तृतीय भूमी उत्पन्न जुइगुली नं थुगु हे तरिका जुल । पञ्चमध्यान भाविता यातधाःसा वृहत्फल, असंज्ञासत्त्व, सुद्धावासभूमी उत्पन्न जुइ । त्रिहेतुक पृथग्जनं पञ्चमध्यान प्राप्त याना 'सञ्जा गण्डो, सञ्जा रोगो' इत्यादिकथं नामधर्मयात घृणा याइगु 'सञ्जाविराग' भावे थ्यनी । उम्ह पुद्गल च्युति जुइवं वया इच्छा अनुसार संज्ञा मदुगु असंज्ञासत्त्वभूमी थ्यनी । उक्त पञ्चमध्यान प्राप्त जुइधुंका छुकियात नं प्रहाण मयातधाःसा उम्ह त्रिहेतुक पृथग्जन वृहत्फल भूमी उत्पन्न जुइ । स्रोतापन्न सकृदागामी पुद्गलपिसं पञ्चमध्यान प्राप्त याना नामधर्मयात प्रहाण मयात धाःसा वृहत्फल भूमी उत्पन्न जुइ । अनागामी पञ्चमध्यान लाभी जुया

इन्द्रिय ५-गू प्रबल मजुल धाःसां नं वृहत्फल भूमी उत्पन्न जुइ । इन्द्रिय ५-गूमध्ये श्रद्धा प्रबलम्ह व्यक्ति अविहाभूमी, वीर्य प्रबलम्ह व्यक्ति अतप्पाभूमी, स्मृति प्रबलम्ह व्यक्ति सुदस्साभूमी, समाधि प्रबलम्ह व्यक्ति सुदस्सीभूमी, प्रज्ञा प्रबलम्ह व्यक्ति अकनिष्टभूमी उत्पन्न जुइ । अनागामि व्यक्तिं कामभुवनय् प्रतिसन्धि काइ धयागु जुइमखु । छायाधाःसा कामरागयात प्रहाण याये धुंकूगुलिं खः । ध्यान प्राप्त मयाःसे मरण जुल धयागु नं मदु । जीवनभर प्राप्त मजूसं मरणासन्नजवन उत्पत्ति जुइ त्यइथें च्वंका नं ध्यान प्राप्त याना च्युति जुइ । ध्यान याकनं प्राप्त याना काये फुगु परिपक्व जुइ धुंकूगु इन्द्रिय दुगुलिं खः । अनागामिनो पन धयागु पाली पन शब्द एव अर्थ दु । उक्त एव अर्थ दुगु पन शब्दं अनागामि पुद्गल बाहेक मेपिं पुद्गलपिं शुद्धावास भूमी उत्पन्न जुइमखु धयागु खँ क्यना च्वंगु दु ।

अरूपावचरकर्मया फल बिइगु भूमि

पञ्चमध्यान प्राप्त याना रूप खना घृणा चाइगु 'रूपविराग' भावय् थ्यंम्ह व्यक्ति च्युति जुइवं वयागु इच्छा अनुसार अरूपभुवनय् उत्पन्न जुइ । आकाशानन्त्यायतन ध्यान प्राप्त जुल धाःसा आकाशानन्त्यायतन भूमी, विज्ञानान्त्यायतन ध्यान प्राप्त जुलधाःसा विज्ञानान्त्यायतन भूमी उत्पन्न जुइ इत्यादिकथं उत्पन्न जुइगुयात यथाकम्म धयातःगु खः ।

मरणुत्पत्ति चतुष्क

(१) आयु क्षय जुया नं मरण जुइ । (२) कर्म क्षय जुया नं मरण जुइ । (३) आयु कर्म निगुलिं क्षय जुइगुलिं नं मरण जुइ । (४) उपच्छेद (लिक्क च्वना छेदन याइगु) कर्म नं मरण जुइ ।

थुपिं प्यंगू मध्ये द्विच्छेदं च्वनेगु कर्म दुसां नं आयु फुना मरण जुइगुयात आयुक्षय जुया मरण जूगु धाइ । उगु उगु जन्मे काल बखत अनुसार १००-दँ, ७५-दँ इत्यादि वर्षपरिच्छेदयात 'आयु' धका धाइ । आयु प्रमाण ८०-दँ दसा नं कर्म ८०-दँ च्वनेगु

मदया २५-दँ, ३०-दँ जक च्वना मरण जुइगुयात कर्मक्षय जुया मरण जूगु धाइ । आयु प्रमाण नं ८०-दँ, च्वनेगु कर्म नं ८०-दँ दया ८०-दँय् मरण जूम्हसित आयु, कर्म निगुलिं क्षय जुया मरण जूगु धाइ । आयु प्रमाण नं ८०-दँ च्वनेगु कर्म नं ८०-दँ दसां २०-दँया उमेरय् तरवार, चक्कु इत्यादि प्रहार याका, सिमां कुतुं वया, लखय् दुवे जुया आदि कारणं मरण जुइगुयात उपच्छेदक कर्म मरण जूगु धाइ । उपिं मरण प्यंगूमध्ये उपच्छेदक कर्म मरण जुइगु प्रेत, असुरकाय, तिर्यक, मनुष्य, भूम्मा देवतापिंके जक दइ । चतुर्महाराजिकां निसें च्वय् च्वय्यागु देवलोकय्, नरकय्, उत्तरकुरूद्वीपय् मदु । आयुक्षय, कर्मक्षय, उभयक्षय स्वंगू जक दु । उक्त प्यंगू मरणया उपमा - च्याकातःगु मत इता फुना नं सिना वनी । चिकं फुना नं सिना वनी । इता व चिकं नित्तां फुना नं सिना वनी । इता व चिकं फुना मवंसां नं फय् वया नं सिना वनी । उक्त उपमाय् मरणयात क्रमशः दाँजे याये माःगु जुल ।

मरणासन्न अवस्थाय् कर्म, कर्मनिमित्त, गतिनिमित्त स्वंगूमध्ये छगू छगू योग्यतानुसारं लुया वइ । गुकथं लुया वइ ? मां, वौ, बाज्या, अजि, थःथितिपिसं; गुरु आचार्य, ऋद्धि सिद्धि दुपिसं लुइका बिइगु ला धाःसा कर्म लुइका बिइ । थी थी कर्ममध्ये गुगु कर्म निमित्त लुइका बिइ धाःसा मेगु जन्मय् प्रतिसन्धि विइ फुगु कुशलकर्म अकुशलकर्म लुइका विइ । निमित्त लुया वइवले गुकथं लुया वइ धाःसा अभिमुखी (न्त्योने व्वाँय् वंथें) लुया वइ । उपलब्धपुब्ब धका कथि, भाला, धनुष इत्यादियात कायेमाः । उपकरण धका स्वाँ, धुँ, धुपाँय् इत्यादियात कायेमाः । कथि, शूल, चुपि, भाला, धनुष, वाण इत्यादि अकुशलकर्मनिमित्त; विहार, बुद्ध, चैत्य, भोजन, चीवर, कुसा, ध्वाँय्, स्वाँमा इत्यादि कुशलकर्मनिमित्त खः । नर्कया खासि, नर्कपाल, नर्कया मिज्वाला, हाकुम्ह खिचा इत्यादि अकुशल गतिनिमित्त; देव अप्सरा, विमान, कल्पवृक्ष, देवउद्यान इत्यादि कुशल गतिनिमित्त खः ।

द्वँह, म्येयात भालां सुया स्याये नंम्ह जूसा मभिंगु कर्मनिमित्त न्त्योने लुया वइ । थथे हे कुशल, अकुशल क्षेत्रय् निमित्त लुया

वइगु सिइकेमाः । लिपा उत्पन्न जुइगु जन्मय् खनिगु आरम्मणयात गतिनिमित्त धाइ । प्रेत जुइम्ह जुल धाःसा वन, पर्वत, खुसि, घाट इत्यादि खनी । थथे हे कुशल, अकुशल क्षेत्रय् गतिनिमित्त लुया वइगु सिइकेमाः । सुनां निमित्त लुइका विइ धाःसा - कर्म निमित्त लुइका विइ । गन लुया वइ धाःसा - द्वारय् लुया वइ । खुगू द्वारय् छकलं लुया वइगु ला धाःसा - छगू छगू द्वारय् योग्यता अनुसार लुया वइ । रूपारम्मण जुल धाःसा चक्षुद्वारय् लुया वइ । शब्दारम्मण इत्यादि जुल धाःसा श्रोत, घ्राण, जिह्वा, काय, मनोद्वार मध्ये छगू छगू द्वारय् योग्यता अनुसार लुया वइ ।

परिसुद्ध धका कुशल कर्मनिमित्त, गतिनिमित्तयात धाःगु खः । उपक्किलिट्ठ धका अकुशल कर्मनिमित्त, गतिनिमित्तयात धाःगु खः । कर्मनिमित्त, गतिनिमित्त उपलब्ध जुइ ऱहःगु भव अनुसार उगु भवय् भुके जूगुथें चित्तया क्रम टुटे मजुइक यक्वं यक्व उत्पन्न जुइ । थःत थःम्हं न्हू यायेगु धयागु दान याये न्ह्यवया इलय् सौमनस्यं सम्प्रयुक्त याना दान यात धाःसा शील पालन यात धाःसा थुगु सौमनस्य सम्प्रयुक्त जूगु कुशलं फल विइगु खत धाःसा न्हापा दान बियागु इलय् शील पालन यानागु इलय् लय्लय् ताःथें मरणासन्न अवस्थाय् नं लय्लय् ताया न्हूगु कर्म याना थें लुया वइ । थुकथं जुइगुयात हे थःत थःम्हं न्हू यायेगु धाःगु खः । अकुशल क्षेत्रय् नं थ्व हे विधिंयात आधार कया सिइके माःगु जुल ।

पञ्चवोकार भूमियात सवस्तुक धका कायेमाः । अरूप भुवनयात अवस्तुक धका कायेमाः । अविद्या अनुसयं घेरे याना तःगु धाःगु अनुसयं अलग मजुगुयात लक्ष्य याना धाःगु खः । छगूपाखं उत्पन्न जुइगुयात धाःगु मखु । तृष्णा धयागु मूल कारणं प्रतिसन्धि च्वनी । अविद्या व तृष्णा धयागु मूलं अलग जूगुलिं अरहन्तपिं प्रतिसन्धि च्वनिगु मदु । सम्प्रयुक्तधर्म घेरे याना कया तःगु धाःगुली प्रतिसन्धि धयागु चित्तयात जक काये मज्यू । सम्प्रयुक्त धर्मतय्त नं कायेमाः । स्पर्श इत्यादि सहजात धर्मतय्गु

आधार जूगुलिं प्रधानगु प्रतिसन्धि चित्तयात जक धाःगु खः । मनोपुब्बङ्गमा धम्मा धया बिज्यानातःगु लुमंकि । न्हापायागु भव व लिपायागु भव निगूयात स्वाके फुगु जुया प्रतिसन्धि धाःगु खः । प्रतिसन्धिनिसें च्युतिया अनन्तरतकयात पच्चुपन्न धाइ । उक्त च्युति थुगु भवया अन्त खः । अनन्तर भवय् उत्पन्न जुइबले न्हापायागु भवया नामरूपत दुगु नं मखु । मद्दुगु नं मखु । प्रतिध्वनी, मत जः, छापतथें सिइकेमाः ।

मरणासन्न वीथि ४-थी

मरणासन्न अवस्थाय् जवन न्याक्व जक उत्पन्न जुइ । छायाःसा - आधार जुयाच्चंगु हृदयवस्तु कमजोर जूगुलिं खः । मरणासन्न वीथि नं तदारम्मणं लिपा च्युति; तदारम्मणं लिपा भवाङ्ग, भवाङ्गं लिपा च्युति; जवनं लिपा च्युति; जवनं लिपा भवाङ्ग, भवाङ्गं लिपा च्युति धका मरणासन्न वीथि संक्षिप्तं प्यथी दु । उपिं प्यंगू मध्ये तदारम्मणं लिपा मरण जुइगु वीथी मनोद्वारावर्जन शुरू मरणासन्न जवन अन्ते दुगु चित्तं रूपारम्मण कर्मनिमित्तयात जक आरम्मण याइबले रूपारम्मण प्रतिसन्धि लिपा चतुर्थं भवाङ्गया भङ्ग नापं तुं निरोध जुइ । थुगु अवस्थाय् वर्तमान रूपारम्मण कर्मनिमित्तयात प्रतिसन्धि भवाङ्गं आरम्मण याना च्वनी । थ्व हे विधि अनुसार मेमेगु वीथियात नं लुमंकि । कर्मनिमित्त वर्तमान धाःसा नं धात्थेंगु मखु । चीवर इत्यादि वस्तुयात दान याःगु जक धात्थेंगु कर्मनिमित्त खः । लिपा मरणासन्नय् उक्त चीवर इत्यादि वस्तुइ दुगु रूप नं उत्पाद जूबले थ्व मरणासन्न जवनं नं उक्त चीवर इत्यादि रूपारम्मणयात आरम्मण याना (जवन चित्त च्वंवःगु) जुया जक वर्तमान धाःगु खः । कर्म, कर्मनिमित्त, गतिनिमित्तयात काल, आरम्मण, द्वारकथं लुमंकिगु क्वय् आरम्मण सग्रहय्थें खः ।

च्युति चित्तं लिपा प्रतिसन्धि

असंज्ञासत्त्व पुद्गल रूपं प्रतिसन्धि च्वनी । अरूप पुद्गल नामं प्रतिसन्धि च्वनी । ल्यं दुपिं पञ्चवोकार पुद्गलपिं नामरूप

निगुलिं प्रतिसन्धि च्वनी । अरूप च्युति ल्यू अरूप प्रतिसन्धि प्यंगू, काम त्रिहेतुक प्रतिसन्धि प्यंगू याना ८-गू उत्पन्न जुइ । भूमिकथं निर्धारण यायेगु खःसा आकाशानन्त्यायतन च्युतियां ल्यू उक्त ८-गू प्रतिसन्धि उत्पन्न जुइ । विज्ञानानन्त्यायतन च्युतियां ल्यू काम त्रिहेतुक प्रतिसन्धि ४-गू, आकाशानन्त्यायतनं अलगगु अरूप प्रतिसन्धि ३-गू जम्मा ७-गू उत्पन्न जुइ । आकिंचन्यायतन च्युतियां ल्यू कामत्रिहेतुक प्रतिसन्धि ४-गू, आकिंचन्यायतन, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन प्रतिसन्धिकथं ६-गू उत्पन्न जुइ । नैवसंज्ञानासंज्ञायतन च्युतियां ल्यू काम त्रिहेतुक प्रतिसन्धि ४-गू, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन प्रतिसन्धिकथं ५-गू उत्पन्न जुइ ।

पुद्गलकथं निर्धारण यायेबले आकाशानन्त्यायतन भूमी त्रिहेतुक च्युति ल्यू अरूपप्रतिसन्धि ४-गू, काम त्रिहेतुक प्रतिसन्धि ४-गू कथं ८-गू उत्पन्न जुइ । उक्त भूमिं श्रोतापन्न, सकृदागामि अनागामि जुल धाःसा अरूप प्रतिसन्धि ४-गू उत्पन्न जुइ । अरहन्त जुल धाःसा छु नं उत्पन्न जुइमखु । विज्ञानानन्त्यायतन भूमी त्रिहेतुक च्युति ल्यू कामत्रिहेतुक प्रतिसन्धि ४-गू, आकाशानन्त्यायतनं अलगगु अरूप प्रतिसन्धि ३-गू याना ७-गू उत्पन्न जुइ । श्रोतापन्न, सकृदागामि, अनागामि जुल धाःसा आकाशानन्त्यायतन प्रतिसन्धिं अलगगु अरूप प्रतिसन्धि ३-गू जक उत्पन्न जुइ । अरहन्त जुल धाःसा छगू नं उत्पन्न जुइमखु । आकिंचन्यायतन भूमी त्रिहेतुक च्युति ल्यू कामत्रिहेतुक प्रतिसन्धि ४-गू, आकिंचन्यायतन, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन प्रतिसन्धि याना ६-गू उत्पन्न जुइ । श्रोतापन्न, सकृदागामि, अनागामि जुल धाःसा आकिंचन्यायतन व नैवसंज्ञानासंज्ञायतन प्रतिसन्धि उत्पन्न जुइ । अरहन्त जुलधाःसा छु नं उत्पन्न जुइमखु । नैवसंज्ञानासंज्ञायतन भूमी त्रिहेतुक च्युति ल्यू कामत्रिहेतुक प्रतिसन्धि ४-गू, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन याना ५-गू उत्पन्न जुइ । श्रोतापन्न, सकृदागामि, अनागामि जुलधाःसा नैवसंज्ञानासंज्ञायतन छगू जक उत्पन्न जुइ । अरहन्त जुलधाःसा छु नं उत्पन्न जुइमखु । अरूपभूमिं च्युति जुया कामभुवनय् वनिबले द्विहेतुक, अहेतुक प्रतिसन्धि उत्पन्न मजगु छायाःसा - उपचार जवन चेतना

शक्तिवान् जूगुलिं खः । अरूप च्युति ४-गूया ल्यू क्वय् क्वय्यागु
 अरूप प्रतिसन्धि छाया उत्पन्न मजूगु धाःसा च्वय्यागु अरूपभूमी
 ध्यने धुकूम्हं क्वय् क्वय्यागु अरूपध्यान कोशिश याइ मखुगुलिं खः ।
 मेकथं - क्वय् क्वय् च्वंगु कुशलध्यान च्वय् च्वय् भुवनय् मदुगुलिं
 उक्त भूमी नं थःयात थःगु कुशलध्यानं हे विपाक उत्पन्न जुइ ।
 मेगू भूमी कुशलध्यानं उत्पन्न जुइके फइमखु । उकिं बर्जित जूगु
 खः । आर्यपिंके कामत्रिहेतुक प्रतिसन्धि दइमखु । छायाधाःसा -

वेह्पफ्ले अकनिट्ठे, भवगो च पतिट्ठिता ।
 न पुनाञ्जत्थ जायन्ति, सब्बे अरियपुग्गला ॥

ब्रह्मलोकगता हेट्ठा, अरियानोपपज्जरे धया तःगुलिं खः ।

रूपावचर च्युति ल्यू कामत्रिहेतुक द्विहेतुक प्रतिसन्धि ८-गू,
 महर्गत प्रतिसन्धि ९-गू याना १७-गू प्रतिसन्धि जुइ । भूमीकथं
 निर्धारण यात धाःसा प्रथमध्यानभूमी १७-गू, द्वितीयध्यानभूमी १७-
 गू, तृतीयध्यानभूमी १७-गू, वृहत्फल्यु नं १७-गू प्रतिसन्धि जुइ ।
 असंज्ञासत्त्वभूमी ८-गू प्रतिसन्धि जुइ । सुद्धावासं क्वय् ४-गू भूमी
 पञ्चमध्यान प्रतिसन्धि छगू जक जुइ । अकनिष्ठभूमी छगू नं
 प्रतिसन्धि जुइमखु । पुद्गलकथं निर्धारण यात धाःसा
 प्रथमध्यानभूमी त्रिहेतुक च्युति ल्यू अहेतुक प्रतिसन्धिं अलगगु १७
 -गू प्रतिसन्धि जुइ । श्रोतापन्न, सकृदागामि, अनागामि जुलधाःसा
 महर्गत प्रतिसन्धि ९-गू जुइ । द्वितीयध्यानभूमी त्रिहेतुक च्युति ल्यू
 १७-गू प्रतिसन्धि जुइ । श्रोतापन्न, सकृदागामि, अनागामि
 जुलधाःसा महर्गत प्रतिसन्धि ९-गू जुइ । तृतीयध्यानभूमी त्रिहेतुक
 च्युति ल्यू १७-गू प्रतिसन्धि जुइ । श्रोतापन्न, सकृदागामि,
 अनागामि जुलधाःसा महर्गत प्रतिसन्धि ९-गू उत्पन्न जुइ ।
 वृहत्फलभूमी त्रिहेतुक च्युति ल्यू अहेतुक प्रतिसन्धिं अलगगु १७-गू
 प्रतिसन्धि जुइ । श्रोतापन्न, सकृदागामि जुलधाःसा वेह्पफ्ले
 अकनिट्ठे, भवगो च पतिट्ठिता इत्यादि धयातःगुलिं पञ्चमध्यान
 प्रतिसन्धि छगू जक उत्पन्न जुइ । क्वय्च्वंगु सुद्धावास ४-गू भूमी
 अनागामि पुद्गलयाके पञ्चमध्यान प्रतिसन्धि छगू जक जुइ ।

अकनिष्टभूमी हानं नं उत्पन्न जुइमखु । अनागामिभावं मरण जुल धयागु नं मद्दु । अरहन्त भावं जक मरण जुइ । उकिं छगू नं उत्पन्न जुइमखु । असंज्ञासत्त्वभूमी सुगति अहेतुक छम्ह जक दु । उम्ह पुद्गल च्युति जुइबले कामभुवनय् पक्कां वनी । काम त्रिहेतुक द्विहेतुक प्रतिसन्धि ८-गू जक दु ।

कामच्युति ल्यू १९-गू प्रतिसन्धि जुइ । अथवा, रूप प्रतिसन्धि तथा २०-गू जुइ । भूमिकथं निर्धारण यायेबले कामसुगति ७-गू भूमिं च्युति जुल धा:सा १९-गू अथवा रूप प्रतिसन्धि सहितं २०-गू प्रतिसन्धि जुइ । अपाय ४-गू भूमिं च्युति जुल धा:सा कामप्रतिसन्धि १०-गू उत्पन्न जुइ । पुद्गलं निर्धारण यात धा:सा कामसुगति ७-गू भूमी सुगति अहेतुक, द्विहेतुक पुद्गल च्युति जुलधा:सा कामप्रतिसन्धि १०-गू जक उत्पन्न जुइ । त्रिहेतुक च्युति जुलधा:सा छगू पा: २०-गू अथवा असंज्ञासत्त्वनापं २०-गू उत्पन्न जुइ । श्रोतापन्न, सकृदागामि च्युति जुलधा:सा कामत्रिहेतुक प्रतिसन्धि ४-गू, महर्गत प्रतिसन्धि ९-गू जुइ । अनागामि जुलधा:सा कामरागयात प्रहाण याना महर्गत प्रतिसन्धि ९-गू जक उत्पन्न जुइ । अपाय ४-गू भूमी दुर्गति १(म्ह जक दु । उम्ह दुर्गति पुद्गल च्युति जुइबले अहेतुक प्रतिसन्धि २(गू, महाविपाक ८-गू याना १०-गू उत्पन्न जुइ । असंज्ञासत्त्वभूमी रूप जक दया नं कामभुवनय् वइबले नामप्रतिसन्धि च्वने फइगु उपचार जवनचेतनां याना ख: । रूपभुवनं कामभुवनय् वइबले अहेतुक प्रतिसन्धि च्वनि मखुगु नं उपचारचेतनां याना धका सिइकेमा: ।

संसारचक्र चाहिलीगु व प्यदनीगु पह:

ग्रहण याये धुंकूगु प्रतिसन्धि दुपिं पुद्गलपिंत प्रतिसन्धि चित्तया निरोधयां लिपा वीथि चित्तया उत्पत्ति मन्त धा:सा भवया कारण जुयाच्चंगु भवाङ्गचित्त खुसी धा:थें दिपा मदयेक अट्टरूपं उत्पन्न जुइ ।

थुगु वर्तमान भवय् प्रतिसन्धि भवाङ्ग च्युति उत्पन्न जूथें
मेगु भवय् नं प्रतिसन्धि भवाङ्ग च्युति उत्पन्न जुइ । उकिं
निर्वाण प्राप्त मजूतले प्रतिसन्धि भवाङ्ग च्युति चित्त रथय्
जोडे यानातःगु घःचाः चाःहिलीगुथें स्वात्तु स्वास्वां मदिक
चाःचाःहिला च्वनी । भावनाधर्म अभ्यास याना मार्गज्ञान
फलज्ञान प्राप्त याना संसार दुःख शान्त जुयाच्चंगु निर्वाण
धातुइ थ्यंकः वनीबले जक संसार प्यदनी ।

भूमिकाण्ड व्वचाल ।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

६. रूप-काण्ड

न्यागू परिच्छेदं उद्देश, निर्देश व प्रतिनिर्देशकथं व प्रभेद, प्रवृत्ति, प्रतिसन्धिकथं व्यक्त याःगु उत्पत्ति दुगु चित्त चैतसिक धर्मतयत् विभक्त यायेधुंका आः रूपयात प्रभेदं कने ।

न्यागू परिच्छेद धका चित्तकाण्ड, चैतसिककाण्ड, प्रकीर्णककाण्ड, वीथिकाण्ड, वीथिमुक्तकाण्डयात धाःगु खः । उद्देश, निर्देश व प्रतिनिर्देश स्वंगू दुगुली चित्त काण्ड उद्देश, चैतसिक काण्ड निर्देश, प्रकीर्णक काण्ड प्रतिनिर्देश खः । वीथिकाण्ड प्रवृत्ति, वीथिमुक्त काण्ड प्रतिसन्धि खः । न्यागू काण्डद्वारा चित्त व चैतसिकतयत् जक विस्तृतरूपं विभक्त याना क्यने धुंकल । रूपयात मक्यनि ।

रूपयात संक्षिप्तं क्यनेगुः रूपयात विभाजन यायेगुः कर्म, चित्त, ऋतु, आहारं याना दुगु रूप धका रूप दया वःगु हेतु क्यनेगुः थुगु थुगु रूप छपुचः जुइ धका रूप पुचः मुनाच्चंगुयात क्यनेगुः भव, काल, सत्त्वभेदं रूपया उत्पत्ति क्रमकथं क्यनेगु याना रूपसंग्रह न्याथी दु ।

रूप समुद्देश

रूप प्यंगू महाभूत व प्यंगू महाभूतयात बःकया उत्पन्न जुइगु उपादा रूप धका निथी दु । उपिं निथीमध्ये प्यंगू महाभूत छगुलिं स्वंगूयात, स्वंगुलिं छगूयात, निगुलिं निगूयात बःकया उत्पन्न जुइ । उपादारूप महाभूतयात जक हे बःकया उत्पन्न जुइ । उपादारूप परस्परय् बःकया उत्पन्न जुइमखु । थुकथं महाभूतयात जक बःकया उत्पन्न जुइगु जुया उपादारूप धाःगु खः । पृथ्वी

धातुया क्वाचुगु छाःगु लक्षण दु । आपोधातुया बाःवनिगु, छधिछपाँय जुइगु लक्षण दु । तेजोधातुया क्वाःगु, पूगु, ख्वाउँगु लक्षण दु । वायोधातुया टम्म च्वनीगु, कसे जुइगु, तन्के जुइगु, सनिगु लक्षण दु । उपिं प्यंगूयात हे भूतरूप नं धाइ । जादूगर (चटक क्पनीम्ह), लःसिं समान खः । जादूगरं लुँ, वहः मखुगुयात लुँ, वहः धका क्यनिथें; लःसिनं थःगु रूप भयंकर ग्यानापुसे च्वना बांमलाःसां १५-दँ, १६-दँय् थ्यना च्वंम्ह क्पातुसे छाइसेच्वंम्ह ल्यासिचाथें जुया क्यनिथें थथे हे ४-गू महाभूतं नं उपादारूप म्हासु, वाउँ, तुयु, हाकु त्याउँयात थः म्हासु, वाउँ, तुयु, हाकु, त्याउँथें याना क्यनी । प्यंगू महाभूतमध्ये पृथ्वीधातु नं कर्मजपृथ्वी व चित्तजपृथ्वी इत्यादिकथं यक्व दु । ल्यं दुगु स्वंगू धातु नं प्रमाण मदु, यक्व दु । थ्व ४-गू धातु न्ह्यागु वस्तुं अलग मजू । छगू छगू प्रकट जुया दक्व प्रकट मजूगु जक खः । उपमा - सँया दुने काच्या काच्या च्वनिगु पाँयचिनिगु आपोधातु नं दु । क्वाःगु ख्वाउँगु बाफ तेजोधातु नं दु । फुले जुइगु, घ्वाइगु, सनिगु वायु धातु नं दु । तर छाःगु पृथ्वी धातु (प्रधान) प्रकट जूगुलिं सँयात पृथ्वी धातुया समूह धका धायेमाः ।

चक्षु, श्रोत, घ्राण, जिह्वा, कायप्रसाद दइगु स्थानत चित्तकाण्डय् उल्लेख यानाथें लुमंके माल । थःनापं छगू हे कलाय् च्वंगु रूपयात यचुका बिइ फुगुलिं प्रसादरूप धाइ । मिखां खंके बहःगु बांला बांमलागु आरम्मणयात रूपारम्मण धाइ । अथे हे न्हायपनं तायेके बहःगु आरम्मणयात शब्दारम्मण धाइ । नंतुने बहःगु आरम्मणयात गन्धारम्मण धाइ । म्यें फ्येज्यूगु स्वाद काये बहःगु आरम्मणयात रसारम्मण धाइ । आपोधातुं अलगगु भूतरूप स्वंगूया समूह धयागु थिये बहःगु आरम्मणयात प्रष्टब्यारम्मण धाइ । थुपिं रूपारम्मण; शब्दारम्मण; गन्धारम्मण; रसारम्मण; पृथ्वी, तेजो, वायो धयागु प्रष्टब्यारम्मण याना न्हेगू रूपयात द्वेपञ्चविज्ञान १०-गूया आरम्मण जूगुलिं गौचररूप धाःगु खः । स्त्रीलिङ्ग, स्त्रीनिमित्त, स्त्रीकुत्त, स्त्रीआकप्प धयागु स्त्रीत्व पुरुषलिङ्ग, पुरुषनिमित्त, पुरुषकुत्त, पुरुषआकप्प धयागु पुरुषत्व - थ्व पुरुष थ्व स्त्री धका सिइकेगुया कारण जूगुलिं भावरूप धका धाइ ।

स्त्रीया अङ्गजातयात स्त्रीलिङ्ग धाइ । स्त्रीया इच्छा छन्दयात स्त्रीनिमित्त धाइ । स्त्रीया गपतय् सिखः, न्हाय्पनय् चाःचाः, नाडी चुरि, लुङ्गि, पतासि इत्यादियात स्त्रीकुत्त धाइ । स्त्रीया क्वय् सफा जुया च्वय् ल्वाकबुक जुइगुयात स्त्रीआकप्प धाइ । मेकथं स्त्रीयागु ल्हाः, तुति, ख्वाः चिइपा जुइगुयात स्त्रीलिङ्ग धाइ । सपः हिनेगु, ख्वालय् ग्वाय् दाही मदइगुयात स्त्रीनिमित्त धाइ । थाज्या थाना म्हितेगु, हासा हाया म्हितेगु इत्यादियात स्त्रीकुत्त धाइ । स्त्रीया मिजंथें याकनं जुइगु, फेतुइगु मयासे विस्तारं जुइगु, कय्कुना फेतुइगु इत्यादि पहचहःयात स्त्रीआकप्प धाइ ।

पुरुषया अङ्गजातयात पुरुषलिङ्ग धाइ । पुरुषया इच्छा छन्दयात पुरुषनिमित्त धाइ । पुरुषया तपुलि पुइगु, मिसातय्थें तिसाः मत्यूसे छ्चँनय् जक तिइगुयात पुरुषकुत्त धाइ । पुरुषया क्वय् ल्वाकबुक जुया च्वय् सफा जुइगुयात पुरुषआकप्प धाइ । मेकथं - पुरुषया बोहःतफा जुइगु ल्हाःतुति तःपाः जुइगुयात पुरुषलिङ्ग धाइ । ख्वालय् ग्वाय् दाही दइगुयात पुरुषनिमित्त धाइ । गाडा, दुङ्गा चले याना म्हितेगु, युद्ध याना म्हितेगु इत्यादियात पुरुषकुत्त धाइ । पुरुषया तःतःपलाः याना पलाःछिइगु, चकंक फेतुइगु इत्यादि पहचहःयात पुरुषआकप्प धाइ । थुपिं स्त्रीत्व व पुरुषत्वयात थ्व मिसा थ्व मिजं धका सिइकेगुया कारण जूगुलिं भावरूप धाइ ।

हृदयवस्तुया बारे प्रकीर्णक काण्डय् उल्लेख यायेधुन । थःनापं छ्गू हे कलापय्च्वंगू कर्मज रूपयात अधिकार जमे याइगु रूपयात जीवितरूप धाइ । चक्षुदशकय् दुगु जीवितिन्द्रियं थः अलगगु बाँकी गुंगू रूपयात अधिकार जमे याइ । .....पूर्ववत्..... जीवितनवक कलापय् दुगु जीवितिन्द्रियं थः अलगगु ढ-गू रूपयात अधिकार जमे याइ । उपमा - पलेस्वाँलय् दुगु लखं उगु पलेस्वाँयात सुखु मचिंक रक्षा याना तइथें जीवितिन्द्रियं नं थःनापं उत्पन्न जूगु कर्मजरूपतय्त ध्वः मग्गिक रक्षा यानातइ ।

चाकु, पाउँ, पालु, फाकु, चिसवा, खायु धका खुगू रस दु । भोजन इत्यादी दुगु सारयात ओजा धाइ । थुगु ओजायात

बाह्यओजा धाइ । चाकुगु पाउंगु इत्यादि आहार घुटकेगु इलय् चीपुगु नशा तःपुगु नशा न्यंकभनं फैले जुया वनी । उगु इलय् आध्यात्मिकय् दुगु ओजां आहारजरूप दयेकी । उक्त रूप रूपआहरयात तिबः बिइ । बाह्य ओजां आहारजरूपयात दयेके मफु । आध्यात्मिक ओजां जक आहारजरूपयात दयेकेफु । थुगु आध्यात्मिक ओजां दयेकेफु धाःसा नं बाह्यओजां अलग जुयां दयेके फइमखु । दृष्टधर्म व अपरापर्यथे खः धका लुमकि ।

भूत रूप ४-गू, प्रसाद रूप ५-गू, विषय (गोचर रूप) ४-गू, भाव रूप २-गू, हृदय, जीवित, आहारजरूप याना भिन्च्यात प्रकारं दयाच्वंगु रूपयात कक्खल (कांक्षल) इत्यादि थःथगु स्वभाव उत्पन्न जुइगु जुया स्वभावरूप धका; अनित्य इत्यादि लक्षणत नापं उत्पन्न जुइगु जुया सलक्षणरूप धका; कर्म इत्यादि कारण सिद्ध जुइगु जुया निरिति निष्पन्नरूप धका; ख्वाउंगु क्वाःगु इत्यादि विरोधी जुयाच्वंगु कारणं हिला पाना वनिगुलिं रूपरूप धका; अनित्य, दुःख, अनात्म धयागु लक्षणयान स्वंगुली चेतना परामर्श याये योग्यगुलिं समर्शनरूप धका ल्याःचालय् वनिगु जुयाच्वन । ल्यं दनिगु १०-गू रूपयात स्वभाव मदुगु जुया असभावरूप (अस्वभावरूप), अलक्षणरूप, अनिष्पन्नरूप, अरूपरूप, असमर्शनरूप धका धाइ ।

रूपकलापयात छगू नाप छगू ल्वाकः मज्यायेक छुटे याइगु आकाशयात परिच्छेदरूप धका धाइ । थुगु आकाशधातु शुद्ध परमार्थ मखु । रूपकलाप निगू उत्पन्न जुइगु इलय् अथे हे उत्पन्न जुइगु प्रज्ञप्ति मात्र खः । उकिं निष्पन्नरूपया उत्पत्ति विनाशयात हे आकाशधातुया उत्पत्ति विनाश धका धायेमाः । कायविज्ञप्ति व वचीविज्ञप्तियात विज्ञप्तिरूप धाइ । थःगु इच्छा मेम्हसित सिइका बिइ फुगु आकारप्रकार हाउभाउ विशेषयात 'विज्ञप्तिरूप' धका धाइ । कायविज्ञप्ति धयागु शरीरं सिइका बिइगु हाउभाउ खः । गथे कि - ल्हाः संका क्यनिगु इलय् उगु ल्हाःभाय्यागु इशारां मेम्हसित "जित वा धाल" धका सिइके बिइ फुगु ल्हाःयागु हाउभाउयात कायविज्ञप्तिरूप धका धाइ ।

वचीविज्ञप्ति धयागु सःद्वारा सिइका बिइगु हाउभाउ खः । गथे कि
 - “वा” धका म्हुतुं सः पिकया धाइबले “वा” धाःगु धका
 मेम्हसित सिइके बिइ फुगु जुया वचीविज्ञप्ति धका धाइ ।
 विज्ञप्तिरूप धका अलगरूप मद्दु । वायोधातु उत्पत्ति विनाश
 जुइगुयात हे कायविज्ञप्तिया उत्पत्ति विनाश जुइगु धाइ ।
 पृथ्वीधातुया उत्पत्ति विनाश जुइगुयात हे वचीविज्ञप्तिया
 उत्पत्तिविनाश जूगु धाइ ।

निष्पन्नरूप १८-गूया याउँ जुइगु लहुता, नायुगु भाव
 मृदुता, ज्याय् छचले ज्यूगु भाव कर्मण्यता खः । लहुता ल्वय्
 मद्दुम्ह व्यक्तिलिसे समान जू । ल्वय् मद्दुम्ह व्यक्ति याकनं दनिगु,
 फेतुइगु, उखे थुखे जुइगु याये फइथें खः । चित्त आनन्द जुइबले,
 आहार ठिक जुइबले, ऋतु बांलाइवले म्हं हलुका जुयाच्चनी । उक्त
 अवस्थायात ‘लहुता’ रूप धाइ । मृदुता बारम्बार सिले धुंकूगु
 छचंगु समान खः । उगु छचंगु तःसकं नाइसे च्वनी । अथे हे
 निष्पन्नरूप नं चित्त आनन्द इत्यादि जुइबले नाइसे च्वनी ।
 कर्मण्यता छुइ धुंकूगु लुं समान खः । छुइ धुंकूगु लुं मुगलं दाःगु
 फयेफइ । अथे हे निष्पन्न रूप नं धातु समानताय् दइबले ज्याय्
 कर्मण्य जुइ । थुपिं स्वंगू रूपया अलग स्वभाव मद्दु । निष्पन्नरूप
 उत्पत्तिविनाशयात हे लहुता मृदुता कर्मण्यताया उत्पत्ति व विनाश
 धाइ । थुपिं स्वंगू व विज्ञप्तिरूप निगू - थुकथं न्यागू रूपयात
 विशेष फरकगु हाउभाउ जूगुलिं विकार रूप धाइ । चक्षु इत्यादि
 रूपया उत्पत्ति अवस्था धयागु उपचय, रूपया उत्पत्ति क्रम धयागु
 सन्तति, रूपया जीर्णता धयागु (रूपया ४९-गू स्थिति क्षण)
 जरता, रूपया भङ्ग धयागु अनित्यता - थुपिं प्यंगू रूपत निष्पन्न
 रूपयात म्हसिइकेगु लुमंकेगु कारण जुया लक्षणरूप धाःगु खः ।
 लक्षणरूप प्यंगूमध्ये उपचय व सन्ततिया फरक - प्रतिसन्धिया
 प्रारम्भय् न्हापां उत्पत्ति जुइगु अनं लिपा छगू जन्मया लागी
 दयेमाःगु रूपत पूर्ण मज्जतले च्वय् च्वय् थहाँ वया बढे जुइगुयात
 “उपचय” धका धाइ । छगू जन्मया नितिं दयेमाःगु रूप पूर्ण
 जूसेनिसें मदिक्क बारंबार उत्पन्न जुइगुयात सन्तति धाइ । थुगु

शब्द निगुलिं रूपया उत्पत्तियात हे अवस्था अनुसारं उपचय धका नं सन्तति धका नं धाइ धका सिइकेमाः ।

रूपया ११-गू प्रकार धयागु २८-गू रूपय् भूतरूप, प्रसादरूप, विषयरूप, भावरूप, हृदयरूप, जीवितरूप, आहाररूप, परिच्छेदरूप, विज्ञप्तिरूप, विकाररूप, लक्षणरूपकथं ११-गू जुल । संख्याकथं २८-गू जुल ।

रूप विभाग

दक्व रूप सहेतुक अहेतुक निगूमध्ये लोभ इत्यादि सम्प्रयुक्त हेतु मद्गुलिं अहेतुक धाइ । सप्रत्यय अप्रत्यय निगूमध्ये कर्म, चित्त, ऋतु व आहार धयागु कारण धर्म प्यंगू दुगुलिं सप्रत्यय धाइ । सपच्चयं - कर्म, चित्त, ऋतु, आहार धयागु प्यंगू कारण धर्म नापं उत्पन्न जूगुलिं सप्रत्यय धाइ धका अर्थ योजना याये मज्यू । 'दु' धका योजना यायेमाः । छ्वाय्धाःसा - न्हाचथें नापं उत्पन्न जूगुलिं धालकि चित्तज रूप जक चित्तनापं उत्पन्न जूगुलिं सप्रत्यय धाइ । बाँकी त्रिजरूप उगु कारणं सप्रत्यय धाइमखु । उकिं उकथं अर्थ योजना याये मज्यू । सास्रव अनास्रव निगूमध्ये आस्रव धर्म प्यंगूया आरम्मण जुयाच्चंगुलिं सास्रव हे जक धाइ, अनास्रव धाइमखु । संस्कृत असंस्कृत निगूमध्ये कर्म, चित्त, ऋतु व आहार धयागु छ्गू छ्गुलिं उत्पन्न जुइगु जुया संस्कृत धाइ । असंस्कृत रूप धयागु मद्दु । लौकिय अलौकिय निगूमध्ये उपादानया आरम्मण जुयाच्चंगु संस्कार लोकय् अन्तरगतगु जुया लौकिय जक, अलौकिय मद्दु । कामावचर व अकामावचर निगूमध्ये कामतृष्णाया गौचर जुयाच्चंगुलिं कामावचर जक, अकामावचर मद्दु । रूपभुवनय् दुगु रूपत कामावचर धाइ ला धाःसा कामचित्त, रूपचित्त धाइथें कामभुवनय् अप्वः याना विचरण याइगुलिं कामावचर धाइ । अनारम्मण सारम्मण निगूमध्ये चित्तथें आरम्मण ग्रहण याये मसःगुलिं अनारम्मण जक, सारम्मण मद्दु । अप्रहातब्य प्रहातब्य निगूमध्ये तदङ्गप्रहाण, विष्कम्भणप्रहाण, समुच्छेदप्रहाण कथं हटे याये मज्यूगुलिं अप्रहातब्य जक, प्रहातब्य मद्दु । थुकथं निथी मद्दु, छ्थी छ्थी जक दुगुयात हे एकविधं धाःगु खः ।

अहेतुक, सप्रत्यय इत्यादिकथं छथी छथी जक दयाच्चंगु रूप आध्यात्मिक, बाहिरिक इत्यादिकथं अनेक प्रकारं भेद जूवनीगु जुयाच्चन ।

चक्षु, श्रोत, घ्राण, जिह्वा, काय धयागु न्यागू प्रसाद रूपयात आध्यात्मिक रूप धाइ । अनं मेगू नीस्वंगू रूपयात बाहिरिक (बाह्य) रूप धाइ । शरीरय् आपालं उपकार दुगु जुया आध्यात्मिक (दुनेयागु रूप) धका धाःगु खः । ल्यं दुगु रूप शरीरय् प्रसाद रूपति उपकार मदुगु जुया बाहिर रूप धाःगु खः । प्रसादरूप सत्त्वपिनिगु सन्तानय् दुगुलिं आध्यात्मिक; वन, पहाड, समुद्र इत्यादि पिने दुगु रूप जुया बाहिर रूप धाःगु खः धका सम्भे जुइमज्यू । छ्चेंयागु ज्याय् आपालं आपालं उपकार याइमहसित दुजः धाइथें आपालं उपकार दुगु जुया प्रसाद रूपयात आध्यात्मिक रूप धाःगु खः ।

प्रसादरूप ५-गू व हृदयरूप धयागु खुगू रूपयात सप्त विज्ञानधातुया आधार जुया वस्तरूप धाःगु खः । ल्यं दुगु नीनिगू रूपयात न्हेगू विज्ञानधातुया आधार मखुगु जुया अवस्तरूप धाःगु खः । चक्षुवस्तु चक्षुविज्ञानया आधार .....पूर्ववत् ..... कायवस्तु कायविज्ञानया आधार; हृदयवस्तु मनोधातु, मनोविज्ञान धातुया आधार जुया वस्तरूप धाःगु खः ।

प्रसादरूप ५-गू व विज्ञप्ति रूप २-गू – थुपिं ७-गूयात कुशलकर्म, अकुशलकर्म, चित्त, चैतसिकया दुहाँ पिहाँ जुइगु जुया द्वाररूप धाइ । ल्यं दुगु रूपत दुहाँ पिहाँ जुइमखुगु जुया अद्वाररूप धाइ । चक्षुद्वार – उक्त द्वारय् उत्पन्न जुइगु ४६-गू चित्तया उत्पत्ति कारण जूगुलिं द्वार धाःगु खः । .....पूर्ववत् .... कायद्वार – उक्त द्वारय् उत्पन्न जुइगु ४६-गू चित्तया उत्पत्ति कारण जूगुलिं द्वार धाःगु खः । कायविज्ञप्ति कायकर्मस्वंगूया उत्पत्ति कारण जूगुलिं द्वार धाःगु खः । वचीविज्ञप्ति वचीकर्म प्यंगूया उत्पत्ति कारण जूगुलिं द्वार धाःगु खः ।

प्रसादरूप ५-गू, भावरूप २-गू, जीवितरूप धयागु च्यागु रूपयात इन्द्रियरूप धाइ । सम्बन्धित कार्यय् अधिकार दुगु रूपयात इन्द्रिय, अधिकार मदुगु रूपयात अनिन्द्रिय रूप धका धाइ । चक्षुप्रसाद चक्षुदशककलापय् दुगु रूप ९-गूयात अधिकार जमे याइगु जुया 'चक्षुन्द्रिय' धका धाइ .....पूर्ववत्.....खः; जीवितिन्द्रियं थःनापं च्वंगु ८-गू रूपयात अधिकार जमे याइ ।

प्रसादरूप ५-गू, विषयरूप ७-गू जम्मा १२-गू रूपयात कोडा जूगुलिं (स्थूल जूगुलिं) ओलारिकरूप धाइ । सत्तिगुलिं सन्तिकेरूप धाइ । घट्टन जुइगु स्वभाव दुगु जुया सप्रतिघरूप धाइ । ल्यं दुगु १६-गू रूपयात सूक्ष्मरूप, दूरेरूप, अप्रतिघरूप धाइ । चक्षुप्रसाद इत्यादि रूपारम्मण इत्यादि सिइके, खंके अःपुगु जुया ओलारिकरूप धाइ । ज्ञानचक्षुं स्वइगु इलय् प्रकटरूपं खंके मफुगु सूक्ष्मगु रूपयात 'सूक्ष्म' रूप धका धाइ । लिक्क लाःगु वस्तुयात काये अःपुथें, ज्ञानं ग्रहण यायेगु बखते खंके सिइके अःपुगु कारणं च्वय् वंगु ओलारिक रूपयात हे 'सन्तिकेरूप', खंके अःपु मजूगु कारणं च्वय् उल्लेख यानागु सुखुम (सूक्ष्म) रूपयात हे 'दूरेरूप' धका धाइ । रूपारम्मण चक्षुप्रसादय् घट्टन जुइ इत्यादिकथं धातु स्वभाव अनुसारं घट्टन जुइगु कारणं सप्रतिघरूप धका धाइ । धातु स्वभाव अनुसारं घट्टन मजुइगु रूपयात अप्रतिघरूप धका धाइ ।

कर्मजरूप १८-गूयात आरम्मण यायेगु रूपं तृष्णा व दृष्टिं ग्रहण याना तःगु कर्म फलया रूपय् ग्राह्यगु जूया नितिं उपादिन्नरूप धाइ । ल्यं दुगु त्रिज रूपयात आरम्मण यायेगु रूपं तृष्णा व दृष्टिं प्यपुंगु कर्म फलया ग्राह्य मजूगुलिं अनुपादिन्न रूप धाइ ।

२८-गू रूपमध्ये रूपायतनयात स्वयेगु लिसे दुगु रूप (सनिदर्शनरूप) धाइ । ल्यं दुगु नीन्हेगू रूपयात खनिगु मदुगु जुया अनिदर्शनरूप धाइ ।

चक्षु इत्यादि प्रसादरूप ५-गूयात आरम्मण ग्रहण याये सःगु जुया गौचरग्राहकरूप धाइ । ल्यं दुगु २३-गू रूपयात

आरम्भण ग्रहण याये मसःगु जुया अगौचरग्राहकरूप धाइ । गौचरग्राहकरूप ५-गू मध्ये चक्षु, श्रोत २-गू रूपारम्भण (वर्ण), शब्दारम्भण (सः) थःथाय् मथ्यंगु आरम्भणयात ग्रहण याइगु जुया असम्प्रप्तग्राहकरूप धका धाइ । घ्राण, जिह्वा, काय स्वंगू थःथाय् लिक्क प्यपुंक थ्यना च्वंगु गन्धारम्भण (बास) इत्यादियात ग्रहण याइगु जुया सम्प्रप्तग्राहकरूप धका धाइ । थन थाय् न्हचसः छगू तयेथाय् दु - न्यागू प्रसादरूपयात आरम्भण ग्रहण याइगु जुया गौचरग्राहकरूप धाइगु जूसा न्ह्योने चित्तथें आरम्भण ग्रहण याइ मखूगु जुया दक्व रूप अनारम्भण धाइ धका उल्लेख याःगु खँलिसे विरोधी मजूला ? विरोधी जुइमखु । छाय्धाःसा - आरम्भणयात मुख्यरूपं ग्रहण याइगुला द्वेपञ्चविज्ञान १०-गुलिं जक खः । थुकथं द्वेपञ्चविज्ञान १०-गुलिं प्रसाद रूपया आधार कया ग्रहण याइगुयात हे प्रसादरूपय् घतना उगु प्रसादरूपयात नं आरम्भण ग्रहण याइ धाःगु खः । उपमा - विहारं पाठ ब्वना च्वन धायेथें खः ।

वर्ण, गन्ध, रस, ओजा व भूतरूप ४-गू जम्मा ८-गू रूपयात छुटे याये मज्यूगु जुया अविनिर्भोगरूप धाइ । ल्यं दुगु २०-गू रूपयात अलग अलग छुटे याये ज्यूगु जुया विनिर्भोगरूप धाइ । सूर्यया व चन्द्रमाया किरणय् वर्ण रूप प्रकट जुयाच्चंसां गन्ध, रस, ओजा व महाभूत नं दुध्याना च्वंगु दु । पहाडय् पृथ्वी धातु प्रकट जुयाच्चंसां वर्ण, गन्ध, रस, ओजा, बाँकी स्वंगू महाभूतनं दुध्याना च्वंगु दु । समुद्रय् आपोधातु प्रकट जुयाच्चंसां वर्ण, गन्ध, रस, ओजा ल्यं दुगु स्वंगू महाभूत नं दुध्याना च्वंगु दु । ल्यं दुगु २०-गू रूप अलग अलग छुटे याये ज्यू । उपमा ९ चक्षु व श्रोत छुटे याये ज्यू इत्यादिरूपं छुटे याये ज्यूगुलिं विनिर्भोगरूप धाइ ।

रूपसमुट्ठान नय

अकुशल १२-गू, महाकुशल ८-गू, रूप कुशल ५-गू जम्मा २५-गू कर्म आध्यात्मिक सन्तानय् प्रतिसन्धि चित्तया उत्पत्तिं निसें शुरुयाना उत्पत्तिक्षण, स्थितिक्षण, भङ्गक्षण पत्तिकं कर्मजरूपयात

उत्पन्न याइ । थ्व समानवाद खः । केचिवादकथं दक्व रूप धयागु
उत्पत्ति क्षणय् जकं उत्पन्न जुइ । स्थिति भङ्गय् उत्पन्न जुइमखु ।

अरूप विपाक ४-गू, द्वेषञ्चविज्ञान १०-गू, अरहन्तपिनिगु
च्युति चित्तं अलगगु ७५-गू चित्तं आध्यात्मिक सन्तानय् प्रतिसन्धिं
लिपा प्रथम भवाङ्ग चित्तया उत्पत्ति क्षणनिसैं चित्तज रूपयात
उत्पन्न याइ । चित्तया आयु तःसकं कम जूगुलिं उत्पत्तिकालय्
जक शक्ति दइगु जुया उत्पत्ति क्षणय् हे जक रूपयात दयेके फइ ।
स्थिति क्षणय् भङ्गक्षणय् रूपयात दयेके मफु । अरहन्तपिनिगु
च्युति अलग याःगु, हानं छको प्रतिसन्धि काइ मखुगु जुया रूप
दयेकीगु ज्या मदये धुंकूगुलिं अलग याःगु खः । उगु च्युति अलग
जूसां नं पृथग्जन शैक्ष्यपिनिगु च्युति दनिगुलिं पाः मजू ।
अरूपविपाक पाःयागु रूप मदुगु भुवनय् उत्पन्न जुइगु जुया खः ।
द्वेषञ्चविज्ञान १०-गू पाःयागु ध्यानं अलग जूगुलिं खः ।

चित्तज रूपयात दयेके फुगु ७५-गू चित्तमध्ये अर्पणा जवन
२६-गुलिं इर्यापथयात नं अथवा वनेगु, दनेगु, फेतुइगु, घनेगु
इर्यापथयात नं उत्पन्न जुइकी । रूप सामान्ययात नं दयेकी ।
वोद्वब्बन १-गू, कामावचर जवन २९-गू, अभिज्ञा २-गू जम्मा ३२-
गू चित्तं कायविज्ञप्ति, वचीविज्ञप्ति २-गूयात नं दयेकी । रूप
सामान्ययात नं दयेकी । इर्यापथयात नं सहायता बिइ । लोभमूल
सौमनस्य जवन ४-गू, हसितुत्पाद १-गू, महाकुशल सौमनस्य ४-
गू व महाक्रिया सौमनस्य ४-गू जम्मा १३-गू चित्तं न्हिलिगुयात नं
दयेकी, रूपसामान्ययात नं दयेकी, इर्यापथयात नं सहायता बिइ ।

८९-गू चित्तयात छुटे याना स्वयेबले लोभमूल सौमनस्य
४-गुलिं कर्मजरूप, चित्तजरूप, इर्यापथ, विज्ञप्ति, न्हिलिगुयात
दयेकी । लोभमूल उपेक्षा ४-गुलिं उल्लेख याये धुनागु ५-गू मध्ये
न्हिलिगु छगूयात जक दयेके फइ मखु । ल्यं दुगु ४-गूयात दयेके
फइ । द्वेषमूल २-गू, मोहमूल २-गू जम्मा ४-गुलिं कर्मजरूप,
चित्तजरूप, इर्यापथ, विज्ञप्तियात दयेके फइ । द्वेषञ्चविज्ञान १०-
गू, अरूपविपाक ४-गू जम्मा १४-गू चित्तं रूपयात दयेके मफु ।
मनोघातु ३-गू, सन्तीरण ३-गुलिं चित्तजरूप छगूयात जक दयेके

फु । वोढुव्वनं चित्तज रूप, इर्यापथ, विज्ञप्तियात दयेके फु । हसितुत्पादं चित्तजरूप, इर्यापथ, विज्ञप्ति, न्हिलिगुयात दयेके फु । रूपकुशलं कर्मजरूप, चित्तजरूप, इर्यापथ, विज्ञप्तियात दयेके फु । रूपविपाक ५-गुलिं चित्तजरूप, इर्यापथयात दयेके फु । रूपक्रिया ५-गुलिं चित्तज रूप, इर्यापथयात दयेके फु । अरूप कुशल क्रिया ८-गुलिं चित्तजरूप, इर्यापथयात दयेके फु । लोकोत्तर चित्त ८-गुलिं चित्तजरूप, इर्यापथयात दयेके फु । महाकुशल लोभमूल समान जू । महाविपाक रूपविपाक समान जू । महाक्रिया ८-गुलिं चित्तजरूप, इर्यापथ, विज्ञप्ति, न्हिलिगुयात दयेके फु ।

शीत ऋतु, उष्ण ऋतु धयागु तेजोधातुं स्थिती थ्यंका हे जक ऋतुज रूपयात आध्यात्मिक व वाह्य सन्तानय् ल्वः ल्वःकथं उत्पन्न जुइकी ।

ओजा धयागु आहारं आहारज रूपयात घुतुक छ्वयेगु अवस्थाय् स्थिती थ्यनेवं हे जक आध्यात्मिक सन्तानय् उत्पन्न जुइकी ।

हृदयवस्तु १-गू; प्रसाद रूप ५-गू, भाव रूप २-गू, जीवित रूप १-गू धयागु इन्द्रिय रूप ८-गू कर्म याना जक बने जुइगु जुया एकान्त कर्मजरूप ९-गू । अविनिर्भोग रूप ८-गू, आकाशधातु कर्म, चित्त, ऋतु, आहार धयागु ४-गू कारणं बने जुइगु जुया अनेकान्त कर्मजरूप ९-गू जम्मा कर्मज रूप १८-गू जुल ।

विज्ञप्ति २-गू चित्तं याना जक बने जुइगु जुया एकान्त चित्तज रूप २-गू; शब्द चित्त व ऋतु निगू कारणं बने जुया लहुता इत्यादि ऋतु, चित्त व आहारं बने जुया अविनिर्भोग रूप ८-गू, आकाशधातु प्यंगू कारणं दया वइगु जुया अनेकान्त चित्तज रूप १३-गू जम्मा चित्तज रूप १५-गू जुल ।

शब्द, लहुता इत्यादि रूप स्वंगूया समूह, अविनिर्भोग रूप ८-गू, आकाशधातु जम्मा १३-गू ऋतुज रूप जुल ।

लहुता इत्यादि रूप स्वंगूया समूह, अविनिर्भोग रूप ८-गू, अकाशधातु जम्मा १२-गू आहारज रूप जुल ।

चित्तज, आहरजरूपय् एकान्त मदु । अनेकान्त जक दु । लक्षणरूप ४-गू, निष्पन्न रूपया उत्पाद, स्थिति, भङ्गयात हे धाःगु जुया छुं गुगुं कारणं नं उत्पन्न मजू । मेकथं रूपत उत्पादं अलग मजूगु जुया कर्मजरूप, चित्तजरूप, ऋतुजरूप, आहारजरूपय् उपचय व सन्तति दुथ्याका क्रमशः वीस, सत्तरस, पन्नरस, चतुद्दस धका महा अर्थकथालय् धयातःगु दु ।

रूप कलाप

नापं उत्पन्न जुइगु, नापं निरोध जुइगु, समान आधार दइगु, भिन्न भिन्न छगू छगू कलापय् दुगु रूपया हिसाबं नापं उत्पन्न जुइगु रूप कलापया स्वभाव लक्षण खः । समान आधार दु धाःगु चक्षुदशक कलापय् दुगु छगू महाभूतं स्वंगू महाभूतयात बःकाइ । स्वंगू महाभूतं छगू महाभूतयात बःकाइ । महाभूतं ल्यं दुगु खुगू उपादारूपं प्यंगू महाभूतयात बःकाइ । चक्षुदशक कलापय् दुगु महाभूतं श्रोतदशक कलापय् दुगु स्वंगू महाभूतयात, चक्षुदशक कलापय् दुगु उपादारूपं श्रोतदशक कलापय् दुगु महाभूतयात बःकाइ मखु । छगू हे कलापय् दुने च्वंगु रूपयात जक परस्परय् बःकाइ ।

एकुप्पादो नं नापं उत्पन्न जुइगु, सहवृत्तिनो नं नापं उत्पन्न जुइगु - थुकथं नापं उत्पन्न जुइगु समान जुया सहवृत्तिनो धका हानं धाःगु २१-गू कलाप छकोलं नापं उत्पन्न जुइगु मखु, भिन्न भिन्न छगू छगू कलापय् दुगु रूपया हिसाबं नापं उत्पन्न जुइगु, निरोध जुइगु खँयात सिइके बिइ मास्ते वया खः ।

नीछगू रूपकलापमध्ये जीवित रूप १-गू, अविनिर्भोग रूप ८-गू, चक्षुप्रसाद १-गू - थुपिं भिगूयात 'चक्षुदशक कलाप' धाइ । चक्षु प्रकट जूगुलिं चक्षुदशक कलाप धाःगु खः । जम्बुसिमाया कारणं जम्बुद्वीप धका धाःथे खः । चक्षुदशक कलाप छगू; जीवित रूप १-गू, अविनिर्भोग रूप च्यागू श्रोतप्रसादलिसे श्रोतदशक कलाप छगू; घ्राणप्रसादलिसे घ्राणदशक कलाप छगू; जिह्वाप्रसादलिसे जिह्वादशक कलाप छगू; कायप्रसादलिसे

कायदशक कलाप छगू; स्त्रीभावलिसे स्त्रीभावदशक; पुरुषभावलिसे पुरुषभावदशक; हृदयवस्तुलिसे वस्तुदशक कलाप छगू; अविनिर्भोगरूप, जीवितिन्द्रियलिसे जीवितनवक कलाप छगू - थुकथं कर्मज कलाप ९-गू दु धका लुमंके माःगु जुल । एकान्त कर्मजरूप ९-गूयात छगू छगू याना फारे याना अनेकान्त जुयाच्चंगु अविनिर्भोग रूप ८-गू व जीवित छगू मिले याना कर्मजकलाप ९-गू दुगु जुल ।

अविनिर्भोग रूप ८-गू मुक्कंयात शुद्ध अष्टकलाप धाइ । उगु शुद्ध अष्टकलाप छगू; उगु शुद्ध अष्टकलाप हे कायविज्ञप्तिलिसे कायविज्ञप्ति नवक कलाप छगू; वचीविज्ञप्ति व शब्दलिसे वचीविज्ञप्ति दशक कलाप छगू; लहुता आदिलिसे लहुतादि एकादशक कलाप छगू; कायविज्ञप्ति लहुतादिलिसे कायविज्ञप्ति लहुतादि द्वादशक कलाप छगू; वचीविज्ञप्ति शब्द लहुतादिलिसे वचीविज्ञप्तिशब्द लहुतादि तेरसक छगू - थुकथं चित्तजकलाप ६-गू दु धका लुमंके माःगुजुल ।

शुद्ध अष्ट कलाप छगू; शब्दलिसे शब्दनवक कलाप छगू; लहुतादिलिसे लहुतादि एकादशक कलाप छगू; शब्द लहुतादिलिसे शब्दलहुतादि द्वादशक कलाप छगू - थुकथं ऋतुजकलाप प्यंगू दु धका लुमंकेमाःगु जुल ।

शुद्ध अष्ट कलाप छगू; लहुतादिलिसे लहुतादि एकादशक कलाप छगू - थुकथं आहारज कलाप २-गू दु धका लुमंके माःगुजुल ।

थुकथं कर्मज कलाप ९-गू, चित्तज कलाप ६-गू, ऋतुज कलाप ४-गू, आहारज कलाप २-गू जम्मा रूपकलाप २१-गू दुगुजुल । थुपिं २१-गू कलापमध्ये शुद्ध अष्टकलाप व शब्दनवक कलाप धयागु ऋतुज कलाप २-गू आध्यात्मिक व बाहिरिक सन्तान २-गुली नं उपलब्ध जू । ल्यं दुगु १९-गू कलाप आध्यात्मिक सन्तानय् जक उत्पन्न जू । उकिं जङ्गल, पर्वत, पृथ्वी, लः, फय्, मिं, छें आदिलय् दक्क रूपत ऋतुया कारणं दयावःगु खः ।

स्वरूपकथं अविनिर्भोग रूप ८-गू, लक्षण रूप ४(गू, आकाशधातु, शब्द याना जम्मा रूप १४-गू जक दु ।

स्त्री जुलधाःसा पुरुषभावकलाप दइमुखुगु जुया २०-गू कलाप जुइ । पुरुष जुलधाःसा स्त्रीभावकलाप दइमुखुगु जुया २०-गू कलाप जुइ ।

आकाशधातु धयागुलिं कलापयात छुटे याइगु मात्र खः । कलाप निगू जोडे जुइवं आकाशधातु स्वतः दयावइ । उकिं आकाश धातु कलाप थीथी यायेगुली कलापया अङ्ग्य दुध्याइमखु । मेकथं, नापं उत्पन्न जुइगु, नापं निरोध जुइगु, समान आधार दइगु लक्षण मदुगु जुया आकाशधातु कलापं पिने लाःगु खः ।

लक्षण रूप नं कलापया उत्पत्ति जुइगु, छिपे जुइगु, विनाश जुइगु धयागु संकेत मात्र खः । उकिं उपचय, सन्तति, जरता, अनित्यता धात्थैयागु रूप मखु । रूप कलापया संकेत लक्षण मात्र खः । मेकथं, प्यंगू लक्षणरूपमध्ये उपचय, सन्तति नापं उत्पन्न जू तर नापं निरोध मजू, छगू हे आधार मदु । अनित्यता जक नापं निरोध जुइ । नापं उत्पन्न मजू, छगू हे आधार मदु । जरता जक स्वंगू नं मदु । उकिं कलापय् दुमथ्याःगु खः ।

मेकथं, अनिष्पन्न रूपत अलग मदुगु जुया आकाश धातु लक्षणरूप कलापय् दुमथ्याःगु खः । थुकथं जूसा लहुतादि, विज्ञप्तिद्वे धाःसा छाया कलापय् दुध्याःगु खः धाःसा लहुतादि विज्ञप्तिद्वे थः अलग मदुसानं निष्पन्नरूप नापं उत्पन्न जुइगु, नापं निरोध जुइगु, समान आधार दइगु - थुपिं स्वंगू लक्षण दुगुलिं कलापय् दुध्याःगु खः ।

चीधंगु भौतिक वस्तुइ नं १००-गू रूप दु धयागुली अविनिर्भोग रूप ८-गू, शब्दनवक कलाप ९-गू जम्मा १७-गू जुल । लक्षणरूप ४-गुलिं गुणे यायेबले ६८-गू जुल । उकीयात १७-गू मूल रूपय् परिच्छेद यानातःगु आकाशधातु १५-गू जोडे यायेबले ८३-गू रूप जुल । थुकी हानं १७-गू जोडे यायेबले १००-गू जुल ।

थुकथं कायेगु अर्थकथा टीका अनुकूल मजूगु जुया थये हे धका निश्चितरूपं लुमंका तये बहः मजू ।

रूप प्रवृत्तिक्रम

कामभुवनय् चक्षु, श्रोत आदि हीन मजुल धाःसा २८-गू रूप फुक हे प्रवृत्ति अवस्थाय् पाःमजुइक ल्वःल्वःकथं उपलब्ध जू । स्त्री जाति जुल धाःसा पुरुषभाव रूप दइमखु, पुरुष जाति जुल धाःसा स्त्रीभाव रूप दइमखु । कामभुवनय् संस्वेदज, औपपत्तिक, गर्भसेय्यक प्रतिसन्धि धका स्वंगू उपलब्ध जू ।

प्रतिसन्धि अवस्थाय् फोहरगु मलमूत्रय् उत्पन्न जुइपिं सत्त्वपिंत संस्वेदज धाइ । उदाहरण - पलेस्वाँलय् प्रतिसन्धि च्वंम्ह पद्मावती महारानी, पुखुली उत्पन्न जूम्ह पुष्करसाति ब्राह्मण, पँमाय् प्रतिसन्धि च्वंम्ह वेलुवती महारानी । थुकथं हे ध्वग्गीगु लः, ध्वग्गीगु न्या आदिलय् प्रतिसन्धि च्वनीपिं की, पत्ति, भुजिं, सि आदि सत्त्वपिं संस्वेदज प्राणिपिनि उदाहरण खः ।

पुलांगु जन्मं तिन्हुया फुट्ट उत्पन्न जुइथें भिंन्यादँ, फिखुदँ दुपिंथें स्कन्ध देह प्रकटरूपं उत्पन्न जुइपिं सत्त्वपिंत औपपातिक प्रतिसन्धि च्वनिपिं सत्त्वपिं धाइ । नारकीय सत्त्व, प्रेत, गुलिं तिर्यक् योनिया प्राणी, देवगण, ब्रह्मा अले कल्पया उत्थानय् अर्थात् सृष्टिया शुरुइ मनूत नं औपपातिक सत्त्व खः । कलल प्रसाद धयागु दकले सकले चीपुचाःगु सँ छपु अथवा नकतिनि बूम्ह फौचिगु चीपुचागु सँचा छपु चिकने थुना; उकी किना वःगु चिकँ था था यायेगु । अथे बार बार थाथा याये धुंका दकसिबे लिपा कुतुं वइगु चिकँ फुतिचा ति दु । उगु चिकँ फुति प्रकृति मिखां खंके फइमखु । 'कलल प्रसाद' धयागु उलि तक ची फुतिगु यचुसे च्वंगु लःफुतिचा खः । उगु कलल प्रसादं प्रतिसन्धि च्वंम्ह सत्त्वयात गर्भशेय्यक सत्त्व धाइ ।

स्वंगू प्रतिसन्धिमध्ये संस्वेदज, औपपातिक सत्त्वपिंत उत्कृष्टरूपं चक्षुदशक, श्रोतदशक, घ्राणदशक, जिह्वादशक, कायदशक, स्त्रीभावदशक, पुरुषभावदशक, वस्तुदशक धयागु न्हेगू

दशक प्रकट जुइगु जुयाच्चन । हीनगु हिसाबं चक्षुदशक, श्रोतदशक, घ्राणदशक, स्त्रीभावदशक, पुरुषभावदशक गबलें गबलें उपलब्ध मजू । सृष्टिया शुरुइ मनूयाके भावरूप हीन जुइ ।

गर्भशेय्यक सत्त्वयाके गर्भय् च्वंसानिसें कलल तरल प्रसाद तत्त्व ७-न्हु; बुल्लुलचा ७-न्हु; लापाँय्चा ७-न्हु; छधिछपाँय्गु घन ७-न्हु; कच्चा मच्चा न्यागू ७-न्हु; केश लोम ७-न्हु; चक्षु, श्रोत, घ्राण जिह्वा ७-न्हु समय लगे जू धका अर्थकथाय् उल्लेख यानातःगु दु ।

मूलटीकाय् कलल तरल प्रसाद तत्त्व २-हप्ता; बुल्लुलचा २-हप्ता; लापाँय्चा २-हप्ता; छधिछपाँय्गु घन २-हप्ता; कच्चा मच्चा न्यागू २-हप्ता; चक्षु, श्रोत, घ्राण, जिह्वा छगू छगू हप्ता, अनं ल्यू जन्म मजूतल्ले केशा, लोमा उत्पन्न जुइ धका उल्लेख याना तःगु दु । गर्भशेय्यक सत्त्वपिंके प्रतिसन्धि इलय् कायदशक, भावदशक व वस्तुदशक – थुपिं स्वंगू कलाप उत्पन्न जुइ । गुलिं सत्त्वपिंके भाव दशक हीन जुइफु ।

प्रतिसन्धि चित्तया उत्पत्ति कालनिसें क्षण क्षण पत्तिकं कर्मज रूप उत्पन्न जुइ । प्रथम भवाङ्ग चित्तया उत्पत्ति कालनिसें चित्तजरूप उत्पन्न जुइ । प्रतिसन्धि चित्तया स्थिति क्षणनिसें ऋतुज रूप उत्पन्न जुइ । स्थिति क्षणनिसे उत्पन्न जूगु पश्चात्जातप्रत्यय प्राप्त जूगुलिं खः । आहारजरूप गर्भशेय्यक सत्त्वपिंके मामं नक्व आहार प्रतिसन्धि च्वने धुंका छगू वा निगू हप्ताति वितय् जुइवं मचाया शरीरय् फैले जुया वनी । संस्वेदज व औपपातिकपिंके छुं छगू नये त्वनेगु कम्तिनं थःगु म्हुतुइ च्वंगु ई घुतकीगु इलय् उगु आहारज रूप शरीरय् न्यनाःवनी । थुकथं प्यंगू कारणं दया वइगु रूपत कामभूमी मतया ज्वालाथें व खुसिया लःधाःथें आयु दतले दिपा मदयेक उत्पन्न जुयाच्चनी ।

कर्मजरूप च्युति चित्तयां च्वय् दुगु भिन्हेगूगु चित्तया स्थिति कालनिसें न्हूगु कर्मजरूप उत्पन्न जुइ मखुत । उगु १७-गूगु चित्तया उत्पत्ति कालय् उत्पन्न जूगु कर्मजरूप च्युति चित्तया

भङ्ग क्षणय् १७-को रूपया आयु पूर्ण जूगु जुया च्युति चित्तनापं समान जुया निरोध जुइ । चित्तजरूप आहारजरूप च्युतिचित्त निरोध जुइधुंका चित्तक्षण १७-गू अथवा ५१-गू अनुक्षण पूर्ण जुइधुंका निरोध जुइ । ऋतुजरूप मृत शरीर ध्वगिगना वनिगु अवस्था तकं उत्पन्न जुयाच्चनी । थुकथं जुइगु गर्भशेय्यक पुद्गल व संस्वेदज पुद्गलयात जुइगु खः । च्युतिं च्वय् दुगु भिन्हेगूगु चित्तया स्थिति भङ्गय् कर्मजरूप उत्पन्न जुइ मखुत । १७-गूगु चित्तया उत्पत्ति कालनिसे चतुजरूप च्युति चित्तनापं समान जुया निरोध जुइ । उकिं औपपातिक पुद्गल छकोलं विलिन जूइगु खः । मां औपपातिक जुया काय् गर्भशेय्यक जुल धाःसा मांम्ह सिइबले मांम्ह विलिन जुया काय्म्ह जक ल्यनी । उपमा - कपाचं भुनातःगु ल्वहँ अपा टुक्रा मिं छुना बिइबले कपाय् मिं नया ल्वहँ, अपा टुक्रा ल्यनाच्चनिथें खः ।

असंज्ञासत्त्व बाहेक रूपभुवनय् घ्राणदशक, जिह्वादशक, कायदशक, स्त्रीभावदशक, पुंभावदशक व आहारज कलापत उपलब्ध मजू । उकिं रूपब्रह्मापिनि प्रतिसन्धि अवस्थाय् चक्षुदशक, श्रोतदशक, वस्तुदशक हिसाबं स्वंगू दशक व जीवितनवक कलाप - थुकथं प्यंगू कर्म दया वइगु रूपकलापत उपलब्ध जू । घ्राण आदि रूप कलाप कामगुण चित्त धातुयात वृद्धि जुइकीगु रूप जुया रूपभुवनय् दये योग्य मजू । आहारज कलाप मदुगु छायाधाःसा आहारजरूप वाह्य चाकुगु, पाउँगु इत्यादि नया फैले जुइबले आध्यात्मिक ओजं आहारजरूपयात दयेकी । तर ब्रह्मापिनि थुकथं नय् त्वनेगु मद्दु । उकिं मदुगु खः । प्रवृत्ति अवस्थाय् चक्षु, श्रोत, वस्तुदशक, जीवितनवक कलापकथं कर्मजकलाप प्यंगू चित्तजकलाप खुगू, ऋतुजकलाप प्यंगू जम्मा १४-गू कलाप उपलब्ध जू । प्रतिसन्धि अवस्थाय् रूपकथं घ्राणादित्रय, भाव, आहार, शब्द, विकार, जरता, मरणता अलगगु १४-गू उपलब्ध जू । प्रवृत्ति अवस्थाय् घ्राणादित्रय, भाव, आहारं अलगगु २३-गू रूपत उपलब्ध जू । असंज्ञासत्त्व भूमी प्रतिसन्धि इलय् जीवित नवककलाप छगू जक उपलब्ध जू । प्रवृत्ति अवस्थाय् शुद्ध अष्टक व जीवितनवक निगू कलाप उपलब्ध जू ।

प्रतिसन्धि अवस्थाय रूपकथं १७-गुली जरता व मरणता अलग याना १५-गू उपलब्ध जू । प्रवृत्ति अवस्थाय प्रसाद, भाव, आहार, विज्ञप्ति शब्दं अलगगु १७-गू उपलब्ध जू । अरूप भूमी छुं छगू रूप नं मदु । दक्व प्राणिपिंके प्रतिसन्धि अवस्थाय शब्द, विकाररूप ५-गू, जीर्णता व अनित्यता उपलब्ध मजू । प्रवृत्ति अवस्थाय रूप २८-गुलिं योग्यता अनुसार उपलब्ध जू ।

निर्वाण

प्यंगू मार्गज्ञानं साक्षात्कार याये योग्यगु जुया निर्वाण लोकोत्तर धर्मया आरम्मण जुया निर्वाण, वाण धयागु तृष्णां पिहाँ वनिगु जुया निर्वाण धाइ । उगु निर्वाण स्कन्ध ल्यं दुगु सउपादिशेष निर्वाण, स्कन्ध ल्यं मदुगु अनुपादिशेष निर्वाण धका कारणपर्यायकथं निथी दु ।

राग, द्वेष व मोहं शून्यगु जुया शून्यत; राग, द्वेष व मोह धयागु कारणं रहितगु जुया अनिमित्त; राग, द्वेष व मोह धयागु अभिलाषां रहितगु जुया अप्रणिहित धका आकारभेदं निर्वाण स्वथी दु ।

च्युति मदुगु अथवा च्युति धयागु अन्तयात पुला वनिगु; कर्म, चित्त, ऋतु व आहार धयागु कारण धर्म असंस्कृतगु; थःस्वया च्वय्यागु धर्म मदुगु; मार्ग व फलया आरम्मण जुयाच्चंगु धर्मयात निर्वाण धाइ ।

रूपकाण्डे वचाल ।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

७. समुच्चय-काण्ड

चित्तं चेतसिकं रूपं निब्बानमिति सब्बथाया स्वरूपकथं प्यंगू परमार्थं धर्मयात क्यनेधुंका, आः उगु प्यंगू परमार्थं धर्मयात समानगु स्वभाव मिले याना क्यनेगु इच्छा जूगुलिं द्वासत्तति विधा इत्यादि पालि आज्ञा जूगु खः । आरम्मण विजानन लक्षणकथं चित्त १-गू, स्पर्शन आदि लक्षण दुगु चैतसिक ५२-गू, कांक्षल आदि लक्षण दुगु निष्पन्न रूप १८-गू, शान्ति लक्षण दुगु निर्वाण - इपिं ७२-गू स्वभाव धर्मयात मिले जुइ ल्वःगुकथं विशेषरूपं आः कने त्यना धयागु गाथाया अभिप्राय खः ।

अकुशल संग्रह

समुच्चय काण्डय् अकुशलसंग्रह, मिश्रकसंग्रह, बोधिपक्षियसंग्रह व सर्वसंग्रह धका प्यथी दु । इपिं प्यथीमध्ये अकुशलसंग्रहय् आसव, ओघ, योग, ग्रन्थ, उपादान, नीवरण, अनुशय, संयोजन, ब्लेस धका गुथी दु । थुपिं गुथीमध्ये आसवधर्म बारम्बार फिनातःगु अय्ला समान खः । थुगु धर्म भूमिकथं नैवसंज्ञानासंज्ञायतन, लौकिक धर्मकथं गोत्रभूतक फैले. जुया न्ह्यानाच्चंगु दु । लःया स्रोतं सत्त्वपित दुबे याइथे लोभ इत्यादि ओघधर्मं सत्त्वप्राणीपित वर्तदुःख, अपाय ४-गुली दुबे याना बिइ । योगं सत्त्वप्राणीपित सांसारिक दुःखय् प्यपुंका बिइ । ग्रन्थं नयागु सिखः ज्वरय् जुया छुटे मजुइक स्वाका तइथे सत्त्वपिनिगु नामकाय रूपकाययात वर्तदुःखं छुटे मजुइक च्युति जुइसाथ प्रतिसन्धि, प्रतिसन्धि जुइसाथ च्युति याना स्वाका तइ । ब्यांचित सर्पं ज्वनातइथे तोते मफयेक क्वातुकक उपादानं ज्वना तइ । तृष्णा प्रबल जुल कि उपदान जुइ । नीवरणं ध्यानादि कुशलधर्म, प्रज्ञाचक्षुयात पना बिइ । सत्त्वपिके निरन्तररूपं सुलाच्चंगु

क्लेशयात 'अनुशय' धका धाइ । मार्गं प्रहाण याये मफुतले बारम्बार उत्पन्न जुइफु । उगु अनुशयक्लेश उत्पाद, स्थिति, भङ्गकथं प्रकटरूपं उत्पन्न जुयाच्चंगु मद्दु । ल्वःगु कारण चूलायेवं तुरुन्त हे उत्पन्न जुइगु छगू प्रकारया क्लेश खः ।

संयोजनं सत्त्वप्राणीपिंत संसार वर्तदुःखय् खिपतं चिनातःथें चिनातइ । क्लेशं सत्त्वप्राणीपिंत पुका बिइ, सास्ति याइ । थःलिसे उत्पन्न जुइगु सम्प्रयुक्त धर्मतय्त नं पुकाबिइ । मिं सिंयात छवयेका बिइथें क्लेशं सम्प्रयुक्त धर्मतय्त पुका बिइ ।

नीवरणय् थिन व मिद्ध निगू मिले याना छगू नीवरण धका क्यना तल । औधृत्य व कौकृत्य निगू मिले याना छगू नीवरण धका क्यना तल । कृत्य, उत्पत्तिकारण, विपक्ष धर्म समान जूगुलिं थिन मिद्ध, औधृत्य कौकृत्य स्वभाव धर्मकथं निगू निगू दःसा नं छगू छगू नीवरण धका क्यनातःगु खः । थिन मिद्ध निगुलिं अलसि स्वभाव दुगुलिं निरुत्साह याइगु कृत्य समान जू । थुपिं निगुलिं अलसिं उत्पन्न जुइ । उकिं उत्पत्ति कारण नं समान जू । थिन नं वीर्यया प्रतिपक्ष स्वभाव, मिद्ध नं वीर्यया प्रतिपक्ष स्वभाव दुगु जुया विपक्षधर्म नं समान जू । औधृत्य चंचल स्वभाव दया कौकृत्य पश्चाताप चाइगु स्वभाव दया अशान्त याइगु कृत्य समान जू । जातिव्यसन इत्यादिमध्ये छगू छगू कारणं थुपिं उत्पन्न जुइ । उकिं उत्पत्ति कारण नं समान जू । औधृत्य एकाग्रताया प्रतिपक्ष स्वभाव, कौकृत्य नं एकाग्रताया प्रतिपक्ष स्वभाव दुगु जुया विपक्षधर्म नं समान जू ।

काम धयागु नां, भव धयागु नां आरम्मण व भूमिया जक मुख्य नां खः । लोभयात कामभव, रूपभव धाःगु उपचारकथं जक धाःगु खः । कामास्रव, भवास्रव निगूया स्वरूप लोभ खः । दृष्टि आस्रवया स्वरूप दृष्टि, अविद्यास्रवया स्वरूप मोह चैतसिक खः । आस्रव संख्याया हिसाबं ४-गू दःसा नं स्वरूप हिसाबं लोभ, दृष्टि व मोह ३-गू जक हे दु ।

कामयोग, भवयोगया स्वरूप लोभ, दृष्टियोगया स्वरूप दृष्टि, अविद्यायोगया स्वरूप मोह - थुकथं संख्याया हिसाबं ४-गू दःसा नं स्वरूप हिसाबं लोभ, मोह, दृष्टि धका योग ३-गू हे जक दु ।

अविद्याकायग्रन्थया स्वरूप लोभ, व्यापादकायग्रन्थया स्वरूप द्वेष, शीलब्रतपरामर्शकायग्रन्थ, इदंसत्याभिनिवेश कायग्रन्थया स्वरूप दृष्टि - थुकथं संख्याया हिसाबं ४-गू दःसा नं स्वरूप हिसाबं - लोभ, द्वेष व दृष्टि ३-गू हे जक ग्रन्थ दु ।

कामुपादानया स्वरूप लोभ, दृष्टिउपादान, शीलब्रतुपादान, आत्मवादुपादानया स्वरूप दृष्टि - थुकथं संख्याया हिसाबं ४-गू दःसा नं स्वरूप हिसाबं लोभ व दृष्टि २-गू हे जक उपादान दु ।

कामच्छन्दनीवरणया स्वरूप लोभ, ब्यापादनीवरणया स्वरूप द्वेष, थिनमिद्धनीवरणया स्वरूप थिन व मिद्ध, औधृत्यकौकृत्य नीवरणया स्वरूप औधृत्य व कौकृत्य, विचिकित्सानीवरणया स्वरूप विचिकित्सा, अविद्यानीवरणया स्वरूप मोह - थुकथं संख्याया हिसाबं ६-गू जक दया स्वरूप हिसाबं नीवरण ८-गू दुगु जुल ।

कामरागानुशय, भवरागानुशयया स्वरूप लोभ, प्रतिघानुशयया स्वरूप द्वेष, मानानुशयया स्वरूप मान, दृष्टिअनुशयया स्वरूप दृष्टि, विचिकित्सानुशयया स्वरूप विचिकित्सा, अविद्यानुशयया स्वरूप मोह - थुकथं संख्याया हिसाबं ७-गू दःसा नं स्वरूप हिसाबं लोभ, द्वेष, मान, दृष्टि, विचिकित्सा व मोह ६-गू हे जक अनुशय दु ।

सूत्र नयकथं कामरागसंयोजन, रूपरागसंयोजन, अरूपरागसंयोजनया स्वरूप लोभ; प्रतिघसंयोजनया स्वरूप द्वेष; मानसंयोजनया मान; दृष्टिसंयोजन, शीलब्रतपरामर्शसंयोजनया स्वरूप दृष्टि; विचिकित्सा संयोजनया विचिकित्सा; औधृत्य संयोजनया औधृत्य; अविद्यासंयोजनया मोह - थुकथं संख्याया हिसाबं १०-गू दःसा नं स्वरूप हिसाबं लोभ, द्वेष, मान, दृष्टि, विचिकित्सा, औधृत्य व मोह धका संयोजन ७-गू हे जक दु ।

अभिधर्म देशनानुसार कामरागसंयोजन, भवरागसंयोजनया स्वरूप लोभ, प्रतिघसंयोजनया द्वेष, मानसंयोजनया मान, दृष्टिसंयोजन, शील व्रतपरामर्शसंयोजनया स्वरूप दृष्टि, विचिकित्सा संयोजनया स्वरूप विचिकित्सा, ईष्यासंयोजनया ईष्या, मात्सर्य संयोजनया स्वरूप मात्सर्य, अविद्यासंयोजनया स्वरूप मोह - थुकथं संख्या हिसाबं १०-गू दःसा नं स्वरूप हिसाबं लोभ, द्वेष, मान, दृष्टि, विचिकित्सा, ईष्या, मात्सर्य, मोह ८-गू हे जक संयोजन दु ।

क्लेश संख्याया हिसाबं नं स्वरूप हिसाबं नं १०-गू दु । लोभ, द्वेष, मान, मोह, दृष्टि, विचिकित्सा, थिन, औधृत्य, अहिरिक व अनोतप्प खः ।

मिश्रक संग्रह

मिश्रक संग्रहय् हेतु, ध्यानाङ्ग, मार्गाङ्ग, इन्द्रिय, बल, अधिपति, आहार धका न्हेगू प्रकारया दु । थ्व न्हेगूमध्ये थःनाप सम्प्रयुक्त जुयाच्वंगु नामरूप धर्मयात तिवः बिइगु धर्मयात हेतु धका धाइ । मूल हां सिमायात तिवः बियातइथें खः । सहेतुक चित्त सहेतुक चित्तजरूप, सहेतुक प्रतिसन्धि कर्मजरूप कच्चा, हः, स्वाँ फल समान खः । नीवरणधर्मतय्त चिइके फुगुलिं ध्यानाङ्ग धाःगु खः । आरम्मणयात न्याक्क च्वना भाविता याइगुयात नं ध्यानाङ्ग धाइ । मिथ्यामार्गं दुर्गतिभवय् थ्यंका बिइ । सम्यक्मार्गं सुगति निर्वाणय् थ्यंका बिइ । उकिं मार्गाङ्ग धाःगु खः । थः लिसे सम्बन्ध दुगु ज्याय् अधिकार जमे याइगु धर्मयात इन्द्रिय धाइ । प्रतिपक्ष धर्मतय्त सास्ति याइगुलिं बल धाइ । शत्रुयात नाश यायेफुम्ह सेनापतिथें खः । थः नाप सम्बन्ध दुगु धर्मया स्वामि जुयाच्वंगु धर्मयात अधिपति धका धाइ । अधिपति जुजु, इन्द्रिय मन्त्रीथें खः । मन्त्रीया अधिकार थःगु विभागय् जक जुइ, तर जुजुया अधिकार फुक्क शासनय् हे जुइ । धारण याइगु स्वभावयात आहार धाइ । थ्व कबलीकार आहारं ओजा सहितगु रूप च्यागूयात उत्पन्न याइ । स्पर्श आहारं स्वंगू वेदनायात उत्पन्न याइ । चेतना आहारं काम, रूप, अरूप स्वंगू भुवनय् प्रतिसन्धि बिइ । विज्ञान आहारं थः नापं

मिले जूगु चैतसिक धयागु नाम, थः नापं मिले जूगु कर्मज धयागु रूप निगूयात उत्पन्न याइ ।

श्रोतापत्तिमार्गाय् दुगु प्रज्ञा चैतसिकयात 'अनञ्जातञ्जस्सा-मीतिन्द्रिय' धाइ । अरहत्त फलय् दुगु प्रज्ञा चैतसिकयात 'अञ्जाताविन्द्रिय' धाइ । दथुइ च्वंगु लोकोत्तर खूगु ज्ञानयात 'अञ्जिन्द्रिय' धाइ । जीवितिन्द्रिय नं रूपजीवित, नामजीवित धका निथी दु । द्वेषञ्चविज्ञान १०-गुली दुगु वेदना, एकाग्रता आरम्भणय् द्यतना बिइ फुगु वितर्क मदुगु जुया ध्यानाङ्ग नां दये फइमखु । वीर्य मदुगु १६-गू चित्तय् दुगु छन्द वीर्य मदुगु जुया बल नां दये फइमखु । अहेतुक चित्तय् दुगु वितर्क, विचार, एकाग्रता हेतु मदुगु जुया मार्गाङ्ग नां दये फइमखु । विचिकित्सा चित्तय् दुगु एकाग्रता आरम्भण विषयवस्तुयात निर्णय याये फुगु अधिमोक्ष नं मदु, सम्प्रयुक्त हेतु नं मदुगु जुया मार्गाङ्ग, इन्द्रिय, बल नां दये फइमखु । औधृत्य चित्तय् दुगु एकाग्रता अधिमोक्ष दुगुलिं स्वँगूलिं नां दुगु खः । अधिपति द्विहेतुक जवन, त्रिहेतुक जवनय् जक दइ ।

एकहेतुक जवनय् सम्प्रयुक्त हेतु मदुगुलिं अधिपति मदुगु खः । अहेतुक चित्तय् हेतु मदुगुलिं खः । महाविपाक महर्गतविपाकय् फल व कारण तापाःगुलिं मदुगु खः । अरहत्त फलय् फल व कारण सत्तिगुलिं दुगु खः । औधृत्यय् दुगु एकाग्रता गुकथं स्थिर जुइ ? औधृत्यय् दुगु एकाग्रता स्थिर जू धाःसा नं मेगु चित्तय् दुगु एकाग्रता ति स्थिर मजू । भतिचा जक स्थिर जू । उपमा – कपाय्प्वः व नँ प्वः दिका तयेबले कपाय् प्वः स्थिर जुया च्वंसा नं नँप्वःति स्थिर जुइ मखुथें खः । कपाय् व औधृत्य चित्तय् दुगु एकाग्रता समान जू । नँप्वः व ल्यं दुगु चित्तय् च्वंगु एकाग्रता समान जू । मेगु उपमा – पाःलूगु थासय् गोलागु ल्वहँयात कुतुका छ्वयेबले दिपा मदेक ग्वारातुला वनी । ल्वहँफाँयात कुतुका छ्वयेबले थासं सरे जुइमखु । प्यकू दुगु ल्वहँयात कुतुका छ्वयेबले ग्वःलागु ल्वहँति ग्वारातुला वनीमखु । ल्वहँफाँथें नं स्थिर जुयाच्वनी मखु । दिना दिनाः ग्वारा तुला वनी । ग्वःलागु ल्वहँ दिपा मदयेक ग्वारातुला वनीथें औधृत्य चंचल जुइ । ल्वहँफाँ कुतुं मवँथें ल्यं

दुगु चित्तय् च्वंगु एकाग्रता स्थिर जुइ । प्यकुं दुगु ल्वहँ दिना दिना वनीथें औधृत्य दुगु एकाग्रता भति भति स्थिर जुइ ।

अधिपती सिइका तयेमाःगु खँ खः - प्यंगू अधिपतिमध्ये छगू छगू अधिपति जुइ । छन्द प्रबल जुइबले छन्द अधिपति जुइ । ल्यं दुगु वीर्य आदि साधारण अनुगमन जुइगु धर्म हे जक जुइ । वीर्य प्रबल जुइबले वीर्यअधिपति जुइ । ल्यं दुगु छन्द आदि साधारण अनुगमन जुइगु धर्म हे जक जुइ । चित्त प्रबल जुइबले चित्त अधिपति जुइ । ल्यं दुगु धर्मत साधारण अनुगमन जुइगु धर्म हे जक जुइ । प्रज्ञा प्रबल जुइबले विमंश अधिपति जुइ । ल्यं दुगु धर्मत साधारण अनुगमन जुइगु धर्म हे जक जुइ ।

स्वभाव धर्मया स्वरुप थुकथं खः -

६-गू हेतु

१. लोभ हेतु - लोभमूल चित्त ८-गुली दुगु लोभ चैतसिक ।
२. द्वेष हेतु - द्वेष मूल चित्त २-गुली दुगु द्वेष चैतसिक ।
३. मोह हेतु - मोहमूल चित्त २-गुली दुगु मोह चैतसिक ।
४. अलोभ हेतु - शोभण चित्त ५९-गुली दुगु अलोभ चैतसिक ।
५. अद्वेष हेतु - शोभण चित्त ५९-गुली दुगु अद्वेष चैतसिक ।
६. अमोह हेतु - त्रिहेतुक चित्त ४७-गुली दुगु अमोह चैतसिक ।

ध्यानाङ्ग ७-गू

१. वितर्क - सवितर्क चित्त ५५-गुली दुगु वितर्क चैतसिक ।
२. विचार - सविचार चित्त ६६-गुली दुगु विचार चैतसिक ।
३. प्रीति - प्रीति सहगत चित्त ५१-गुली दुगु प्रीति चैतसिक ।
४. एकाग्रता - द्विपञ्चविज्ञान १०-वर्जित ७९-गू चित्तय् दुगु एकाग्रता चैतसिक ।
५. सौमनस्य - सौमनस्य सहगत ६२-गुली दुगु वेदना चैतसिक ।
६. दौर्मनस्य - द्वेष मूल २-गुली दुगु द्वेष चैतसिक ।
७. उपेक्षा - चक्षुविज्ञान द्वे, श्रोतविज्ञान द्वे, घ्राणविज्ञान द्वे, जिह्वाविज्ञान द्वे जम्मा ८-गू चित्त वर्जित उपेक्षा ४७-गुली दुगु वेदना चैतसिक ।

थुकथं संख्याकथं ७-गू दःसा नं स्वभाव धर्मया स्वरूप कथं वितर्क, विचार, प्रीति, एकाग्रता, वेदना धका ध्यानाङ्ग ५-गू जक दु ।

मार्गाङ्ग १२-गू

१. सम्यक्दृष्टि - त्रिहेतुक चित्त ४७-गुली दुगु अमोह चैतसिक ।
२. सम्यक्सङ्कल्प - शोभन चित्त ५९-गुली दुगु वितर्क चैतसिक ।
३. सम्यक्वचन - लोकोत्तर चित्त ८-गू, महाकुशल ८-गू जम्मा १६-गू चित्तय् दुगु सम्यक्वचन चैतसिक ।
४. सम्यक्कर्मान्त - लोकोत्तर चित्त ८-गू, महाकुशल ८-गू जम्मा १६-गू चित्तय् दुगु सम्यक्कर्मान्त चैतसिक ।
५. सम्यक्आजीविका - लोकोत्तर चित्त ८-गू, महाकुशल ८-गू जम्मा १६-गू चित्तय् दुगु सम्यक्आजीविका चैतसिक ।
६. सम्यक्ब्यायाम - शोभन चित्त ५९-गुली दुगु वीर्य चैतसिक ।
७. सम्यक्स्मृति - शोभन चित्त ५९-गुली दुगु स्मृति चैतसिक ।
८. सम्यक्समाधि - शोभन चित्त ५९-गुली दुगु एकाग्रता चैतसिक ।
९. मिथ्यादृष्टि - दृष्टिगत सम्प्रयुक्त ४-गुली दुगु दृष्टि चैतसिक ।
१०. मिथ्यासंकल्प - विचिकित्सा वर्जित अकुशल चित्त ११-गुली दुगु वितर्क चैतसिक ।
११. मिथ्याब्यायाम - विचिकित्सा वर्जित अकुशल चित्त ११-गुली दुगु वीर्य चैतसिक ।
१२. मिथ्यासमाधि - विचिकित्सा वर्जित अकुशल चित्त ११-गुली दुगु एकाग्रता चैतसिक ।

संख्या हिसाबं १२-गू दःसा नं स्वभाव धर्मकथं प्रज्ञा, वितर्क, सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त, सम्यक्आजीविका, वीर्य, स्मृति, एकाग्रता, दृष्टि धका मार्गाङ्ग जम्मा ९-गू जक दु ।

इन्द्रिय २२-गू

१. चक्षु इन्द्रिय	- चक्षुप्रसाद रूप
२. श्रोत इन्द्रिय	- श्रोतप्रसाद रूप
३. घ्राण इन्द्रिय	- घ्राणप्रसाद रूप
४. जिह्वा इन्द्रिय	- जिह्वाप्रसाद रूप
५. काय इन्द्रिय	- कायप्रसाद रूप
६. स्त्री इन्द्रिय	- स्त्रीभाव रूप
७. पुरुष इन्द्रिय	- पुरुषभाव रूप
८. जीवित इन्द्रिय	- रूप जीवित, नाम जीवित
९. मन इन्द्रिय	- चित्त ८९-गू
१०. सुख इन्द्रिय	- सुखसहगत कायविज्ञानय् दुगु वेदना चैतसिक
११. दुःख इन्द्रिय	- दुःखसहगत कायविज्ञानय् दुगु वेदना चैतसिक
१२. सौमनस्य इन्द्रिय	- सौमनस्य सहगत ६२-गुली दुगु वेदना चैतसिक
१३. दौर्मनस्य इन्द्रिय	- द्वेष मूलचित्त २-गुली दुगु वेदना चैतसिक
१४. उपेक्षा इन्द्रिय	- उपेक्षा सहगत ५५-गुली दुगु वेदना चैतसिक
१५. श्रद्धा इन्द्रिय	- शोभनचित्त ५९-गुली दुगु श्रद्धा चैतसिक
१६. वीर्य इन्द्रिय	- पञ्चद्वारावर्जन, द्वेषञ्चविज्ञान १०-गू, सम्प्रटिच्छन्न २-गू, सन्तीरण ३-गू जम्मा १६-गू चित्त वर्जित ७३-गू चित्तय् दुगु वीर्य चैतसिक ।

१७. स्मृति इन्द्रिय – शोभन चित्त ५९-गुली दुगु स्मृति चैतसिक
१८. समाधि इन्द्रिय – विचिकित्सा सहगत चित्त १-गू, पञ्चद्वारावर्जन, द्वेषञ्चविज्ञान १०-गू, सम्प्रटिच्छन द्वे, सन्तीरण ३-गू जम्मा १७-गू चित्त वर्जित ७२-गू चित्तय् दुगु एकाग्रता चैतसिक
१९. प्रज्ञा इन्द्रिय – ज्ञानसम्प्रयुक्त कामावचर शोभन चित्त १२-गू, महर्गत चित्त २७-गू धयागु लौकिक त्रिहेतुक चित्त ३९-गुली दुगु अमोह चैतसिक
२०. अनज्ञातंज्ञाप्यामीति इन्द्रिय – स्रोतापत्तिमार्गय् दुगु अमोह चैतसिक
२१. अज्ञा इन्द्रिय – च्वय्यागु मार्ग ३-गू, क्वय्यागु फल ३-गुली दुगु अमोह चैतसिक
२२. अज्ञातावि इन्द्रिय – अरहत्तफलय् दुगु अमोह चैतसिक

संख्या हिसाबं २२-गू दःसा नं स्वभावधर्म मिले जूगु जोडे यायेबले चक्षुप्रसाद, श्रोतप्रसाद, घ्राणप्रसाद, जिक्हाप्रसाद, कायप्रसाद, स्त्रीभाव, पुरुषभाव, रूपजीवित, नामजीवित, चित्त, वेदना, श्रद्धा, वीर्य, स्मृति, एकाग्रता व अमोह धका इन्द्रिय जम्मा १६-गू दु । नाम इन्द्रिय ८-गू व रूप इन्द्रिय ८-गू दु ।

बलधर्म ९-गू

१. श्रद्धाबल – शोभन चित्त ५९-गुली दुगु श्रद्धा चैतसिक ।
२. वीर्यबल – वीर्य दुगु चित्त ७३-गुली दुगु वीर्य चैतसिक ।
३. स्मृतिबल – शोभन चित्त ५९-गुली दुगु स्मृति चैतसिक ।
४. समाधिबल – समाधि दुगु चित्त ७२-गुली दुगु समाधि चैतसिक ।
५. प्रज्ञाबल – त्रिहेतुक चित्त ४७-गुली दुगु अमोह चैतसिक ।

६. हिरीबल - शोभन चित्त ५९-गुली दुगु हिरी चैतसिक ।
७. ओत्तप्पबल - शोभन चित्त ५९-गुली दुगु ओत्तप्प चैतसिक ।
८. अहिरिकबल - अकुशल चित्त १२-गुली दुगु अहिरिक चैतसिक ।
९. अनोत्तप्पबल - अकुशल चित्त १२-गुली दुगु अनोत्तप्प चैतसिक ।

संख्या हिसाबं नं ९-गू स्वभाव धर्मकथं नं श्रद्धा, वीर्य, स्मृति, एकाग्रता, अमोह, हिरी, ओत्तप्प, अहिरिक, अनोत्तप्प धका बल ९-गू हे दु ।

अधिपति धर्म ४-गू

१. छन्द अधिपति - साधिपति जवन ५२-गुली दुगु छन्द चैतसिक ।
२. वीर्य अधिपति - साधिपति जवन ५२-गुली दुगु वीर्य चैतसिक ।
३. चित्त अधिपति - साधिपति जवन ५२-गू ।
४. वीमंश अधिपति - त्रिहेतुक जवन ३४-गुली दुगु अमोह चैतसिक ।

संख्या हिसाबं नं ४-गू स्वभाव धर्मकथं नं छन्द, वीर्य, चित्त व अमोह धका अधिपति ४-गू हे दु ।

आहार ४-गू

१. कबलीकार आहार - रूपकलाप आदियात धारण याना तइगु ओजा ।
२. स्पर्श आहार - सुख इत्यादि वेदनायात धारण याना तइगु चित्त ८९-गुली दुगु स्पर्श चैतसिक ।
३. मनोसञ्चेतना आहार - ८९-गू चित्तय् दुगु चेतना चैतसिक (अथवा) लौकिक चित्त ८९-गुली दुगु चेतना ।

४. विज्ञान आहार - सहजात जुयाच्चंगु नामरूपयात धारण
याना तइगु प्रतिसन्धि चित्त १९-गू
अथवा चित्त ८९-गू ।

संख्या हिसाबं नं ४-गू स्वभाव धर्मकथं नं ओजा, स्पर्श,
चेतना, चित्त धका आहार ४-गू हे दु ।

थुगु काण्डयात कुशल, अकुशल व अव्याकृत धर्मयात
त्वाक छयाना क्यंगु जुया "मिश्रकसंग्रह" धा:गु ख: ।

बोधिपक्षिय संग्रह

बोधिपक्षिय संग्रहय् स्मृति प्रस्थान, सम्यक्प्रधान, ऋद्धिपाद,
इन्द्रिय, बल , बोध्यङ्ग, मार्गाङ्गकथं ७-थी दु ।

स्मृतिप्रधान ४-गू

१. कायानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान
२. वेदनानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान
३. चित्तानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान
४. धर्मानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान ।

आरम्मण ४-गू दुगुलिं स्मृति प्रस्थान नं ४-गू दुगु ख: ।
स्वभाव धर्मकथं स्मृति चैतसिक छगू हे जक ख: ।

सम्यक्प्रस्थान ४-गू

१. उत्पन्न जुइ धुंकूगु अकुशल धर्मयात हटे यायेया नितिं
कोशिस यायेगु,
२. उत्पन्न मज्जुनिगु अकुशल धर्मयात उत्पन्न मज्जुइकेया नितिं
कोशिस यायेगु,
३. उत्पन्न मज्जुनिगु कुशल धर्मयात उत्पन्न यायेया नितिं
कोशिस यायेगु,
४. उत्पन्न जुइ धुंकूगु कुशल धर्मयात भन् अप्व: वृद्धि यायेया
नितिं कोशिस यायेगु ।

स्वभावधर्मकथं वीर्यं चैतसिकं छद्गू हे जक खः ।
सम्यक्प्रधानय् उत्पन्नं जुइ धुंकूगु अकुशल धर्मयात हटे यायेया
नितिं कोशिस यायेगु धाःगु उत्पन्नं जुइ धुंकूगु अकुशल धर्म
उत्पन्नं जुया निरोध जुइ धुंकल । धात्थे नं याये धुंकूगु उत्पन्न
जुइ धुंकूगु अकुशल धर्मयात हटे याये फइमखु । व समानगु
(प्राणातिपात, अदिन्नदानलिसे समानगु इत्यादिरूपं) उत्पन्न
मजुनिगु अकुशल धर्मयात हटे यायेया नितिं कोशिस याये फइ ।

ऋद्धिपाद ४-गू

१. छन्द ऋद्धिपाद - छन्द चैतसिक
२. वीर्य ऋद्धिपाद - वीर्य चैतसिक
३. चित्त ऋद्धिपाद - कुशल चित्त
४. वीमंश ऋद्धिपाद - अमोह चैतसिक ।

संख्याकथं स्वरूपकथं नं छन्द, वीर्य, चित्त, अमोह धका
ऋद्धिपाद ४-गू दुगु जुल ।

इन्द्रिय ५-गू

१. श्रद्धा इन्द्रिय - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणा जवननापं
मिले जूगु श्रद्धा चैतसिक
२. वीर्य इन्द्रिय - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणा जवननापं
मिले जूगु वीर्य चैतसिक
३. स्मृति इन्द्रिय - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणा जवननापं
मिले जूगु स्मृति चैतसिक
४. समाधि इन्द्रिय - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणा जवन नापं
मिले जूगु एकाग्रता चैतसिक
५. प्रज्ञा इन्द्रिय - त्रिहेतुक साधिपति जवन ३४-गुली दुगु
अमोह चैतसिक ।

संख्याकथं नं ५-गू स्वभावधर्मकथं नं श्रद्धा, वीर्य, स्मृति,
एकाग्रता, अमोह धका इन्द्रिय ५-गू हे दुगु जुल ।

बल ५-गू

१. श्रद्धा बल - महाकुशल, क्रिया, अर्पणा जवनलिसे मिले
जूगु श्रद्धा चैतसिक
२. वीर्य बल - महाकुशल, क्रिया, अर्पणा जवनलिसे मिले
जूगु वीर्य चैतसिक
३. स्मृति बल - महाकुशल, क्रिया, अर्पणा जवनलिसे मिले
जूगु स्मृति चैतसिक
४. समाधि बल - महाकुशल, क्रिया, अर्पणा जवनलिसे मिले
जूगु एकाग्रता चैतसिक
५. प्रज्ञा बल - महाकुशल, क्रिया, अर्पणा जवनलिसे मिले
जूगु अमोह चैतसिक ।

संख्याकथं नं ५-गू स्वभावधर्मकथं नं श्रद्धा, वीर्य, स्मृति,
एकाग्रता, अमोह धका बल ५-गू हे दुगु जुल ।

बोध्यङ्ग ७-गू

१. स्मृति संबोध्यङ्ग - महाकुशल, क्रिया, अर्पणाजवनय् दुगु
स्मृति चैतसिक
२. धर्मविचय संबोध्यङ्ग - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय्
दुगु प्रज्ञा चैतसिक
३. वीर्य संबोध्यङ्ग - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय्
दुगु वीर्य चैतसिक
४. प्रीति संबोध्यङ्ग - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय्
दुगु प्रीति चैतसिक
५. पश्रब्धि संबोध्यङ्ग - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय्
दुगु पश्रब्धि चैतसिक
६. समाधि संबोध्यङ्ग - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय्
दुगु एकाग्रता चैतसिक
७. उपेक्षा संबोध्यङ्ग - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय्
दुगु तत्रमध्यस्तता चैतसिक

मार्ग अङ्क ८-गू

१. सम्यक्दृष्टि - महाकुशल ज्ञानसम्प्रयुक्त, महाक्रिया ज्ञानसम्प्रयुक्त, अर्पणाजवनय् दुगु प्रज्ञा चैतसिक
२. सम्यक्संकल्प - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय् दुगु वितर्क
३. सम्यक्वचन - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय् दुगु सम्यक्वचन
४. सम्यक्कर्मान्त - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय् दुगु सम्यक्कर्मान्त
५. सम्यक्आजीविका - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय् दुगु सम्यक्आजीविका
६. सम्यक्व्यायाम - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय् वीर्य
७. सम्यकस्मृति - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय् दुगु स्मृति
८. सम्यक्समाधि - महाकुशल, महाक्रिया, अर्पणाजवनय् दुगु एकाग्रता ।

स्मृतिप्रस्थान इत्यादि ३७-गू धर्मयात मार्गज्ञानया पक्षय् दुथ्याःगु धर्म जुया बोधिपक्षिय धाःगु खः । बोधिपक्षिय धर्म संख्याकथं ३७-गू दःसा नं स्वभाव धर्मकथं स्मृति, वीर्य, छन्द, चित्त, उपेक्षा, श्रद्धा, प्रश्रब्धि, प्रीति, अमोह, वितर्क, सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त, सम्यक्आजीविका, एकाग्रता धका १४-गू जक दु ।

सङ्कल्प, प्रश्रब्धि, प्रीति, उपेक्षा, छन्द, लोकोत्तर चित्त, सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त, सम्यक्आजीविका जम्मा ९-गू धर्म छगू कृत्य छगू स्थान दुगु धर्म खः । वीर्य चैतसिकया सम्यक्प्रधान-४, ऋद्धिपाद-१, इन्द्रिय-१, बल-१, बोध्यङ्ग-१, मार्गाङ्ग-१ धयागु ९-गू स्थान दु । स्मृति चैतसिकया स्मृति प्रस्थान-४, इन्द्रिय-१, बल-१, बोध्यङ्ग-१, मार्गाङ्ग-१ धयागु ८-गू स्थान दु ।

एकाग्रता चैतसिकया इन्द्रिय-१, बल-१, बोध्यङ्ग-१, मार्गाङ्ग-१ धयागु ४-गू स्थान दु । अमोह चैतसिकया ऋद्धिपाद, इन्द्रिय, बल, बोध्यङ्ग, मार्गाङ्ग धयागु ५-गू स्थान दु । श्रद्धा चैतसिकया इन्द्रिय व बल धयागु २-गू स्थान दु ।

छगू लोकोत्तर चित्तय् ३७-गू बोधिपक्षिय धर्म दइगु मखु । लोकोत्तर चित्त दक्कय् दइगुयात जक उद्देश्य याना सब्बे धयातःगु खः । उपमा - लोकोत्तर द्वितीयध्यान इत्यादी वितर्क; चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानय् प्रीति दइमखु ।

लौकिक शोभन चित्तय् नं खूगु विशुद्धिया उत्पत्ति दत धाःसा बोधिपक्षियधर्म मिले जुइ योग्यगुक्थं दइ ।

सर्वसंग्रह

सर्वसंग्रहय् स्कन्ध, आयतन, धातु व सत्य धका प्यथी दु । थ्व ४-थी मध्ये स्कन्धत रूपस्कन्ध, वेदनास्कन्ध, संज्ञास्कन्ध, संस्कारस्कन्ध, विज्ञानस्कन्ध धका ५-गू दु ।

स्कन्ध ५-गू

१. रूपस्कन्ध - २८-गू रूप ।
२. वेदनास्कन्ध - चित्त ८९-गुली दुगु वेदना चैतसिक ।
३. संज्ञास्कन्ध - चित्त ८९-गुली दुगु संज्ञा चैतसिक ।
४. संस्कारस्कन्ध - चित्त ८९-गुली दुगु वेदना संज्ञा वर्जित चैतसिक ५०-गू ।
५. विज्ञानस्कन्ध - चित्त ८९-गू ।

थुकथं रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार, विज्ञान धका स्वभाव धर्मकथं स्कन्ध ५-गू जुल ।

उपादानस्कन्ध ५-गू

१. रूप उपादानस्कन्ध - रूप २८-गू

२. वेदना उपादानस्कन्ध - लौकिक चित्त ८१-गुली दुगु वेदना चैतसिक
३. संज्ञा उपादानस्कन्ध - लौकिक चित्त ८१-गुली दुगु संज्ञा चैतसिक
४. संस्कार उपादानस्कन्ध - लौकिक चित्त ८१-गुली दुगु वेदना, संज्ञा वर्जित चैतसिक ५०-गू
५. विज्ञान उपादानस्कन्ध - लौकिक चित्त ८१-गू

थुकथं रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार, विज्ञान धका स्वभावधर्मकथं ५-गू जुल ।

आयतन १२-गू

१. चक्षुआयतन - चक्षुप्रसाद रूप
२. श्रोतायतन - श्रोतप्रसाद रूप
३. घ्राणायतन - घ्राणप्रसाद रूप
४. जिह्वायतन - जिह्वाप्रसाद रूप
५. कायायतन - कायप्रसाद रूप
६. मनायतन - चित्त ८९-गू
७. रूपायतन - रूपारम्मण (वर्ण)
८. शब्दायतन - शब्दारम्मण
९. गन्धायतन - गन्धारम्मण
१०. रसायतन - रसारम्मण
११. प्रष्टव्यायतन - पृथ्वी, तेजो, वायु धयागु प्रष्टव्यारम्मण
१२. धर्मायतन - चैतसिक ५२-गू सूक्ष्मरूप १६-गू व निर्वाण ।

स्वभावधर्मकथं चित्त ८९-गू, चैतसिक ५२-गू, रूप २८-गू निर्वाण जुल ।

धातु १८-गू

१. चक्षुधातु - चक्षुप्रसाद रूप
२. श्रोतधातु - श्रोतप्रसाद रूप
३. घ्राणधातु - घ्राणप्रसाद

४. जिह्वाधातु - जिह्वाप्रसाद
 ५. कायधातु - कायप्रसाद
 ६. रूपधातु - रूपारम्मण
 ७. शब्दधातु - शब्दारम्मण
 ८. गन्धधातु - गन्धारम्मण
 ९. रसधातु - रसारम्मण
 १०. प्रष्टव्यधातु - प्रष्टव्यारम्मण
 ११. चक्षुविज्ञानधातु - चक्षुविज्ञान द्वे (निगू)
 १२. श्रोतविज्ञानधातु - श्रोतविज्ञान द्वे
 १३. घ्राणविज्ञानधातु - घ्राणविज्ञान द्वे
 १४. जिह्वाविज्ञानधातु - जिह्वाविज्ञान द्वे
 १५. कायविज्ञानधातु - कायविज्ञान द्वे
 १६. मनोधातु - पञ्चद्वारावर्जन, सम्प्रतिच्छन द्वे
 १७. मनोविज्ञानधातु - पञ्चद्वारावर्जन, द्वेपञ्चविज्ञान १०-गू
 सम्प्रतिच्छन २-गू जम्मा १३-गू चित्त
 वर्जित ७६-गू चित्त
 १८. धर्मधातु - चैतसिक ५२-गू सूक्ष्मरूप १६-गू व
 निर्वाण

स्वभावधर्मकथं चित्त ८९-गू चैतसिक ५२-गू रूप २८-गू
 व निर्वाण खः ।

४-गू सत्य

१. दुःख सत्य - लौकिक चित्त ८९-गू लोभ वर्जित चैतसिक
 ५९-गू रूप २८-गू
 २. समुदय सत्य - लोभ चैतसिक
 ३. निरोध सत्य - निर्वाण
 ४. मार्ग सत्य - लोकोत्तर मार्गचित्त ४-गुली दुगु मार्गाङ्ग ८-गू

स्वभाव धर्मकथं लौकिक चित्त ८९-गू चैतसिक ५२-गू
 निर्वाण खः ।

समूहयात स्कन्ध धाइ । रूपस्कन्ध, संस्कारस्कन्ध, विज्ञानस्कन्ध स्वंगूयात समूह दुगु जुया स्कन्ध धाये फु । तर वेदनास्कन्ध संज्ञास्कन्ध छगू छगू जक दया समूह मदुगुयात गुकथं स्कन्ध धाये फइ ? थुकथं न्हचसः तयेथाय् दु । उकथं समूह धका कायेगु मखु । अतीत, अनागत, वर्तमान वेदना, संज्ञा समूह जुया वेदना, संज्ञायात नं स्कन्ध धाये फुगु जुल । चित्त, चैतसिक उत्पन्न जुइगु कारण धर्मयात आयतन धाइ । थथःगु स्वभावयात धारण याइगु धर्मयात धातु धाइ । सत्य, सहीगु जुया सत्य धाइ । ४-गू सत्ययात हे आर्यपिसं सिइकीगु जुया आर्यसत्य धाइ । रूपस्कन्ध छगू रूप धर्म, बाँकी प्यंगू नाम धर्म । वेदनास्कन्ध, संज्ञास्कन्ध छगू छगू जक जुया शुद्ध स्कन्ध, बाँकी स्वंगू मिश्रकस्कन्ध । आयतन १२-गुली चक्षु आयतन .....पूर्ववत्..... प्रष्टव्यायतन जम्मा १०-गू रूप आयतन; मनायतन नाम आयतन; धर्मायतन रूप नं नाम नं । मेकथं, चक्षु आयतन .....पूर्ववत्..... रसायतन जम्मा ९-गू शुद्धायतन; प्रष्टव्यायतन, मनायतन धर्मायतन मिश्रक आयतन । धातु १८-गुली चक्षु धातु .....पूर्ववत्..... प्रष्टव्यधातु जम्मा १०-गू रूप धातु; चक्षुविज्ञान धातु .....पूर्ववत्..... कायविज्ञानधातु, मनोधातु, मनोविज्ञानधातु जम्मा ७-गू नाम धातु; धर्म धातु नाम व रूपमिश्रक धातु खः । मेकथं, चक्षु धातु .....पूर्ववत्..... रस धातु जम्मा ९-गू शुद्ध धातु; प्रष्टव्य धातु, चक्षुविज्ञान धातु .....पूर्ववत्..... कायविज्ञान धातु, मनो धातु, मनोविज्ञान धातु, धर्म धातु जम्मा ९-गू मिश्रक धातु । चतुरार्य सत्यय् समुदय सत्य, निरोध सत्य, मार्ग सत्य जम्मा स्वंगू नाम सत्य; दुःख सत्य छगू नाम व रूप मिश्रक सत्य खः । समुदय सत्य, निरोध सत्य शुद्ध सत्य; बाँकी २-गू मिश्रक सत्य खः । उपादान धर्मया आरम्भण जुयाच्चंगु स्कन्धयात उपादानस्कन्ध धका धाइ । थुजागु नां दुगु रूपस्कन्ध पिजा समान खः । वेदना लः प्वः प्वःचा समान खः । संज्ञा मृग तृष्णा समान खः । संस्कारस्कन्ध केरामाया दँ समान खः । विज्ञानस्कन्ध चटक क्यनीम्ह, लःसिं समान खः ।

चक्षु, श्रोत, घ्राण, जिह्वा, काय, मनायतन धयागु
 आध्यात्मिक आयतन ६-गू मनूतयसं त्याग यानावंगु शून्य गां
 समान खः । ल्यं दुगु बाह्य आयतन ६-गू खुँ समान खः । चक्षु,
 श्रोत, घ्राण, जिह्वा, कायधातु धाः (बाजँ) या ख्वाः समान खः ।
 रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्ष्टव्य धातु धाः थायेथें खः । चक्षुविज्ञान,
 श्रोतविज्ञान, घ्राणविज्ञान, जिह्वाविज्ञान, कायविज्ञान धातुत धाःसः
 समान खः । मनोधातु पञ्चविज्ञानया न्ह्यो ल्यू उत्पन्न जुइ ।
 धर्मधातुइ वेदना चैतसिक नैया सिखः समान खः । ल्यं दुगु
 चैतसिक न्येछगू (५१) नैया सिखःलं चिका च्वंम्ह व्यक्ति समान
 खः । सुखुम (सूक्ष्म) रूप भिंखुगू विभिन्न प्रकारं उत्पन्न जुइके
 फुगु स्वभाव दुगुलिं चक्र समान खः । निर्वाण छुं मदुगु थाय्
 समान खः । मनोविज्ञान धातु जंगली माकः समान खः । जंगली
 माकः छगू कच्चां मेगु कच्चाय् जुइबले छगू कच्चाय् बःकाये
 धुंका मेगु कच्चा तोतिइ । अथे हे मनोविज्ञान धातु नं छगू
 आरम्मण कायेधुंका मेगु आरम्मण तोतिइ । निगू आरम्मणयात
 छथुं (छगू पाखं) ग्रहण याये फइमखु ।

दुःख सत्य रोग (ल्वय्) समान खः । समुदय सत्य मन्धिगु
 वासः, भोजन, थाय्, ऋतु समान खः । निरोध सत्य रोग (ल्वय्)
 लंगु समान खः । मार्ग सत्य ल्वय् लंके फुगु वासः, भोजन, थाय्,
 ऋतु समान खः । निर्वाण वर्तमान, अतीत, अनागत, आध्यात्म,
 बाह्य, तापाःगु, सःतीगु, हीन, प्रणीत, सूक्ष्म, औदारिक धयागु
 भिंछगू भेद मदुगुलिं स्कन्ध सूची दुमथ्याः । निर्वाण ११-गू भेद
 मद्दु धाःसा नं वर्तमान, अतीत, अनागत काल ३-गुलिं पूर्णरूपं
 मुक्त जू । ल्यं दुगुली छगू जक दु । निगुलिं मदुगुयात जक भेद
 मद्दु धाःगु खः । आध्यात्म बाह्य धका २-गू भेद मजूसे स्कन्ध
 देहया पिने लाःगुलिं बाह्य छगू जक दु । स्थूल व सूक्ष्म धका निगू
 भेद मदुसे सूक्ष्म जूगुलिं सूक्ष्म छगू जक दु । हीन प्रणीत धका
 निगू भेद मदुसे उत्तम जूगुलिं प्रणीत छगू जक दु । दूरे सन्तिके
 धका निगू मदुसे ज्ञानं ताःपागुलिं दूरे छगू जक दु । थुकथं भेद
 मदया छगू जक दया च्वंगुलिं निर्वाणयात भेद मद्दु धाःगु खः ।

सत्य विमुक्तय् मार्ग चित्तुत्पाद २९-गू धयागु मार्ग प्रथमध्यानय् सम्प्रयुक्त जूगु ३६-गू चैतसिकमध्ये मार्ग सत्य दुध्याःगु मार्गाङ्ग ८-गूयात पाः याना मार्गचित्त ४-गूयात आरम्मण विजाननकथं छगू तया २९-गू जूगु खः । द्वितीयध्यानय् सम्प्रयुक्त जूगु ३५-गू चैतसिकमध्ये मार्गाङ्ग ७-गूयात पाःयाना मार्ग चित्त १-गू तया २९-गू जूगु खः । मार्ग तृतीयध्यानय् सम्प्रयुक्त जूगु ३४-गू चैतसिक मध्ये मार्गाङ्ग ७-गू पाः याना मार्गचित्त छगू जोडे याना २८-गू जूगु खः । चतुर्थध्यानमार्गय् सम्प्रयुक्त जूगु ३३-गू चैतसिकमध्ये मार्गाङ्ग ७-गू पाः याना मार्गचित्त छगू जोडे याना २७-गू जूगु खः । पञ्चमध्यानय् नं २७-गू हे खः । प्रथम, द्वितीययात लक्ष्य याना मार्ग चित्तुत्पाद २९-गू धाःगु खः । तृतीयध्यानयात उद्देश्य याना २८-गू; चतुर्थध्यान, पञ्चमध्यानयात उद्देश्य याना २७-गू धाःगु खः । फलचित्तुत्पाद ३७-गू धयागु फल प्रथमध्यानय् सम्प्रयुक्त जूगु ३६-गू चैतसिक, आरम्मणविजाननकथं फल चित्त १-गू जोड याना ३७-गू जूगु खः । द्वितीयध्यान फलय् सम्प्रयुक्त जूगु चैतसिकय् फल चित्त छगू यायेबले ३६-गू जुइ । तृतीयध्यान फलय् सम्प्रयुक्त जूगु चैतसिकय् फलचित्त छगू याना ३५-गू जुइ । चतुर्थध्यान सम्प्रयुक्तगु चैतसिकय् छगू फलचित्त तया ३४-गू जुइ । ३७-गू धाःगु प्रथमध्यानयात उद्देश्य तया धाःगु खः । ३६-गू द्वितीयध्यान; ३५-गू तृतीयध्यान; ३४-गू चतुर्थ व पञ्चम ध्यानयात लक्ष्य याना धाःगु खः ।

भगवान् बुद्धं संक्षिप्तं यःपिंत उद्देश्य याना स्कन्ध देशना याना बिज्यात । मध्यस्थं यःपिंत उद्देश्य याना आयतन देशना याना बिज्यात । विस्तृतं यःपिंत उद्देश्य याना धातु देशना याना बिज्यात । अथवा इन्द्रिय तीक्ष्णपिंत स्कन्ध, इन्द्रिय मध्यस्थपिंत आयतन, इन्द्रिय मन्दपिंत धातु देशना याना बिज्यात । अथवा, नामधर्मया बारे मस्यूपिंत स्कन्ध, रूपया बारे मस्यूपिंत आयतन, नामरूप २-गुलिं मस्यु मथूपिंत धातु देशना याना बिज्याःगु खः ।

समुच्चय काण्ड ऋचालः।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

८. प्रत्यय-काण्ड

येसं सङ्खतधम्मानं पाली सङ्खतधम्माया स्वरूपकथं सहेतुक चित्त ७१-गू, मोहमूल निगूली च्वंगु मोहं अलगगु चैतसिक ५२-गू, सहेतुक चित्तजरूप, सहेतुक प्रतिसन्धि कर्मजरूप इत्यादि प्रत्ययुत्पन्न धर्मयात कायेमाः। ये धम्मा पच्चया धयागु पाली पच्चयाया स्वरूपकथं खुगू हेतु इत्यादि प्रत्यय धर्मयात कायेमाः ।

निगू नयया फरक

प्रतीत्यसमुत्पाद पालिं 'प्रत्यय' व 'प्रत्ययुत्पन्न' धर्मयात जक क्यंगु दु । प्रस्थान पालिं 'प्रत्यय' 'प्रत्ययुत्पन्न' धर्म जक मखुसे प्रत्यय शक्तियात नं बांलाक पूर्वक उद्धरण याना क्यना तःगु दु । थुकथं निगू नयया फरक जुयाच्चंगु दु ।

प्रतीत्यसमुत्पादनय

अविद्या धयागु सूत्रनयकथं प्यंगू सत्ययात मसिइगु खः । अभिधर्मनयकथं प्यंगू सत्य, पूर्वान्त, अपरान्त, पूर्वान्तापरान्त, प्रतीत्यसमुत्पाद - थुपिं ८-गू नाप सम्बन्ध दुगुयात मस्युगुयात अविद्या धाइ । मोह धयागु अविद्यां याना पुण्याभिसंस्कार, अपुण्याभिसंस्कार, आनेञ्जाभिसंस्कार उत्पन्न जुइ । महाकुशल ८-गू रूप कुशल ५-गुली दुगु १३-गू चेतनायात 'पुण्याभिसंस्कार' धाइ । अकुशल १२-गुली दुगु १२-गू चेतनायात 'अपुण्याभिसंस्कार' धाइ । अरूप कुशल ४-गुली दुगु ४-गू चेतनायात 'आनेञ्जाभिसंस्कार' धाइ । बुद्ध, अरहन्तपिके अविद्या उत्पन्न मज्जुलिं संस्कार उत्पन्न जुइमखु । संस्कारया कारणं प्रतिसन्धि चित्त धयागु विज्ञान, ३२-गू विपाक धयागु विज्ञान, ८९-गू चित्त धयागु विज्ञान नं उत्पन्न जुइ ।

प्रतिसन्धि चित्त १९-गू प्रतिसन्धि कालयात उद्देश्य याना धाःगु खः ।
 लौकिक विपाक ३२-गू धयागु विज्ञान व ८९-गू चित्त धयागु विज्ञान
 प्रवृत्तिकालयात उद्देश्य याना धाःगु खः । विज्ञानया कारणं प्रतिसन्धि
 चित्तय् सम्प्रयुक्त जूगु चैतसिक ३५-गू धयागु नाम, कर्मजरूप
 धयागु रूप उत्पन्न जुइ । थ्व प्रतिसन्धि कालय् खः । प्रवृत्तिकालय्
 ५२-गू चैतसिक धयागु नाम, २८-गू रूप धयागु रूप उत्पन्न जुइ ।
 नामरूपया कारणं आध्यात्मिक आयतन धयागु षडायतन उत्पन्न
 जुइ । षडायतनया कारणं चक्षुसंस्पर्श, श्रोतसंस्पर्श, घ्राणसंस्पर्श,
 जिह्वासंस्पर्श, कायसंस्पर्श, मनोसंस्पर्श धयागु स्पर्श उत्पन्न जुइ ।
 खुगू स्पर्श उत्पन्न जुइवं चक्षुसंस्पर्शज वेदना, श्रोतसंस्पर्शज वेदना,
 घ्राणसंस्पर्शज वेदना, जिह्वासंस्पर्शज वेदना, कायसंस्पर्शज वेदना,
 मनोसंस्पर्शज वेदना अथवा सुख वेदना, दुःख वेदना, उपेक्षा वेदना
 उत्पन्न जुइ । खुगू वेदनाया कारणं कामतृष्णा, भवतृष्णा, नास्तिक,
 अक्रिय, अहेतुक धयागु विभवतृष्णा अथवा रूपतृष्णा, शब्दतृष्णा,
 गन्धतृष्णा, रसतृष्णा, प्रष्टब्यतृष्णा, धर्मतृष्णा उत्पन्न जुइ । तृष्णा
 उत्पन्न जुइवं उपादान ४-गू उत्पन्न जुइ । बलवान्गु तृष्णायात
 उपादान धाइ । उपादान उत्पन्न जुइवं लौकिक कुशल, अकुशलय्
 दुगु चेतना २९-गू धयागु कर्मभव, लौकिक विपाक ३२-गू चैतसिक
 ३५-गू कर्मज रूप २०-गू धयागु उपपत्ति भव उत्पन्न जुइ ।
 अथवा २३-गू कामविपाक, ३३-गू चैतसिक, २०-गू कर्मजरूप
 धयागु कामभव; ५-गू रूपविपाक, चक्षुविज्ञान द्वे, श्रोतविज्ञान द्वे,
 सम्प्रतिच्छन्न द्वे, सन्तीरण ३-गू, ३५-गू चैतसिक, घ्राण, जिह्वा,
 काय, स्त्रीभाव, पुरुषभावं ल्यंदुगु १५-गू कर्मजरूप धयागु रूप भव;
 ४-गू अरूप विपाक, ३०-गू चैतसिक धयागु अरूपभव;
 नैवसंज्ञानासंज्ञायतन विपाकं ल्यं दुगु ३१-गू लौकिक विपाक, ३५-गू
 चैतसिक, २०-गू कर्मजरूप धयागु संज्ञी भव; जीवित छक्क,
 जीवितनवक कलाप, असंज्ञासत्त्व प्रतिसन्धि धयागु असंज्ञीभव;
 नैवसंज्ञानासंज्ञायतन विपाक धयागु नैवसंज्ञीनासंज्ञीभव; जीवित
 छक्क, जीवितनवककलाप, असंज्ञासत्त्व प्रतिसन्धि धयागु
 एकवोकारभव; अरूपविपाक ४-गू, ३०-गू चैतसिक धयागु
 चतुवोकारभव; कामविपाक २३-गू, रूपविपाक ५-गू, ३५-गू

चैतसिक, २०-गू कर्मजरूप धयागु पञ्चवोकारभव उत्पन्न जुइ ।
थुकियात तःधंगु भव ९-गू धाइ ।

भव उत्पन्न जुइवं उगु उगु भवय् विपाक विज्ञान धयागु
नाम व कर्मजरूपया उत्पत्ति धयागु जाति उत्पन्न जुइ । जाति
उत्पन्न जुइवं नाम धर्मया ज्याथः जुइगु, रूप धर्मया ज्याथः जुइगु,
नाम धर्मया विनाश जुइगु, रूपधर्मया विनाश जुइगु धयागु जरा
मरण उत्पन्न जुइ । जातिया मुख्य मखुगु फल जुयाच्चंगु द्वेषमूल
द्वेलय् दुगु वेदना धयागु शोक, द्वेष याना उत्पन्न जुइगु
वचीभेदशब्द धयागु ख्वयेगु (परिदेव), दुःख सहगत कायविज्ञानय्
दुगु वेदना धयागु दुःख, द्वेषमूल द्वेलय् दुगु वेदना धयागु दौर्मनष्य,
द्वेषमूल द्वेलय् दुगु वेदना धयागु उपायास उत्पन्न जुइ ।

संस्कार व कर्मभव स्वरूपकथं समान जू । कालकथं फरक
जू । गुकथं कालकथं फरक जू धाःसा अतीतकालय् दुगु कुशल,
अकुशल चेतनायात संस्कार धाइ । थुगु वर्तमान भवय् दुगु कुशल,
अकुशल चेतनायात कर्मभव धाइ । थुकथं कालकथं फरक जू ।
विज्ञान व जाति नं स्वरूपकथं समान जू । कालकथं फरक जू ।
थुगु वर्तमान भव प्रतिसन्धियात विज्ञान धाइ । लिपा जुइगु अनागत
प्रतिसन्धियात जाति धाइ । थुकथं कालकथं फरक जू ।

प्रतीत्यसमुत्पादनयय् स्वंगू काल, भिनिगू अङ्ग, नीगू
आकार, स्वंगू स्वापु, प्यंगू बलाः, स्वंगू वर्त, निगू मूलयात
सिइकेमाः । गथे सिइकेमाः ? अविद्या व संस्कार निगूयात अतीत
काल धाइ । जाति, जरा, मरण स्वंगूयात अनागत काल धाइ ।
दथुइ च्यागू विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श, वेदना, तृष्णा,
उपादान व भवयात वर्तमान काल धाइ । थुकथं स्वंगू कालयात
सिइकेमाः । अविद्या, संस्कार, विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श,
वेदना, तृष्णा, उपादान, भव, जाति, जरा मरण धका १२-गू
अङ्गयात सिइकेमाः । शोक, परिदेव, दुःख, दौर्मनस्य उपायासत
जातिया मुख्य मखुगु फल परम्परायात क्यनीगु फल जुया
प्रतीत्यसमुत्पादया अङ्ग धका ल्याः मतः । अविद्यायात अतीत काल
धका ग्रहण यायेवं तृष्णा उपादानयात अतीतकाल धका कायेमाः ।

छाय्धाःसा - क्लेशवर्त परस्परय् समान जूगुलिं खः । संस्कारयात
 अतीत काल धका ग्रहण यायेवं कर्मभवयात अतीत काल धका
 ग्रहण यायेमाः । छाय्धाःसा - कर्मवर्त परस्परय् समान जूगुलिं
 खः । उकिं अविद्या, संस्कार, तृष्णा, उपादान, कर्मभव धका
 अतीतय् कारण ५-गू दुगु खः । अथे हे तृष्णा, उपादानयात
 वर्तमान धका ग्रहण यायेवं अविद्यायात वर्तमान धका ग्रहण
 यायेमाः । छाय्धाःसा - क्लेश वर्तकथं समान जूगुलिं खः ।
 कर्मभवयात वर्तमानकालकथं कायेवं संस्कारयात वर्तमान काल
 धका कायेमाः । छाय्धाःसा कर्मवर्तकथं समान जूगुलिं खः । उकिं
 तृष्णा, उपादान, कर्मभव, अविद्या, संस्कार धका वर्तमानय् कारण
 ५-गू दुगु खः । जाति, जरा, मरणयात अनागत काल धका कायेवं
 जाति, जरा, मरणया मुख्य कारण मखुगु सामान्य कारण
 जुयाच्वंगु विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श वेदनायात नं
 अनागत काल धका कायेमाः । उकिं विज्ञान, नामरूप, षडायतन,
 स्पर्श, वेदना धयागु अनागत कालय् फल ५-गू दुगु खः । अविद्या,
 संस्कारयात आधार काल धाःसा विज्ञान, नामरूप, षडायतन,
 स्पर्श, वेदना ५-गू मुख्य वर्तमान प्रतिफल जुइ । उकिं विज्ञान,
 नामरूप, षडायतन, स्पर्श, वेदनात वर्तमान प्रतिफल कथं ५-गू
 दुगु खः । थ्व विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श, वेदनातय्सं
 जाति, जरा, मरणयात आधार काल धाःसा अनागत प्रतिफल धका
 कायेमाः । अविद्या, संस्कारयात आधार काल धाःसा वर्तमान
 प्रतिफल धका कायेमाः । अतीतयागु कारण ५-गू आः वर्तमान
 फल ५-गू, आः वर्तमान ५-गू कारण, अनागतय् फल ५-गू; थुकथं
 नीगू आकार दु । अतीत कारण ५-गू व वर्तमान फल ५-गू छगू
 स्वापु, वर्तमान फल ५-गू व वर्तमान हेतु ५-गू छगू स्वापु,
 वर्तमान हेतु ५-गू व अनागत फल ५-गू छगू स्वापु - थथे स्वापु
 स्वंगू दुगु जुल । अतीत कारण ५-गू छगू बलाः, वर्तमान फल ५-
 गू छगू बलाः, वर्तमान कारण ५-गू छगू बलाः, अनागत फल ५-गू
 छगू बलाः - थथे प्यंगू बलाः दुगु जुल । अविद्या, तृष्णा व
 उपादानयात क्लेशवर्त धाइ । कर्मभव धयागु भवया छुं अंश व
 संस्कारयात कर्मवर्त धाइ । उपपत्तिभव धयागु भवया छुं अंश व

ल्यं दुगु विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श, वेदना, जाति, जरा, मरणयात विपाकवर्त धाइ । थुकथं स्वंगू वर्तयात सिइकेमाः ।

अविद्या व तृष्णा हिसाबं निगू मूलयात नं सिइकेमाः । द्वेष इत्यादियात मूल मधाःसे छु कारणं अविद्या व तृष्णायात जक मूल धाःगु खः ? अविद्या नं अतीत कारणया हा, तृष्णा नं वर्तमान कारणया हा खः । उकिं अविद्या व तृष्णायात जक मूल धाःगु खः । द्वेष इत्यादि थुकथं अतीत कारणया शुरू नं मखु । वर्तमान कारणया शुरू नं मखु । उकिं द्वेष इत्यादियात मूल मधाःगु खः । निगू मूल निरोध जुल धाःसा वर्तधर्म निरोध जुइ । ज्याथः जुइगु, सिइगु, मूछर्था जुइगुलिं मदिक कष्ट बिइकाच्चं पिं प्राणीपित आस्रवधर्मत उत्पन्न जुइ । आस्रव धर्मया उत्पत्तिं याना अविद्या इत्यादि प्रतीत्यसमुत्पाद धर्म नं उत्पन्न जुइ । प्रतीत्यसमुत्पादया शुरू अविद्या खः । मदिक हिला च्वंगु च्वः सिइ मदुगु अथवा सिइके थाकूगु च्वः दुगु भूमि स्वंगुली उत्पन्न जुइगु वर्तधर्मयात कारण धर्मया समन्वययात कारण याना फलधर्मया उत्पत्ति जुइगु हे प्रतीत्यसमुत्पाद खः धका भगवान् बुद्धं प्रज्ञप्त याना बिज्यात ।

प्रतीत्यसमुत्पाद धर्मयात अर्थ योजना थुकथं यायेमाः ।
अविज्जापच्चया - पूर्वान्त, अपरान्त, पूर्वान्तापरान्त, चतुरार्यसत्य, प्रतीत्यसमुत्पाद ८-गू धर्मयात त्वःपुया तइगु मोह धयागु अविद्याया कारणं; **सङ्खारा** - पुण्याभिसंस्कार, अपुण्याभिसंस्कार, आनेज्जाभिसंस्कार धयागु लौकिक कुशल अकुशल चेतना २९-गू संस्कार धर्म; **सम्भवति** - उत्पन्न जुइगु खः । **सङ्खारपच्चया** - लौकिक कुशल, अकुशल चेतना धयागु संस्कारया कारणं; **विज्जाणं** - ८१-गू लौकिक चित्त धयागु विज्ञान धर्म; **सम्भवति** - उत्पन्न जुइगु खः । **विज्जाणपच्चया** विज्ञान धयागु कारणं; **नामरूपं** - स्वंगू नामधर्म (वेदना, संज्ञा, संस्कार), २८-गू रूपधर्म; **सम्भवति** - उत्पन्न जुइगु खः । **नामरूपपच्चया** - नाम, रूप धयागु कारणं; **सलायतनं** - चक्षु, श्रोत, घ्राण, जिह्वा, काय, मन धयागु षडायतन; **सम्भवति** - उत्पन्न जुइगु खः । **सलायतनपच्चया** - षडायतन धयागु कारणं; **फस्सो** - चक्षुसंस्पर्श, श्रोतसंस्पर्श, घ्राणसंस्पर्श,

जिह्वासंस्पर्श, कायसंस्पर्श, मनोसंस्पर्श धयागु ६-गू स्पर्श धर्म; सम्भवति - उत्पन्न जुइगु खः । फस्सपच्चया - ६-गू स्पर्श धयागु कारणं; वेदना - चक्षुसंस्पर्शज वेदना, श्रोतसंस्पर्शज, घ्राणसंस्पर्शज, जिह्वासंस्पर्शज, कायसंस्पर्शज, मनोसंस्पर्शज वेदना (अथवा) सुखवेदना, दुःखवेदना, उपेक्षावेदना; सम्भवति - उत्पन्न जुइगु खः । वेदनापच्चया - ६-गू वेदना धयागु कारणं; तण्हा - कामतृष्णा, भवतृष्णा, विभवतृष्णा (अथवा) रूपतृष्णा, शब्दतृष्णा, गन्धतृष्णा, रसतृष्णा, प्रष्टव्यतृष्णा, धर्मतृष्णा धयागु ६-गू तृष्णा; सम्भवति - उत्पन्न जुइगु खः । तण्हापच्चया - ६-गू तृष्णाया कारणं; उपादानं - कामउपादान, दृष्टिउपादान, शीलव्रतउपादान, आत्मवादउपादान धयागु ४-गू उपादान; सम्भवति - उत्पन्न जुइगु खः । उपादानपच्चया - ४-गू उपादान धयागु कारणं; भवो - कर्मभव, उपपत्तिभव धयागु २-गू भव; सम्भवति - उत्पन्न जुइगु खः । भवपच्चया - २-गू भवया कारणं; जाति - प्रतिसन्धि च्वनेगु; सम्भवति - उत्पन्न जुइगु खः । जातिपच्चया - जातिया कारणं; जरामरणसोकपरिदेवदुक्ख- दोमनस्सुपायासा - ज्याथः जुइगु, सिइगु, शोक जुइगु, ख्वयेगु, दुःख जुइगु, मन स्यनिइगु, तःसकं डाह जुइगु; सम्भवन्ति - उत्पन्न जुइगु खः । एवं वुत्तनयेन - थुकथं च्वय् कना वयागु तरिकां; पच्चयपरम्परा - अविद्या इत्यादि प्रत्यय परम्परा अनुसार; केवलस्स - सुख इत्यादि लिसे मिश्रित मज्जूगु; एतस्स दुक्खक्खन्धस्स - थुगु दुःख समूहया; समुदयो - उत्पत्ति; होति - प्रकट जुइगु खः ।

तयो अद्दा, द्वादसङ्गानि इत्यादि पाली अद्दा, अङ्गआदिया स्वरुप अःपुक थुकथं लुमंका तयेमाः -

तयो अद्दा - अतीत अद्दा - अविद्या व संस्कार
(स्वंगू काल) अनागत अद्दा - जाति, जरा, मरण
वर्तमान अद्दा - विज्ञान, नामरूप, षडायतन,
स्पर्श, वेदना, तृष्णा, उपादान,
भव ।

द्वादसङ्गानि - अविद्या, संस्कार, विज्ञान, नामरूप, षडायतन,

- (१२-अङ्ग) स्पर्श, वेदना, तृष्णा, उपादान, भव, जाति, जरा मरण ।
- वीसताकारा - अतीत हेतु ५-गू - अविद्या, संस्कार, तृष्णा, (नीगू आकार) उपादान, भव
वर्तमान फल ५-गू - विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श, वेदना
वर्तमान हेतु ५-गू - तृष्णा, उपादान, भव, अविद्या, संस्कार
अनागत फल ५-गू - विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श, वेदना ।
- तिसन्धि - अतीत कारण जुयाच्चंगु भव व वर्तमान फल (स्वंगू स्वापु) जुयाच्चंगु विज्ञान
वर्तमान फल जुयाच्चंगु वेदना व वर्तमान कारण जुयाच्चंगु भवतृष्णा
वर्तमान कारण जुयाच्चंगु भव व अनागत फल जुयाच्चंगु जाति ।
- चतुसङ्खेप - अतीत कारण ५-गू छगू बलाः (प्यंगू बलाः) वर्तमान फल ५-गू छगू बलाः
वर्तमान कारण ५-गू छगू बलाः अनागत फल ५-गू छगू बलाः ।
- तीणि वट्टानि - क्लेश वर्त - अविद्या, तृष्णा, उपादान (स्वंगू वर्त) कर्म वर्त - कर्मभव, संस्कार
विपाक वर्त - उपपत्तिभव, विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श, वेदना, जाति, जरा, मरण ।
- द्वेमूलानि - अविद्या, तृष्णा । (निगू मूल)

प्रस्थान नय

प्रतीत्यसमुत्पाद नय कनेधुंका प्रस्थाननय क्यनेया निंतिं हेतुपच्चयो, आरम्मणपच्चयो इत्यादि पालियात क्यना तःगु खः ।

प्रत्यय २४-गू - हेतु जुया उपकारकगु धर्म, आरम्मण जुया उपकारकगु धर्म, अधिपति जुया उपकारकगु धर्म, अनन्तर जुया उपकारकगु धर्म, बांलाक अनन्तरगु जुया उपकारकगु धर्म, नापं जुया....., परस्पर जुया....., आधार जुया....., तःधंगु आधार जुया....., न्ह्यो न्ह्यो जुया....., लिउने लिउने जुया....., बार बार सेवन याइगु जुया....., पुसा जुया उपकारकगु धर्म, फल जुया....., तिबः बिया....., अधिकारी जुया....., लिक्क च्वना बिचाः याइगु जुया....., कारण जुया....., सम्प्रयुक्त जुया....., विप्रयुक्त जुया....., दुगु जुया....., मदुगु जुया....., छुटे जुया....., छुटे मजूसे उपकारकगु धर्म; थुकथं नीप्यंगू प्रत्यय अनन्त नय दयाच्वंगु समन्त पद्धान ग्रन्थय दयाच्वन ।

२४-गू प्रत्ययमध्ये छधा नामन्तु नामस्स गाथानं नामं नामधर्मयात गोगु प्रकारया प्रत्यय शक्तिं उपकार याइ - इत्यादि छुटे याना संक्षिप्तं क्यनातःगु दु ।

- (१) नामं नामयात उपकार याइगु प्रत्यय ६-थी
- (२) नामं नामरूपयात उपकार याइगु प्रत्यय ५-थी
- (३) नामं रूपयात उपकार याइगु प्रत्यय १-थी
- (४) रूपं नामयात उपकार याइगु प्रत्यय १-थी
- (५) प्रज्ञप्तिनामरूपं नामयात उपकार याइगु प्रत्यय २-थी
- (६) नामरूपं नामरूपयात उपकार याइगु प्रत्यय ९-थी ।

- (१) नामं नामयात अनन्तर, समनन्तर, नास्ति, विगत, आसेवन व सम्प्रयुक्त प्रत्यय शक्तिं उपकार याइ ।
- (२) नामं नामरूपयात हेतु, ध्यान, मार्ग, कर्म व विपाक प्रत्यय शक्तिं उपकार याइ ।
- (३) नामं रूपयात पश्चात्जात प्रत्यय शक्तिं उपकार याइ ।
- (४) रूपं नामयात पूरेजात प्रत्यय शक्तिं उपकार याइ ।
- (५) प्रज्ञप्ति नाम रूपं नामयात आरम्मण व उपनिश्रय प्रत्यय शक्तिं उपकार याइ ।

(६) नामरूपं नामरूपयात अधिपति, सहजात, अन्यमन्य, निश्चय, आहार, इन्द्रिय, विप्रयुक्त, अस्ति व अविगत प्रत्यय शक्तिं उपकार याइ ।

सहजातरूप २-थी

सहजातरूपन्ति पनेत्थ सब्बथपि .....।पो..... वेदितब्बं धयागु पालिं ध्व प्रस्थाननयय् हेतु इत्यादि प्रत्यययात विस्तुतरूपं क्यनातःगु सम्पूर्ण थासय् सहजातरूप धयागु प्रवृत्ति अवस्थाय् चित्त हे उत्पत्ति कारण दयाच्चंगु अथवा चित्तं उत्पन्न जुइगु रूपया व प्रतिसन्धि अवस्थाय् कर्मज रूपया हिसाबं निता प्रकारं दु धका सीकेमाः धका क्यनातःगु खः ।

नाम व रूप विभाजन

तत्थ रूपधम्मा रूपक्खन्धो व .....।पो..... पबुच्चति धयागु पालिं नामरूप छुटे याना क्यनातःगु खः । प्रज्ञप्ति नामरूपतमध्ये रूपस्कन्धयात हे रूपधर्म धका धाइ । चित्त चैतसिक धयागु नाम जुया च्वंगु प्यंगू स्कन्ध व निर्वाणयात अरूप अथवा नाम धाइ ।

प्रज्ञप्ति भेद

प्रज्ञप्ति धर्ममध्ये पृथ्वी, पर्वत इत्यादि संस्थान प्रज्ञप्ति; छें, रथ, गाडा, चाथल इत्यादि समूह प्रज्ञप्ति; पुरुष, स्त्री, सत्त्व पुद्गल इत्यादि पुद्गल प्रज्ञप्ति; पूर्व दिशा इत्यादि दिशा प्रज्ञप्ति; तूँ, गुफा, प्वाः इत्यादि आकाश प्रज्ञप्ति; कसिण निमित्त, अशुभ निमित्त, उग्रह निमित्त इत्यादि निमित्त प्रज्ञप्ति भेदयात सिइकेमाः । थुपिं प्रज्ञप्ति धर्मत परमार्थ हिसाबं दया च्वंगु विद्यमान प्रज्ञप्ति; परमार्थ हिसाबं मदया च्वंगु अविद्यमान प्रज्ञप्ति; परमार्थ हिसाबं दया च्वंगु लिसे मदया नं च्वंगु विद्यमानेन अविद्यमान प्रज्ञप्ति; परमार्थ हिसाबं मदया च्वंगु लिसे दया नं च्वंगु अविद्यमानेन विद्यमान प्रज्ञप्ति, परमार्थ हिसाबं दया दयावं च्वंगु विद्यमानेन विद्यमान

प्रज्ञप्ति व परमार्थ हिंसाबं मदया, मदयावं च्वंगु अविद्यमानेन अविद्यमान प्रज्ञप्ति – थुकथं प्रज्ञप्ति ६-ता प्रकारं दु ।

स्पष्ट याना वयने । उपिं खुगू प्रज्ञप्तिमध्ये भूमि, पर्वत इत्यादि प्रज्ञप्ति परमार्थ हिंसाबं मदुगु जुया अविद्यमान प्रज्ञप्ति धाइ । रूप, वेदना इत्यादि प्रज्ञप्ति परमार्थ हिंसाबं दुगु जुया विद्यमान प्रज्ञप्ति धाइ । खुगू अभिज्ञा दुम्ह धयागु शब्दय् अभिज्ञा परमार्थ हिंसाबं प्रकटरूपं दया विद्यमान जुल । उगु अभिज्ञा दुम्ह पुद्गल प्रकटरूपं मदुगु जुया अविद्यमान जुल । थुपिं निगूयात मिलेयाना विद्यमानेन अविद्यमान प्रज्ञप्ति धाइ । मिसाया सः (स्त्री शब्द) मिसा परमार्थ हिंसाबं मद्दु, शब्दजक परमार्थ हिंसाबं प्रकट जुया परमार्थ हिंसाबं मदया, परमार्थ हिंसाबं प्रकट जूगु जुया अविद्यमानेन विद्यमान प्रज्ञप्ति धाइ । चक्षुविज्ञान चक्षु नं , विज्ञान नं परमार्थ हिंसाबं प्रकट जूगु जुया विद्यमानेन विद्यमान प्रज्ञप्ति धाइ । राजपुत्र जुजुया काय् जुजु नं, काय् नं परमार्थ हिंसाबं प्रकट मजुगु जुया अविद्यमानेन अविद्यमान प्रज्ञप्ति धाइ ।

प्रत्यय काण्ड वचाल ।

Dhamma.Digital

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

९. कर्मस्थान-काण्ड

प्रत्यय काण्डयात विस्तृतरूपं क्यनेधुंका आः कर्मस्थान काण्डयात क्यने । कर्मस्थान नं समथ (शमथ) कर्मस्थान व विपस्सना (विपश्यना) कर्मस्थान धका निगू दुगुली छसीकथं समथ (शमथ) कर्मस्थान न्हापालाक क्यना, विपस्सना (विपश्यना) कर्मस्थानयात लिपा क्यने ।

छाय् 'शमथ भावना' धागु खः ?

नीवरणकिलेसानं तदङ्गपहानविक्खम्भनपहानवसेन समेतीति समथो धयागु वचनार्थ अनुसार मनुष्य, देव, निर्वाण स्वंगू सुख्यात पनाः बिइ फुगु नीवरण क्लेशतयत् तदङ्गप्रहाण, विक्कम्भणप्रहाणया शक्तिं शान्त याना बिइ फुगुलिं 'शमथ भावना' धाःगु खः ।

छाय् 'विपस्सना (विपश्यना) भावना' धाःगु खः ?

अनिच्चादितिलक्खणे खन्धादिनयं विविधकालेसु सुद्धेन पस्सतीति विपस्सना धयागु वचनार्थ अनुसार स्कन्ध, आयतन इत्यादि धर्मतयत् अतीत, अनागत, वर्तमान धयागु स्वंगू कालं अनित्य, दुःख, अनात्म स्वंगू लक्षण्य आरुढ याना शुद्धपूर्वक खंकीगुलिं 'विपस्सना (विपश्यना)' धाःगु खः ।

शमथ कर्मस्थान

थ्व निगू भावनामध्ये शमथभावना गोगु दु ?

समथसङ्गहे ताव दस कसिणानि, दस असुभा, दस अनुस्सतियो, चतस्सो अप्पमञ्जायो, एका सञ्जा, एकं ववत्थानं, चत्तारो आरूपपा चे'ति सत्तविधेन समथकम्मट्ठानसङ्गहो धया तःगु जुया कसिण १०-गू, अशुभ १०-गू, अनुस्मृति १०-गू,

अप्रमाण्य ४-गू, संज्ञा व्यवस्थान १-गू व आरूप ४-गू - थुकथं
शमथ कर्मस्थान ४०-गू दु ।

चरित्र गोगु दु ?

राग चरित्र, द्वेष चरित्र, मोह चरित्र, श्रद्धा चरित्र, वितर्क
चरित्र, बुद्धि चरित्र धका खुगु दु ।

भावना गोगु दु ?

परिकर्म भावना, उपचार भावना, अर्पणा भावना धका
स्वंगु दु ।

निमित्त गोगु दु ?

परिकर्म निमित्त, उग्रह निमित्त, प्रतिभाग निमित्त धका
स्वंगु दु ।

कसिण १०-गू धयागु छु छु खः ?

पृथ्वी कसिण, आपो कसिण, तेजो कसिण, वायो कसिण,
नील कसिण, पीत कसिण, लोहित कसिण, ओदात कसिण,
आकाश कसिण, आलोक कसिण धका कसिण १०-गू दु ।

अशुभ भिगू धयागु छु छु खः ?

उद्धमातकं, विनीलकं, विपुब्बकं, विच्छिद्दकं, विक्खायितकं,
विक्खित्तकं, हतविक्खित्तकं, लोहितकं, पुलवकं, अट्ठकञ्चेति इमे
दस असुभा नाम धयातःगु जुया मरणं लिपा फसं जाःगु छ्यंगु
म्हिचाथें फुले जुया घच्चायापुसे च्वंगु उद्धमातक मृतक शरीर;
वँचुगु रङ्ग दया घच्चायापुसे च्वंगु विनीलक मृतक शरीर; न्हि
स्वालां वया घच्चायापुसे च्वंगु विपुब्बक मृतक शरीर; दथुइ त्वाः
दला अथवा निकू दलाः घच्चायापुसे च्वंगु विच्छिद्दक मृतक शरीर;
खिचा, धों आदितय्सं कुच्चा कुच्चा थला नया तःगु जुया
घच्चायापुसे च्वंगु विक्खायितक मृतक शरीर; खिचा, धों
आदितय्सं नाना प्रकारं चःचःफुना उखें थुखें वांछ्वया तःगु

घच्चायापुसे च्वंगु विक्षिप्तक मृतक शरीर; शस्त्र अस्त्र ध्यनाः नाना प्रकारं वां छ्वया तःगु जुया घच्चायापुसे च्वंगु हतविक्षिप्तक मृतक शरीर; बाः वःगु हि दया घच्चायापुसे च्वंगु लोहितक मृतक शरीर; त्वँ वाया वाया दाया घच्चायापुसे च्वंगु पुलुवक मृतक शरीर व क्वँ पुचः जक जुया घच्चायापुसे च्वंगु अस्तिक मृतक शरीर – थुकथं अशुभ १०-गू दु ।

अनुस्मृति १०-गू छु छु खः ?

बुद्धानुस्सति, धम्मनुस्सति, संघानुस्सति, सीलानुस्सति, चागानुस्सति, देवतानुस्सति, उपसमानुस्सति, मरणस्सति, कायगतासति, आनापानस्सति चेति इमा दस अनुस्सतियो नाम धका धया तःगु जुया अरहन्तादि बुद्धयागु गुणयात बार बार लुमंकेगु बुद्धानुस्मृति, स्वाक्खाताता आदि धर्मयागु गुणयात बार बार लुमंकेगु धर्मानुस्मृति, सुप्पटिपन्नता आदि संघयागु गुणयात बार बार लुमंकेगु संघानुस्मृति, थःगु शील गुणधर्मयात बार बार लुमंकेगु शीलानुस्मृति, थःगु त्याग गुण धर्मयात बार बार लुमंकेगु त्यागानुस्मृति, देवतापिनिगु श्रद्धादि गुण समानगु थःगु गुणयात बार बार लुमंकेगु देवतानुस्मृति, निर्वाणया उपशम गुणयात बार बार लुमंकेगु उपशमानुस्मृति, मरण धर्मयात लुमंकेगु मरणस्मृति, सँ आदि काय समूहलय् उत्पन्न जुइगु कायगतास्मृति व श्वास प्रश्वासयात आरम्मण याना लुमंकेगु आनापानस्मृति – थुकथं अनुस्मृति भिगू जुल ।

ब्रह्मविहार प्यंगू धयागु छु छु खः ?

मेत्ता, करुणा, मुदिता, उपेक्खा चेति इमा चतस्सो अप्पमञ्जायो नाम, ब्रह्मविहारोति च पवुच्चति धका धया तःगु जुया दक्ख सत्त्वपिंत थःसमान ययेकेगु मैत्री, दुखित सत्त्वपिंत आरम्मण याना दया तयेगु करुणा, सुखित सत्त्वपिंत आरम्मण याना लय् तायेगु मुदिता, दुःख सुख दक्ख थःमं यानागु कुशल अकुशलकर्म याना हे खः धका उपेक्षित भावय् च्वनेगु उपेक्षा – थुपिं प्यंगू थुलि उलि धका प्रमाण मतःसे आपालं आपाः सत्त्व प्राणीपिनि उपरय् भाविता याइगु जुया अप्पमञ्जा (अप्रमाण्य) धाइ ।

उत्तमगु विहार जुया अथवा ब्रह्मया विहार याइगुथें जुया ब्रह्मविहार नं धाइ ।

छुकियात आहारय् प्रतिकूल संज्ञा धाइ ?

परिभोग याःगु आहार दक्व पित्त, खै, न्हि व हि - थुपिं प्यता प्रकारया आश्रय जू वनी । शरीरयात म्वाःगु दक्व मल मूत्रया रूपय् पिहाँ वइ । थुकथं घच्चाइपुसे च्वंगुयात प्रत्यवेक्षण यायेगुयात आहारय् प्रतिकूल संज्ञा धाइ ।

छुकियात चतुधातु व्यवस्थान धाइ ?

२०-गु पृथ्वी धातु, १२-गु आपो धातु, ४-गु तेजो धातु, ६-गु वायो धातुयागु समूह याना ४२-गुः संक्षिप्तं प्यंगू धातु जक हे दयाच्वन । उक्त प्यंगू धातुयात मिसा, मिजं, सत्त्व, पुद्गल मदु धका छुटे छुटे याना सिइकेगु ज्ञानयात चतुधातु व्यवस्थान धाइ ।

आरूप्य ४-गु धयागु छु छु खः ?

आकाशयात आरम्मण याना भाविता याइगु आकाशानन्त्यायतन, थ्व ध्यानयात हे आरम्मण याना भाविता याइगु विज्ञानानन्त्यायतन, नास्तिभावयात आरम्मण याना भाविता याइगु आकिंचन्यायतन, 'तृतीयारूप्यविज्ञान शान्त जू' धका भाविता याइगु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन धका प्यंगू आरूप्य दु ।

चरित्रद्वारा कर्मस्थान विभाजन

चरित्रद्वारा कर्मस्थानयात गुकथं विभाजन याना तःगु दु ?

अशुभ १०-गु, सँ आदि काय समूहय् उत्पन्न जुइगु स्मृति^{५५} धयागु कायगतास्मृति - थुपिं ११-गु कर्मस्थान राग चरित्रम्हसित^{५६} योग्य जू, ल्वः जू ।

मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षा धयागु प्यंगू अप्रमाण्य^{५७} नीलकसिण, पीतकसिण, लोहितकसिण, ओदातकसिण - थुपिं^{५८} गू कर्मस्थान द्वेष चरित्रम्हसित योग्य जू, ल्वः जू ।

श्वास प्रश्वासय् आरम्मण याइगु आनपानस्मृति कर्मस्थान मोह व वितर्क चरित्रम्हसित योग्य जू ।

बुद्धानुस्मृति, धर्मानुस्मृति, संघानुस्मृति, शीलानुस्मृति, त्यागानुस्मृति, देवतानुस्मृति धग्गु खुगू अनुस्मृति कर्मस्थानत श्रद्धा चरित्रम्हसित योग्य जू ।

मरणस्मृति, उपसमानुस्मृति, आहारय् प्रतिकूल संज्ञा, चतुधातु व्यवस्थान - थुपिं प्यंगू कर्मस्थान बुद्धि चरित्रम्हसित योग्य जू ।

ल्यं दुगु पृथ्वीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकाश कसिण, आलोक कसिण, प्यंगू आरूप्य - थुपिं १०-गू कर्मस्थानत राग, द्वेष, मोह, वितर्क, श्रद्धा व प्रज्ञा चरित्र दुपिंत अथवा दक्व पुद्गलपिंत नं योग्य जू । कसिण मण्डल दयेकीगु बखतय् मोह चरित्रम्हसित तःधंगु कसिण मण्डल व वितर्क चरित्रम्हसित चीधंगु कसिण मण्डल योग्य जू ।

भावनाद्वारा कर्मस्थान विभाजन

चरित्रद्वारा कर्मस्थानयात विभाजन याना क्यने धुंकल । भावनाद्वारा कर्मस्थानया विभाजन गुकथं सिइकेगु खः ? धका न्हचसः तयेथाय् दुगुलिं भावनासु पन सब्बत्थापि धयागु पालि आज्ञा जूगु खः ।

फुक हे कर्मस्थान प्यीगुली नं परिकर्म भावना उपलब्ध जू । बुद्धानुस्मृति, धर्मानुस्मृति, संघानुस्मृति, शीलानुस्मृति, त्यागानुस्मृति, देवतानुस्मृति, उपसमानुस्मृति, मरणस्मृति धयागु च्यागू अनुस्मृति; आहारय् प्रतिकूल संज्ञा; चतुर्धातु व्यवस्थान - थुपिं भिगू कर्मस्थानय् उपचार भावना हे जक पूर्ण जुइगु जुयाच्चन । अर्पणा भावना मदु । ल्यं दुगु कसिण भिगू, अशुभ भिगू, आनापानस्मृति, कायगतास्मृति, ब्रह्मविहार प्यंगू, आरूपय प्यंगू - थुपिं स्वीगू कर्मस्थानय् अर्पणा भावना पूर्ण जू ।

ध्यानद्वारा कर्मस्थान विभाजन

थुपिं स्वीगू कर्मस्थानत मध्ये नं आनापानस्मृति, भिगू कसिण - ध्यान न्यागू समूहया आरम्मण जू ।

१०-गू अशुभ, कायगतास्मृति - प्रथमध्यानया आरम्मण जू ।

मैत्री, करुणा, मुदिता धयागु स्वंगू ब्रह्मविहार - ध्यान प्यंगू समूहया आरम्मण जू ।

उपेक्षा धयागु ब्रह्मविहार धर्म छगू - पञ्चमध्यानया आरम्मण जू ।

धुकथं नीखुगू कर्मस्थानत रूपावचर ध्यानया आरम्मण जू ।

प्यंगू आरूप्य अथवा आकाशानन्त्यायतन, विज्ञानानन्त्यायतन, आकिञ्चन्त्यायतन व नैवसंज्ञानासंज्ञायतन धयागु प्यंगू आरूप्य अरूप ध्यानया आरम्मण जू ।

निमित्तद्वारा कर्मस्थान विभाजन

भावना, ध्यानद्वारा कर्मस्थानयात विभाजन याना क्यने धुंकल । निमित्तद्वारा कर्मस्थानया विभाजन गुकथं सिइकेगु खः ?

परिकर्म निमित्त, उग्रह निमित्त, प्रतिभाग निमित्त स्वंगूमध्ये फुकं कर्मस्थान प्यीगुली नं परिकर्म निमित्त, उग्रह निमित्त उपलब्ध जू । भिगू कसिण प्रज्ञप्ति, भिगू अशुभ प्रज्ञप्ति, कायगतास्मृति, आनापानस्मृति - थुपिं नीनिगुली जक प्रतिभाग निमित्त दये फइ ।

रूपध्यान उत्पत्ति पहः

गुकथं उत्पन्न जुइगु जुयाच्चन ?

शुरुइ कर्मस्थान भाविता याइम्ह योगीं पृथ्वी कसिणमण्डलादि आरम्मणयात मिखां स्वया पालिभाषं 'पथवी पथवी' वा भीगु भाषं 'पृथ्वी पृथ्वी' धका भाविता यायेमाः । गुबलें

गुबले मिखा तिसिना भावना यायेमाः। उकथं भाविता याये बहःगु आरम्मणयात 'परिकर्म निमित्त' धका धाइ । उगु भावनायात नं 'परिकर्म भावना' धका धाइ ।

मिखां स्वया, मिखां मस्वसे 'पृथ्वी पृथ्वी' धका भाविता याःलिसे मिखा तिसिना भाविता यासां मिखां प्रत्यक्ष खंथें च्वक मनोद्वारय् (चित्तय्) प्रकट रूपं लुयावइ । थुगु इलय् चित्त तःसकं यच्चुसे च्वनी । उगु पृथ्वी कसिण मण्डलादि आरम्मणयात हे उग्रह निमित्त धाइ । उगु भावना नं समाधिस्थ जुइगु जुयाच्चन । थुकथं समाधिस्थ जुइगु भावनायात हे उपचार भावना धाइ ।

उपचार भावना सम्पन्न जुइधुंका लिपा उगु प्रतिभागनिमित्तयात हे उपचार समाधिद्वारा बांलाक सेवन याइम्ह योगावचर पुद्गलयात वितर्क, विचार, प्रीति, सुख, एकाग्रता धयागु न्यागू ध्यान अङ्ग सम्पन्नगु रूपावचर प्रथमध्यान उत्पन्न जुइ । उबले आवर्जन वशीभाव अथवा ध्यान अङ्गयात बिचाः यायेगु समर्थ दुम्ह योगी पुद्गलया सामर्थ्य, समापर्जन वशीभाव अथवा ध्यानयात भाविता याये फुम्ह योगी पुद्गलया सामर्थ्य, अधिष्ठान वशीभाव अथवा अधिष्ठान याये फूम्ह योगीया सामर्थ्य, व्युत्थान वशीभाव वा ध्यानं दनेफुम्ह योगीया सामर्थ्य, प्रत्यवेक्षण वशीभाव अथवा जवनचित्तं ध्यान अङ्गयात बिचाः याये फुम्ह योगीया सामर्थ्य – थुकथं थुपिं न्यागू वशीभावं वशीभूत याना वितर्क तःसकं स्थूलगु ध्यान अङ्ग खः धका मति तया थुकियात हटे यायेया नितिं बार बार पृथ्वी पृथ्वी धका भाविता याइबले वितर्क शान्त जुया विचार, प्रीति, सुख, एकाग्रता धयागु प्यंगू ध्यान अङ्ग सम्पन्नगु द्वितीयध्यान उत्पन्न जुइ । उगु द्वितीयध्यानय् नं न्यागू वशीभावं वशीभूत याना थ्व विचार स्थूलगू ध्यान अङ्ग खः धका विचारयात शान्त याना प्रीति, सुख, एकाग्रता – स्वंगू ध्यान अङ्ग सम्पन्नगु तृतीयध्यानय् थ्यनेधुंका थ्व प्रीति स्थूलगु ध्यान अङ्ग खः धका प्रीतियात शान्त याना सुख व एकाग्रता ध्यान अङ्ग निगुलिं सम्पन्नगु चतुर्थध्यान उत्पन्न जुइ । सुख स्थूलगु ध्यान अङ्ग खः धका सुखयात शान्त याना उपेक्षा व एकाग्रता ध्यान अङ्ग निगुलिं सम्पन्नगु पञ्चमध्यान उत्पन्न जुइ ।

शुकथं कना वयागु नय अनुसारं भिगू कसिण प्रज्ञप्ति, भिगू अशुभ प्रज्ञप्ति, सँ आदि कायसमूह प्रज्ञप्ति, श्वास प्रश्वास प्रज्ञप्ति धयागु नीनिगू कर्मस्थानय् प्रतिभागनिमित्त उपलब्ध जू ।

पञ्चम ध्यान थ्यने धुंका गुकथं थहाँ वनी ?

पञ्चमध्यान थ्यना विपस्सना (विपश्यना) ज्ञानय् थ्यंम्ह व्यक्ति अनागामि जुया सुद्धावास भूमी थ्यंकः वनी । गुलिं व्यक्तिपिसं थ्व संज्ञा दुगुलिं पञ्च कामगुणय् भूले जुया संसारचक्रय् ताकालतक चाःहिला च्वनेमाःगु खः धका संज्ञा यागु दोष खंका 'सञ्जा नत्थि सञ्जा नत्थि' वा 'संज्ञा मद्दु, संज्ञा मद्दु' धका परिकर्म याना असंज्ञासत्त्व भुवनय् थ्यंकः वनी । गुलिं पुद्गलपिसं प्यंगू अप्रमाण्य भाविता याना वृहत्फल भूमी थ्यंकः वनी । गुलिं पुद्गलपिसं रूप दुगुलिं पूगु ख्वाउँगु सह याना च्वनेमाः, नये त्वने पुने माःगुलिं नयेत त्वनेत पुनेत माले माःगु दुःख, काय् कलाः भरण पोषण याये माःगुलिं लोभ, द्वेष, मोह नं त्वःपुया खुइगु, लुटे यायेगु, हिंसा यायेगु ज्या याये लाना दण्डित जुइका च्वने माले यः धका रूपयागु दोषयात खंका रूप मद्दुसा थुजागु दुःखं मुक्त जुइ धका अरूपध्यान अभ्यास याइ ।

अरूपध्यानया उत्पत्ति पहः

अरूपध्यानया उत्पत्ति गुकथं जुइ ?

आकाश कसिणं अलगगु गुंगू कसिणतमध्ये छुं छगू कसिणयात चीका (उला) प्राप्त जूगु अन्त मद्दुगु आकाश प्रज्ञप्तियात अन्त मद्दुगु कथं 'अनन्तं आकासं, अनन्तं आकासं' धका बारंबार भाविता यायेगु परिकर्म याइम्ह योगी पुद्गलयात प्रथम अरूपध्यान उत्पन्न जुइ । उगु आकाशानन्त्यायतन धयागु प्रथम अरूप विज्ञानयात हे अन्त मद्दुगु कथं 'अनन्तं विञ्जाणं, अनन्तं विञ्जाणं' धका बार बार भाविता यायेगु परिकर्म याइम्ह योगी पुद्गलयात द्वितीय अरूपध्यान उत्पन्न जुइ । उगु प्रथम अरूपविज्ञानया अभाव धयागु 'नत्थि किञ्चि, नत्थि किञ्चि' धका

भाविता यायेगु परिकर्म याइम्ह योगी पुद्गलयात तृतीय अरूपध्यान उत्पन्न जुइ । तृतीय अरूपविज्ञानयात थ्व तृतीय अरूप विज्ञान शान्त जू, थ्व तृतीय अरूप विज्ञान प्रणीत जू 'सन्तमेतं पणीतमेतं' धका थुकथं भाविता याइम्ह योगी पुद्गलयात चतुर्थ अरूपध्यान उत्पन्न जुइगु खः ।

अर्पणाध्यानतक्क थ्यंके फुगु कर्मस्थान ३०-गू क्वचाल ।

ल्यं दुगु बुद्ध, धर्म, संघ, शील, त्याग, देवता, उपशम, मरणस्मृति, संज्ञा, व्यवस्थान धयागु भिगू कर्मस्थानय् नं बुद्धगुणादि आरम्भणयात परिकर्म यात धाःसा उपचार समाधि नं सम्पन्न जुइ ।

गुगु ध्यानयात मूल याना अभिज्ञायात प्राप्त याये फइ ? व अभिज्ञा धयागु छु छु खः ?

अभिज्ञापादकं पञ्चमभानं धयातःगु जुया रूपावचर कुशल क्रिया पञ्चमध्यान - थुपिं निगू अभिज्ञाया मूल खः । अभिज्ञा धयागु नाना प्रकारयागु ऋद्धि चमत्कार क्यने फुगु ऋद्धिविध अभिज्ञा, देवतापिनिगु न्हायपनं थें चिसःगु सः तापाकं वइगु सः तायेके फुगु दिव्यश्रोत अभिज्ञा, मेमेपिनिगु चित्तयात सीके फुगु परचित्त विज्ञानन अभिज्ञा, न्हापा च्वने नंगु स्कन्ध क्रमयात बार बार लुमंकेगु स्मृतिलिसे मिले जूगु पूर्वनिवासानुस्मृति अभिज्ञा, देवतापिनिगु मिखां थें चीधंगु रूप तापाकंयागु रूपयात खंके फुगु दिव्यचक्षु अभिज्ञा धका थुकथं न्याता प्रकारं दयाच्वन । आस्रवक्षय ज्ञानयात तया खुगू दु ।

विपश्यना कर्मस्थानया अभिप्राय

विपस्सनाकम्मट्ठानेसु पन सीलविसुद्धि चित्तविसुद्धि दिट्ठिविसुद्धि कङ्खावितरणविसुद्धि मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धि पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धि जाणदस्सनविसुद्धि चेति सत्तविधेन विसुद्धि सङ्गाहो धका धयातःगुलिं कर्मस्थान भाविता याये न्ह्यवः शील परिशुद्ध जुइकेमाः । अनं चित्त शुद्ध जुइगु, ज्ञानदृष्टि परिशुद्ध जुइगु, संशय रहित जुया ज्ञान शुद्ध जुइगु, मार्ग खः मखु धयागु ज्ञानया

शुद्ध जुड़गु, आचरण मार्ग ज्ञानदृष्टि परिशुद्ध जुड़गु व मार्ग ज्ञान धका विशुद्धि न्हेगु जुल । ध्व विशुद्धि न्हेगुलिं पूर्ण जुड़घुंका अनित्यलक्षण, दुःखलक्षण, अनात्मलक्षण धका ३-गू लक्षण; अनित्यानुपश्यना, दुःखानुपश्यना, अनात्मानुपश्यना धका अनुपश्यना ३-गू - धुमित भाविता यायेगुलिं प्राप्त जुड़गु ज्ञान खः - सम्मर्शन ज्ञान, उदयव्यय ज्ञान, भङ्गज्ञान, भयज्ञान, आदीनवज्ञान, निर्विदाज्ञान, मुञ्चितुकाम्यताज्ञान, प्रतिसंख्याज्ञान, संस्कारूपेक्षाज्ञान, अनुलोमज्ञान धका १०-गू दु । विपश्यनां प्राप्त जुड़गु विमोक्ष खः - शून्यतविमोक्ष, अनिमित्तविमोक्ष, अप्रणिहितविमोक्ष धका ३-गू; शून्यतानुपश्यना, अनिमित्तानुपश्यना, अप्रणिहितानुपश्यना धका अनुपश्यना ३-थी दु ।

ध्व न्हेगु विशुद्धिमध्ये शीलविशुद्धि छुकियात धाइ ?

भिक्षुपिसं न्हेगु आपत्तितयत कडागु विष दुम्ह गौमन सर्पथें भाःपिया रक्षा यायेगु; श्रामणेरपिसं १०-गू लिङ्ग, दण्ड १०-गूयात मलथें भाःपिया रक्षा यायेगु; गृहस्थीपिसं पञ्चशील, दुश्चरित्र १०-गूयात मिद्वथें भाःपिया रक्षा यायेगु धयागु प्रातिमोक्षसंवरशील; चक्षु, श्रोत, घ्राण, जिह्वा, काय, मन धयागु ६-गू द्वारयात जुजुया भण्डारयात रक्षा याइम्ह धुकू थुवानं खापाः सुरक्षित जुड़क तिना धुकू रक्षा याइथें सुरक्षित जुड़क रक्षा याइगु इन्द्रियसंवरशील; भिक्षुपिसं कुलदूसन ८-गू, अनेसन २१-गुलिं प्राप्त जूगु प्रत्ययतयत नंग्वारायातथें अलग तया मिथ्याजीवं विरत जुया धार्मिकपूर्वक प्राप्त जूगु प्रत्ययं जीवन हनेगु, मनुतयसं मिथ्या कायकर्म ३-गू, मिथ्या वचीकर्म ४-गुलिं प्राप्त जूगु प्रत्ययपाखें विरत जुया धार्मिकपूर्वक बुँज्या यायेगु, ब्यापार यायेगु, आखः स्यनेगु आदि याना प्राप्त जुड़गु प्रत्ययं जीविका हनेगु धयागु आजीवपारिशुद्धिशील; भिक्षु श्रामणेरपिसं 'पटिसंखा योनिसो' आदिरूपं प्रत्यवेक्षण याना चतुप्रत्यय छुचलेगु, गृहस्थीपिसं आहारे पटिकूलसञ्जा आदिरूपं छुचलेगु धयागु प्रत्ययसन्निश्रित शील - थुपिं प्यंगुलिं सम्पन्न जूपिके शील परिशुद्ध जुयाच्चनिगुलिं शीलविशुद्धि (शीलविसुद्धि) धाइ ।

छुकियात चित्तविशुद्धि धाइ ?

उपचार समाधि, अप्पनासमाधि चेति दुविधोपि समाधि चित्तविसुद्धि नाम धयातःगुलिं कामावचरकुशलया आनुभावं ध्यानया लिक्क थ्यना स्थिर जुइगु महर्गत, लोकोत्तर कुशलया आनुभावं ध्यान मार्गफल्य् थ्यना स्थिर जुइगु-थुपिं निगू दुम्ह व्यक्तिया चित्त शुद्ध जुया च्वनिगुलिं चित्तविशुद्धि (चित्तविसुद्धि) धाइ ।

छुकियात दृष्टिविशुद्धि धाइ ?

लक्खणरसपच्चुपट्ठानपदट्ठानवसेन नामरूपपरिग्गहो दिट्ठिविसुद्धि नाम धयातःगुलिं वेदना, संज्ञा, संस्कार, विज्ञान - थ्व प्यंगूयात नाम धाइ । रूप २८-गू शीतोष्ण आदि विरूद्ध हेतुया कारणं परिवर्तन जुइ यःगु जुया रूप धाइ । थुपिं नामरूप धर्मतय्गु साधारण स्वभाव धयागु लक्षण, कृत्य धयागु रस, प्रकट जुइगु आकार धयागु प्रत्युप्रस्थान, सत्तिगु कारण धयागु पदस्थानया हिसावं नामरूपतयत् परिग्रहण यायेगु अथवा शुद्धरूपं खनिगुयात दृष्टिविशुद्धि (दिट्ठिविसुद्धि) धाइ ।

छुकियात कांक्षावितरणविशुद्धि धाइ ?

तेसमेवच नामरूपानं पच्चयपरिग्गहो कड्खावितरण विसुद्धि नाम धयातःगुलिं नामरूप धर्म ब्रह्मा, विष्णु, इन्द्र, देव, वृक्षदेवता, भूमिदेवता इत्यादि सुनानं निर्माण याःगु मखु । पुद्गल, सत्त्व, जीव, मिसा, मिजं धका नं मदु । अविद्यां शुरू जुया मरणं अन्त जुया च्वंगु १२-गू अङ्ग, ३-गू काल, २०-गू आकार, ३-गू स्वापु, ४-गू बलाः, ३-गू वर्त, २-गू मूल - थ्व ७-गू धर्मपुचः जक खः कारण व गू कार्य जक दु धका संशययात पुला वने फुगु ज्ञानया परिशुद्ध जुइगुलिं कांक्षावितरणविशुद्धि (कड्खावितरणविसुद्धि) धाइ ।

छुकियात मार्गामार्गज्ञानदर्शनविशुद्धि धाइ ?

ततो परं तथापरिग्गहितेसु सपच्चयेसु तेभूमकसड्खारेसु अतीतादिभेदभिन्नेसु खन्धादिनयमारब्भ कलापवसेन संखिपित्वा अनिच्चं खयट्ठेन, दुक्खं भयट्ठेन, अनत्ता असारकट्ठेनाति

अद्वानवसेन सन्ततिवसेन खणवसेन ..... ॥पो॥ ..... उदयब्बयं
समनुपस्सन्तस्स च । ओभासो, पीति, पस्सद्धि, अधिमोक्ख च
पग्गहो । सुखं जाणमुपट्ठान, मुपेक्खा च निकन्ति चेति ।
ओभासादि विपस्सनुप विकलेसपरिग्गहवसेन ..... ॥पो॥ .....
मग्गामग्गजाणदस्सन विसुद्धि नाम धका धयातःगुलिं नामरूपयात
मुंकेगुया लिपा कारण सहित जुयाच्चंगु अतीत आदि भेदं भिन्नगु
त्रैभूमिक संस्कारधर्मय् स्कन्ध आयतन आदि नययात आरम्मण
याना समूहया हिसाबं संक्षेप याना फुना वनीगु तना वनीगु जुया
अनित्य धाइ, भय सहित जुया दुःख धाइ, आत्म धयागु सार
मदुगुलिं अनात्म धाइ धका थुकथं काल स्वंगूया हिसाबं, सन्तति
व लक्षणया हिसाबं परामर्श याइगु इलय् विपश्यनाचित्तं याना
उत्पन्न जुइगु शरीरं पिहाँ वइगु ओभास धयागु जः; विपश्यना
लिसे उत्पन्न जुइगु क्षुद्रिका प्रीति, क्षणिका प्रीति, अवक्रान्तिका
प्रीति, उद्बेगा प्रीति, स्फरणा प्रीति धयागु न्याता प्रकारया लुधं
फुधं जुइगु प्रीति; शरीर व मनया डाह जुइगुलिं शान्त जुइगु
लक्षण दुगु काय प्रश्रब्धि, चित्त प्रश्रब्धि; आरम्मणयात निर्णय
याइगु अधिमोक्ष (क्वातुगु श्रद्धा); मनयात क्वातुकिगु प्रग्रह;
विपश्यना चित्तलिसे सम्प्रयुक्त जुयाच्चंगु चैतसिक सुख, देवराज
इन्द्रं त्वता हइगु वज्र समानगु लक्षण स्वंगूयात खंकीगु ज्ञान;
क्वातुगु स्मृति; सम्प्रयुक्त धर्मलिसे मिले जूगु विपश्यना सहितगु
उपेक्षा सम्बोध्यङ्ग जुयाच्चंगु तत्रमध्यस्थुपेक्षा, मनोद्वारावर्जन
चित्तलिसे सम्प्रयुक्त जुया च्वंगु चेतना धयागु आवर्जनुपेक्षा;
ओभास इत्यादि गुंगुली प्यपुनेगु सूक्ष्मगु तृष्णा - थुकथं ओभासादि
भिग्गु विपश्यनायात बुलुकिगु विध्नबाधायात परिग्रहण यायेगु
हिसाबं मार्ग खः मखुया लक्षणयात छुटे यायेगु ज्ञान दृष्टिया
परिशुद्ध जुइगुयात मार्गामार्गज्ञानदर्शनविशुद्धि (मग्गामग्गजाणदस्सन
विसुद्धि) धाइ ।

छुकियात प्रतिपदाज्ञानदर्शनविशुद्धि धाइ ?

तथापरिबन्धविमुत्तस्स पन तस्स उदयब्बयजाणतो पट्ठाय
.....॥पो॥..... पटिपज्जन्तस्स नवविपस्सनाजाणानि पटिपदाजाणदस्सन

विसुद्धि नाम धयातःगुलिं ओभासादि भिगू विपश्यनायात बुलुकीगु उपद्रवं अलग जुइधुंका उत्पत्ति विनाशयात स्यूगु उदयव्यय ज्ञाननिसें सत्यानुलोम ज्ञानतक त्रिलक्षणयात तनंतंयागु विपश्यनाया रूप्य् आचरण याइम्ह योगी पुद्गलया गुंगू विपश्यना ज्ञान दृष्टिया परिशुद्ध जुइगुयात प्रतिपदाज्ञानदर्शनविशुद्धि (पटिपदाज्ञाणदस्सनविसुद्धि) धाइ ।

छुकियात ज्ञानदर्शनविशुद्धि धाइ ?

तस्सेवं पटिपज्जन्तस्स पन विपस्सना परिपाकमागम्म इदानी अप्पना उप्पज्जतीति उपन्नमनोद्वारावज्जनानन्तरं द्वेतीणि विपस्सनाचित्तानि अनिच्चादिलक्खणमारब्भ परिकम्मोपचारानुलोमनामेन पवत्तन्ति । या सिखापत्ता, सा सानुलोमा सङ्खारूपेक्खा वुट्ठानग्गामिनीविपस्सनाति च पवुच्चति धयातःगुलिं उपद्रवं अलग गुया विपश्यना ज्ञान तनंतं थहाँ वना विपश्यना ज्ञान छिपे जुइगुयात कारण याना “जि आः अर्पणाय् ध्यनिन” अथवा “जित लोकोत्तर मार्ग उत्पन्न जुइन” धका विचाः यायेवं मनोद्वारावर्जनया अनन्तरय् अनित्य, दुःख, अनात्म धयागु स्वंगू लक्षणमध्ये छगू छगूयात आरम्मण याना परिकर्म, उपचार, अनुलोम धयागु जवनचित्त उत्पन्न जुइ । कामावचरजवनया शक्तिं विपश्यनाया शिखरय् थ्यनी । परिकर्म, उपचार, अनुलोम निरोध जुइधुंका गोत्रभू चित्त निर्वाणयात आरम्मण याना पृथग्जनपिनिगु गोत्रयात अभिभूत याना आर्य गोत्रय् थ्यंका उत्पन्न जुइ । उगु गोत्रभू चित्तया अनन्तरय् हे स्रोतापत्ति मार्गं दुःखसत्ययात छुटे छुटे याना सिइका, समुदय सत्ययात हटे याना, निरोधसत्ययात साक्षात्कार याना, मार्ग सत्ययात भाविता याना अर्पणा वीथी थ्यनी । स्रोतापत्ति मार्ग अर्पणा वीथी थ्यनेधुंका स्रोतापत्ति फलचित्त निको, स्वको उत्पन्न जुया भवाङ्गय् अवतरण जुइ । हानं भवाङ्गया श्रोतयात त्वाःथलाः प्रत्यवेक्षणज्ञान उत्पन्न जुइ । थुबले मार्ग, फल व निर्वाणयात प्रत्यवेक्षण याइ । हटे याये धुंकूगु क्लेशतय्त व हटे याना ल्यं दुगु क्लेशतय्त प्रत्यवेक्षण याइगु नं दु, मयाइगु नं दु । थुकथं क्लेशं शुद्ध जुया ४-गू आर्य सत्ययात प्रत्यक्षरूपं सिइगु ज्ञानदृष्टिया परिशुद्ध जुइगुयात ज्ञानदर्शनविशुद्धि (ज्ञाणदस्सनविसुद्धि) धाइ ।

विशुद्धि ७-गू उल्लेख याये धुंकल । आः ज्ञान १०-गूया
अभिप्राय गुकथं खः ?

गुम्ह व्यक्तिं गुरुयाथाय् न्याक्क च्वना ५-गू स्कन्ध, ६-गू
द्वार, ६-गू आरम्मण, ६-गू विज्ञान, ६-गू स्पर्श, ६-गू वेदना, ६-गू
(संज्ञा, ६-गू चेतना, ६-गू तृष्णा, ६-गू वितर्क, ६-गू विचार, ६-गू
धातु, १०-कसिण, ३२-गू आकार, १२-गू आयतन, १८-गू धातु,
४-गू सत्य, १६-गू इन्द्रिय, ३-गू भव, ९-गू भव, ८-गू ध्यान, १२-गू
प्रतीत्यसमुत्पाद - श्रुपिं धर्मपुचःतयत् अतीत, अनागत, वर्तमान
स्वंगू कालय् अनित्य, दुःख व अनात्म धका परामर्शन याइगु
ज्ञानयात सम्मर्शन ज्ञान धाइ । उत्पत्ति विनाशयात सिइगु ज्ञानयात
उदयव्यय ज्ञान धाइ । उत्पत्तियात तोता विनाश जुया वनिगुयात
जक स्यूगु ज्ञानयात भंगज्ञान धाइ । चायेकु चायेकुपतिकं
विनाशयात जक खना भयानक भाःपीगु ज्ञानयात भयज्ञान धाइ ।
दक्व सङ्कारधर्मतयगु दोषयात खनिगु ज्ञानयात आदीनवज्ञान धाइ ।
सङ्कार धर्म खना उद्विग्न जुइगु ज्ञानयात निर्विदा ज्ञान धाइ ।
उद्विग्न जुइगुलिं सङ्कार धर्म मुक्त जुइ मास्ति वइगु ज्ञानयात
मुञ्चितुकाम्यता ज्ञान धाइ । मुक्त जुया वनेत विशेष व्यापार लगे
याना हाकनं भाविता याइगुयात प्रतिसांख्या ज्ञान धाइ । विशेष
व्यापार याये म्वायेक स्वतः प्रकट जुया लुया वइगु संस्कारतयत्
उपेक्षितरूपं भाविता यायेगुयात संस्कारूपेक्षा ज्ञान धाइ । उकथं
उपेक्षितरूपं भाविता यायेधुंका ४-गू स्मृतिप्रस्थान, ४-गू
सम्यक्प्रधान, ४-गू ऋद्धिपाद, ५-गू इन्द्रिय, ५-बल, ७-गू बोध्यङ्ग,
८-गू मार्गाङ्ग धयागु ३७-गू बोधिपक्षिय धर्म भाविता यायेगुयात
अनुलोम ज्ञान धाइ ।

विमोक्ष ३-गू छु छु खः ?

तत्थ अनत्तानुपस्सना अत्ताभिनिवेसं मुञ्चन्ति सुञ्जतानुपस्सना
नाम विमोक्खं होति । अनिच्चानुपस्सना विपल्लासनिमित्तं मुञ्चन्ति
अनिमित्तानुपस्सना नाम विमोक्खमुखं होति । दुक्खानुपस्सना तण्हा
पणिधिं मुञ्चन्ति अपणिहितानुपस्सना नाम विमोक्खमुखं होति धया
तःगुलिं अनात्म धका भाविता याइबले आत्मनिमित्त शून्य जुइगुलिं

शून्यतविमोक्ष (सुञ्जतविमोक्ख) धाइ । अनित्य धका भाविता याइबले नित्य धका विपरीत रूपं ग्रहण याइगु विपर्यास निमित्तं मुक्त जुइगुलिं अनिमित्तविमोक्ष (अनिमित्तविमोक्ख) धाइ । दुःख धका भाविता याइबले सुख धका आसक्त जुइगु तृष्णां मुक्त जुइगुलिं अप्रणिहितविमोक्ष (अपणिहित विमोक्ख) धाइ ।

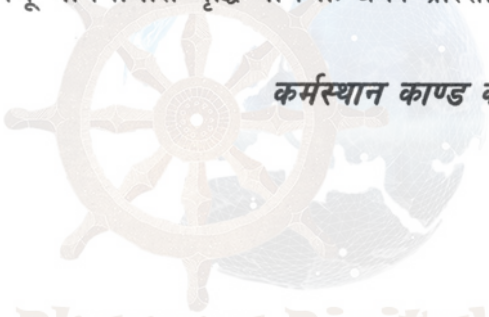
श्रोतापत्तिमगं भावेत्वा दिट्ठिविचिकिच्छापहानेन पहीनापायगमनो इत्यादि पाली श्रोतापत्तिमार्गं भाविता याइम्ह व्यक्ति दृष्टिगत सम्प्रयुक्त ४-गू विचिकिच्छयात ल्यं पुल्यं मदयेक प्रहाण याइगुलिं अपायय् पतन जुइमखु । स्रोतापन्न धयागु नां दइ । सकृदागामिमार्गं भाविता याइम्ह व्यक्तियात कामराग व्यापादयात सालुका यंकीगुलिं मनुष्य लोकय् छको जक वइगु कारणं सकृदागामि धाइ । अनागामिमार्गयात भाविता याइम्ह व्यक्तियात वस्तुकाम क्लेशकाम व्यापादतयत् ल्यं पुल्यं मदयेक प्रहाण याना थ्व काम भूमी मवइगु कारणं अनागामि धाइ । अरहन्तमार्गयात भाविता याइम्ह व्यक्तियात रूपराग, अरूपराग, मान, औधृत्यतयत् ल्यं पुल्यं मदयेक हटे याइगु कारणं अग्रगु दक्षिणायात ग्रहण याये योग्यम्ह जुया अरहन्त धाइ ।

समापत्ति भेद

फलसमापत्तिवीथियं पनेत्थ सब्बेसम्पि यथासकं फलवसेन साधारणाव । निरोधसमापत्तिसमापज्जनं पन अनागामीनञ्चेव अरहन्तानञ्च लभति धयातःगुलिं समापत्ति फलसमापत्ति व निरोधसमापत्ति धका निथी दु । थ्व निथीमध्ये फलसमापत्ति फलस्थ पुद्गलपिं थःथःपिसं प्राप्त यानागु फलय् प्रवेश जुइफु । निरोध समापत्ति जक अनागामिपुद्गल व अरहन्तपुद्गलपिं जक प्रवेश जुइफु । निरोध समापत्ती प्रवेश जुइगु इच्छा जुल धाःसा थःथःपिसं प्राप्त याना तयागु लौकिक ध्यानमध्ये प्रथमध्यान आदि महर्गत ध्यानय् प्रवेश जुया संस्कार धर्मयात अनित्य, दुःख, अनात्म धका परामर्श याना यंका आकिञ्चन्यायतन थ्यनेधुंका अधिस्थान यायेगु आदि पूर्वकृत्य दक्ख याये धुंका

नैवसंज्ञानासंज्ञायतन ध्यानय् प्रवेश यायेमाः । थुगु इलय् चित्त
 चैतसिक धर्मत निरोध जुइ । चित्त सन्तति छुटे जुइवं चैतसिक व
 चित्तजरूप नं उत्पन्न जुइगु अवसर दइ मखुत । चित्त, चैतसिक
 चित्तजरूप निरोध जुइगुयात हे 'निरोध समापत्ती प्रवेश जुइगु'
 धका धाइ । निरोध समापत्तिं दनेगु समयय् अनागामि पुद्गलयात
 अनागामिफल चित्त, अरहन्त पुद्गलयात अरहत्फल चित्त छको
 जक उत्पन्न जुया भवाङ्ग अवतरण जुइ । लिपा प्रत्यवेक्षण ज्ञान
 उत्पन्न जुइ ।

भावेतब्बं पनिच्चेवं धयागु पालि गाथा नं शमथ विपश्यना
 धयागु आचरणया आनिशंस जुया च्वंगु सुख अनुभूति दुगु रस
 धयागु ध्यानसुख फलसुखादि भेद दुगु आनन्दयात प्रार्थना याइम्ह
 कुलपुत्रं नीवरण क्लेशयात लिना छ्वइगु शमथ भावना विपश्यना
 भावना धयागु निगू भावनायात वृद्धि यायेमाः धका प्रोत्साहन बिया
 तःगु दु ।

कर्मस्थान काण्ड वचाल ।

Dhamma.Digital

थुगु सफू छापेयायूत प्राप्त चन्दा

१.	डा. केशरी बज्जाचार्य	रु.	६,०००।००
२.	अ. ज्ञाणवती, प्रज्ञानन्दाराम	रु.	५,०००।००
३.	हेराकाजी, अष्टमाया अवाले, खपिन्धे	रु.	५,०००।००
४.	मदन मानन्धर, नयाँ बजार, येँ	रु.	५,०००।००
५.	स्व. चन्द्रमान व स्व. बुद्धिमाया अवालेया स्मृतिस सानुलाल अवाले, खपिन्धे	रु.	३,०१५।००
६.	ठाकुरमान, रत्नमाया शाक्य, जावलाखेल	रु.	३,०००।००
७.	सानुमैया के. सी., लगनखेल	रु.	३,०००।००
८.	अ. सत्यशीला, श्री शाक्यसिंह विहार, धैना	रु.	२,०००।००
९.	अ. अग्गजाणी, अन्तर्राष्ट्रिय ध्यान केन्द्र, बुद्धनगर, शंखमूल	रु.	२,०००।००
१०.	रत्नदेवी, अमिता धाखा, नागबहा:	रु.	२,०००।००
११.	पञ्चमाया शाक्य, ओकुवहा:	रु.	२,०००।००
१२.	धर्मनरसिंह, चन्द्रदेवी शाक्य, नकबही	रु.	२,०००।००
१३.	तारा शोभा तुलाधर, असन/नक्साल	रु.	२,०००।००
१४.	तीर्थमाया चक्रधर रञ्जना गल्ली	रु.	२,०००।००
१५.	चिनीमाया तुलाधर, दरवारमार्ग	रु.	१,५०१।००
१६.	सानुमान, चन्द्रमाया शाक्य, पकनाजोल	रु.	१,१००।००
१७.	काजिरत्न शाक्य	रु.	१,१००।००
१८.	सानुलाल, लक्ष्मी अवाले, खपिन्धे	रु.	१,०१०।००
१९.	कुसुम तण्डुकार, बलम्बु	रु.	१,००५।००
२०.	चित्रा तुलाधर, दरवारमार्ग	रु.	१,००१।००
२१.	हेरादेवी शाक्य, चुच्चेपाटी	रु.	१,००१।००
२२.	अमृतमान, लक्ष्मी देवी शाक्य, जोरगणेश, ओमबहा:	रु.	१,०००।००
२३.	ज्ञानदेवी शाक्य, चाकुपाट	रु.	१,०००।००
२४.	हिरामाया शिल्पकार, तिछुँगल्ली	रु.	१,०००।००
२५.	ज्ञानहिरा तुलाधर, कमलपोखरी	रु.	१,०००।००
२६.	अमृतशोभा तुलाधर, जमल	रु.	१,०००।००
२७.	मिकेन महर्जन, बालकुमारी	रु.	१,०००।००
२८.	आशिका श्रेष्ठ, हेटौडा	रु.	१,०००।००
२९.	शान्ति श्रेष्ठ, हेटौडा	रु.	१,०००।००

३०.	अ. धम्मदिना (चमेली), धर्मकीर्ति	रु.	१,०००।००
३१.	अ. अनुपमा, श्रीघः विहार	रु.	१,०००।००
३२.	अ. जीनवती, श्री शाक्यसिंह विहार	रु.	६००।००
३३.	पद्मतारा शाक्य, चागलरू	रु.	५५०।००
३४.	रोशनी शाक्य, टेकु	रु.	५५०।००
३५.	पद्मावती शाक्य, खुसिबुँ	रु.	५५०।००
३६.	स्व. पूर्णवीर महर्जन, कुमारीपाटी	रु.	५१०।००
३७.	चन्द्रमाया ताम्राकार, दौबहाल	रु.	५१०।००
३८.	चन्द्रप्रभा शाक्य, कुमारीपाटी	रु.	५१०।००
३९.	रत्नमाया, कुमारीपाटी	रु.	५०५।००
४०.	अष्टमाया अवाले, खपिन्धे	रु.	५०५।००
४१.	सानुराजा, शोभा शाक्य, थैना	रु.	५०३।००
४२.	बाबुराजा, धन महर्जन, कुमारीपाटी	रु.	५००।००
४३.	पूर्ण गौतमी अवाले, बालकुमारी	रु.	५००।००
४४.	मंगल लाल अवाले, खपिन्धे	रु.	५००।००
४५.	नानीमाया महर्जन, गुर्जुधारा	रु.	५००।००
४६.	सानुकाजि महर्जन, चा बहाल	रु.	५००।००
४७.	अ. श्रद्धाशीला, खिचापोखरी	रु.	५००।००
४८.	भिम बहादुर शाक्य, यतालिवि	रु.	५००।००
४९.	मनमाया महर्जन, पिछे	रु.	५००।००
५०.	सानुमाया महर्जन, पुल्चोक	रु.	५००।००
५१.	आशारत्न, मनोहरा शाक्य, सातदोबाटो	रु.	५००।००
५२.	रूपशोभा, सुष्मा तुलाधर	रु.	५००।००
५३.	प्रकाश रत्न तुलाधर, जमल	रु.	५००।००
५४.	सुनीरा तुलाधर, बागबजार	रु.	५००।००
५५.	बुद्धरत्न, बेखामाया शाक्य, कुटीबहाः	रु.	५००।००
५६.	ज्ञानशोभा शाक्य, बकुण्डोल	रु.	५००।००
५७.	लक्ष्मी देवी शाक्य, पुल्चोक	रु.	५००।००
५८.	बेटीमाया, जावलाखेल	रु.	५००।००
५९.	सन्तलाल अवाले, खपिन्धे	रु.	५००।००
६०.	हेरादेवी उपासिका, कालिमाटी	रु.	५००।००
६१.	मिश्री नकर्मि, पुतलीसडक	रु.	५००।००
६२.	कीर्तिराज शाक्य, बौद्ध	रु.	५००।००
६३.	भितका (रु. १०।००) निसें निसत्या (रु. २५०।००) तक प्राप्त जू वःगु जम्मा रकम	रु.	५,१३५।००

प्रज्ञानन्द महास्थविरया प्रकाशित कृतित

१. परित्त सुत्त (मूल पालि छुं अर्थ सहित)
२. परित्राण
३. बुद्धोपदेश
४. विशुद्धि ज्ञान दर्शन
५. धातु भेदानुपस्सना
६. महा जयमङ्गल पाठ
७. धातु विवण्णक प्रेतकथा (व उपासकपिं नापं प्रश्नोत्तर)
८. त्रिलक्खणदीपनी
९. अनागतवंश (व रूपस्कन्धादि) – नेपालभाषा, नेपाली
१०. विशुद्धि प्रज्ञा दर्पण
११. स्वंग मिखा स्वयेगु न्हाय्कं
१२. अनन्तोपकारक बुद्ध
१३. निगूगु विशुद्धि ज्ञान दर्शन
१४. महासतिपट्ठान भावना
१५. सम्बुल जातक
१६. भगवान् बुद्ध हानं जन्मान्तरवाद
१७. महासमय सूत्र
१८. काकवलिय महाजनपिनिगु कथा – नेपालभाषा, नेपाली
१९. संसारय् छु दु ?
२०. सङ्खारभाजनी
२१. मातुपोषक जातक
२२. म्युप्येजी अभिधर्मार्थ संग्रह अभिप्राय निर्देश

वसपोलया अप्रकाशित सफूत

१. परमार्थ विग्रह
२. सोतापत्ति मार्गलोक प्रदर्शक पुस्तक
३. भिगू प्रकारया पलिबोध
४. गौतमी भिक्षुणी
५. चरियापिटक
६. महासुत्तसोम जातक
७. कल्याण पृथकगजन